

КЕРІВНИЦТВО З ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛ НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕГЛЯНУТИХ МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТНИХ
ПРАВИЛ ООН ПОВОДЖЕННЯ З В'ЯЗНЯМИ

Цю публікацію можна вільно переглядати, робити з неї витяги, частково або повністю відтворювати та перекладати, але не з метою продажу чи використання спільно з комерційними цілями. Будь-які зміни до тексту цієї публікації мають бути схвалені Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) та міжнародною неурядовою організацією “Міжнародна пенітенціарна реформа” (Penal Reform International - PRI). В разі використання вмісту цієї публікації слід робити належне посилання на неї як на джерело.

Подяка

Початкові проекти цього документа були підготовлені для Програми БДІПЛ із боротьби з тортурами та для неурядової організації “Міжнародна пенітенціарна реформа” консультанткою з прав людини та пенітенціарної реформи Шарон Крітоф та директоркою з питань політики неурядової організації “Міжнародна пенітенціарна реформа” Андреа Хубер. У розробці інструктивного документа брала постійну участь Олівія Роуп, керівниця з питань політики та програм неурядової організації “Міжнародна пенітенціарна реформа”.

Розробці інструктивного документа сприяла група міжнародних і національних експертів та фахівців, низка зустрічей із якими відбувалася у 2017 році. Серед них були представники Управління ООН з наркотиків та злочинності, Управління Верховного комісара ООН із прав людини, Програми розвитку ООН, Європейського комітету з питань запобігання тортурам, Ради з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи та провідних організацій громадянського суспільства.

Опублікування інструктивного документа стало можливим завдяки додатковому бюджетному фінансуванню, яке було надано для Програми БДІПЛ щодо боротьби з тортурами.

© БДІПЛ ОБСЄ та PRI 2018

ISBN: 978-83-66089-75-4

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ)

Miodowa 10
00-251 Warsaw
Poland

Тел.: +48 22 520 0600

Факс: +48 22 520 0605

Електронна пошта: office@odih.org
osce.org/odih

Міжнародна тюремна реформа (PRI)

The Green House
244-254 Cambridge Heath Road
London E2 9DA
United Kingdom

Тел.: +44 (0) 203 559 6752

Електронна пошта: info@penalreform.org

Твіттер: [@PenalReformInt](https://twitter.com/PenalReformInt)

www.penalreform.org

Графічний дизайн і ілюстрація Алекс Вали (alexvalydesign.co.uk)

ЗМІСТ

ВСТУП	02
АБРЕВІАТУРИ ТА СКОРОЧЕНІ НАЗВИ	04
1. УПРАВЛІННЯ В'ЯЗНИЦЯМИ	10
1.1 Робота з особовими справами в'язнів	12
1.2 Класифікація, оцінка ризиків та потреб в'язнів	23
1.3 Розподіл в'язнів	29
1.4 Доступ до інформації	33
1.5 Клопотання та скарги	36
1.6 Перевезення в'язнів	43
1.7 Набір та навчання персоналу	46
1.8 Внутрішні перевірки	55
2. БЕЗПЕКА, ОХОРОНА ТА ГІДНІСТЬ ДЛЯ ВСІХ	58
2.1 Обшуки в'язнів та камер	60
2.2 Процедури обшуку та допуску відвідувачів	72
2.3 Діти з одним із своїх батьків в ув'язненні	74
2.4 В'язні з інвалідністю	77
2.5 Поводження з тілом померлого в'язня	80
2.6 Рабство	81
3. ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РЕАГУВАННЯ НА ІНЦИДЕНТИ	84
3.1 Засоби обмеження рухомості	87
3.2 Використання сили та зброї	96
3.3 Розслідування	101
4. ОБМЕЖЕННЯ, ДИСЦИПЛІНА ТА СТЯГНЕННЯ	108
4.1 Дисциплінарні санкції та процедури	111
4.2 Одиночне ув'язнення	116
4.3 Роль медичного персоналу	124
4.4 Альтернативні методи вирішення спорів	126
5. КОНТАКТИ З ЗОВНІШНІМ СВІТОМ	128
5.1 Контакти з родичами та друзями	131
5.2 Доступ до юридичних консультацій, представництва та правової допомоги	147
5.3 Сповідання	154
6. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я	158
6.1 Забезпечення медичного обслуговування	161
6.2 Консультативні обов'язки медичних працівників	170
6.3 Невідкладна та спеціалізована медична допомога	172
6.4 Документування та повідомлення про ознаки тортур	177
6.5 Етичні та професійні стандарти	182
6.6 Медичні картки	186
7. ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ	188

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (МСП) були вперше прийняті в 1955 році та затверджені Економічною та соціальною радою ООН у 1957 році.

Відразу після їхнього прийняття, МСП стали ключовим міжнародним стандартом у регулюванні поводження з в'язнями та ключовими рамками в оцінювальній діяльності моніторингових та інспекційних органів. У багатьох країнах МСП було використано в якості "схеми" для створення національних пенітенціарних правил; в інших країнах, МСП - це єдиний документ, який безпосередньо регламентує поводження з в'язнями.

Проте не дивно, що за 60 років після прийняття МСП, пенітенціарна наука значно еволюціонувала, а Правила стали застарілими. Деякі розділи навіть стали несумісними з міжнародною системою прав людини, яка була створена після 1955 року.

Визнаючи ці обставини, ООН розпочала процес перегляду МСП, який тривав чотири роки. В результаті, 17 грудня 2015 року Генеральна Асамблея ООН одноголосно прийняла *Переглянуті мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями* (Правила Нельсона Мандели).¹ Переглянуті МСП, які надалі називаються "Правилами Мандели", були названі на честь спадку Нельсона Мандели, покійного президента Південної Африки, котрий провів у в'язниці 27 років.

У міжнародному співтоваристві було вирішено не розробляти по-новому всі МСП, і, натомість, було вибрано варіант здійснити "цілеспрямований перегляд" термінології та восьми конкретних сфер, де МСП стали найбільш застарілими.² Ці сфери стосувалися:

- поваги до власної гідності в'язнів;
- медичного обслуговування та охорони здоров'я;
- дисциплінарних заходів та заходів впливу;
- розслідування випадків смерті та тортур під час ув'язнення;
- захисту вразливих груп;
- доступу до юридичного представництва;
- скарг та незалежної перевірки;
- навчання персоналу.

В ході перегляду сфера застосування МСП не була змінена, а це означає, що вони, як і раніше, охоплюють "загальне управління в'язницями (...), і можуть застосовуватися щодо всіх категорій в'язнів, які засуджені або очікують судового розгляду в рамках кримінальних або цивільних справ, у тому числі в'язнів, до яких застосовані "заходи безпеки" або виправні заходи за наказом судді" (Попереднє зауваження 3 (1)), а також до "осіб, які заарештовані або затримані без звинувачення" (Правило 122).

1. "Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями" (Правила Нельсона Мандели), Резолюція №70/175 Генеральної Асамблеї ООН, додаток, 17 грудня 2015 р. У цьому документі робляться численні посилання на Правила Мандели та використовуються цитати з них. У кожному випадку згадування Правил чітко вказується, про яке Правило йде мова. Якщо нічого іншого не вказано, посилання на Правило чи Правила у документі завжди стосуються Правил Мандели. Усі посилання на Правила Мандели та цитати з цього документа можна перевірити у цьому бібліографічному посиланні: www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

2. Перегляд було ініційовано Резолюцією №65/230 Генеральної Асамблеї ООН 21.12.2010 р. на 12-му конгресі ООН із питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя; в резолюції, серед іншого, містилося звернення до Комісії з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя створити «... відкриту міжурядову експертну групу (...) для обміну інформацією про передовий досвід, національні законодавства та чинне міжнародне право, а також для перегляду існуючих мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями, щоб вони відображали останні досягнення в галузі пенітенціарної науки та передовий досвід із метою надання рекомендацій Комісії щодо можливих наступних кроків". A/RES/ 65/230, пункт 10, с 3.

В рамках свого зобов'язання щодо гуманного поводження та поваги до власної гідності осіб в ув'язненні держави-учасниці ОБСЄ взяли на себе зобов'язання дотримуватися міжнародно визнаних стандартів, що стосуються здійснення правосуддя та прав людини для осіб, які взяті під варту, у тому числі дотримуватися МСП.³

Мета інструктивного документа - надати всебічні практичні пояснення щодо виконання переглянутих Правил. Керівництво з застосування призначено, насамперед, для співробітників і керівників пенітенціарних установ, а також інших відповідних фахівців, які працюють у в'язницях. Він був розроблений для того, щоб допомогти їм зрозуміти та практично виконувати правила Мандели. В керівництво з застосування також були включені рекомендації для розробників керівних документів з огляду на те, що низка Правил вимагає коригування законодавства та нормативно-правових документів, оскільки це виходить за межі компетенції адміністрації окремих в'язниць. В інструктивному документі наведено приклади перспективних методів, які застосовуються в регіоні ОБСЄ, щоб проілюструвати можливі підходи до впровадження Правил. Для декількох сфер такі приклади були доповнені перспективними методами з інших частин світу.

В інструктивному документі Правила представлено не за порядком нумерації, а впорядковано в сім тематичних розділів, які згруповують взаємопов'язані положення та всебічно їх аналізують.

Зважаючи на наявність численних рекомендацій щодо попередньої версії МСП, в інструктивному документі відображаються лише внесені зміни в МСП, і не проводиться детальний розгляд тематичних сфер та Правил, які не були змінені в рамках процесу перегляду.

В цьому документі міститься лише зібрання настанов щодо виконання мінімальних стандартів поводження з в'язнями. Він включає в себе існуючі міжнародні правові та практичні інструменти, принципи "м'якого права", думки авторитетних органів та національні приклади перспективних методів, де містяться рекомендації щодо тлумачення та ефективного впровадження переглянутих Правил. За жодних обставин керівництво з застосування не повинно перешкоджати впровадженню та розробці вищих стандартів управління в'язницями, поводження з в'язнями чи умов утримання у в'язниці.

Для захисту прав людини осіб, які позбавлені волі, важливо застосовувати гендерну перспективу стосовно всіх аспектів управління в'язницями. Тому цей документ привертає увагу до положень та ситуацій, коли гендерна перспектива є особливо актуальною. Питання, що конкретно стосуються ув'язнених осіб жіночої статі висвітлюються в документі з посиланням на більш всеосяжні рекомендації, що передбачені Бангкокськими правилами ООН поводження з ув'язненими жінками. Не слід забувати про те, що в середовищі в'язниці, де, як правило, більше осіб чоловічої статі, ризик також зазнають чоловіки та хлопці, які не відповідають найбільш поширеним гендерним уявленням. Конкретні ризики та потреби також пов'язані з в'язнями, які є лесбіянками, геями, бісексуалами, транс- та/або інтерсексуалами (ЛГБТІ). Для створення гуманних та безпечних місць позбавлення волі, адміністрації пенітенціарних установ повинні враховувати, що заходи стосовно управління в'язницями та умови ув'язнення спричиняють різний вплив на чоловіків та жінок, хлопців та дівчат, а також на ЛГБТІ.

Керівництво з застосування Правил Нельсона Мандели було підготовлено після детального аналітичного дослідження та консультацій із фахівцями. У підготовці інструктивного документа брала участь низка міжурядових установ, численні експерти з питань діяльності пенітенціарних установ та представники громадянського суспільства, що мають практичний досвід. Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) та міжнародна неурядова організація "Міжнародна пенітенціарна реформа" (PRI) дякують всім їм за важливий, великодушний внесок у цю роботу.

3. Підсумковий документ Віденської зустрічі, 1989 р.: Питання, що стосуються безпеки в Європі: Принципи - 23.2: "Держави-учасниці ОБСЄ будуть дотримуватися Мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями, а також Кодексу поведінки ООН для працівників правоохоронних органів."

Керівництво з застосування також спирається на “Есекський документ”, в якому містяться початкові рекомендації за результатами обговорень під час зустрічі у квітні 2016 року групи експертів, які неофіційно називаються “Есекська група експертів”.⁴

Ми сподіваємось, що керівництво з застосування *Правил Нельсона Мандели* надасть корисну інформацію для адміністрації в'язниць, персоналу, розробників керівних документів та інших фахівців при впровадженні переглянутих *Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями*.

Повне впровадження Правил Мандели забезпечить дотримання людських прав в'язнів і гідне ставлення до них, що, в свою чергу, створює безпечніші умови для ефективного виконання персоналом в'язниць своїх обов'язків. Це також означатиме, що адміністрація пенітенціарної установи буде спроможною сприяти досягненню головної мети системи кримінального правосуддя, а саме забезпечити реабілітацію та ресоціалізацію в'язнів в інтересах всього суспільства.

АБРЕВІАТУРИ ТА СКОРОЧЕНІ НАЗВИ

АБРЕВІАТУРИ

АЗТ	Асоціація з запобігання тортурам	APT	Association for the Prevention of Torture
АСГС	Американська спілка захисту громадянських свобод	ACLU	American Civil Liberties Union
БДІПЛ	Офіс з демократичних інститутів та прав людини	ODIHR	Office of Democratic Institutions and Human Rights
ВМА	Всесвітня медична асоціація	WMA	World Medical Association
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я	WHO	World Health Organization
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	ECHR	The European Convention on Human Rights
ЄПП	Європейські пенітенціарні правила	EPR	The European Prison Rules
ЄС	Європейський Союз	EU	European Union
ЄСПЛ	Європейський суд із прав людини	ECtHR	The European Court of Human Rights
ЗДПЛ	Загальна декларація прав людини	UDHR	Universal Declaration of Human Rights
КЗК	Європейський комітет із запобігання катуванням та жорсткому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню	CPT	European Committee for the Prevention of Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
КПД	Конвенція ООН про права дитини	CRC	UN Convention on the Rights of the Child
КПД ООН	Комітет із прав дитини	UNCRC	UN Committee on the Rights of the Child
КПЛІ	Конвенція про права людей з інвалідністю	CRPD	UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities

4. Essex paper 3: Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules Penal Reform International and the Essex Human Rights Centre at the University of Essex 2017. [3-й Есекський документ: Початкові вказівки щодо тлумачення та втілення правил Нельсона Мандели, Організація “Організація “PRI” та Есекський центр із прав людини в Університеті м. Есекс], www.penalreform.org/resource/guidance-on-implementation-the-nelson-mandela-rules.

КПТ	Конвенція ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання	CAT	UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
КПТ ООН	Комітет ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання	UNCAT	UN Committee against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
ЛГБТІ	Лесбійки, геї, бісексуали, транс- та/або інтерсексуали	LGBTI	Lesbian, gay, bisexual, trans- and/or intersex
МАВУВ	Міжнародна асоціація виправних установ та в'язниць	ICPA	International Corrections and Prisons Association
МОП	Міжнародна організація праці	ILO	International Labour Organization
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
МСП	Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями (1955 р.); у посібнику словосполучення «переглянуті МСП» стосується оновленої версії Правил від 2015 року та використовується як синонім для назв “Правила Нельсона Мандели” або “Правила Мандели”.	SMR	Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (1955); throughout the document “revised SMR” refers to the updated version (2015) as a synonym for Nelson Mandela Rules or Mandela Rules.
МСПЛ	Міжамериканський суд із прав людини	IACHR	Inter-American Court on Human Rights
МЦПД	Міжнародний центр пенітенціарних досліджень	ICPS	International Centre for Prison Studies
НПМ	Національний превентивний механізм	NPM	National Preventative Mechanism
НУО	Неурядова організація	NGO	Non-governmental organization
ОБСЕ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі	OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
ООН	Організація Об'єднаних Націй	UN	United Nations
ОПЗСВЗ	Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів	BPUFF	UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials
Організація «EuroPris»	Європейська організація пенітенціарних та виправних установ	EuroPris	The European Organisation of Prison and Correctional Services
Організація «PRI»	Неурядова організація “Міжнародна пенітенціарна реформа”	PRI	Penal Reform International
ПЗТ ООН	Підкомітет ООН із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання	SPT	UN Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
РЄ	Рада Європи	CoE	Council of Europe
ТІП	Таїландський інститут правосуддя	TIJ	Thailand Institute of Justice

УВКБ ООН	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців	UNHCR	The Office of the UN High Commissioner for Refugees
УВКПЛ	Управління Верховного комісара ООН із прав людини	OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
УНЗ ООН	Управління ООН із наркотиків і злочинності	UNODC	UN Office on Drugs and Crime
УОП ООН	Управління Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проєктів	UNOPS	UN Office for Public Services
ФПКПТ	Факультативний протокол до Конвенції проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання	OPCAT	Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
ЮНЕЙДС	Спільна програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІД	UNAIDS	The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

СКОРОЧЕНІ НАЗВИ

Бангкокські правила	Правила ООН про поведження з ув'язненими жінками та заходи щодо правопорушниць без застосування позбавлення волі	Bangkok Rules	The UN Rules on the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders
Пекінські правила	Мінімальні стандартні правила ООН із питань здійснення правосуддя щодо неповнолітніх	Beijing Rules	The UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules)
Ессекський документ	3-й Ессекський документ: Початкові рекомендації щодо тлумачення та виконання Правил Нельсона Мандели	Essex paper	Essex paper 3: Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules
Гаванські правила	Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі	Havana Rules	UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty
Стамбульський протокол	Посібник із результативного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання	Istanbul Protocol	Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
Стамбульська заява	Стамбульська заява про застосування та наслідки утримання в одиночній камері	Istanbul Statement	Istanbul Statement on the use and effects of solitary confinement
Правила Мандели	Переглянуті мінімальні стандартні правила щодо поведження з в'язнями	Mandela Rules	Revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners
Звід принципів ООН	Звід принципів ООН щодо захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі	UN Body of Principles	UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment

Принципи та настанови ООН із правової допомоги	Принципи та настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя	UN Legal Aid Principles and Guidelines	The UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems
Спеціальний доповідач ООН із питань тортур	Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання	UN Special Rapporteur on Torture	The UN Special Rapporteur on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

ПРИМІТКА З ТЕРМІНОЛОГІЇ

Для зручності та стислості в інструктивному документі переглянуті *Мінімальні стандартні правила щодо поводження з в'язнями* (Правила Нельсона Мандели) називаються “Правилами Мандели”, що відповідає загальній практиці щодо стандартів такого характеру (наприклад, Бангкокські правила, Пекінські правила). Однак БДІПЛ та неурядова організація “Міжнародна пенітенціарна реформа” також рекомендують продовжувати використовувати назву *Переглянуті мінімальні стандартні правила щодо поводження з в'язнями* (продовжувати Мандели), щоб забезпечувати визнання первинних Правил 1955 року.

Терміни “жорстоке поводження” і “тортури та інші види жорстокого поводження” використовуються для опису “тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження або покарання”, згідно з визначенням у Конвенції ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження або покарання (КПТ).

Слово “в'язень” використовується для опису ув'язнених осіб незалежно від їхнього правового статусу. Там, де конкретно слід вказати про досудовий статус в'язнів, вони називаються “особи, які тримаються під вартою” або “особи, які тримаються під вартою до судового розгляду”.

Терміни “ув'язнені діти”, “ув'язнена дитина” або “неповнолітній” стосуються дітей, які перебувають у в'язниці, оскільки їх звинуватили або засудили за кримінальне правопорушення. Дітей, які проживають у в'язниці з дорослим, так і називають.

Термін “гендер” стосується ролей, моделей поведінки, діяльності та властивостей, які у певному суспільстві у певний час вважаються доречними для чоловіків та жінок. Крім соціальних атрибутів та можливостей, пов'язаних з особами чоловічої та жіночої статі, а також крім стосунків між жінками, чоловіками, дівчатами та хлопцями, термін “гендер” ще стосується взаємин між жінками та між чоловіками. Ці атрибути, можливості та відносини вибудовуються соціально і засвоюються в процесі соціалізації.⁵

Термін “принцип недискримінації” або будь-яке інше посилання на дискримінацію стосується Другого правила із Правил Мандели, а також першого пункту Статті 2 та Статті 26 МПГПП, в яких зазначається, що “не повинно бути дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин.” Термін також стосується подальших тлумачних документів.

5. Див., наприклад: “Gender Equality Glossary”, UN Women [“Глосарій із гендерної рівності”, ООН Жінки.] trainingcentre.unwomen.org/mod/glossary/view.php?id=36&mode=letter&hook=G.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Правила Манделі складаються з п'яти Основних принципів, які лежать в основі всієї сукупності Правил. Це наступні правила:

ПРАВИЛО 1

До всіх в'язнів слід ставитись з повагою, зважаючи на їхню гідність та цінність як людей. Жоден в'язень не повинен піддаватися тортурам та іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження чи покарання; всі в'язні повинні бути захищеними від них; ніякі обставини не можуть стати їхнім виправданням. Завжди повинні забезпечуватися захист і безпека в'язнів, персоналу, постачальників послуг і відвідувачів.

ПРАВИЛО 2

1. Ці правила слід застосовувати неупереджено. Не повинно бути дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин. Слід поважати релігійні переконання та моральні правила в'язнів.
2. Для того, щоб принцип недискримінації був реалізований на практиці, адміністрація в'язниць повинна враховувати індивідуальні потреби в'язнів, зокрема найбільш вразливих категорій у в'язничних умовах. Необхідно здійснювати заходи щодо захисту та сприяння правам в'язнів із особливими потребами. Такі заходи не повинні вважатися дискримінаційними.

ПРАВИЛО 3

Ув'язнення та інші заходи, що призводять до ізолювання осіб від зовнішнього світу, створюють страждання для цих осіб вже через те, що у них відібрано право на самовизначення через позбавлення волі. Тому пенітенціарна система не повинна, за винятком випадків, що стосуються виправданого відокремлення або підтримання дисципліни, посилювати страждання, яке звичне у такій ситуації.

ПРАВИЛО 4

1. Цілями покарання у вигляді ув'язнення або подібних заходів позбавлення волі особи є захист суспільства від злочинів та зменшення кількості рецидивів. Ці цілі можуть бути досягнуті лише в тому випадку, якщо термін ув'язнення використовується для забезпечення, наскільки це можливо, реінтеграції таких осіб у суспільство після звільнення, щоб вони могли вести законслухняний спосіб життя та могли самі заробляти собі на життя.
2. З цією метою адміністрація в'язниць та інші компетентні органи повинні пропонувати одержати освіту, професійну підготовку та роботу, а також інші форми відповідної та існуючої допомоги, у тому числі виправного, морального, духовного, соціального характеру та охорони здоров'я і спорту. Усі такі програми, заходи та послуги повинні надаватися на основі індивідуального підходу до потреб в'язнів.

ПРАВИЛО 5

1. Пенітенціарний режим повинен прагнути мінімізувати будь-які відмінності між життям у в'язниці та життям на волі, які призводять до більш низької відповідальності в'язнів або меншої поваги до їхньої людської гідності.
2. Адміністрації пенітенціарних установ повинні здійснювати всі цілком обґрунтовані заходи з розміщення та пристосування для забезпечення того, щоб в'язні з фізичними, психічними або іншими вадами мали повноцінний доступ до життя у в'язниці на рівних засадах.

10

УПРАВЛІННЯ В'ЯЗНИЦЯМИ

- 1.1 РОБОТА З ОСОБОВИМИ СПРАВАМИ В'ЯЗНІВ**
- 1.2 КЛАСИФІКАЦІЯ, ОЦІНКА РИЗИКІВ ТА ПОТРЕБ В'ЯЗНІВ**
- 1.3 РОЗПОДІЛ В'ЯЗНІВ**
- 1.4 ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ**
- 1.5 КЛОПОТАННЯ ТА СКАРГИ**
- 1.6 ПЕРЕВЕЗЕННЯ В'ЯЗНІВ**
- 1.7 НАБІР ТА НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ**
- 1.8 ВНУТРІШНІ ПЕРЕВІРКИ**

1. УПРАВЛІННЯ В'ЯЗНИЦЯМИ

1.1. РОБОТА З ОСОБОВИМИ СПРАВАМИ В'ЯЗНІВ

01 Правила Мандели підкреслюють критичну важливість належних систем роботи з особовими справами в'язнів для захисту прав людини, забезпечення належного управління в'язницями та стратегічного планування та забезпечення довіри громадськості до пенітенціарної системи. Переглянуті МСП були істотно змінені щодо роботи з особовими справами, і тепер вони надають детальні рекомендації адміністраціям в'язниць щодо того, як працювати з особовими справами та якого роду інформація повинна міститися в особовій справі в'язня, у тому числі яку інформацію слід записувати протягом усього терміну ув'язнення. Робота з особовими справами в'язнів повинна регулюватися законодавством та супроводжуватися конкретними правилами або настановами.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: РОБОТА З ОСОБОВИМИ СПРАВАМИ В'ЯЗНІВ [1.1]

Правило 6: У всіх місцях ув'язнення повинна бути стандартизована система роботи з особовими справами в'язнів. Такою системою може бути електронна база даних документації або реєстраційна книга з пронумерованими та підписаними сторінками. Має бути встановлений порядок для забезпечення безпечної перевірки та запобігання несанкціонованому доступу або змінненню будь-якої інформації, що міститься в системі.

Правило 7: Жодна особа не може бути прийнята до в'язниці без чинного розпорядження про взяття під варту. Після прийняття до установи кожної ув'язненої особи в систему роботи з особовими справами в'язнів вноситься така інформація:

- (a) точні відомості, що дозволяють визначити її або його виняткову ідентичність, поважаючи його або її власне сприйняття своєї статі;
- (b) причини її або його ув'язнення, дані про відповідальний орган, та дата, час і місце арешту;
- (c) день та година її або його прийняття, звільнення, а також будь-якого переведення;
- (d) будь-які видимі тілесні ушкодження та скарги на попереднє жорстоке поводження;
- (e) опис її або його особистого майна;
- (f) імена членів її або його сім'ї, у тому числі, у відповідних випадках, його або її дітей, вік дітей, місцезнаходження та статус опіки чи опікунства;
- (g) контактні дані особи на випадок надзвичайної ситуації та інформація про найближчих родичів в'язнів.

Правило 8: У відповідних випадках під час ув'язнення

в систему роботи з особовими справами в'язнів слід вводити таку інформацію:

- (a) відомості, що стосуються судового процесу, у тому числі про дати судових засідань та юридичне представництво;
- (b) звіти про первинну оцінку та класифікацію;
- (c) відомості щодо поведінки та дисципліни;
- (d) прохання та скарги, у тому числі заяви про катування чи інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження чи покарання, якщо вони не мають конфіденційного характеру;
- (e) відомості про накладення дисциплінарних стягнень;
- (f) відомості про обставини та причини будь-яких тілесних ушкоджень або смерті; у випадку факту смерті - місце призначення останків.

Правило 9: Усі записи, які зазначені у правилах 7 та 8, повинні зберігатися в таємниці та надаватися лише тим, чиї професійні обов'язки вимагають доступу до таких записів. Кожній ув'язненій особі має надаватися доступ до записів про неї з дотриманням умов закриття певної інформації у відповідності з національним законодавством. Кожна ув'язнена особа має право отримати офіційну копію таких записів після свого звільнення.

Правило 10: Системи роботи з особовими справами в'язнів також повинні використовуватися для отримання надійних даних про тенденції стосовно кількості і характеристики контингенту пенітенціарних установ, у тому числі показників їхнього заповнення, з метою створення основи для прийняття рішень на підставі фактичних даних.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Результативне управління пенітенціарними установами

- 02 Адміністрації в'язниці необхідно мати інформацію про осіб, які перебувають під вартою, для планування та забезпечення загальних умов життя, для планування та реалізації реабілітаційних програм в установі, та для планування та розподілу ресурсів, у тому числі для виконання вимог щодо укомплектування персоналом та складання бюджету. Така інформація також може бути корисною для планування індивідуальних службових обов'язків, визначення пріоритетів набору та оцінки потреб у навчанні персоналу.
- 03 Результативна робота з особовими справами в'язнів є важливою передумовою для належної класифікації та розподілу в'язнів, а також для здійснення оцінки їхніх індивідуальних потреб та оцінки ризиків, що в цілому сприяє реабілітації та реінтеграції в'язнів та зменшенню рівня рецидивів. Тому слід враховувати інформацію про характер правопорушення, тривалість строку покарання та поведінку у в'язниці при наданні особистої підтримки, проведенні програм із навчання для в'язнів та реагуванні на потреби фізичного та психічного здоров'я.
- 04 У більш широкому масштабі така інформація може бути корисною для визначення бюджету для пенітенціарних установ, потреб охорони здоров'я, забезпечення захисту безпеки, загального забезпечення професійного навчання, освіти та реабілітаційних програм. Системи роботи з особовими справами також можуть суттєво допомогти у повсякденному плануванні потреб у їжі, виділенні камер та транспорті, зокрема, якщо в'язень повинен бути присутнім на судовому засіданні або на консультації у лікарні.
- 05 На національному рівні дані, які збираються з особових справ в'язнів, можуть допомогти адміністрації в'язниць та розробникам керівних документів визначати тенденції, у тому числі загальнодержавні проблеми, які потребують уваги, із розбивкою даних за статтю, віком та іншими ознаками. Це може стосуватися, наприклад, тенденцій щодо контингенту пенітенціарних установ, у тому числі щодо скупченості, застосування певних видів покарання, зростання кількості випадків самогубств, заподіяння собі шкоди, насильства серед в'язнів, збільшення кількості клопотань чи скарг, пов'язаних із конкретною причиною.

Справедливість та належна правова процедура

- 06 Якщо в особових справах в'язнів містяться неточності, або якщо вони регулярно не оновлюються чи до них не звертаються, ув'язнені особи можуть пропустити судові засідання, терміни подання апеляцій та інші питання, які пов'язані з розглядом справи проти них. Системи роботи з особовими справами ув'язнених відіграють важливу роль у запобіганні помилкам, які можуть призвести до порушення належної правової процедури та прав на справедливий судовий розгляд.
- 07 Підкомітет ООН із питань запобігання катуванням (ПЗТ ООН) наголосив, що ведення повних та достовірних записів щодо осіб, позбавлених волі, є "важливою умовою результативного забезпечення гарантій належної правової процедури, таких як право оскаржувати законність затримання (habeas corpus), а також право затриманої особи негайно постати перед суддею".⁶
- 08 Неточне ведення особових справ та відсутність чинного розпорядження про взяття під варту може призвести до ситуацій, коли затримані особи надмірно довго утримуються під вартою перед судовим розглядом, утримуються під вартою після закінчення строку їхнього звільнення або пропускають можливість подати клопотання про зменшення покарання та помилування.

6. "Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Ukraine", OHCHR, 16 March 2016, CAT/OP/UKR/1, Para. 50 ("Звіт про візит в Україну Підкомітету ООН із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведінки або покарання", УВКПЛ, 16.03.2016 р., CAT/О /UKR /1, п. 50)

- 09** Правильна робота з особовими справами відіграє ключову роль у забезпеченні законного утримання в'язнів, щоб їх ніколи не судили двічі за одне і те ж правопорушення (ризик повторного притягнення до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення) і не карали більше одного разу за один і той же дисциплінарний проступок. Детальніше про дисциплінарні процедури див. **Розділ 4, пункти 01-41**.
- 10** Інформація, що стосується судового процесу, у тому числі подробиці про юридичне представництво, може допомогти адміністрації пенітенціарної установи встановити в'язнів, які потребують правової допомоги, та полегшити їм доступу до неї.

Захист від порушень прав людини

- 11** Як зазначив Спеціальний доповідач ООН із питань позасудових, сумарних або довільних страт, "немає більш безсумнівного способу сприяти тортурам, зникненням або позасудовим убивствам, ніж відсутність ведення належного обліку осіб, які утримуються під вартою".⁷ В'язні можуть легко стати "загубленими в системі" ненавмисно або в рамках цілеспрямованих зусиль заподіяти їм шкоду без відома та втручання інших, якщо у в'язниці погано ведеться чи не ведеться документація. Правильне ведення документації особливо важливо, коли в'язнів переводять із одного закладу в інший.
- 12** Комітет ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання (КПТ ООН) наголосив, що ведення офіційного реєстру в'язнів належить до тих основних гарантій, які поширюються на всіх осіб, позбавлених волі, і є частиною зобов'язання вжити результативні заходи щодо запобігання катуванням.⁸ Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень визнає, що особові справи ув'язнених є ключовим засобом захисту від насильницьких зникнень, і вона зобов'язує держави-учасниці вести реєстр усіх осіб, позбавлених волі.⁹ Спеціальний доповідач ООН із питань тортур також наголосив на критично важливій ролі в'язничних реєстрів у запобіганні тортурам, зазначивши, що "навіть тоді, коли тортури часто відбуваються під час утримання під вартою з позбавленням права на листування і спілкування, належний в'язничний реєстр є дуже результативним інструментом для запобігання утримання під вартою з позбавленням права на листування і спілкування, а отже, для запобігання тортурам".¹⁰
- 13** Порушення прав людини менш ймовірні тоді, коли винуватці знають, що будь-які тілесні ушкодження будуть задокументовані, що місце знаходження в'язнів офіційно документується, а випадок смерті чи зникнення ув'язненої особи буде вивчатися та аналізуватися. У цьому зв'язку, точне ведення документації важливе не тільки для запобігання порушенням прав людини, але й для сприяння реагуванню, розслідуванню та переслідуванню у судовому порядку.

Підтримання контактів із зовнішнім світом

- 14** Оскільки регулярні контакти з зовнішнім світом відіграють важливу роль у реабілітації та реінтеграції в'язнів (більш детально це питання висвітлюється в **пунктах 02-89 Розділу 5 інструктивного документа**), органи влади повинні при можливості сприяти таким контактам. В'язницям буде набагато простіше керувати цим процесом, якщо особові справи в'язнів будуть містити правильну інформацію про імена та місцезнаходження членів їхньої сім'ї за умови дотримання принципів конфіденційності. Правильність контактних даних також особливо важлива у разі смерті, тілесного ушкодження, хвороби або переведення в'язня.

7. "Handbook on Prisoner File management", [Посібник для роботи з особовими справами в'язнів, УНЗ ООН, 2008 р., с. 8] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2008, р. 8.]

8. "United Nations Committee against Torture, General Comment No.2, Implementation of Article 2 by States parties", UNCAT, 24 January 2008, CAT/C/GC/2, para. 13 [Комітет ООН проти тортур, Загальний коментар № 2, Впровадження Статті 2 державами-учасницями, КПТ ООН, 24.01.2008 р., CAT/C/GC/2, п. 13.]

9. "International Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearance" (2006), UN, Article 17(3) [Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, 20.12.2006 р., Стаття 17 (3).]

10. "Handbook on prisoner file management", UNODC, *op. cit.*, note 7, p. 10, quoting, inter alia, the United Nations Special Rapporteur on Torture. See also: "United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 20: Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (article 7 ICCPR)" 10 March 1992, para. 11 [Посібник для роботи з особистими справами в'язнів, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 7, с. 10, цитує, серед іншого, Спеціального доповідача ООН із питань тортур. Див. також: "Комітет ООН із прав людини, Загальний коментар № 20: Заборона тортур або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання (Стаття 7 МПГПП)", 10.03.1992 р., п. 11.]

Прозорість та формування довіри до пенітенціарної системи

- 15 Управління ООН у справах злочинності та наркотиків (УНЗ ООН) зазначає, що “наявність ефективно функціонуючої системи для роботи з особовими справами в'язнів впливає на довіру громадськості до системи кримінального правосуддя. Це - важлива демонстрація налаштованості пенітенціарної системи на покращення прозорості та підзвітності, що, в свою чергу, підтримує справедливе та неупереджене здійснення правосуддя. Це також свідчить про наміри громадськості контролювати та запобігати порушенням прав людини в місцях позбавлення волі”.¹¹
- 16 Гарна робота з особовими справами в'язнів демонструє налаштованість на запобігання порушенню прав людини та боротьбі з дискримінацією. Особові справи можуть засвідчити, що з в'язнем поводитись відповідно до закону, і що вживалися заходи, коли були виявлені ознаки жорстокого поводження. З особових справ можна довідатися, як органи влади зобов'язуються контролювати застосування дисциплінарних покарань та обмежень, а також дізнатися про подробиці смерті осіб під час ув'язнення. Важливо зазначити, що відомості з особових справ можуть допомогти у контролі за дотриманням адміністрацією в'язниці міжнародних стандартів прав людини.
- 17 Точні дані можуть допомагати у представленні для медіа та громадськості справжньої картини життя у в'язниці, у тому числі викликів, з якими стикається адміністрація в'язниць. Це особливо важливо, оскільки багато людей погано поінформовані про ситуацію у в'язницях, а публічний та політичний дискурс щодо таких установ часто базується на розпалюванні страху, стереотипах та більш широких політичних завданнях. Належне ведення записів може, в свою чергу, призвести до підвищення обізнаності громадськості про проблеми, з якими стикаються в'язні та персонал в'язниці, та поліпшити процес прийняття рішень завдяки використанню фактичних даних.
- 18 Відомості, які містяться в окремих особових справах, а також дані з реєстраційних записів важливі для ефективного функціонування органів внутрішньої інспекції та органів зовнішнього контролю. Міжнародні організації вказали на те, що “прогалини та невідповідність у реєстраційних записах можуть викликати настороженість у моніторингових груп щодо потенційних ризиків катування або жорстокого поводження”.¹²

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 19 У в'язницях потрібні різні види реєстраційних систем. Повинен бути загальний реєстр в'язниці, який у Правилах Мандела називається “реєстраційною книгою”, а також індивідуальні особові справи та окремі медичні справи, які повинні заводитися, вестися та надійно зберігатися у медичній частині в'язниці. Також має бути окремий опис особистого майна, який підписується в'язнем та зберігається в адміністрації в'язниці.
- 20 УНЗ ООН вказує, що “[наявність] повних, точних і доступних особових справ в'язнів” є “необхідною передумовою ефективного управління та стратегічного планування діяльності пенітенціарних установ”. УНЗ ООН також зазначає, що багато пенітенціарних систем мають обмежені ресурси, але “результативна робота з особовими справами не повністю залежить від фінансових ресурсів; тут більше йдеться про наявність чіткої та працездатної системи документування інформації відповідно до процедур, які дотримуються та виконуються персоналом в'язниці”.¹³

11. “Handbook on Prisoner File management”, [Посібник для роботи з особовими справами в'язнів”, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 7, с 4.]

12. “Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions”, Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions/Association for the Prevention of Torture/ОНСНН National Institutions and Regional Mechanisms Section, May 2010, p.33 [Запобігання тортурам: Оперативний довідник для національних правозахисних установ», Азійсько-Тихоокеанський форум національних правозахисних установ Асоціація з запобігання тортурам/Секція національних установ та регіональних механізмів УВКПЛ, травень 2010 р., с 33.] www.ohchr.org/Documents/Publications/PreventingTorture.pdf.

13. “Handbook on Prisoner File management”, [Посібник для роботи з особовими справами в'язнів”, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 7, с 1.]

Розпорядження про взяття під варту

- 21 Правило 7 Правил Мандели передбачає, що при прийманні адміністрація в'язниці повинна вимагати чинний припис про взяття під варту. У приписах про взяття під варту мають зазначатися, як мінімум, дати, час та місце арешту, ім'я та прізвище особи, та назва органу, який розпорядився про взяття під варту. Розпорядження повинні бути видані та підписані судовим органом чи іншим компетентним відомством. Будь-яке розпорядження про взяття під варту, в якому відсутня необхідна інформація, повинно автоматично вважатися недійсним.¹⁴
- 22 Беручи до уваги, що відсутність чинного розпорядження робить позбавлення волі незаконним, адміністрація в'язниці повинна, принаймні, негайно повідомити суддю або інший компетентний орган, якщо є якісь сумніви щодо наявності або чинності розпорядження. Аналогічним чином, адміністрація в'язниці повинна, у всякому разі, негайно повідомити судові органи про будь-яку особу, яка перебуває в їхній установі після закінчення терміну дії розпорядження про взяття під варту.

Яку інформацію слід записувати?

- 23 У Правилі 7 конкретизується інформація, яку потрібно вносити до системи роботи з особовими справами після прийняття кожного в'язня, а Правило 8 визначає, яку інформацію слід записувати у відповідних випадках під час ув'язнення. Згідно з Правилем 51, адміністрація в'язниці також повинна вести відповідний облік проведення обшуків.
- 24 Відомості про персональні дані повинні записуватися після прийняття до в'язниці, але важливо зазначити, що це не завжди можливо, особливо коли співробітникам доводиться мати справу з прийняттям великої кількості в'язнів одночасно. Однак і у цій ситуації, інформацію все одно потрібно якомога швидше ввести в систему.
- 25 Співробітники, які займаються прийняттям, повинні чітко пояснити в'язням зрозумілою їм мовою, чому їм потрібно записувати інформацію. Якщо в'язні відмовляються надати певну інформацію, то це слід задокументувати в особовій справі. Деяка інформація може стати відомою для адміністрації з документації, яка стосується судової справи проти в'язня.
- 26 Особисті дані ув'язненого повинні регулярно переглядатися та оновлюватися протягом ув'язнення, у тому числі, наприклад, місцезнаходження дітей ув'язненої особи та їхні контактні дані на випадок необхідності зв'язку з ними у надзвичайних ситуаціях. Це може бути особливо важливим, оскільки сім'ї, особливо діти, часто змушені змінювати місце проживання після арешту близького члена сім'ї. Аналогічним чином, інформація, яка записується під час ув'язнення, як це докладно викладено у Правилі 8, повинна регулярно оновлюватися з урахуванням відповідних змін та обставин.
- 27 Задокументована інформація щодо поведінки та дисципліни в'язня повинна містити подробиці вжитих заходів безпеки. Вона повинна включати в себе документи про обшуки, зокрема про обшук із роздяганням та обстеження порожнин тіла. Будь-який випадок застосування сили, зброї або засобів обмеження рухомості повинен бути задокументований. В'язням повинен бути наданий доступ до цих записів.¹⁵
- 28 Ведення записів не повинно хибно трактуватися як настирливий збір інформації. У цьому процесі слід керуватися тим, що важливо та необхідно для документування в цілях управління пенітенціарною установою. Рівень деталізації у документуванні значною мірою залежатиме від того, наскільки вичерпними є звіти про оцінку та класифікацію, які будуть висвітлюватися далі в цій главі.
- 29 Повинні бути передбачені запобіжні заходи, які гарантують, що інформація не пропускається або не вводиться помилково. Один із таких захисних заходів може включати в себе, наприклад, систему випадкових перевірок особових справ для забезпечення точного запису даних.

14. "Essex paper 3", *op. cit.*, note 4, p. 27. [3-й Ессекський документ, вказ. пр., примітка 4, с. 27.]

15. See e.g. European Committee for the Prevention of Torture and other Inhumane or Degrading Treatment or Punishment (CPT) in the context of psychiatric establishments for adults "CPT Standards, CPT/Inf(2017)6 (21 March 2017) para. 11 [Див. наприклад: Європейський комітет із запобігання катуванням та іншим нелюдським або таким, що принижують гідність, видів поводження або покарання (КЗК) із приводу психіатричних закладів для дорослих" – Стандарти КЗК, CPT/Inf(2017)6, 21.03.2017 р., п. 11.]

- 30 Правило 67 (1) стосується опису особистого майна та передбачає, що адміністрація в'язниці повинна вести окрему справу для цього, про що також йдеться у Правилі 7 (е). Ця справа містить інформацію про майно в'язня, яке зберігається в адміністрації в'язниці, у тому числі кошти або речі, які отримані після прийняття ув'язнених осіб до в'язниці. Це важливо для забезпечення повернення майна після майбутнього звільнення, яке може відбутися через багато місяців або років. Правило 67 вимагає від адміністрацій в'язниць зберігати всі особисті речі в належному стані та повертати речі в'язню при звільненні.

КОНТЕКСТ: ДОКУМЕНТУВАННЯ ІНШОЇ КОРИСНОЇ ІНФОРМАЦІЇ [1.2]

На додаток до інформації, яка вимагається Правилами 7 та 8 Правил Мандели, для адміністрації в'язниці буде корисно записувати іншу відповідну інформацію в особову справу в'язня, у тому числі, наприклад, про:

- візити законних представників;
- візити представників посольств та консульств;
- рівень освіти та грамотності;
- мови, якими розмовляє в'язень;
- вимоги до харчування;
- участь в'язнів у роботі, програмах освіти та професійного навчання;
- гарну поведінку, яка гідна відзначення.

Як слід записувати інформацію?

- 31 Системи роботи з особовими справами в'язнів можуть вестись електронно або вручну. Система реєстрації та порядок роботи з системою повинні бути комплексними, але не надто бюрократичними.

- 32 Введена вручну інформація повинна бути написана ручкою, а не олівцем, щоб забезпечити базовий захист від несанкціонованих змін у записах в особових справах в'язнів. Письмова інформація також повинна бути розбірливою, а будь-які зміни повинні бути завірені підписом і зазначенням дати, прізвища й ініціалів особи, яка вносить зміни. Електронні системи реєстрації повинні бути спроектовані таким чином, щоб їх не могли змінювати або модифікувати неуповноважені особи.
- 33 Особові справи, як електронні, так і на папері, повинні мати резервні копії на випадок їхньої втрати, пошкодження чи знищення.

КОНТЕКСТ: РОЗУМІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ МІЖ ПЕНІТЕНЦІАРНИМИ СЛУЖБАМИ [1.3]

Результати спільного дослідження, які були опубліковані у 2016 році в рамках ініціативи Міжнародної асоціації виправних установ та в'язниць (МАВУВ) та Європейської організації пенітенціарних та виправних установ (EuroPris) щодо технологічної нерівності між пенітенціарними службами надають інформацію про статус інформаційних систем роботи з даними щодо правопорушників у 36 пенітенціарних службах 33 різних країн світу.¹⁶

Метою опитування була спроба "встановити різні етапи технологічних інновацій у пенітенціарних службах різних країн світу для виявлення існуючих прогалин, і врешті-решт дозволити експертам з ІКТ [інформаційно-комунікаційних технологій] у мережах МАВУВ та Europris бачити, куди можуть бути спрямовані майбутні зусилля, щоб допомогти тим, хто потребує допомоги чи пояснення".¹⁷

У більшості досліджених пенітенціарних служб використовується певний вид електронної системи роботи з інформацією про в'язнів, яка іноді існує у поєднанні з системами роботи з особовими справами на папері. Більшість пенітенціарних служб мають функціональні можливості для спільного використання та зведення інформації в єдину систему на місцевому, регіональному та національному рівнях. Більшість пенітенціарних служб, які брали участь в опитуванні, також зазначили, що вони обмінюються інформацією з третіми сторонами, в-основному з поліцією, судами та пробаційною службою. У деяких системах були помилки з виконанням операцій, в результаті чого в системі дублювалися записи. У багатьох установах потрібно вдосконалити технологічну інфраструктуру та розширити системи для автоматизації та централізації управління інформацією, що стосується загальнодержавної статистики щодо в'язнів. Було підкреслено, що старіння комп'ютерних систем викликає серйозне занепокоєння у багатьох адміністраціях пенітенціарних установ у різних країнах світу.

Безпека та конфіденційність інформації

- 34 Інформація, що міститься в особових справах в'язнів повинна бути захищеною не лише від доступу з боку несанкціонованого персоналу, але й від інших в'язнів та відвідувачів в'язниць, у тому числі постачальників послуг. В'язням ніколи не слід дозволяти працювати в адміністративній частині в'язниці, де знаходяться записи про в'язнів, оскільки це створює серйозний ризик для безпеки та конфіденційності особових справ в'язнів. Безпека та конфіденційність особових справ повинні забезпечуватися на такому ж рівні, коли особові справи передаються разом із в'язнем до іншого закладу, зокрема про це буде йти мова далі у **пунктах 166-186 Розділі 1** інструктивного документа.
- 35 Надійно захищений контрольний журнал передбачає старанне зберігання записів про співробітників, які вносять або змінюють інформацію в системі, а також про дату та час, коли робляться доповнення або поправки. Відповідний наглядовий орган повинен періодично проводити перевірки.
- 36 Особові справи в'язнів повинні зберігатися в надійно замкненому безпечному приміщенні, а справи, які зберігаються в електронній формі, мають бути надійно захищені. Повинна бути чітка система та порядок доступу до особових справ та їхнього спільного

16. Для отримання додаткової інформації див.: Toon Molleman and Rianne von Os, "Technology Disparity Across Prison Services", International Corrections and Prison Association/EuroPris, October 2016 [Тун Моллеман та Ріанн фон Ос, "Технологічний розрив між пенітенціарними службами", Міжнародна асоціація виправних установ та в'язниць/EuroPris, жовтень 2016 р.]: www.europris.org/news/technology-disparity-across-prison-services; Див. також: "Handbook on Prisoner File management", [Посібник для роботи з особовими справами в'язнів", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 7, с 58.

17. "Technology Disparity Across Prison Services", *op. cit.*, note 16, p. 3. ["Технологічний розрив між пенітенціарними службами", вказ. пр., примітка 16, с 3.]

використання, а також перелік осіб, хто може мати до них доступ і хто має ключі або пароль. УНЗ ООН зазначає, що особові справи в'язнів повинні зберігатись у "вогнетривких, водонепроникних та захищених від шкідників шафах із замком".¹⁸

- 37** Конфіденційність інформації в особовій справі має важливе значення для захисту права ув'язнених на недоторканність особистого життя. Вона також може мати вирішальне значення для забезпечення їхньої особистої безпеки, а в деяких випадках і безпеки їхньої сім'ї. Це особливо важливо з огляду на вимогу записувати дані про дітей, зокрема про їхнє місцезнаходження, до особової справи в'язня.
- 38** Ризики для в'язнів або членів їхніх сімей можуть бути особливо гострими, коли мова йде про справи, які пов'язані з бандами, гучні справи або справи, коли в'язень звинувачується або засуджений за особливо кричущі злочини. Ризики також можуть бути особливо високими для тих в'язнів, які раніше були потерпілими від жорстокого поводження, у тому числі від сексуального насильства.
- 39** Окрім ризику насильства та помсти, якщо конфіденційна інформація про в'язня стане відома неуповноваженим особам, існує небезпека того, що в'язнів можуть затаврувати ганьбою та влаштувати гоніння на них. Така реакція може проявлятися як з боку співробітників, так і інших в'язнів і може бути пов'язаною не лише зі злочином чи звинуваченням у злочині, але й особистою біографією або соціальним статусом особи.
- 40** Конфіденційність особливо важлива у питаннях щодо поведінки, дисципліни, клопотань та скарг, якщо в'язні заявили, що вони зазнали насильства з боку інших в'язнів або співробітників, а також у випадках, коли в документації вони також ідентифіковані як свідки такого насильства.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРО В'ЯЗНІВ У КАНАДІ [1.4]

Існуюча в Канаді онлайн-система роботи з даними щодо правопорушників зберігає інформацію у пам'яті відразу після її введення, що унеможливорює підроблення інформації в особовій справі. Якщо в'язні вважають, що в зібраній інформації є помилка або якісь дані пропущені, вони можуть клопотати про виправлення інформації. У разі підтвердження неточності, помилки або пропуску у даних, співробітник вносить нову інформацію. При цьому на початку звіту зазначається

дата змінення інформації, дата первинного звіту, відомості про те, що саме змінюється, причина змінення, хто робить змінення та ім'я керівника, який затверджує змінення інформації. Первинна інформація в особовій справі не змінюється, але виправлена інформація вноситься великими літерами безпосередньо під нею. Паперова копія особової справи замінюється виправленою або оновленою версією. При цьому копія виправленого звіту надається в'язню.¹⁹

Хто повинен реєструвати, отримувати доступ та користуватися особовими справами

- 41** Керівники та персонал повинні знати про важливість належної роботи з особовими справами в'язнів, а відповідний персонал повинен бути належним чином навчений, як реєструвати інформацію, у тому числі як забезпечувати її конфіденційність. Персонал повинен проходити додаткову підготовку щодо будь-яких змін у системі реєстрації інформації.
- 42** Лише співробітникам, які пройшли навчання та були уповноважені працювати з системами роботи з особовими справами, слід надавати доступ до особових справ та право на використання інформації, що міститься в них. У багатьох установах є співробітники, які відповідають за створення та ведення особових справ та реєстрів.
- 43** Доступ до інформації в особових справах в'язнів повинен здійснюватися чітко за принципом "потрібно знати". Виходячи з цього, лише спеціально визначене коло співробітників може мати доступ до всієї особової справи, тоді як інші співробітники можуть отримувати доступ лише до тих частин особової справи, які мають до них відношення.

18. "Handbook on Prisoner File management", UNODC, *op. cit.*, note 7, p. 58. [Посібник для роботи з особовими справами в'язнів, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 7, с 58.]

19. See: "Annex B: Commissioner's Directive on Information Sharing", Correctional Service Canada, 26 May 2016. [Див.: "Додаток В: Директива Уповноваженого про обмін інформацією", Виправна служба Канади, 26.05. 2016 р.]

-
- 44 Рішення щодо того, хто повинен отримувати доступ і до якої саме інформації про конкретних в'язнів, будуть різнитися в залежності від особливостей різних юрисдикцій. У деяких країнах персонал пенітенціарних установ не знає про те, які злочини були скоєні в'язнями, тоді як в інших країнах вважається важливим, щоб співробітники володіли такою інформацією для активного реагування у підходах до забезпечення безпеки. У всіх випадках потрібно забезпечувати безпеку особи та поважати право на недоторканність її особистого життя.
- 45 У в'язнів повинна бути можливість клопотати про оновлення інформації, що міститься в їхній особовій справі. Вони також повинні мати можливість клопотати про виправлення неправдивої інформації у своїй особовій справі.
- 46 В'язні можуть хотіти отримати доступ до своїх особових справ з різних причин, зокрема, для перевірки точності інформації, для перевірки свого правового статусу, у тому числі для уточнення дат наступних засідань суду, тривалості строку покарання та терміну дати звільнення, або для того, щоб знайти контактні дані свого адвоката та членів сім'ї. В'язні також можуть прохати про доступ до своїх файлів у зв'язку з поданням клопотань або скарг чи у зв'язку з будь-яким іншим питанням, що є предметом особистої зацікавленості. В'язням слід дозволяти брати копії своїх особових справ, якщо вони хочуть мати їх із собою під час відвідання судових слухань (див. Правило 53).
- 47 В'язні повинні бути поінформовані про те, що вони мають право на доступ до своїх особових справ під час тримання під вартою та після звільнення. У наданні доступу не повинно бути дискримінації, в тому числі для тих, хто неграмотний, і для тих, хто не може розуміти мову або не може в будь-який інший спосіб прочитати та зрозуміти особову справу. Доступ також може бути наданий через законного представника.
- 48 Для того, щоб полегшити доступ в'язнів до документації про них, у всіх в'язницях повинен бути копіювальний апарат.
- 49 Допускається закривання певної інформації в особовій справі в'язня у процесі надання доступу до записів у разі необхідності захисту інших осіб, які можуть бути названі в особовій справі, наприклад, у повідомленнях про інциденти або в оперативних повідомленнях, отриманих від інших в'язнів. Закривання певних відомостей може також бути необхідним щодо інформації, яка стосується забезпечення безпеки установи або гарантування проведення розслідувань.
- 50 В'язні мають право отримати копії своїх особових справ після звільнення. Це може бути важливим для поточного судового процесу, для безперервності медичного лікування або для засвідчення того, що вони закінчили певні навчальні чи професійно-технічні курси навчання. Деяким в'язням можуть знадобитися копії їхніх особових справ, щоб вони могли знайти членів своєї сім'ї після звільнення.
- 51 В'язні можуть захотіти отримати копії своїх особових справ при звільненні, щоб вони могли продовжувати відстежувати невиконані клопотання та скарги, у тому числі скарги про тортури та інше жорстоке поводження. У таких випадках колишнім в'язням також буде потрібний доступ до їхніх особових медичних карток.
- 52 Внутрішні інспектори та зовнішні органи з моніторингу також повинні мати доступ до особових справ в'язнів, але вони повинні дотримуватися вимоги щодо забезпечення конфіденційності інформації, яка міститься в особових справах.²⁰

20. Щодо НПМ див.: "Факультативний протокол до Конвенції проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (ФПКПТ)", Стаття 20 (b), яка вимагає, щоб у них був «доступ до всієї інформації, що стосується поводження з цими особами, а також щодо умов їхнього тримання під вартою», та Статті 21 (2), що стосується конфіденційної інформації, яка збирається НПМ, (персональні дані не мають публікуватися без явної згоди особи, яка має до цього відношення)".

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА РОБОТИ З ДАНИМИ ЩОДО ПРАВОПОРУШНИКІВ [1.5]

Інформаційна система роботи з даними щодо правопорушників (ІСРП), яка використовується Намібійською виправною службою, була описана як система, що “може бути реально застосована в умовах будь-яких виправних та пенітенціарних установ країни, що розвиваються ..., оскільки вона була розроблена в модульному форматі, щоб можна було легко налаштувати під потреби; це - доступне рішення для забезпечення інформаційних потреб виправних та пенітенціарних систем у будь-якій країні, що розвивається”.²¹

ІСРП - це електронна система управління даними на основі веб-технології, яка дозволяє персоналу пенітенціарної установи зберігати та отримувати в електронному вигляді дані щодо в'язнів протягом усього терміну їхнього ув'язнення. Система була розроблена Намібійською виправною службою в умовах обмежених ресурсів. В нещодавно опублікованій статті про цю систему робиться припущення, що “інші африканські юрисдикції, а також країни в інших частинах світу, що розвиваються, можуть легко скористатися досвідом Намібійської виправної служби”.²²

З огляду на те, що у багатьох юрисдикціях інформація про в'язнів все ще документується вручну на аркушах паперу або в реєстрах, які ведуться від руки, у статті зазначається, що для більшості виправних систем у країнах, що розвиваються, важко здійснити реформи, оскільки вони не в змозі провести оперативний та стратегічний аналіз тенденцій у пенітенціарній системі, який міг би визначити напрямки вдосконалення.

У випадку Намібії, до запровадження ІСРП, для адміністрації виправних та пенітенціарних систем було складно перевіряти достовірність чи точність даних про кожного в'язня або відстежувати їхню поведінку під час ув'язнення.

Загалом, визначені переваги ІСРП полягають у тому, що вона:

- зменшує зайву та неузгоджену інформацію;
- поліпшує точність інформації;
- мінімізує можливість втрати даних;
- гарантує реєстрацію та контроль за внесенням всіх записів в систему;
- уникає можливості дублювання особової справи та помилкової ідентифікації в'язнів;
- уможливорює надання контрольованого або обмеженого доступу;
- дозволяє регулярно складати звіти щодо моніторингу;
- уможливорює вмикання автоматизованих сповіщень, наприклад, про дати судових слухань та відвідання лікарів;
- допомагає у реабілітації, наприклад, шляхом відстеження участі у навчальних програмах;
- дозволяє отримувати доступ до важливої інформації в будь-який час, у тому числі за допомогою смарт-пристроїв.²³

Вперше ІСРП була впроваджена в 2013 році, і зараз вона функціонує в усіх 13 виправних установах Намібії, охоплюючи близько 4500 в'язнів. Вона була розроблена в рамках ширшої ініціативи з реформування виправної системи за підтримки уряду Намібії, яка зосереджувалася на належній оцінці ризиків та потреб, а також на поліпшенні реабілітації та реінтеграції в'язнів.

ІСРП складається з основних модулів, які включають, наприклад, приймання, прийняття та оцінку, послуги з охорони здоров'я, ведення особових справ, реабілітаційні заходи, інциденти у пенітенціарній установі, побачення, передачі, підготовку до звільнення, зміни вироку та звільнення. Зважаючи, що не всі співробітники виправних установ знають, як користуватися комп'ютером, відповідний персонал також пройшов всебічну підготовку щодо використання системи.

Збір та опублікування даних про тенденції у пенітенціарних установах

53

Для того, щоб інформація могла використовуватися у формуванні політики боротьби зі злочинністю та запобігання порушенням прав людини, вона повинна містити надійні дані про широкий спектр тенденцій, таких як кількість смертей та серйозних травм, а також дані про характеристику контингенту пенітенціарних установ, у тому числі, наприклад, зміни у вікових характеристиках контингенту та рівні скупченості.²⁴

21. Kathuria Porporino, "Change in African Corrections: From incarceration to reintegration, Implementing Information Technology for Corrections in Africa: A Case Example of the Namibian Correctional Service Automated Offender Management Information System", *Acta Criminologica: Southern African Journal of Criminology*, Special Edition, No. 2, 2015, pp. 1-21. [Катурія Порпоріно, "Зміна в африканських системах виправних установ: від ув'язнення до ресоціалізації, впровадження інформаційних технологій у системах виправних установ в Африці: приклад автоматизованої інформаційної системи роботи з даними щодо правопорушників у Виправній службі Намібії", *Acta Criminologica: Південноафриканський вісник із кримінології, спеціальне видання*, № 2, 2015 р., с 1-21.]

22. Там само.

23. Смарт-пристрій - це електронний пристрій, який, як правило, підключається до інших пристроїв або мереж за допомогою різних бездротових протоколів, що можуть працювати певною мірою в інтерактивному та автономному режимах. До відомих типів смарт-пристроїв відносяться смартфони, планшети, смарт-годинники, смарт-брелети та смарт-брелоки.

24. "Essex paper 3", *Penal Reform International, op. cit.*, note 4, p. 34. ["3-й ессекський документ", Організація "Організація "PRI", вказ. пр., примітка 4, с 34.]

- 54 Гарним методом є ведення центрального реєстру обмежень, що застосовуються до в'язнів із міркувань безпеки, зокрема використання одиночного ув'язнення та інших форм примусового відокремлення від загального контингенту пенітенціарної установи.²⁵
- 55 Від кожної пенітенціарної установи слід вимагати регулярно представляти інформацію про тенденції в центральний орган пенітенціарної служби. З цієї причини у в'язницях мають функціонувати відповідні системи та працівники. Відповідний урядовий департамент, який займається питаннями пенітенціарних установ, повинен також виділяти достатньо ресурсів для аналізу даних та надання рекомендацій щодо подальших дій.
- 56 Дані про тенденції у в'язницях повинні бути доступними для громадськості з метою забезпечення прозорості та здійснення громадського контролю. Опублікована інформація про тенденції у пенітенціарній системі не повинна містити жодної інформації про окремих в'язнів. Слід уникати будь-яких даних, які можуть ідентифікувати окремі випадки або окремих осіб.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ ВИПАДКІВ СМЕРТІ ПІД ЧАС ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ – “ТЕХАСЬКА ІНІЦІАТИВА ЗА ПРАВОСУДДЯ” [1.6]

Техаська ініціатива за правосуддя “має за мету розповісти про те, хто помирає в системі кримінального правосуддя штату Техас (США), та привертати увагу до тих, хто втратив життя, щоб створити підґрунтя для досліджень щодо рішень, які врятовують життя людей”.²⁶

У Техасі правоохоронні органи, місцеві в'язниці та Департамент кримінального правосуддя штату Техас зобов'язані інформувати Генеральну прокуратуру штату Техас у випадку смерті особи, яка перебувала під вартою, у тому числі про випадки смерті з природних причин, від самогубства та про випадки смерті, яка наступила в результаті застосування зброї поліцією під час арешту.

Для того, щоб зробити цю інформацію загальнодоступною, Техаська ініціатива за правосуддя за допомогою запитів про надання публічної інформації отримала відомості з подробицями смертей, які сталися в період з 2005 по 2015 рік. Ця інформація представлена в онлайнній базі даних і відображає прізвища та ім'я кожної померлої особи з зазначенням часу та місця смерті, причини смерті, тривалості перебування під вартою та опису обставин, пов'язаних зі смертю. Дані були використані для виявлення тенденцій, у тому числі щодо расових розбіжностей у рівнях смертності в умовах ув'язнення.

Ув'язнені діти

- 57 Стосовно принципу “потрібно знати” для того, щоб мати доступ до особових справ в'язнів, правило 21.1 *Мінімальних стандартних правил ООН із питань здійснення правосуддя щодо неповнолітніх* (Пекінські правила) передбачає, що записи щодо неповнолітніх “повинні зберігатися цілком конфіденційно і бути закритими для третіх осіб. Доступ до таких записів обмежується колом осіб, які безпосередньо займаються розглядом справи, або інших осіб, які уповноважені належним чином”.
- 58 Правило 21 (d) *Правил ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі* (Гаванські правила) визначає, що записи неповнолітніх, які перебувають під вартою, повинні містити докладні дані про “повідомлення для батьків та опікунів про кожне прийняття до установи, передачу чи звільнення неповнолітнього”.

Іноземні громадяни та представники національних меншин

- 59 Якщо ув'язнені хочуть отримати доступ до своїх особових справ, але не можуть зрозуміти мову, якою вони написані, їм слід при можливості забезпечити послуги з перекладу. Для іноземних громадян такі послуги можна організувати через консульських представників їхніх країн. За згодою в'язня, співробітники консульства можуть сприяти у доступі іноземних громадян до інформації, що міститься в їхній особовій справі.

25. [Див., наприклад, “Звіт турецькому уряду про візит до Туреччини, здійснений Європейським комітетом із запобігання катуванням та жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК)”; 8.12.2005 р., СРТ/Inf(2005)18, п. 89.]

26. Для отримання додаткової інформації див.: texasjusticeinitiative.org.

Гендерні питання

- 60** Вимога Правила 7 (а) про включення до особової справи ув'язненої особи “точних відомостей, що дозволяють визначити його або її виняткову ідентичність, поважаючи його або її власне сприйняття своєї статі”, стосується ув'язнених осіб, які є лесбіянками, геями, бісексуалами, транссексуалами та інтерсексуалами (ЛГБТІ); особливо це стосується транссексуалів та інтерсексуалів. Проте, призначення цього положення - виступати як засіб захисту, а отже, інформація про гендерну ідентичність в'язнів повинна долучатися до особової справи лише у разі їхньої чітко вираженої згоди.
- 61** Хоча Правило 7 (а) визнає право в'язнів самостійно ідентифікувати свою стать, окремі ув'язнені особи можуть боятися, що визначення своєї статі інакше, ніж стать чоловіка чи жінки, може призвести до жорстокого поводження з боку персоналу, інших в'язнів або і тих, і інших. Тому це Правило не повинно трактуватися як таке, що дозволяє персоналу заставляти або примушувати будь-яку ув'язнену особу самостійно визначати свою стать якимсь конкретним або будь-яким чином.²⁷
- 62** Інформація про власне сприйняття своєї статі може бути важливою при обґрунтуванні рішень щодо розподілу в'язнів, оцінки ризиків та потреб, особистих обшуків та охорони здоров'я. Однак ведення записів не відмінє вимоги до співробітників пенітенціарної установи регулярно обговорювати з в'язнями питання про їхній розподіл, ризики, з якими вони стикаються, та про те, співробітники якої статі краще, щоб проводили їхній обшук.
- 63** Необхідно проводити збір даних та інше вивчення з метою встановлення гендерно обумовлених фактів біографії, особливостей та потреб ув'язнених жінок, дівчат, чоловіків, хлопців та ЛГБТІ.²⁸

1.2. КЛАСИФІКАЦІЯ, ОЦІНКА РИЗИКІВ ТА ПОТРЕБ В'ЯЗНІВ

- 64** Під час перегляду МСП зміни не торкнулися правил, що безпосередньо стосуються класифікації, а також оцінки ризиків та потреб в'язнів. Однак положення цих Правил прямо пов'язані з іншими переглянутими сферами МСП.

Наприклад, у Правилі 2 зазначається, що адміністрація пенітенціарної установи повинна враховувати індивідуальні потреби ув'язнених. Так само, Правило 4 (2) передбачає, що програми, заходи та послуги повинні надаватися відповідно до індивідуальних потреб в'язнів.

У Правилі 11 безпосередньо йдеться про роздільне тримання в'язнів на основі їхньої статі, віку, судимості та правової підстави утримання під вартою. Правило також вимагає утримувати різні категорії в'язнів в окремих установах, виходячи з “потреб поводження з ними”. Інші принципи, що містяться в Правилах Мандели, також спираються на належні процедури класифікації та оцінки, у тому числі обшуків в'язнів, розподілу, застосування дисциплінарних заходів та вимог щодо нагляду під час побачень із родичами.

27. For more guidance on LGBTI prisoners, see e.g. “LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring”, Penal Reform International/ Association for the Prevention of Torture, second edition 2015 [Для отримання додаткових рекомендацій щодо ув'язнених ЛГБТІ осіб див. “Представники ЛГБТІ-спільноти, які позбавлені волі: основи превентивного моніторингу”, “Організація “PRI” та АЗТ, друге видання 2015 р.]; the Ninth Annual Report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT)”, 22 March 2016, CAT/C/57/4, Section V [9-й щорічний звіт Підкомітету з питань запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження або покарання (ПЗТ ООН)”, 22.03.2016 р., CAT/C/57/4, Секція V]; and United Nations (UN) Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Report to the Human Rights Council, A/HRC/31/57, 5 January 2016 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Хуан Е. Мендес, Звіт Раді з прав людини, A/HRC/31/57, 5.01.2016 р.]

28. В Правилах 67-70 Правил ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками та заходів щодо правопорушниць без позбавлення їх волі (Бангкокські правила), рекомендується проводити дослідження, які орієнтовані на досягнення певних результатів для того, щоб сформулювати спеціальні програми для правопорушниць та ув'язнених жінок. Такі дослідження можуть, наприклад, стосуватись правопорушень, які скоюють жінки; причин, які призводять до конфронтації жінок із системою кримінального правосуддя; впливу вторинної віктимізації та позбавлення волі на жінок, а також характеристики правопорушниць. “Бангкокські правила”, додаток до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №65/229, 2010 р., Правило 67 www.penalreform.org/issues/women/international-standards.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: КЛАСИФІКАЦІЯ В'ЯЗНІВ, ОЦІНКА РИЗИКІВ ТА ПОТРЕБ

Правило 89:

1. Виконання цих принципів вимагає індивідуального підходу в поводженні з в'язнями. Для цього застосовується гнучка система класифікації в'язнів за групами. Тому бажано, щоб був розподіл таких груп в окремі в'язниці, які підходять для поводження з кожною групою.

2. В цих в'язницях не потрібно забезпечувати однаковий рівень безпеки для кожної групи. Бажано забезпечувати різні рівні безпеки відповідно до потреб різних груп. Відкриті в'язниці забезпечують умови, які є найбільш сприятливими для реабілітації ретельно відібраних в'язнів завдяки тому, що в них нема фізичної охорони для запобігання втечі, і в них покладаються на самодисципліну в'язнів.

3. Бажано, щоб кількість в'язнів у пенітенціарних установах закритого типу не була такою великою, щоб перешкоджати застосуванню індивідуального підходу в поводженні з в'язнями. У деяких країнах вважається, що контингент таких в'язниць не повинен перевищувати 500 осіб. У пенітенціарних установах відкритого типу чисельність контингенту повинна бути якомога меншою.

4. З іншого боку, небажано утримувати в'язниці, які настільки малі, що в них неможливо забезпечити належні зручності.

Правило 93:

1. Цілями класифікації є:

(а) відокремлення від інших в'язнів тих, які у зв'язку з їхньою судимістю або характером можуть погано впливати на інших;

(б) розподіл в'язнів на категорії для полегшення поводження з ними з метою їхньої соціальної реабілітації.

2. Наскільки це можливо, окремі пенітенціарні установи або окремі секції пенітенціарної установи повинні використовуватися для поводження з різними категоріями в'язнів.

Правило 94:

В якомога коротший термін після прийняття до установи та після вивчення особистості слід підготувати програму поводження з кожною ув'язненою особою з відповідним строком ув'язнення на підставі отриманих знань про її індивідуальні потреби, спроможності та нахили.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Безпека та охорона

- 65 Оцінка ризиків важлива для безпеки персоналу, ув'язнених та відвідувачів пенітенціарних установ. Якщо на підставі оцінки в'язні відповідним чином віднесені до категорій із різними рівнями охорони (як правило, це - високий, середній або низький рівень небезпеки), вони можуть бути розподілені у відповідну пенітенціарну установу. Відповідна класифікація та розподіл є ключовими у запобіганні втечі в'язнів або інших загроз для охорони пенітенціарної установи та громадської безпеки.
- 66 Правильна класифікація в'язнів за ступенем небезпеки полегшує роботу адміністрації в'язниць щодо розподілу обов'язків персоналу, організації штатного розкладу та управління іншими ресурсами. Вона також дозволяє адміністрації краще керувати повсякденною діяльністю пенітенціарної установи, у тому числі краще організувати час перебування в'язнів за межами камери з метою розваги та професійної орієнтації.
- 67 І навпаки, якщо в'язні не класифіковані належним чином, їх можуть помістити до в'язниць, які належним чином не готові до ризиків, що пов'язані з ними. Також вони можуть бути згруповані з іншими ув'язненими, які можуть негативно впливати на них.
- 68 Правильна класифікація в'язнів сприяє ефективному використанню ресурсів. Міжнародний центр пенітенціарних досліджень (МЦПД) зазначає, що «забезпечення охорони дорого коштує, і чим вищий рівень, тим більші витрати. З фінансових міркувань недоцільно зараховувати більше в'язнів до категорії охорони, рівень якої вищий від необхідної для них». ²⁹ Призначення в'язням надмірно високого рівня охорони може також поставити під загрозу перспективи реабілітації, оскільки «надмірно високий рівень класифікації в'язнів» зазвичай впливає на контакти в'язнів з їхніми сім'ями, участь у реабілітаційних програмах, кількість часу, проведеного поза камерою тощо. ³⁰

29. "A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for prison staff", International Centre for Prison Studies (ICPS), 2009, p.62 ["Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини: посібник для співробітників пенітенціарних установ", Міжнародний центр пенітенціарних досліджень (МЦПД), 2009 р., с 62.]

30. Olivia Rope, "Implementing the Mandela Rules with scarce resources: discussions from a gathering of prison authorities from South East Asia", Penal Reform International blog, 17 August 2016 [Олівія Роуп, «Впровадження правил Мандели в умовах обмежених ресурсів: дискусія на нараді адміністрації пенітенціарних установ із Південно-Східної Азії», блог організації "PRI", 17.08.2016 р.] www.penalreform.org/blog/implementing-mandela-rules-scarce-resources-discussions-gathering-prison.

Задоволення потреб окремих в'язнів

- 69 Індивідуальна оцінка в'язнів має важливе значення для забезпечення того, щоб в'язні розміщувались у закладах або частинах закладів, які облаштовані для задоволення їхніх особливих потреб, у тому числі їхніх соціальних, правових, медичних та реабілітаційних потреб. Невиявлення або ігнорування особливих потреб в'язня може сприяти жорсткому поводженню з в'язнями.³¹
- 70 Успішна оцінка ризиків та потреб має вирішальне значення для забезпечення особистої безпеки в'язнів та встановлення рівнів охорони, які необхідні для конкретних осіб. В'язні, які можуть стати об'єктом знущання, насильства або експлуатації, ніколи не повинні утримуватися з особами, винними у таких діях. Відповідні оцінки також мають вирішальне значення для тих в'язнів, які були встановлені як особи з ризиком самогубства або заподіяння собі шкоди.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 71 Оцінка в'язнів повинна складатися з трьох різних аспектів: визначення ризику, який представляє в'язень; оцінки індивідуальних потреб ув'язненого; так званого "планування відбування покарання", що включає такі заходи, як реабілітаційні програми, в яких в'язень повинен взяти участь під час відбування покарання. Оскільки у кожного з цих аспектів різна мета, вони повинні оцінюватися окремо за допомогою відповідних інструментів. Оцінка кожного в'язня - це безперервний процес, в ході якого вона повинна постійно переглядатися та оновлюватися. Процес перегляду забезпечує регулярне проведення нової оцінки ризиків, потреб, планування відбування покарання та класифікації в'язнів.

В'язнів слід класифікувати за результатами їхньої оцінки. Визначені для них заходи безпеки повинні бути мінімально необхідними для їхнього безпечного утримання під вартою. Оцінка, як правило, є дворівневим процесом: по-перше, вона забезпечує, щоб в'язні розподілялися до пенітенціарної установи з відповідним режимом охорони (класифікація); і, по-друге, вона визначає розподіл ув'язненого в межах конкретної установи (оцінка ризиків та потреб, планування відбування покарання).

КОНТЕКСТ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИЗНАЧЕННЯ ВИМОГ ДО РЕЖИМУ ОХОРОНИ [1.7]

МЦПД зазначає, що «[в] деяких країнах суддя, який виносить вирок, визначає режим охорони, під якою повинен знаходитись в'язень. В інших країнах в'язні, які засуджені до довічного ув'язнення або засуджені за певним законом, автоматично утримуються в умовах найвищого режиму охорони, незалежно від оцінки ступеню ризику з їхнього боку. Це не найкращий спосіб визначення рівня режиму охорони. Судова влада повинна визначити відповідну тривалість покарання для окремого злочину, але краще, щоб адміністрація пенітенціарних установ відповідала за визначення вимог до режиму охорони на основі професійно узгоджених критеріїв».³²

Класифікація не повинна базуватися виключно на характері скоєного злочину або винесеному покаранні (наприклад, довічне ув'язнення).

Оцінка ризиків

- 72 Оцінка ризиків повинна правильно конкретизувати ризики з боку в'язня, у тому числі щодо небезпеки, яку він або вона представляє для інших або для загальної безпеки та охорони в'язниці, щодо схильності до насильства та можливості втечі. Оцінка ризиків також повинна включати небезпеку, яку вони несуть для самих себе.

31. Jim Murdoch and Vaclav Jiricka, "Combating Ill-Treatment in Prison – A handbook for prison staff with focus on the prevention of ill-treatment in prisons", Council of Europe, April 2016, p. 32 [Джим Мердок та Вацлав Ірїчка, "Боротьба з жорстким поводженням у в'язниці - довідник для співробітників пенітенціарних установ стосовно попередження жорсткого поводження у в'язницях", Рада Європи, квітень 2016 р., с. 32.]

32. "A Human Rights Approach to Prison Management", ICPS, *op. cit.*, note 29, p.63. ["Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини, МЦПД, вказ. пр., примітка 29, с. 63.]

- 73 Інструменти оцінки охоплюють чотири основні сфери інтересів: історія судимості; чинники, що стосуються способу життя; особистість; проблеми, пов'язані з наркотичною або алкогольною залежністю. Однак слід подбати про те, щоб потреби ув'язнених не трактувались неправильно як фактори ризику. Наприклад, проблеми з психічним здоров'ям часто неправильно трактуються як фактори ризику, що призводить до вищої, ніж необхідна, класифікації небезпеки з боку в'язня. Додаткові фактори оцінки можуть додаватися залежно від злочину, скоєного в'язнем, наприклад, сексуальні злочини або насилля стосовно інтимного партнера.
- 74 Складові частини оцінки ступеню ризику включають "характер злочину; ризик втечі в'язня або спроби втечі; ризик вчинення в'язнем правопорушення у майбутньому та вплив на спільноту; будь-який ризик з боку в'язня для керівництва, охорони та підтримання порядку у в'язниці; будь-який ризик з боку в'язня для власного блага або блага будь-якої іншої особи; тривалість покарання в'язня або максимального покарання, що застосовується до правопорушень, щодо яких в'язню було пред'явлено звинувачення; та будь-яке інше питання, яке вважається важливим для керівництва, охорони, підтримання порядку, безпечного утримання під вартою та блага в'язня у пенітенціарній установі".³³ Здатність ув'язненої особи адаптуватися до правил режиму, її особистість (історія насильства, спроби самогубства, зловживання наркотичними речовинами, когнітивні навички тощо) та соціальні контакти повинні бути предметними темами, що становлять особливий інтерес у процесі оцінки ризиків.³⁴
- 75 Оцінка ступеню ризику повинна опиратися на всю доступну інформацію про в'язня, у тому числі на результати співбесіди з в'язнем. Рішення щодо факторів ризику не повинні базуватися на упередженості чи стереотипах, у тому числі щодо гендерної ідентичності. Оцінка ризиків повинна враховувати, що уявлення про те, що є "належною" поведінкою для чоловіків та жінок у суспільстві, не перестає існувати в стінах в'язниці і може призвести до того, що в'язні жіночої або чоловічої статі будуть зазнавати особливих ризиків або мати певні потреби. Це особливо актуально для в'язнів ЛГБТІ, які наражаються на більший ризик зазнати насильства, переслідування чи залякування.
- 76 У публікації Ради Європи *"Довідник для працівників пенітенціарних установ з питань запобігання жорсткому поводженню у в'язниці"* автори пропонують, щоб первинна оцінка ризиків проводилася якомога швидше після того, як в'язень потрапляє до пенітенціарної установи. Це особливо важливо робити стосовно осіб, які утримуються у слідчих ізоляторах, оскільки перші 48 годин ув'язнення є більш ризикованими з точки зору суїцидної поведінки, поганої адаптації до в'язничного середовища чи інших ризиків для безпеки. Зокрема, існує високий ризик для в'язнів, які належать до вразливих груп, таких як неповнолітні та молоді в'язні, в'язні похилого віку, психічно хворі в'язні або в'язні з історією зловживання наркотиками.³⁵

Оцінка потреб

- 77 Мета оцінки полягає не тільки у виявленні та запобіганні ризикам з боку в'язня, але також і у виявленні та вирішенні їхніх конкретних потреб та вразливостей, у тому числі, які стосуються, наприклад, стану психічного здоров'я, попередніх випадків віктимізації, захисту від насильства та запобігання самогубству. Подібно до проведення оцінки ризиків, оцінка потреб повинна проводитися на основі індивідуального підходу, регулярно переглядатися та оновлюватися. В'язень має бути залученим до цього процесу.

Планування відбування покарання

- 78 Плани відбування покарання мають на меті реабілітувати в'язня для ресоціалізації шляхом усунення першопричини їхньої злочинної діяльності. Вони в першу чергу призначені для сприяння реабілітації та реінтеграції в'язнів. Плани відбування покарання можуть включати, наприклад, освітні та навчальні програми, а також доступ до програм подолання наркотичної або алкогольної залежності. Ці плани також можуть зосереджуватися на таких

33. Jim Murdoch and Vaclav Jiricka, *op. cit.*, note 31, p. 34. [Джим Мердок та Вацлав Ірїчка, вказ. пр., примітка 31, с 34.]

34. Там само.

35. Там само, с 35.

питаннях, як особисті стосунки, примирення з сім'єю та недопущення агресивної поведінки. Плани виконання покарань повинні регулярно переглядатися. Згідно з Правилем 94, план виконання покарання слід скласти “якомога швидше” після прийняття в'язня до установи.

Інші міркування

- 79** Оцінка та класифікація ув'язненої особи ніколи не повинні базуватися виключно на правопорушенні, у скоєнні якого вона звинувачується чи за яке засуджена, або виходячи з тривалості покарання. Ув'язнені, які відбувають довічне покарання або отримали смертні вироки, “не мають ставати об'єктом режиму посиленої охорони лише на підставі їхнього покарання”.³⁶
- 80** Більшість інструментів з оцінки розроблені для прогнозування асоціальної поведінки чоловіків і, отже, не враховують специфічні для жінок чинники, які пов'язані з ризиком скоєння ними правопорушень у майбутньому.³⁷ Правила 40 і 41 Бангкокських правил вимагають, щоб адміністрація в'язниць розробила та застосовувала методи класифікації, що враховують гендерні потреби та обставини ув'язнених жінок. Слід забезпечити належне індивідуалізоване планування та реалізацію плану відбукання покарання з метою своєчасної реабілітації, виправлення та ресоціалізації.
- 81** Адміністрація пенітенціарної установи повинна мати спеціальні інструменти для проведення оцінки ризиків та потреб. Такі інструменти мають використовуватися послідовно та у відповідності з узгодженими критеріями, у тому числі враховувати динамічні чинники, які діють у даний час і на які можна впливати, а також враховувати статичні чинники, які сформувалися у минулому і не можуть змінюватися.³⁸ Особи, які проводять оцінку, повинні пройти належне навчання, щоб у процесі класифікації уникати впливу стереотипного ставлення, упередженого профілювання та особистих припущень стосовно в'язня.³⁹
- 82** Оцінка ризиків повинна регулярно переглядатися, щоб в'язні постійно утримувались у відповідному безпечному середовищі. Регулярний перегляд оцінки ризиків може сприяти у переведенні відповідних в'язнів, коли це доречно, до установ із менш або більш суровим режимом охорони. Такі перегляди можуть виступати в якості сильного стимулу для кращої поведінки.
- 83** Класифікація в'язнів ніколи не повинна застосовуватися для дискримінації або запровадження більш жорстких або менш відповідних умов щодо певних осіб або груп в'язнів. Отже, застосування інструментів оцінки та класифікації повинно бути предметом контролю з боку керівництва пенітенціарної служби та перевірки з боку осіб, які відповідають за розробку керівних документів.
- 84** В'язні повинні мати можливість оскаржувати їхні оцінки та класифікації за допомогою узгоджених процедур. Така процедура особливо важлива у випадках, коли певна класифікація щодо режиму охорони забороняє особам клопотати про дострокове звільнення або зменшення покарання.
- 85** КЗК зазначив, що у камерах і з великою місткістю майже неможливо провести належний розподіл окремих в'язнів на основі індивідуальної оцінки ризиків та потреб. У таких умовах існує високий ризик залякування та насильства, а також можуть формуватися субкультури правопорушників.⁴⁰
- 86** Правила 89, 93 та 94 входять до того розділу Правил Манделі, що конкретно стосується в'язнів із покаранням, але об'єктом ретельної, постійної оцінки та класифікації також мають бути особи, які утримуються під вартою до проведення судового розгляду.

36. “Essex paper 3”, Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 24. [“3-й ессекський документ”, Організація “PRI”, вказ. пр., примітка 4, с. 24.]

37. e.g. Breanna Boppre & Emily Salisbury, “The Women’s Risk Needs Assessment: Putting Gender at the Forefront of Actuarial Risk Assessment”, Penal Reform International, 12 April 2016 [Наприклад: Бірэнна Боппре та Емілі Солсбері, “Оцінка потреб, які пов’язані з ризиками для жінок: гендерні аспекти як ключовий елемент в актуарній оцінці ризику”, організація “PRI”, 12.04.2016 p.] www.penalreform.org/blog/womens-risk-needs-assessment-putting-gender-forefront-actuarial.

38. Jim Murdoch and Vaclav Jiricka, *op. cit.*, note 31, p. 36 [Джим Мердок та Вацлав Ірічка, вказ. пр., примітка 31, с. 36.]: «Приклади статичних факторів включають історію попередніх вироків, стать, тип правопорушення, злочинне минуле родичів або мотиви вчинення попередніх правопорушень. Вік, у якому правопорушник вчинив перше правопорушення, є дуже хорошим провісником майбутньої поведінки, і це - фактор ризику, який неможливо змінити: якщо правопорушник був вперше заарештований у віці дванадцяти років, цей факт буде існувати завжди. Типові динамічні фактори включають матеріальне становище, зайнятість, ставлення, яке заохочує до ймовірної злочинної поведінки, нарко- чи алкозалежність, сімейні стосунки, наявність друзів та знайомих із кримінальних кіл або спосіб дозвілля. У деяких джерелах ці динамічні фактори також називаються “криміногенними потребами”, тобто факторами, що сприяють скоєнню злочину і безпосередньо пов’язані з ризиком”.

39. Там само, с. 32-42.

40. “CPT Standards”, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011, *op. cit.*, note 15, para. 29 [“Стандарти КЗК”, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011, вказ. пр., примітка 15, п. 29.]

Неодмінно, що оцінка та класифікація осіб, які тримаються під вартою до проведення судового розгляду, має дещо відрізнятись, оскільки особа може бути, і повинна вважатися, невинною. Фактичну міру покарання не можна передбачити до винесення вироку. Однак індивідуалізовану оцінку все ж потрібно проводити з огляду на ризики та потреби. Також слід подбати про те, щоб в'язні, які тримаються під вартою до проведення судового розгляду, не перебували внаслідок свого статусу в гірших умовах, ніж засуджені в'язні. В'язнів, які тримаються під вартою до проведення судового розгляду, не слід виключати з освітніх та професійно-технічних навчальних програм, хоча вони і не зобов'язані брати в них участь.

- 87 Особи, які тримаються під вартою до проведення судового розгляду, можуть мати особливі потреби та становити особливий ризик через свій досудовий статус. Наприклад, особи, які тримаються під вартою до суду, можуть становити підвищений ризик вчинення самогубства та заподіяння собі шкоди⁴¹, мати більші проблеми з психічним здоров'ям та страждати від симптомів абстиненції.

КОНТЕКСТ: ОЦІНКА РИЗИКІВ ІЗ БОКУ В'ЯЗНІВ, ЯКІ МОЖУТЬ СТАНОВИТИ ВИСОКИЙ РИЗИК [1.8]

У Посібнику УНЗ ООН із роботи з особливо небезпечними в'язнями, викладено керівні принципи щодо оцінки в'язнів, які можуть становити високий ризик. У ньому зазначається, що така оцінка "повинна бути більш глибокою та всебічною і, тому, вона вимагає більше часу порівняно з оцінкою інших правопорушників, наприклад, тих, хто вчинив дрібні правопорушення або тих, кому загрожує невеликий термін ув'язнення". Це пов'язано зі складними ризиками та потребами, пов'язаними з такими правопорушниками, а також із тим, що, зазвичай, ці особи мають тривалий строк ув'язнення.⁴²

Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо небезпечних правопорушників пропонує вживати наступні кроки щодо дотримання принципів оцінки ступеню ризику під час виконання покарання:⁴³

- Глибина оцінки повинна визначатися рівнем ризику та бути пропорційною серйозності можливого наслідку.
- Оцінка ступеню ризику повинна включати детальний аналіз попередньої поведінки та біографічних, особистих та ситуаційних чинників, які спричинили та сприяли виникненню ризику. Оцінка повинна опиратися на максимально достовірну інформацію.
- Оцінка ступеню ризику повинна проводитися на основі фактичних даних за структурованою формою. Вона повинна включати відповідні перевірені інструменти та засоби професійного прийняття рішень. Особи, які проводять оцінку ступеню ризику, повинні розуміти та чітко формулювати обмеження щодо оцінки ступеню ризику насильства та прогнозування майбутньої поведінки, особливо на довгострокову перспективу.
- Такі інструменти оцінки ступеню ризику слід використовувати для розробки найбільш конструктивного та найменш обмежувального тлумачення заходу чи санкції, а також для індивідуалізованого виконання покарання. Вони не призначені для визначення покарання, хоча їхні висновки можуть бути використані конструктивно, щоб вказати на необхідність заходів із втручання.

41. See, for example, "Presumption of Guilt: The Global Overuse of Pre-trial Detention", Open Society Justice Initiative, September 2014 [Див., наприклад, "Презумпція вини: глобальні зловживання досудовим триманням під вартою", Ініціатива з правосуддя Фондів відкритого суспільства, вересень 2014 р.] www.opensocietyfoundations.org/publications/presumption-guilt-global-overuse-pretrial-detention.

42. "Handbook on the Management of High-Risk Prisoners", Criminal Justice Handbook Series, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2016, p.34 ["Посібник із роботи з особливо небезпечними в'язнями", Серія довідників із кримінального правосуддя, Управління ООН із наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), 2016 р., с. 34.]

43. "Recommendation CM/REC (2014) 3 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Dangerous Offenders", Council of Europe, 19 February 2014 ["Рекомендація CM/REC(2014)3 Комітету міністрів державам-членам щодо небезпечних правопорушників", Рада Європи, 19.02.2014 р.] pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%282014%29+3+concerning+dangerous+offenders.pdf/cec8c7c4-9d72-41a7-acf2-ee64d0c960cb.

- Проведення оцінки під час виконання покарання слід розглядати як безперервний процес. Оцінка має періодично переглядатися для забезпечення активної переоцінки ступеню ризику з боку правопорушника:
 - a. Оцінка ступеню ризику повинна проводитися регулярно на періодичній основі співробітниками, які пройшли відповідну підготовку, для забезпечення вимог щодо планування виконання покарання або з інших причин. Проведення оцінки дозволяє переглянути зміни в обставинах під час виконання покарання.
 - b. Методи оцінки повинні враховувати те, що ризик, який виник внаслідок скоєння особою правопорушення змінюється з часом: така зміна може бути поступовою або раптовою.
- Оцінка повинна поєднуватися з можливостями для правопорушників вирішити свої особливі проблеми, пов'язані з ризиком, і змінити своє ставлення та поведінку.
- Правопорушники повинні бути залучені до проведення оцінки, інформуватися про процес та мати доступ до висновків оцінки.
- Слід чітко розмежовувати ризику з боку правопорушника для суспільства та всередині пенітенціарної установи. Ці два ризику слід оцінювати окремо.

1.3. РОЗПОДІЛ В'ЯЗНІВ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: РОЗПОДІЛ В'ЯЗНІВ

Правило 59: Ув'язнені розподіляються, наскільки це можливо, до в'язниць, які розташовані поруч з їхнім домом або місцями соціальної реабілітації.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Реабілітація та ресоціалізація

- 88** В'язні, які знаходяться недалеко від своїх родичів та друзів, мають більше шансів встановити та підтримувати регулярні контакти з ними. Це те, що допомагає їхній реабілітації та перспективам ресоціалізації. Якщо ув'язнена особа знаходиться поблизу місця проживання її сім'ї, буде набагато простіше організувати довші побачення з родичами і, можливо, навіть побачення з ними вдома. Таким чином, розташування та досяжність, у тому числі наявність транспортного сполучення, повинні бути важливими факторами при плануванні нових місць утримання під вартою. Планувальники також повинні враховувати наявність інфраструктури для розміщення відвідувачів, яким доводиться їхати на великі відстані, щоб відвідати родичів, що перебувають в ув'язненні.
- 89** Трудові та навчальні програми можуть бути більш актуальними для реабілітаційних цілей, якщо ув'язнені знаходяться поблизу місця, де вони будуть жити після звільнення. Наприклад, програми формування трудових навичок, які потрібні для сільського життя, можуть не мати довгострокової цінності для тих, хто повернеться до міського життя, і навпаки. Програми, які проводяться зовнішніми організаціями, також можуть у результаті призвести до можливостей працевлаштування після звільнення, якщо в'язень проживає в районі, де проводилось навчання.
- 90** З практичного боку, розподіл в'язнів до установ, що знаходяться недалеко від їхнього дому, полегшує проведення адміністрацією пенітенціарної установи підготовки в'язнів до звільнення, зокрема тих, хто не має грошей або транспорту, щоб повернутися додому. Часто після звільнення колишні в'язні почуваються цілком розгубленими, і ситуація може бути особливо складною, якщо вони не знайомі з місцевістю, де їх звільняють або поруч із ними немає родичів або друзів.

Служби підтримки

- 91** У країнах із різномірним населенням розподіл особи у пенітенціарну установу, яка знаходиться неподалік від її дому чи місцезнаходження сім'ї, також зменшить можливість виникнення культурних, релігійних та мовних відмінностей серед в'язнів та персоналу. Такий підхід може зменшити не лише відчуття ізоляції у в'язня, але й також може скоротити витрати на утримання контингенту та сприяти нормальному функціонуванню самої пенітенціарної установи. Водночас, слід розглядати питання про в'язниці, які розташовані далі, у випадках, коли розподіл в'язнів в установу, що знаходиться поблизу їхнього дому, може збільшити ризик насильства чи стигматизації.
- 92** В'язні, які отримують підтримку від місцевих неурядових організацій (НУО), громадських організацій або приватних осіб, можуть скористатися підтримкою та послугами після звільнення, якщо вони проживають у тому ж районі, що і в'язниця. Подібним чином, якщо в'язні раніше жили у цій місцевості, їм або їхнім сім'ям та друзям може бути відомо про місцеві установи та служби, які можуть допомогти їм у соціальній реабілітації.
- 93** У деяких ситуаціях лікарі, психологи та психіатри, які працювали з особою до її арешту, можуть мати можливість продовжувати її лікування та забезпечення ліками у в'язниці. Подібним чином, після звільнення ув'язненої особи їй може знадобитися негайна або довгострокова медична допомога у зв'язку з фізичним чи психічним станом здоров'я, до якої буде набагато простіше отримати доступ, якщо особі чи її родичам вже відомі спеціалісти, які працюють у цьому районі. Можливість надання негайної та безперервної медичної допомоги після арешту та після звільнення, у тому числі психологічної чи психіатричної допомоги, особливо важлива, коли особам потрібні певні форми ліків, зокрема, якщо вони не легкодоступні.
- 94** Розподіл у пенітенціарну установу поблизу дому також може бути корисним, коли мова йде про доступ до юридичних послуг, оскільки родичі та друзі часто можуть допомагати у сприянні доступу до адвоката. Рідні та друзі також зможуть частіше відвідувати судові засідання та стежити за ходом розгляду справи, якщо слухання буде відбуватися в суді, який знаходиться неподалік від них.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Рішення на основі індивідуальних потреб та уподобань

- 95** Питання щодо успішної реабілітації та ресоціалізації ув'язненої особи слід розглядати з самого початку її ув'язнення. Отже, ці питання, разом із міркуваннями щодо безпеки та інших практичних аспектів, мають відігравати ключову роль у визначенні розподілу в'язнів. На жаль, у деяких країнах розподіл в'язнів визначається рівнем переповненості в'язниць, а не індивідуальними потребами та оцінкою безпеки. Розподіл в'язнів у в'язниці, які знаходяться далеко від дому та місць проживання родичів, ніколи не має застосовуватися як форма покарання.
- 96** Класифікація в'язня за ступенем небезпеки та його особисті обставини можуть змінюватися протягом ув'язнення, у зв'язку з чим може бути корисним перерозподілити його в іншу установу. Прийняття рішень про розподіл в'язнів повинно базуватися на постійній індивідуальній оцінці та консультаціях із відповідними зацікавленими сторонами, у тому числі з самими в'язнями. Наприклад, ув'язнена особа може відбувати частину свого покарання в установі, що найбільше відповідає її реабілітаційним потребам, але коли наближається кінець терміну ув'язнення, особа може бути переведена до в'язниці, що знаходиться ближче до її родичів, щоб сприяти її ресоціалізації.
- 97** При прийнятті рішення про розподіл в'язнів адміністрація має проконсультуватися з ними щодо того, яке місце вони вважають своїм домом чи місцем соціальної реабілітації, зокрема з огляду на те, що індивідуальні умови житла можуть бути різними.

У Європейських пенітенціарних правилах (ЄПП) чітко передбачено у Правилі 17.3, що “по можливості слід проводити консультації з в'язнями щодо їх первинного розподілу та будь-якого подальшого переведення з однієї в'язниці в іншу”. Може бути так, що для деякого із в'язнів кращим місцем для соціальної реабілітації буде не їхнє попереднє місце проживання, а інше місце. Слід також продумати, якими можуть бути найкращі рішення для тих, у кого нема постійного місця проживання.

- 98** Рішення щодо розподілу в'язнів не завжди приймаються на рівні адміністрації в'язниці. Однак в рамках контактів із судовими органами, адміністрація пенітенціарної установи може наголошувати на важливості розподілу ув'язненої особи в пенітенціарну установу поблизу її дому. Приймаючи рішення про переведення в'язня, адміністрація в'язниці мусить також враховувати місцезнаходження родичів або інших контактів.
- 99** При розподілі в'язнів слід також враховувати наявність відповідних реабілітаційних програм та послуг. Наприклад, в'язні, які мають особливі потреби в охороні здоров'я, у тому числі проблеми з психічним здоров'ям, повинні розподілятися у пенітенціарні установи, де може надаватися необхідна допомога, а тих, хто має конкретні потреби у реабілітації, слід розподіляти у пенітенціарні установи, де існують такі програми. Подібним чином, осіб із фізичними вадами слід розподіляти до пенітенціарних установ, які найбільш пристосовані до їхніх потреб, враховуючи при цьому місцезнаходження родичів та друзів.
- 100** Навіть якщо адміністрація в'язниці не несе відповідальності за рішення про розподіл, вона все одно може відігравати важливу роль у наданні консультацій іншим відповідним органам щодо найбільш відповідного розподілу для окремих ув'язнених.
- 101** У виняткових ситуаціях міркування безпеки можуть переважати над уподобанням вибору щодо розподілу в'язнів неподалік від їхнього дому чи місця соціальної реабілітації. Це може бути обумовлено, наприклад, тісним зв'язком зі злочинними групами, або якщо перебування особи у в'язниці може становити небезпеку для персоналу або членів їхніх сімей.
- 102** Для того, щоб розподілити в'язнів неподалік від їхнього дому або місця соціальної реабілітації, важливо записати відповідну інформацію в особову справу в'язня. Більше інформації про роботу з особовою справою в'язня можна знайти в **пунктах 01-63 Розділу 1** цього інструктивного документа.

Жінки

- 103** В Правилі 4 Бангкокських Правил зазначено про те, що при розподілі ув'язнених жінок слід враховувати їхні обов'язки щодо догляду за членами сім'ї, індивідуальні уподобання жінки та наявність відповідних програм та послуг. Це особливо важливо, оскільки на жінок, як правило, покладаються основні обов'язки з догляду за членами сім'ї, і, швидше за все, вони будуть розподілені в пенітенціарні установи, що розташовані далеко від їхніх сімей через меншу кількість жіночих установ.
- 104** У пункті 12 попередніх зауважень до Бангкокських правил зазначено, що у випадках, коли батько є головним доглядачем дітей, принцип “однаковою мірою стосується і ... в'язнів-чоловіків, і правопорушників, які є батьками”.
- 105** Особливу увагу слід приділяти правам дітей та забезпеченню їхніх інтересів у найкращий спосіб, коли йдеться про розподіл їхніх доглядачів. Комітет ООН із прав дитини (КПД ООН) зазначив, що, “права постраждалих дітей слід розглядати як важливий чинник у визначенні режиму охорони для ув'язнених батьків, у тому числі зважати на пропорційність заходів стосовно сфер, які будуть впливати на взаємодію з постраждалими дітьми”.⁴⁴

Ув'язнені діти

- 106** Ув'язнені діти мають особливу потребу перебувати поблизу своїх сімей та друзів, проте, як і ув'язнені жінки, вони можуть знаходитись далеко від цих контактів у країнах, де менше спеціальних установ для їхнього розміщення.

44. “Report and Recommendations of the Day of General Discussion on “Children of Incarcerated Parents”, Committee on the Rights of the Child, 30 September 2011, para. 14 [“Звіт та рекомендації за підсумками дня загальної дискусії “Діти ув'язнених батьків”, Комітет із прав дитини, 30.09. 2011 р., п. 4.] www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/2011CRCGDReport.pdf.

- 107** Ув'язнених дітей слід розподіляти до закладів, де вони можуть продовжувати освіту або де вони можуть пройти відповідне професійно-технічне навчання. Правило 37 Бангкокських правил зазначає, що “неповнолітні ув'язнені особи жіночої статі мають рівний доступ до освіти та професійно-технічного навчання, яке доступне для неповнолітніх осіб чоловічої статі”.
- 108** Ув'язнених дітей також слід розподіляти до пенітенціарних установ, де вони “мають доступ до програм та послуг відповідно до їхнього віку та статі, таких як консультування щодо сексуального жорстокого поведіння чи насильства. Дівчата повинні проходити навчання з питань охорони здоров'я жінок та мати регулярний доступ до гінекологів так само, як і дорослі ув'язнені жінки”.⁴⁵
- 109** Правило 30 Гаванських правил зазначає, що “установи для тримання під вартою неповнолітніх повинні бути децентралізованими та мати розмір, який сприяє доступу та контактам між неповнолітніми та їхніми сім'ями. Слід створювати невеликі за розміром установи для тримання під вартою, які будуть інтегровані у соціальне, економічне та культурне середовище громади”.

В'язні з категорії ЛГБТІ

- 110** Порівняно з загальним контингентом, ув'язнені особи з категорії ЛГБТІ повідомляють про більшу кількість випадків сексуального, фізичного та психологічного насильства в місцях тримання під вартою у зв'язку з їхньою сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю.⁴⁶ Необхідно вживати заходи щодо захисту та сприяння дотримання прав людини, а також щодо забезпечення особливих потреб в'язнів із категорії ЛГБТІ.⁴⁷ Спеціальний доповідач із питань тортур закликав держави “брати до уваги гендерну ідентичність та вибір осіб перед розміщенням, надати можливості оскарження рішень про розміщення” та “забезпечити, щоб гарантії не передбачали встановлення для ЛГБТІ більш обмежувальних умов порівняно з іншими ув'язненими”.⁴⁸
- 111** Спеціальний доповідач із питань тортур зазначив, що “трансгендерні особи, як правило, автоматично розміщуються у в'язницях для чоловіків або жінок без врахування їхньої гендерної ідентичності або гендерного самовираження”.⁴⁹
- 112** Підкомітет ООН із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведіння або покарання із занепокоєнням зазначив, що “відсутність відповідних засобів ідентифікації, реєстрації та утримання під вартою трансгендерних жінок у деяких випадках призводить до того, що їх поміщають до виключно чоловічих в'язниць, де вони наражаються на високий ризик зґвалтування, часто з співучастю персоналу в'язниці”.⁵⁰

Іноземні громадяни

- 113** Загалом, іноземних громадян слід розподіляти до пенітенціарних установ, в яких вони менше будуть відчувати свою ізоляцію. При затриманні іноземних громадян із прикордонних країн органам влади слід розглянути питання про їхній розподіл у відповідну пенітенціарну установу поблизу кордону з цими країнами. Проте такий підхід доцільний лише у випадках, коли родичі та друзі можуть частіше відвідувати в'язня, і за умови, що установа не є настільки ізольованою, щоб перешкоджати відвідуванням представників консульських установ та інших осіб, які можуть надати підтримку.

45. “The Bangkok Rules”, *op. cit.*, note 28, Rule 38. [“Бангкокські правила”, вказ. пр., примітка 28, Правило 38.]

46. United Nations Special Rapporteur on Torture, A/HRC/31/57 (2016), *op. cit.* 27, para. 34; see also PRI/APT “LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring” (second edition 2015), *op. cit.* 27 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/HRC/31/57 (2016), вказ. пр. 27, п. 34; див. також “Представники ЛГБТІ-спільноти, які позбавлені волі: основи превентивного моніторингу”, Організація “PRI” та АЗТ, друге видання 2015 р., вказ. пр. 27]

47. United Nations Special Rapporteur on Torture, A/HRC/31/57 (2016), *op. cit.* note 27 para. 13 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/HRC/31/57(2016), вказ. пр., примітка 27, п. 13.]

48. Там само, п. 70 (s) та (t).

49. Там само, п. 34.

50. “Eighth Annual Report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT)”, 26 March 2015, CAT/C/54/2, para. 68 [“8-й щорічний звіт Підкомітету з питань запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведіння або покарання (ПЗТ ООН)”, 26.03.2015 р., CAT/C/54/2, п. 68.]

- 114** Як правило, консульські представники частіше будуть регулярно відвідувати в'язнів, якщо вони утримуються в пенітенціарних установах столиці чи інших великих міст. Подібним чином, родичі та друзі можуть частіше відвідувати в'язнів, якщо вони розміщені у пенітенціарних установах поблизу вузлів міжнародної транспортної інфраструктури або в інших місцях із гарним транспортним сполученням.
- 115** Залежно від індивідуальних потреб та оцінки ступеню ризику, може бути доцільним розподіляти іноземних громадян до пенітенціарних установ, де є інші в'язні, які розмовляють на рідній для них мові або які володіють спільною мовою, або мають однакове громадянство, культуру чи релігію. При цьому необхідно уникати сегрегації та дискримінації. Слід також враховувати наявність співробітників, а також місцевих неурядових організацій чи інших мереж підтримки, які можуть забезпечувати ефективне спілкування з в'язнями та які мають певні знання і розуміння їхньої культури.

1.4. ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Правило 54: Після прийняття до установи, кожній ув'язненій особі слід негайно надати письмову інформацію про:

- (а) пенітенціарне законодавство та чинні правила внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи;
- (б) його або її права, в тому числі стосовно дозволених методів одержання інформації, доступу до юридичної консультації, в тому числі через систему надання правової допомоги, та процедури подання клопотань або скарг;
- (с) його або її зобов'язання, в тому числі стосовно відповідних дисциплінарних стягнень;
- (д) всі інші питання, які необхідні для того, щоб ув'язнена особа змогла адаптуватися до життя в умовах в'язниці.

Правило 55:

1. Інформація, що згадана у Правилі 54, повинна бути доступною мовами, які найчастіше використовуються відповідно до потреб контингенту пенітенціарної установи. Якщо в'язень не розуміє жодної з цих мов, слід надати допомогу в перекладі.
2. Якщо в'язень неписьменний, інформація передається йому в усній формі. В'язням із вадами органів чуття слід надавати інформацію у спосіб, який відповідає їхнім потребам.
3. Адміністрація пенітенціарної установи повинна на видному місці розміщувати короткий виклад інформації в місцях загального користування пенітенціарної установи.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 116** Після прийняття до установи всім в'язням слід якнайшвидше надати інформацію про внутрішній розпорядок, правила, процедури та інші відповідні відомості, у тому числі про процес подання скарги. З самого початку в'язні повинні бути поінформовані про їхні права та обов'язки. Вони також повинні знати, що вони можуть очікувати від персоналу та керівництва.
- 117** В'язні менш схильні до порушення розпорядку та правил пенітенціарної установи, якщо вони усвідомлюють наслідки цього, якщо вони знають про свої права та способи їхньої реалізації. Надання інформації в'язням на ранніх стадіях нагадує їм про те, що вони все ще мають права. Це також зменшує у в'язня почуття безсилля, може знизити рівень стресу та зменшити ризик самогубства та заповідання собі шкоди.
- 118** В'язням потрібен доступ до інформації для здійснення своїх прав, якщо з ними поводяться несправедливо. Знання того, що вони можуть кинути виклик несправедливому поводженню, саме по собі може сприяти формуванню більш мирного в'язничного середовища та сприяти безперебійному функціонуванню установи.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Яку інформацію потрібно передавати?

- 119** У Правилі 54 детально описано, яку інформацію повинен отримати кожен в'язень після затримання. У Правилах чітко вказано, що всім новоприбулим в'язням, незалежно від їхнього правового статусу, повинна бути надана відповідна інформація. Тому в'язні, які тримаються під вартою до суду, повинні інформуватися в тому ж обсязі, що і засуджені.
- 120** Правило 54 також передбачає, що в'язні повинні бути проінформовані про "пенітенціарне законодавство" та "чинні правила внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи". Мова йде про всі правила, які будь-яким чином стосуються прав та обов'язків в'язнів, у тому числі, наприклад, положення про застосування сили та стримувального впливу персоналом в'язниць.
- 121** Положення Правила 54 (d) про те, що всі в'язні повинні бути проінформовані про питання, які необхідні для того, щоб вони могли адаптуватися до життя у в'язниці, слід широко тлумачити. Ці питання можуть стосуватися, наприклад, можливостей освітньої та професійно-технічної підготовки, доступу до медичних послуг, прав на побачення, інформації про релігійні служби, розкладу харчування, інших графіків, користування приміщеннями бібліотеки та приміщеннями для відпочинку.
- 122** Інформація, що надається в'язням, повинна стосуватися позитивних заходів, націлених на запобігання проблем до їхнього виникнення, у тому числі, наприклад, про наявні програми підтримки з боку колег-в'язнів, ініціативи з протидії залякуванню та про інші заходи, якими вони можуть скористатися для захисту себе чи інших.

Як слід повідомляти інформацію?

- 123** У Правилі 55 детально описано спосіб доведення інформації до відома ув'язненим. Адміністрація пенітенціарної установи зобов'язана забезпечити, щоб усі ув'язнені отримували таку інформацію мовою та у форматі, які для них зрозумілі.
- 124** Потрапляння до в'язниці у багатьох викликає збентеження та розгубленість. В'язні можуть не бути спроможними сприйняти всю інформацію, що їм надається в цей час. Може бути ще й так, що співробітники пенітенціарної установи не можуть відразу надати всю відповідну інформацію при прийманні в'язня до установи, особливо тоді, коли вони мають справу з великою кількістю новоприбулих осіб. Якщо нема можливості повідомити інформацію негайно, вона повинна бути надана якомога швидше після прийняття до установи.
- 125** Якщо у в'язнів є питання або їм потрібні роз'яснення, вони повинні мати можливість поставити запитання та отримати додаткову інформацію в будь-який час під час утримання під вартою.
- 126** Персонал повинен пройти навчання щодо того, як надавати інформацію в'язням, зокрема, як це робити чітко та з розумінням стану новоприбулих в'язнів. Інформація повинна надаватися в'язням у ході розмови, а не просто шляхом повчання чи видачі брошур.⁵¹
- 127** Вся інформація також повинна бути надана в письмовій формі та у доступному форматі, щоб у кожного в'язня був власний примірник. Може бути так, що непотрібно буде інформувати кожного в'язня про всі застосовні правила та норми, зокрема, через те, що обсяг цієї інформації може бути занадто великим для деяких в'язнів. Однак в'язням слід, принаймні, надати примірники найбільш потрібних правил і норм, або їхній короткий виклад. Їх також слід проінформувати про можливість за запитом отримати копії інших нормативно-правових актів.

51. "Essex paper 3" Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 28. ["3-й ессекський документ", Організація "PRI", вказ. пр., примітка 4, с 28.]

- 128** Тим, кому потрібна допомога перекладача, хто не вміє читати або хто з інших причин не може зрозуміти правила та норми, слід надати можливість отримати інформацію та задати питання пізніше. Цілком ймовірно, що перекладацькі послуги не можна буде забезпечити під час прийняття в'язня, і може знадобитися деякий час, щоб знайти відповідну кваліфіковану особу. За цих обставин адміністрації пенітенціарної установи слід докласти зусиль, щоб знайти спосіб пояснити найважливіші правила та норми, в тому числі через інших в'язнів, які говорять на цій мові, або за допомогою перекладача, який надає послуги в телефонному режимі. Однак адміністрація в'язниць повинна усвідомлювати небезпеку використання послуг перекладачів, які не є незалежними і кваліфікація яких не підтверджена.
- 129** Упродовж всього тримання під вартою кожна ув'язнену особу також слід інформувати зрозумілою мовою чи у доступному форматі про будь-які зміни у пенітенціарному законодавстві, нормативно-правових актах, правах та обов'язках в'язнів та про інші актуальні питання.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ЖИТТЯ В УВ'ЯЗНЕННІ В МАЛЮНКАХ – СЛОВНИК ДЛЯ В'ЯЗНІВ-ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН [1.9]

Щоб допомогти в'язням і персоналу подолати перешкоди у пошуку спільної мови, правозахисна організація "Нагляд за в'язницями" [Prison Watch]⁵² розробила універсальний словник в малюнках для в'язнів-іноземців, які не говорять основною мовою в'язниці, в якій вони утримуються.

Буклет під назвою "Життя в ув'язненні в малюнках" складається з понад 460 малюнків, які упорядковані за темами. Шістдесят основних слів та речень

написано албанською, англійською, арабською, грецькою, іспанською, італійською, китайською, нідерландською, німецькою, перською, польською, португальською, російською, румунською, суахілі, турецькою, французькою, хінді, шведською та японською мовами. На сьогоднішній день цей словник у малюнках використовується у в'язницях Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Німеччини та Швеції.⁵³

КОНТЕКСТ: ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ В'ЯЗНІВ ВІД А ДО Я - ПОСІБНИК, ЯКИЙ ВИДАНИЙ МІНІСТЕРСТВОМ ЮСТИЦІЇ ГРЕЦІЇ [1.10]

Міністерство юстиції, прозорості та прав людини Греції опублікувало посібник, який узагальнює права та обов'язки в'язнів у легкодоступному форматі.

Посібник містить інформацію з широкого спектру тем, у тому числі одяг, скарги, заробітна плата, дисципліна, освіта, харчування, охорона здоров'я, правова допомога та години відвідування. У посібнику також перелічено відповідні положення Пенітенціарного кодексу Греції та правила внутрішнього розпорядку для тих, хто хоче отримати більше інформації.⁵⁴

52. "Нагляд за в'язницями" [Prison Watch] - це незалежна організація, яка проводить дослідження та проводить навчання з питань, які пов'язані з в'язницями. "Prison Watch" спеціалізується на ув'язнених закордонних громадянах та незалежному контролю. www.prisonwatch.org/about-prison-watch.html.

53. "Picture it in Prison", Prison Watch ["Життя в ув'язненні в малюнках", організація "Prison Watch."] www.prisonwatch.org/picture-it-in-prison.html.

54. "Prisoners' A-Z of rights and obligations", The Greek Ministry of Justice, February 2017. ["Права та обов'язки в'язнів від А до Я", Міністерство юстиції Греції, лютий 2017 р.] www.ministryofjustice.gr/site/el/ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ/ΓΕΝΙΚΗΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.aspx.

1.5. КЛОПОТАННЯ ТА СКАРГИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: КЛОПОТАННЯ ТА СКАРГИ

Правило 56:

1. Кожен в'язень повинен мати можливість щодня подавати клопотання або скарги до керівника пенітенціарної установи або співробітника пенітенціарної установи, який уповноважений представляти його.
2. Необхідно дозволяти подавати клопотання або скарги інспектору пенітенціарних установ під час інспектування в'язниць. В'язень повинен мати можливість спілкуватися з інспектором або будь-яким іншим співробітником інспекції вільно та за умов цілковитої конфіденційності без присутності керівника або інших співробітників пенітенціарної установи.
3. Кожному ув'язненому дозволяється подавати клопотання чи скаргу, без цензурування їхньої суті, щодо поводження з ним до центральної адміністрації пенітенціарної служби, судових чи інших компетентних органів, у тому числі тих, хто наділений повноваженнями щодо перевірки або реагування.
4. Права, які передбачені пунктами 1-3 цього правила, поширюються на адвоката в'язня. У тих випадках, коли ні в'язень, ні його адвокат не мають можливості

скористатися такими правами, це може зробити член сім'ї в'язня або будь-яка інша особа, яка знає про справу.

Правило 57:

1. Кожне клопотання або скарга повинні бути оперативно розглянуті, й на них слід відповідати без затримки. У разі відхилення клопотання чи скарги або у випадку невинуватого затримки скаржник має право подати їх до судового чи іншого органу.
2. Мають бути передбачені гарантії, щоб в'язні могли подавати клопотання або скарги безпечно, і, якщо скаржник прохає про це, конфіденційно. В'язень або інша особа, зазначена в пункті 4 Правила 56, не повинна піддаватися будь-якому ризику помсти, залякування чи інших негативних наслідків внаслідок подання клопотання чи скарги.
3. Заяви з твердженнями про тортури чи інше жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання в'язнів мають розглядатися негайно. Заяви мають швидко та неупереджено розслідуватися незалежним національним органом відповідно до пунктів 1 та 2 Правила 71.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 130** Гарна система подання клопотань чи скарг є невід'ємною частиною кожної професійної адміністрації пенітенціарної системи, оскільки вона дозволяє виявляти системні недоліки, а також осіб, які зловживають службовим становищем.⁵⁵ Добре функціонуючий механізм подачі скарг також захищає персонал від неправомірних звинувачень та захищає репутацію самої установи.
- 131** Ефективний механізм подачі клопотань та скарг також приносить користь для персоналу пенітенціарної установи з ряду причин. Це пов'язано з тим, що проблеми, що зачіпають в'язнів, неминуче торкнуться і персоналу, безпосередньо або внаслідок напруженості в громаді в'язниці. Коли ці питання вирішуються швидко та позитивно, відносини між персоналом та в'язнями, швидше за все, поліпшуються, що створює кращі, безпечніші умови праці співробітників пенітенціарної установи.
- 132** Системи подання клопотань чи скарг допомагають адміністрації пенітенціарної установи виявити структурні або практичні проблеми, які вони зі свого боку можуть не помічати, але які можуть бути надзвичайно важливими для в'язнів. Це можуть бути, наприклад, проблеми з телефонами, харчуванням або рівень шуму в нічний час. Якщо впоратись із ними швидко та ефективно, то адміністрація пенітенціарної установи може запобігти переростанню, здавалося б, незначних проблем у великі проблеми, що в довгостроковій перспективі заощаджує час та ресурси. Чіткий порядок подання клопотань та скарг також означає, що співробітникам, які працюють безпосередньо з в'язнями, не потрібно витрачати свій час на розгляд окремих скарг.
- 133** Особливо важливо, щоб в'язні мали можливість подавати клопотання або скарги в рамках чіткого механізму процедур, оскільки, на відміну від ситуації на свободі, у них може не бути альтернативних способів вирішення проблем, із якими вони стикаються.

55. Правила Мандели не розмежовують процедури подання клопотань та скарг.

- 134** Ефективно функціонуюча система подання скарг може зіграти значну роль у запобіганні тортурам та іншому жорсткому поводженню. Якщо потерпілі можуть безпечно повідомити про проблеми і знають, що їхні скарги будуть сприйняті серйозно, то це в першу чергу, швидше за все, буде стримувати зловмисників.
- 135** Функціонуюча система подання скарг забезпечує виявлення та притягнення до відповідальності винних у тортурах та інших випадках жорсткого поводження. Вона також може запобігти повторенню таких випадків та захистити персонал в'язниці від неправдивих звинувачень.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Виявлення причин, чому в'язні не подають клопотання чи скарги

- 136** Для того, щоб розробити гарні методи щодо механізмів подання клопотань та скарг надзвичайно важливо, щоб адміністрація пенітенціарної установи розуміла, які можуть існувати перешкоди для подання запитів чи скарг в умовах в'язниці. Нижче зазначено деякі з найпоширеніших перешкод:
- відсутність ефективної системи подання і розгляду скарг;
 - повільний чи бюрократичний характер механізмів подання скарг та реагування на них;
 - відчуття того, що проблеми, з якими стикаються в ув'язненні, неминучі;
 - відсутність інформації про процес подання та розгляду скарг, у тому числі про те, на що в'язні можуть скаржитися;
 - недовіра до ефективності порядку подання скарг та реагування на них;
 - почуття сорому, збентеження чи провини;
 - страх помсти та розправи або покарання за подання скарги;
 - відсутність гарантій для тих, хто подає скарги;
 - занепокоєння тим, що скарга призведе до інших негативних наслідків (наприклад, переведення до іншої установи);
 - страх бути підданим гонінням;
 - інституційна культура, яка базується на відплаті, а не на реабілітації.
- 137** Також можуть існувати особливі бар'єри для подання клопотань, які впливають на одні категорії в'язнів більше, ніж на інші, у тому числі, наприклад, жінок, дітей, осіб ЛГБТІ або іноземних громадян.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРОЦЕДУРИ ПОДАННЯ СКАРГ ШЛЯХОМ КОНСУЛЬТАЦІЙ ІЗ В'ЯЗНЯМИ [1.11]

Управління уповноваженого з питань пенітенціарних установ та пробачійної служби Англії та Уельсу (УПП) опублікувало в травні 2015 року звіт про те, чому рівень офіційних скарг до УПП від жінок та неповнолітніх, що перебувають під вартою, був нижчим, ніж очікувалося, виходячи з їхньої частки в загальному контингенті пенітенціарних установ.⁵⁶

Використовуючи проведення фокус-груп для вивчення досвіду в'язнів щодо процедури подання скарг, в УПП виявили, що відсутність довіри була основною причиною, чому в'язні не користувалися внутрішньою системою подання скарг та не сповіщали про свої проблеми до УПП. Опитування також показало, що існує плутанина щодо критеріїв прийнятності для подання скарг до УПП та щодо обставин, за яких в'язні можуть подавати скарги.

56. "Learning from PPO Investigations: Why do women and young people not complain?", Prison and Probation Ombudsman for England and Wales, March 2015 [“Навчання на розслідуваннях УПП: Чому жінки та молодь не скаржаться?”, Управління уповноваженого з питань пенітенціарних установ та пробачійної служби Англії та Уельсу, березень 2015 р.] www.ppo.gov.uk/wp-content/uploads/2015/03/Why-do-women-and-young-people-in-custody-not-make-formal-complaints_final.pdf.

За результатами дослідження УПП ініціювало низку заходів щодо поліпшення для жінок та неповнолітніх доступу до механізму подання скарг, зокрема:

– Трансляція радіореклами на Національному радіо для в'язниць (НРВ), що була спрямована на розвіяння міфів про те, що скарги не доходять до УПП, та на протидію страху розправи. В рекламі пояснювалося, що в'язням спочатку потрібно використати внутрішню систему подання скарг, та наголошувалося на незалежності УПП від пенітенціарної служби;

– Упродовж тижня після запуску реклами на радіо в'язням до наборів з їжею в їдальні вкладалися листівка, яка пояснювала, як подати скаргу до УПП;

– Рекламне оголошення про Управління уповноваженого з питань пенітенціарних установ та пробаційної служби було розміщено в настінному календарі на 2015 рік у газеті для в'язнів *"Inside Time"*. В'язні могли прикріпити цей календар на стіну у своїй камері і впродовж року бачити інформацію про УПП, у тому числі критерії прийнятності скарги та контактні дані УПП;

– Здійснювалася співпраця з незалежними моніторинговими радами, які входять до складу національного превентивного механізму в Англії

та Уельсі, для забезпечення кращої обізнаності в'язнів про те, як вони можуть звернутися до УПП.

Разом з іншими висновками, в Управлінні уповноваженого з питань пенітенціарних установ та пробаційної служби також визначили низку моментів, які стосувалися поліпшення обслуговування внутрішньої системи розгляду скарг у пенітенціарній установі, у тому числі були зроблені такі рекомендації:

– змінити бланк скарги, щоб зробити процес більш зрозумілим, та включити в нього відривний купон, який видається в'язню для підтвердження подання скарги;

– забезпечити, щоб працівники в'язниць реагували на проблеми під час виникнення, для того, щоб гарантувати їхнє швидке та ефективне вирішення, що дозволить уникнути необхідності подання скарги;

– забезпечити, щоб всі в'язні та персонал пенітенціарної установи розуміли внутрішню систему подання скарг та розуміли, на якому етапі можуть подаватися скарги до УПП, та щоб вони отримували інформацію про надходження скарги до УПП;

– забезпечити, щоб начальники або керівники в'язниць здійснювали контроль за своєчасністю та якістю відповідей на внутрішні скарги.

Як створити гарну систему подання клопотань та скарг?

- 138 Процедури подання клопотань та скарг повинні бути розроблені таким чином, щоб якомога краще прибрати найпоширеніші бар'єри для подання скарг, які виявлені в кожній державі. У найефективніший спосіб це можна зробити, якщо надати в'язням можливість самим взяти участь у розробці та впровадженні систем.
- 139 В'язні повинні мати можливість подавати клопотання та скарги конфіденційно, не побоюючись розправи чи інших негативних наслідків. Процедури також повинні знижувати ризик маніпуляцій та ігнорування скарг.
- 140 Для того, щоб механізми подавання та розгляду клопотань і скарг були ефективними, вони повинні бути прозорими та недискримінаційними.
- 141 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур зазначив, що механізми подання скарг повинні бути простими та доступними, в тому числі шляхом встановлення телефонних гарячих ліній або скриньок для конфіденційних скарг. Спеціальний доповідач також зазначив, що "поріг для подання скарги повинен бути якомога нижчим, особливо в контексті тримання під вартою".⁵⁷
- 142 Бланки для скарги повинні бути легкими для розуміння та доступними для всіх. Кожен в'язень повинен мати доступ до необхідних інструментів для подання скарг, у тому числі письмове приладдя або доступ до комп'ютерів у випадку, якщо це електронні системи подання скарг. В'язням, які не можуть дозволити собі придбати письмове приладдя й поштові марки або оплатити телефонні дзвінки, все це слід забезпечувати безкоштовно.
- 143 Від в'язнів не слід вимагати, щоб вони прохали надати їм бланки скарги, навпаки, бланки скарги повинні бути доступні у приміщеннях для загального користування в установі. Якщо скарги можна подавати по телефону, то адміністрація повинна забезпечити, щоб телефонні лінії працювали та були доступними для всіх. Також ув'язнені повинні мати можливість запитувати про стан та результати розгляду будь-яких поданих ними клопотань та скарг.

57. "UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Interim report to the General Assembly, A/68/295", 9 August 2013, para.80 ["Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, Хуан Е. Мендес, Проміжний звіт для Генеральної Асамблеї, A/68/295", 9.08.2013 р., п. 80.]

- 144 Системи клопотань та скарг ефективні лише в тому випадку, якщо вони призводять до фактичного вирішення проблеми. В'язні повинні бути впевнені, що їхні скарги будуть розглянуті справедливо та результативно, і що того, кого визнають винним у вчиненні неправомірних дій, буде притягнуто до відповідальності.

Інформування в'язнів про їхні права

- 145 Для реалізації свого права на подання клопотань та скарг, усі в'язні повинні знати, як вони можуть це зробити. Інформація про це повинна бути надана всім в'язням відповідно до Правила 54. Спеціальний доповідач ООН із питань тортур наголосив, що інформація про прохання та скарги повинна надаватися “як у письмовій, так і в усній формі, а також шрифтом Брайля, у зручному для читання форматі, та мовами жестів для глухих або людей із вадами слуху”; така інформація повинна бути виставлена “на видному місці у всіх місцях позбавлення волі”⁵⁸. Більш детальну інформацію про доступ в'язнів до інформації можна знайти в **пункти 116-129 Розділу 1 цього інструктивного документа**.
- 146 Крім інформації про те, як подавати запити та скарги, в'язні повинні бути поінформовані, що слід очікувати, коли вони подають скаргу, та яких слід дотримуватися процедур після реєстрації клопотання або скарги, у тому числі щодо захисних заходів, строків та процедури подальшого реагування. Процедури та строки будуть залежати від характеру скарги, але вони повинні бути визначені у правилах внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи і мають чітко роз'яснюватися в'язням.

Хто може подати запит чи скаргу?

- 147 Правила Мандели чітко визначають, що всі в'язні повинні мати можливість подавати клопотання та скарги. Тому, адміністрація в'язниці повинна здійснювати практичні заходи для забезпечення рівного доступу до процедури подання клопотань та скарг із метою усунення несприятливих умов, з якими стикаються деякі категорії в'язнів, у тому числі особи, які не володіють основною мовою пенітенціарної установи, неписьменні, та які мають обмежену здатність до навчання чи проблеми із психічним здоров'ям. Принцип недискримінації повинен однаково застосовуватися як до внутрішніх, так і до зовнішніх механізмів подання скарг.
- 148 Процедури подання і розгляду клопотань та скарг не повинні припинятися після звільнення скаржника. В'язні повинні мати можливість подавати клопотання та скарги протягом часу, який би не виходив за розсудливі межі, після звільнення з в'язниці.
- 149 Правила Мандели також чітко пояснюють, що право подавати клопотання та скарги поширюється на адвоката в'язня, членів сім'ї або будь-яку іншу особу, яка знає справу. Для в'язнів-іноземців це право має поширюватися на представників посольств або консульств. Право інших сторін подавати клопотання та скарги є особливо важливим, враховуючи численні перешкоди, з якими особисто стикаються в'язні у цьому зв'язку.
- 150 Правило 78 Гаванських правил зазначає, що, крім самостійного подання клопотань та скарг, “кожна неповнолітня особа повинна мати право звертатися за допомогою до членів сім'ї, адвокатів, груп із гуманітарної діяльності або, де це можливо, до інших осіб, щоб подати скаргу. Неписьменним неповнолітнім слід надавати допомогу, якщо їм потрібно буде скористатися послугами державних або приватних установ та організацій, які надають юридичні консультації або які компетентні приймати скарги”.
- 151 Весь персонал повинен бути належним чином навчений щодо роботи з клопотаннями та скаргами, в тому числі чутливого характеру. Однак, щоб забезпечити безпечне повідомлення інформації, в'язні повинні мати вибір щодо того, кому вони подають клопотання та скарги. Може бути так, що, наприклад, жінки готові повідомити про проблеми лише співробітницям установи. Це може бути особливо важливим у випадках сексуального насильства.
- 152 Можливість подання клопотань та скарг має бути однаково доступною для в'язнів, незалежно від будь-якої форми дисциплінарного покарання щодо них, у тому числі, примусового відокремлення від контингенту, та в'язнів, які проходять лікування, навіть якщо вони перебувають у лікарні.

58. Там само, п. 79.

- 153 Міжнародний центр пенітенціарних досліджень (МЦПД) зазначає, що “необхідно, щоб адміністрація пенітенціарної установи також була чутливою до будь-яких культур або традицій, коли певне занепокоєння висловлюється лідером групи або главою сім'ї, а не окремими особами”.⁵⁹ Варіант застосування колективних або делегованих клопотань чи скарг також може знизити деякі загальні бар'єри для подання таких заяв, у тому числі зменшити боязнь відплати.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: НАСТАВНИЦТВО З БОКУ РІВНИХ ЗА СТАТУСОМ СЕРЕД УВ'ЯЗНЕНИХ ЖІНОК У КАНАДІ [1.12]

З огляду на те, яке значення у житті людини мають стосунки, наставництво з боку однакових за статусом осіб у Канаді - це підхід для формування без осуду довірчих стосунків, який застосовується у спільноті ув'язнених жінок, щоб допомагати одна одній успішно справлятися з поточними обставинами. Роль наставниці, яка однакова за статусом, не включає консультування, яке повинні надавати лише професіонали. Однак наставниця все ж підтримує ув'язнену жінку тим, що може її вислухати, поспівчувати, щось розповісти чи підказати, де можна знайти відповідні засоби.

Ті, хто виступає в ролі наставниць-колег, також набувають та зміцнюють навички, які можна передавати іншим, такі як спілкування, вирішення проблем та робота в команді. В умовах пенітенціарної установи переваги наставництва з боку осіб, які рівні за статусом, включають можливість для в'язнів вирішувати проблеми на найнижчому рівні, надавати в рамках установи підтримку жінкам-в'язням, щоб вони змогли впоратися з різними ситуаціями. Навчання ув'язнених жінок в якості наставниць створює для них можливість особистого розвитку.

Різні рівні серйозності клопотань або скарг

- 154 Важливо чітко розуміти різні рівні серйозності клопотань та скарг, оскільки до них можуть ставитися по-різному. Підкомітет ООН із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання (ПЗТ ООН) відзначив наявність проблем із такими процедурами через відсутність “різниць між клопотанням та скаргою, які подаються на одних і тих же бланках і обробляються однаково”, вказавши на те, що “внаслідок цього, прості клопотання не розглядаються швидко, а серйозним скаргам не надається серйозної уваги”.⁶⁰
- 155 Адміністрація пенітенціарної установи повинна серйозно ставитися до клопотання або скарги, незалежно від їхнього виду та характеру. З деякими з них буде легко розібратися, щодо інших не потрібно буде нічого робити, а ще інші будуть відхилені. Деякі з них можуть стати підставою для офіційних розслідувань та судового переслідування.
- 156 Правила Мандели передбачають, що механізм подання скарг та клопотань повинен передбачати проходження різних інстанцій. Однак із формулювання чітко видно, що немає якихось обмежень або особливого порядку звернення до цих різних видів інстанцій:
1. до керівника пенітенціарної установи (або призначеної ним особи, щоденно, Правило 56 (1));
 2. до інспектора пенітенціарних установ під час проведення інспекції (Правило 56 (2));⁶¹
 3. до центральної адміністрації пенітенціарної служби (Правило 56 (3));
 4. до судового чи іншого компетентного органу, в тому числі органів, що наділені повноваженнями щодо нагляду та реагування (Правило 56 (3));
 5. до незалежного національного органу у разі заяв про тортури чи інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поведження чи покарання (Правило 71 (1) та (2)).

59. “A Human Rights Approach to Prison Management”, ICPS, *op. cit.*, note 29, p.115. [“Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини”, МЦПД, вказ. пр., примітка 29, с 115”]

60. “Report of the Subcommittee - CAT/OP/NZL/1”, UN Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment, 10 February 2017, para.44 [“Звіт Підкомітету - CAT/OP/NZL/1”, Підкомітет ООН із питань запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання, 10.02.2017 р., п. 44.]

61. Можливість подавати клопотання та скарги до “інспектора в'язниць” поширюється на членів будь-яких органів із контролю, як внутрішніх, так і зовнішніх, а також застосовується за межами перевірок в'язниць, у тому числі у письмовій формі та через звернення по телефону. Однак важливо зазначити, що органи з контролю не несуть відповідальності за розгляд окремих скарг, оскільки цим займається адміністрація в'язниці. Натомість контролери можуть використовувати індивідуальні свідчення для виявлення систематичних проблем. Детальніші пояснення щодо внутрішніх перевірок та зовнішнього контролю можна знайти у першому та сьомому розділах цієї публікації. Для отримання додаткової інформації про роль НГМ стосовно скарг див. “Створення та призначення національних превентивних механізмів”, Асоціація з запобігання тортурам, 2006 р., с 27-28. www.apt.ch/content/files_res/NPM.Guide.pdf.

СХЕМА 1: РІЗНІ ВИДИ КЛОПОТАНЬ ТА СКАРГ І ВІДПОВІДНІ ПРОЦЕДУРИ

- 157** В'язні повинні мати можливість подавати клопотання та скарги до всіх зазначених вище осіб або органів у будь-якому порядку. Не повинно бути вимоги щодо проходження спочатку однієї інстанції перед зверненням до іншої. В'язням повинна бути надана чітка інформація про те, до кого вони повинні звертатись із клопотаннями та скаргами, та як вони можуть це зробити.

Клопотання та скарги стосовно щоденних питань

- 158** Скарги можуть бути пов'язані з широким колом питань із різним ступенем важливості. Більшість скарг, швидше за все, матимуть відношення до повсякденних питань, і, хоча вони можуть здаватися адміністрації відносно несуттєвими, такі питання надзвичайно важливі для самих в'язнів і можуть мати серйозний вплив на їхнє повсякденне життя. Скарги можуть стосуватися, наприклад, скарг на їжу, рівень шуму, проблеми підтримання контактів із родинами, втраченого чи викраденого майна. Такі проблеми також можуть впливати на велику кількість в'язнів, і їх можна швидко вирішити, не потребуючи багато ресурсів. Якщо такі питання вирішуються ефективно, реагування на такі скарги може значно знизити рівень агресивності та стресу у в'язниці.
- 159** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур зазначив, що скарги стосовно щоденних питань можна вирішувати шляхом надання повноважень і прав незалежним, цілеспрямованим особам приймати та розглядати незначні скарги та забезпечити, щоб були вжиті заходи в розумні часові рамки для виділення коштів, необхідних для надання чинності цим правам.⁶²

62. 62 Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.* note 57, para. 78 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/68/295, вказ. пр., примітка 57, п. 78.]

КОНТЕКСТ: НЕОФІЦІЙНІ СКАРГИ [1.13]

Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інші зазначають, що в'язні повинні мати можливість подавати більше неофіційних, усних прохань та скарг до персоналу пенітенціарної установи. Можливість подавати заяви таким чином може знизити деякі загальні бар'єри для подання клопотань та скарг, зокрема, коли процедури надто бюрократичні або повільні. Такі неформальні процедури також є більш доступними для певних категорій в'язнів, у тому числі для неписьменних осіб або осіб, які мають складнощі з навчанням.

У в'язницях, де успішно застосовують динамічний підхід до забезпечення безпеки в управлінні в'язницями, в'язні більш схильні звертатися до персоналу в'язниць щодо проблем, з якими вони стикаються, не побоюючись відплати і маючи впевненість, що їхні клопотання або скарги будуть прийняті серйозно.

Більш серйозні скарги

- 160** Більш серйозні скарги слід розглядати за допомогою офіційних процедур подання скарг. Такі заяви, швидше за все, зустрічаються рідше, але вони будуть вимагати більш складних та невідкладних розслідувань та заходів із реагування.

Заяви щодо тортур чи іншого жорстокого поводження

- 161** Для розгляду заяв про тортури та інші види жорстокого поводження необхідно застосовувати спеціальні процедури відповідно до рекомендацій КПТ ООН та Посібника з ефективного розслідування та документування тортур та *інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання* (Стамбульський протокол).
- 162** Заяви про тортури та інші види жорстокого поводження слід розглядати негайно і у відповідності з Правилем 71 (докладніше **див. пункти 77-83 Розділу 3**). Повинно проводитись незалежне, оперативне, неупереджене та ефективне розслідування, коли є обґрунтовані підстави вважати, що, можливо, було скоєно акт катування чи іншого жорстокого поводження, незалежно від того, чи надійшла скарга. У цих випадках слід негайно вжити заходи, щоб уникнути будь-яких контактів потенційно причетних осіб зі свідками, потерпілою особою або родиною потерпілої особи, а також будь-якої участі названого в заяві винуватця в розслідуванні. Для отримання додаткової інформації про розслідування **див. пункти 68-101 Розділу 3** цього інструктивного документа.

Підсумки розгляду скарги

- 163** У всіх випадках результати розгляду клопотання або скарги та інформацію про будь-які подальші дії повинні бути належним чином у легко зрозумілому форматі повідомлені в'язню, який ініціював процедуру розгляду. Якщо скарга була подана родичами чи іншими представниками, вони також повинні бути проінформовані про процес та результат розгляду скарги.
- 164** Клопотання та скарги повинні реєструватися в особовій справі в'язня відповідно до Правила 8 (f). Також гарним методом є ведення централізованого реєстру клопотань та скарг. У зв'язку з цим КПТ ООН закликав створити "централізований реєстр скарг, який включає інформацію про відповідні розслідування, судові розгляди та накладені кримінальні або дисциплінарні стягнення".⁶³
- 165** В пункті 1 Правила 57 пояснюється, що у разі відхилення клопотання чи скарги або у випадку невинуватеної затримки скаржник має право подати їх до судового чи іншого органу.

63. "Observations of the UN Committee against Torture on the Revision of the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners – "CAT/C/51/4", UN CAT, 16 December 2013, para. 53 ["Зауваження Комітету ООН проти тортур щодо перегляду Мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями –"CAT/C/51/4"; КПТ ООН, 16.12.2013 р., п. 53.]

КОНТЕКСТ: ЗАХИСТ ВІД РОЗПРАВИ [1.14]

Правило 57 (2) Правил Мандели зобов'язує адміністрацію пенітенціарної установи вживати ефективні заходи для захисту скаржників від будь-якого ризику помсти, залякування чи інших негативних наслідків у результаті подання клопотання чи скарги. Ці гарантії поширюються особисто на в'язня, а також на членів його сім'ї та інших осіб, які мають право подавати скарги від імені в'язня відповідно до Правила 56 (4).

Спеціальний доповідач ООН із питань тортур наголосив, що "заходи щодо цього включають переведення скаржника або причетних співробітників в іншу установу тримання під вартою або відсторонення цих співробітників від виконання службових обов'язків".⁶⁴ КПТ ООН також рекомендує застосовувати "гарантії, зокрема переведення, охоронні заходи на місці, використання гарячих ліній та судові приписи про захист, щоб запобігти насильству та переслідуванню щодо скаржників, свідків або близьких до них осіб".⁶⁵

1.6. ПЕРЕВЕЗЕННЯ В'ЯЗНІВ

- 166** Тема перевезення та транспортування в'язнів не переглядалася в рамках перегляду МСП. Однак зміни у таких сферах, як охорона та безпека, використання засобів обмеження рухомості, положення про охорону здоров'я, впливають на перевезення, і тому ця тема включена до цього інструктивного документа.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 167** Усі основні заходи захисту, які передбачені Правилами Мандели, застосовуються до в'язнів завжди, в тому числі під час перевезення та транспортування. Такі періоди перебування під вартою часто не беруться до уваги, а небезпека в цей час недооцінюється, незважаючи на підвищений ризик тортур або інших видів жорстокого поводження в періоди, коли здійснюється перевезення. Переведення в іншу в'язницю може також застосовуватися з дискримінаційною метою або з навмисним наміром заподіяти шкоду чи покарати в'язнів або вплинути на їхніх родичів.
- 168** Підвищений ризик жорстокого поводження під час перевезення зумовлений відсутністю нагляду за умовами тримання під вартою та поводження з в'язнями під час цього процесу, у тому числі через відсутність доступу для контролюючих органів. Крім того, під час самого перевезення в'язні, як правило, не можуть контактувати із зовнішнім світом. Поруч може не бути жодної особи, яка могла б стати свідком жорстокого поводження. Заходи захисту, що діють у місцях позбавлення волі, в тому числі щодо розмежування різних категорій в'язнів, можуть також менш суворо застосовуватися під час перевезення. Разом із тим, особи, які відповідають за перевезення в'язнів, можливо, не проходили перевірку та підготовку за тими ж стандартами, що і постійні працівники пенітенціарної установи.
- 169** Крім того, період перевезення може бути особливо напруженим для в'язнів, зокрема, коли їх доставляють на судові засідання, до лікарні, або до невідомого місця тримання під вартою, яке може знаходитися десь далеко.
- 170** З іншого боку, адміністрація та персонал в'язниці також стикаються з підвищеними ризиками під час перевезень, такими як втечі в'язнів або напади на транспортний засіб під час перебування у дорозі, особливо якщо під час перевезення на одного співробітника припадає більша кількість в'язнів.

⁶⁴. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.* note 57, para. 77. [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/68/295, вказ. пр., примітка 57, п. 77.]

⁶⁵. "CAT/C/51/4", UN Committee Against Torture, *op. cit.*, note 66, para. 55. ["CAT/C/51/4", Комітет ООН проти катувань, вказ. пр., примітка 66, п. 55.]

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

В чому полягає процес перевезення в'язня?

- 171 Період перевезення в'язня включає в себе час самого перебування в дорозі, а також час очікування, наприклад, у залі суду, лікарнях та аеропортах.

Хто відповідає за охорону та безпеку під час перевезення?

- 172 Правило 73 (3) чітко визначає, що транспортування в'язнів "має здійснюватися за рахунок адміністрації в'язниці, і до всіх в'язнів мають застосовуватися рівні умови". Відповідальність адміністрації пенітенціарної установи за забезпечення безпеки персоналу та в'язнів під час перевезення також підкреслюється в Правилі 1, яке чітко пояснює, що їхня безпека повинна забезпечуватися "постійно".
- 173 Правила та гарантії повинні застосовуватися незалежно від того, хто відповідає за транспортування. Це важливо зазначити, оскільки в деяких державах перевезення в'язнів здійснюється іншими державними відомствами або навіть приватними компаніями. Навіть тоді, коли держава доручає перевезення в'язнів зовнішній підрядній організації, вона продовжує нести кінцеву відповідальність за захист людських прав в'язнів, які перебувають під її контролем. У *Керівних принципах щодо бізнесу та прав людини* чітко вказується, що "держави повинні захищати від порушень прав людини на своїй території та/або у своїй юрисдикції з боку третіх сторін, у тому числі з боку підприємницьких структур. Це вимагає вжиття відповідних заходів для запобігання, розслідування, покарання та компенсації шкоди від порушень прав людини шляхом запровадження ефективної політики, законодавства, нормативно-правових актів та судочинства". Керівні принципи також містять вимогу, що "держави повинні здійснювати належний нагляд для виконання своїх міжнародних зобов'язань із прав людини, коли вони укладають угоди з підприємницькими структурами або встановлюють законодавчі акти щодо залучення підприємницьких структур для надання послуг, які можуть вплинути на реалізацію прав людини".⁶⁶

Гарантії

- 174 В'язнів ніколи не слід переводити в іншу установу в якості покарання.
- 175 Класифікація за ступенем небезпеки, оцінка ризиків та потреб в'язнів також впливає на те, як здійснюється їхнє перевезення. Залежно від оцінки ступеню ризику з боку в'язнів, може проводитися відокремлення в'язнів та використання у разі потреби окремого транспорту. Зазвичай це означає використання різних транспортних засобів, але, залежно від контексту та обґрунтування для відокремлення, воно може бути здійснено у транспортних засобах шляхом використання розділювального екрану або перегородки.
- 176 Коли в'язнів переводять в іншу установу, їхнє майно слід передавати разом із ними та захищати від пропажі або пошкодження під час самого переведення. Питання майна в'язнів розглядається у Правилі 67.
- 177 Коли в'язнів переводять в інший заклад, також повинні передаватися їхні особові справи, у тому числі медичні картки. Це особливо важливо, щоб застерегти від пропуску ключових дат, пов'язаних з їхньою справою та щоб забезпечити безперервність надання медичної допомоги. Під час переведення також повинні застосовуватися принципи конфіденційності щодо особових справ в'язнів.
- 178 Правилем 7 (с) передбачено, що в систему роботи з особовими справами в'язнів повинні бути введені дані про дату та час будь-якого перевезення в'язня. Слід уникати нічних перевезень за винятком, коли це вкрай необхідно.
- 179 Переведення до інших в'язниць не повинно стати причиною втрати можливостей для навчання та освіти та не повинно призвести до погіршення доступу до будь-якої спеціалізованої медичної допомоги, яка потрібна ув'язненій особі. З огляду на те, що,

66. "Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework", United Nations, 2011, Foundational Principle 1 and Principle 5 [Керівні принципи щодо бізнесу та прав людини: запровадження принципів ООН "Захист, повага та засоби захисту"; Організація Об'єднаних Націй, 2011 р., Основоположний принцип 1 та Принцип 5.] www.unglobalcompact.org/library/2.

можливо, не можна буде продовжити точний курс навчання, який почали проходити в'язні, слід докласти зусиль для переведення їх до установ, які можуть запропонувати подібні можливості.

Умови перевезення

- 180** Правило 73 (2) передбачає, що “забороняється транспортування в'язнів у транспортних засобах із недостатньою вентиляцією чи освітленням або будь-яким способом, який може спричинити для них непотрібні фізичні труднощі”.
- 181** Відокремлення різних категорій в'язнів з урахуванням їхньої статі, віку, судимості, правової підстави для тримання під вартою та режиму поведінки, як це передбачено в Правилі 11, також застосовується під час перевезення в'язнів. Вимога щодо перебування ув'язнених жінок під наглядом жіночого персоналу також не менш важлива під час перевезення.
- 182** Умови перевезення повинні відповідати Правилу 42, яке передбачає, що розглянуті у Правилах загальні житлові умови “застосовуються до всіх ув'язнених без винятку”. Це включає застосовні положення, що стосуються світла, вентиляції, температури, санітарії, харчування, питної води, доступу до перебування на відкритому повітрі та фізичних вправ, особистої гігієни, охорони здоров'я та належного особистого простору.
- 183** У **пункті 33-34 Розділу 3** цього інструктивного документа зазначається, що Правила Мандели передбачають, що засоби обмеження рухомості повинні застосовуватися під час перевезення лише як запобіжний захід проти втечі, за умови, що вони будуть зняті, коли в'язень постане перед судовим чи адміністративним органом. Ессекська група експертів запропонувала, щоб засоби обмеження рухомості використовувалися лише тоді, коли це вважається за потрібне, а не автоматично під час кожного перевезення, і що “необхідно вживати запобіжні заходи для запобігання фізичної шкоди особам, яких везуть із засобами обмеження рухомості в транспортних засобах, у разі гальмування або ДТП, зокрема, через те, що засоби обмеження рухомості ставлять під загрозу здатність в'язнів захиститись від падіння вперед”.⁶⁷
- 184** Правило 73 (1) наголошує, що “коли в'язні вивозяться з установи або завозяться до неї, вони мають якомога менше потрапляти на очі громадськості; повинні бути вжиті належні гарантії, щоб захистити їх від образи, цікавості та будь-якого розголосу”.

КОНТЕКСТ: ІНШІ МІРКУВАННЯ, ЯКІ СЛІД ВРАХУВАТИ ПІД ЧАС ПЕРЕВЕЗЕННЯ [1.15]

Можливо, потрібно буде вжити спеціальні заходи при перевезенні певних категорій в'язнів, зокрема ув'язнених вагітних жінок, осіб з інвалідністю, осіб старшого віку та осіб, які страждають від певних фізичних або психічних розладів здоров'я. У деяких випадках під час перевезення може знадобитися присутність медичного персоналу, а також, можливо, потрібно буде з ними проконсультуватися щодо стану готовності в'язня до поїздки і необхідності яких-небудь пристосувань для поїздки. Інші міркування стосуються:

- перевірки відповідності транспортних засобів вимогам безпеки;
- перевірки належного оснащення транспортних засобів, що використовуються для транспортування хворих, у тому числі осіб з інвалідністю. Це може стосуватися, наприклад, наявності пандусів для інвалідних візків;
- перевірки наявності у в'язнів доступу до ліків, які можуть їм знадобитися під час перевезення;
- перевірки того, щоб в'язні перевозилися у відповідних транспортних засобах. Автозаки, які можуть бути тісними і часто не мати вікон, можуть бути непридатними для в'язнів із певним станом здоров'я, зокрема для тих, хто страждає від клаустрофобії або пережив травму;
- перевірки того, щоб в'язнів не тримали в транспортних засобах довше, ніж це потрібно;
- забезпечення того, щоб робилися відповідні перерви під час тривалих подорожей, у тому числі для відвідування туалету;
- забезпечення достатньої кількості їжі та води для в'язнів;
- забезпечення наявності запасного плану дій у разі необхідності проведення екстреної евакуації внаслідок природних надзвичайних ситуацій, таких як повені, пожежі та урагани.

67. “Essex paper 3”, Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 57. [“3-й ессекський документ”, Організація “PRI”, вказ. пр., примітка 4, с. 57.]

Інформування в'язнів

- 185** В'язні повинні бути заздалегідь поінформовані про будь-яке перевезення, у тому числі про причини перевезення, заплановану дату та час перевезення та місце, куди вони будуть їхати.
- 186** Ще одним ключовим захисним заходом щодо переведення в'язнів є право в'язнів інформувати членів сім'ї та інших осіб, з якими вони підтримують контакти, у тому числі законних представників, про їхнє переведення до іншої установи або до лікарні. Це особливо важливо для захисту від примусового зникнення. В'язням слід надати можливість проінформувати таких осіб до того, як відбудеться саме переведення. Питання про оповіщення детальніше розглядається в **пунктах 129-133 Розділу 5** цього інструктивного документа.

1.7. НАБІР ТА НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ

- 187** Особи, які працюють у в'язницях, виконують важливу роботу в інтересах суспільства. Вони часто працюють у важких, стресових та часом небезпечних умовах. Їм доводиться працювати з особами, які мають багато потреб, у тому числі розлади психічного здоров'я, схильність до самогубства чи заповідання собі шкоди, пережитий досвід жорстокого поводження, знедолення та різні види залежності. Тому цілком ймовірно, що вони матимуть справу з агресивними та жорстокими в'язнями, деякі з яких у минулому становили серйозну загрозу громадській безпеці. У пенітенціарних установах із незадовільним рівнем управління персонал також може зазнати дискримінації з боку колег чи керівників.

Роль та функції співробітників пенітенціарних установ часто неправильно розуміються або розглядаються через призму негативних стереотипів. ЗМІ та громадськість можуть сприймати їхню роль спрощено як тих, хто запроторює людей до в'язниці. Насправді працівники пенітенціарних установ також відіграють ключову роль у реабілітації та ресоціалізації в'язнів. Їхня робота є складною та багатогранною, вимагає специфічного та різноманітного набору навичок, у тому числі гарних навичок міжособистісного спілкування та здатності справлятися з багатьма різними та часто складними ситуаціями й людьми.

Положення МСП, які мають відношення до набору та навчання персоналу, були оновлені, щоб було чітко зрозуміло, що працівники пенітенціарної установи повинні проходити навчання перед початком виконання своїх обов'язків. Вони мають також проходити постійне підвищення кваліфікації без відриву від виконання службових обов'язків. Таке навчання слід проводити з урахуванням найкращих методів роботи на основі фактичних даних. У переглянутих Правилах також визначаються мінімальні вимоги до навчання, у тому числі ознайомлення з концепцією забезпечення динамічної безпеки, і визначаються методи запобігання та нейтралізації ситуацій із агресією та методи роботи з агресивними правопорушниками.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: НАБІР ТА НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ**Правило 74:**

- Адміністрація пенітенціарної установи повинна забезпечувати ретельний відбір кожного рівня персоналу, оскільки належне керування діяльністю пенітенціарної установи залежить від їхньої доброчесності, гуманності, професійної спроможності та особистої придатності до роботи.
- Адміністрація пенітенціарної установи має постійно прагнути стимулювати та підтримувати у свідомості як персоналу, так і громадськості переконання, що ця робота має велике суспільне значення. З цією метою адміністрації в'язниці слід використовувати всі відповідні засоби інформування громадськості.

3. Для забезпечення вищезазначених цілей персонал повинен призначатися на постійній основі як професійні працівники пенітенціарної установи та мати статус державних службовців із гарантією перебування на посаді лише за умови належної поведінки, ефективності та фізичної підготовленості. Зарплата повинна бути достатньою для залучення та утримання придатних для роботи чоловіків та жінок; для працівників пенітенціарної установи мають бути передбачені пільгові виплати та умови перебування на службі з огляду на винятково складний характер роботи.

Правило 75:

1. Увесь персонал в'язниці повинен мати належний рівень освіти, спроможність та засоби для професійного виконання своїх обов'язків.

2. Перед вступом на службу кожний співробітник пенітенціарної установи повинен пройти навчання з виконання загальних та конкретних обов'язків. Таке навчання має базуватися на сучасних науково обґрунтованих методах діяльності пенітенціарних установ. На роботу в пенітенціарних установах повинні допускатися лише ті кандидати, які успішно склали теоретичні та практичні екзамени після завершення такого навчання.

3. Адміністрація пенітенціарної установи повинна постійно проводити навчальні курси за місцем роботи з метою підтримання та вдосконалення знань і професійних здібностей своїх працівників після вступу на службу та протягом їхньої подальшої роботи.

Правило 76:

1. Підготовка, про яку йде мова в пункті 2 Правил 75, включає в себе, принаймні, навчання з:

(а) відповідного національного законодавства, нормативно-правових актів та керівних документів, а також відповідних міжнародних та регіональних документів, положеннями яких повинні керуватися працівники в'язниці у роботі та взаємодії з в'язнями;

(б) прав та обов'язків персоналу пенітенціарної установи при здійсненні ними своїх функцій, у тому числі щодо поваги людської гідності всіх в'язнів та заборону певної поведінки, зокрема тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки чи покарання;

(с) охорони та безпеки, у тому числі стосовно концепції забезпечення динамічної безпеки, застосування сили та засобів обмеження рухомості та поведінки з агресивними правопорушниками, з належним урахуванням методів випередження та зменшення напруження, таких як ведення переговорів та посередництво;

(д) надання першої допомоги, психосоціальних потреб в'язнів та відповідної динаміки в умовах в'язниці, а також соціальної допомоги та сприяння, у тому числі щодо виявлення ранніх ознак проблем із психічним здоров'ям.

2. Співробітники в'язниці, які відповідають за роботу з певними категоріями в'язнів або яким доручені інші спеціалізовані функції, повинні пройти навчання з відповідною спеціалізацією.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Професійне керівництво пенітенціарною установою

- 188** Керівництво пенітенціарної установи зобов'язане забезпечувати ретельний підбір, належну підготовку та підтримку співробітників. Якщо керівництво пенітенціарної установи не в змозі набирати та утримувати співробітників, які можуть працювати у відповідності з професійними стандартами, воно мусить нести відповідальність перед урядом та громадськістю.
- 189** КЗК зазначав, що високий рівень стресу, який зазнають співробітники, може "посилювати напругу, яка властива середовищу будь-якої в'язниці".⁶⁸

Вплив на інституційну культуру

- 190** Ставлення та поведінка персоналу в'язниці формує культуру в установі тримання під вартою та визначає загальний досвід в'язнів щодо ув'язнення. Дослідження показали, що працівники пенітенціарної установи, "яких цінували, яким довіряли та яких поважали на роботі частіше можуть застосовувати ці якості у поведінці з в'язнями".⁶⁹ Працівники пенітенціарної установи, які задоволені роботою, виконуватимуть свої функції з дотриманням вищих стандартів порівняно з тими, хто почувається недооціненим.
- 191** Навчання та керівництво пенітенціарною установою необхідні для того, щоб запобігти формуванню у співробітників пенітенціарної установи кругової поруки, яка підкреслює репресивний підхід до в'язнів та солідарність з іншими співробітниками у питаннях відповідальності. Серед співробітників пенітенціарної установи може чинитися значний

68. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), "11th General Report on the CPT's activities", 3 September 2001, para. 26 [Європейський комітет із питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (КЗК), "11-й загальний звіт про діяльність КЗК", 3.09.2001 р., п. 26.]

69. Alison Liebling, "Prisons and Their Moral Performance", Oxford University Press, 28 July 2005, pp. 375-430; see also "The Mandela Rules", *op. cit.*, note 1, Rule 38 (1) [Елісон Ліблінг, "В'язниці та їхній моральний клімат", Видавництво Оксфордського університету, 28.07.2005 р., с. 375-430; див. також «Правила Манделі», вказ. пр., примітка 1, Правило 38 (1), що заохочує адміністрації "використовувати по мірі можливості механізми запобігання конфліктам, механізми посередництва або будь-які інші альтернативні методи вирішення спорів для запобігання дисциплінарним проступкам або для вирішення конфліктів".]

тиск з боку колег по роботі щодо того, щоб не “ставати на бік” або не бути “м'яким” щодо в'язнів.⁷⁰ Співробітники, які не відповідають менталітету цієї групи, можуть стати об'єктом залякування, переслідування або гоніння. “У крайніх випадках співробітники пенітенціарної установи можуть зазнати насильства з боку колег у рамках їхньої підготовки чи обрядів прийняття до колективу як способу їхньої “соціалізації” у каральну культуру”.⁷¹

- 192** Загальна атмосфера установи тримання під вартою може суттєво вплинути на умови, в яких працюють співробітники пенітенціарної установи, та на спосіб, як до них ставляться. Тому у програмах набору та навчання повинні відображатися міркування щодо ролі персоналу пенітенціарної установи, мети ув'язнення (див. Правила 4 та 5), питання етики та інституційного клімату.⁷² Враховуючи закритий характер в'язниць, їхнє зосередження на безпеці та контролі, вони часто можуть перетворитися на надмірно ієрархічні структури, де знущання над персоналом стає загальним явищем. Місцям ув'язнення також можуть бути властиві страх, недовіра та замкнутість. Це може суттєво впливати на досвід та рівень мотивації персоналу, водночас стримуючи гарних кандидатів від подання заявки на вступ до служби. Загалом, установи з поганим керівництвом навряд чи можуть залучати та утримувати персонал із належною кваліфікацією, тоді як схильні до жорстокості та корумповані працівники можуть процвітати в таких умовах безкарності.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Керівництво персоналом пенітенціарної установи

- 193** Відповідальність за набір та утримання придатного персоналу в'язниці покладається на керівництво в'язниці. Після прийняття на роботу працівникам пенітенціарної установи необхідно мати ефективне керівництво, належну підтримку та нагляд для ефективного виконання своїх функцій. Правило 79 визначає, що керівник пенітенціарної установи “повинен бути достатньо кваліфікованим для виконання завдань за своїм характером, адміністративними можливостями, відповідною підготовкою та досвідом”.
- 194** Адміністрація пенітенціарної установи повинна ставитися до своїх співробітників із повагою та нагадувати їм, що робота, яку вони виконують, високо цінується. Для задоволення вимог Правила 74 (2), які полягають у забезпеченні того, щоб робота в'язниць мала велике соціальне значення, їхні керівники повинні тісно співпрацювати з розробниками керівних документів та відповідними працівниками міністерства для розробки стратегій щодо якомога кращого інформування громадськості та ЗМІ про роль персоналу пенітенціарної установи.
- 195** УНЗ ООН зазначає, що “найкращий спосіб утримати працівника - дозволити йому розвиватися та розширити права й можливості. Якщо робота працівника відповідальна, і він задоволений своєю роллю, існує більша ймовірність, що працівник буде старатися у роботі і працюватиме задля досягнення цілей організації. Рекомендується пропонувати конкурентоспроможну заробітну плату, самостійність у виконанні своїх функцій, достатній рівень навчання та розвитку і можливості просування по службі”.⁷³

70. Alison Liebling, David Price, & Guy Shefer, “The Prison Officer”, Willan Publishing, 20 February 2011, p. 163. [Елісон Ліблінг, Девід Прайс, і Гай Шефер, “Співробітник пенітенціарної установи”, Видавництво “Віллан”, 20.02.2011 р., с. 163.]

71. “Detention Monitoring Tool: Staff working conditions – Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment”, Penal PRI/APT (Second edition 2013), p. 3 [“Інструмент моніторингу місць тримання під вартою: умови праці персоналу - усунення факторів ризику для запобігання катуванням та жорстокому поводженню”, Організація “PRI” та АЗТ, 2-е видання 2013 р., с. 3.]

72. For more information see “Institutional culture in detention: A framework for preventive monitoring”, PRI/APT, 2013 [Для отримання додаткової інформації див. “Інституційна культура в місцях тримання під вартою: основи для превентивного моніторингу”, Організація “PRI” та АЗТ, 2013 р.]

73. “Handbook for prison leaders – A basic training tool and curriculum for prison managers based on international standards and norms”, Criminal Justice Handbook Series, United Nations Office for Drugs and Crime (UNODC), 2010, p. 56 [“Довідник для керівників пенітенціарних установ - основний інструмент з навчання та навчальна програма для менеджерів пенітенціарних установ на основі міжнародних стандартів та норм”, Серія довідників із кримінального правосуддя, Управління ООН із наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), 2010 р., с. 56.]

- 196** Правило 30 Бангкокських правил визначає, що також має бути “чітка і послідовна позиція на рівні керівництва адміністрації пенітенціарної установи щодо запобігання та усунення гендерно зумовленої дискримінації щодо жіночого персоналу”. Правило 32 Бангкокських правил наголошує на необхідності розробки та впровадження “чітких керівних документів та норм щодо поведінки працівників в'язниці, спрямованих на забезпечення максимального захисту ув'язнених жінок від будь-яких проявів гендерно зумовленого фізичного насильства, образ, жорстокого поводження та сексуального домагання”. Правило 29 Бангкокських правил також передбачає, що “Заходи з розбудови потенціалу жіночого персоналу включають також доступ до керівних посад із відповідальністю за розробку керівних документів та стратегій, що стосуються поводження та догляду за ув'язненими жінками”.
- 197** У ситуаціях, коли роботодавцем працівників в'язниці є приватна компанія, вони повинні підлягати тим же стандартам набору та навчання, що і звичайний персонал в'язниці. Крім цього, такі працівники повинні керуватися настільки ж суворими кодексами поведінки та іншими процедурами, що застосовуються до звичайного персоналу.

Набір персоналу

- 198** Як і в будь-якому іншому процесі професійного набору, має бути чіткий опис посади, на яку здійснюється набір, у тому числі мають зазначатися конкретні обов'язки, які пов'язані з посадою, необхідна освіта та компетенції. Потенційних претендентів на посаду слід належним чином інформувати про навички, які необхідні для виконання роботи. Керівництво “звертає велику увагу на необхідності доброчесності, людяності, професійної спроможності та особистої придатності до складної роботи, яку їм потрібно буде виконувати”.⁷⁴
- 199** УНЗ ООН пропонує наймати персонал за допомогою “поступової системи подання заяви, співбесіди та тестування, щоб гарантувати, що найкращий кандидат отримає посаду. В системі пенітенціарних установ рекомендується проводити тестування щодо вміння оцінювати обстановку та перевірку особистих моральних якостей”.⁷⁵
- 200** Відбір повинен враховувати такі чинники, як мотивація та навички міжособистісного спілкування, а також здатність зберігати спокій.⁷⁶
- 201** Відбір персоналу повинен проводитись за принципом недискримінації. Процедури прийому на роботу повинні бути чесними та прозорими. Працівники повинні прийматися на роботу відповідно до їхньої придатності до посади, незалежно від їхньої раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших поглядів, національного чи соціального походження, майна, народження чи будь-якого іншого статусу.
- 202** КПТ ООН зазначає, що для того, щоб підібрати персонал відповідного рівня, органи влади повинні бути “готовими інвестувати належні ресурси в процес набору та навчання та пропонувати належну зарплату”.⁷⁷
- 203** Співробітники повинні “зазвичай прийматися на роботу на постійній основі і мати статус державних службовців із гарантією збереження працевлаштування, що залежить лише від належної поведінки, ефективного виконання своїх функцій, гарного фізичного та психічного стану здоров'я та відповідного рівня освіти”. Для залучення та утримання придатного персоналу повинна бути достатня заробітна плата з пільговим забезпеченням та умовами праці, що відображають “відповідальний характер роботи у структурі правоохоронного органу”.⁷⁸
- 204** На службу повинні прийматись лише кандидати з відповідними якостями та навичками.

74. “Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules”, Council of Europe Committee of Ministers, 11 January 2006, Rule 76 [Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил], Комітет міністрів Ради Європи, 11.01.2006 р., Правило 76.]

75. Там само, с 55.

76. Jim Murdoch and Vaclav Jiricka, *op. cit.*, note 31, p. 75 [Джим Мердок та Вацлав Ірїчка, вказ. пр., примітка 31, с 75.]

77. “CAT/C/51/4”, UN Committee Against Torture, *op. cit.*, note 66, para. 63. [“CAT/C/51/4”, Комітет ООН проти тортур, вказ. пр., примітка 66, п. 63.]

78. Jim Murdoch and Vaclav Jiricka, *op. cit.*, note 31, p. 75; with reference to “European Prison Rules”, Council of Europe: Committee of Ministers, *op. cit.*, note 77, Rules 76-79. [Джим Мердок та Вацлав Ірїчка, вказ. пр., примітка 31, с 75; з посиланням на “Європейські пенітенціарні правила”, Рада Європи: Комітет міністрів, вказ. пр., примітка 77, Правила 76-79.]

Навички та компетенції

- 205** “Відповідний рівень освіти”, який вимагається у Правилах Мандели, залежить від конкретної ролі, на яку підбирається кандидат. У різних країнах чи регіонах він може бути різним. Однак основні компетенції, які потрібні для працівників в'язниці, включають гарні міжособистісні навички та навички спілкування.
- 206** КЗК вказує на важливість гарних міжособистісних навичок серед працівників в'язниці, припускаючи, що “здатність до міжособистісного спілкування повинна бути головним фактором у процесі набору кадрів правоохоронних органів”. КЗК додає, що «під час навчання слід зосереджуватися на розвитку навичок міжособистісного спілкування, заснованих на повазі до людської гідності. Володіння такими навичками часто дозволяє співробітнику поліції або пенітенціарної установи розрядити ситуацію, яка в іншому випадку може перетворитися на насильство, і загалом сприятиме зниженню напруги та поліпшенню ситуації в поліцейських та пенітенціарних установах, що буде на користь всім причетним”.⁷⁹
- 207** УНР ООН зазначає, що у пенітенціарних системах “якості персоналу діляться на дві основні категорії, здатність та добросовісність. Здатність відноситься до якостей, які дозволяють персоналу виконувати технічні завдання, які передбачені у повноваженнях установи. Добросовісність пов'язана з якостями, які дозволяють персоналу виконувати ці повноваження з дотриманням основних прав людини та у відповідності зі стандартами професійних норм та верховенства права”⁸⁰

КОНТЕКСТ: ПІДЗВІТНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ [1.16]

Всі співробітники пенітенціарної установи повинні нести відповідальність за свої дії. Співробітники, які скоїли порушення законодавства чи керівних документів, повинні підлягати притягненню до дисциплінарної відповідальності та, у відповідних випадках, до кримінальної відповідальності.

Розробники керівних документів повинні розробити кодекс поведінки персоналу, інші керівні документи та механізми, що регулюють поведінку персоналу для запобігання й припинення образливої чи дискримінаційної поведінки. Такі механізми повинні застосовуватися справедливо та прозоро з метою забезпечення процедурних гарантій для відповідних співробітників пенітенціарної установи.

Може вимагатися дисциплінарне або навіть кримінальне провадження стосовно працівників, які:

- застосовували щодо в'язнів дисциплінарні заходи, які заборонені, або застосовували дисциплінарні заходи у заборонений спосіб;
- використовували заборонені засоби обмеження рухомості, силу та зброю, або використовували дозволені засоби без потреби або непропорційно;
- не повідомили про смерть, зникнення та серйозні тілесні ушкодження для проведення розслідування;
- вчинили, або не задокументували та не засудили акти тортур чи іншого жорстокого поводження;⁸¹
- вимагали або прийняли гроші чи інші цінні речі від в'язнів (корупція);
- таємно пронесли заборонені речі у в'язницю;
- не дотримались законодавства та процедур щодо ведення особових справ в'язнів, у тому числі щодо забезпечення конфіденційності;
- були викриті у сексуальних домаганнях, жорстокому поводженні або експлуатації в'язнів, які потурали або сприяли такому жорстокому поводженню;
- заважали роботі осіб, які надавали юридичну підтримку, або порушували доступ до правової допомоги.

* Зверніть увагу, що цей перелік є лише наочним прикладом, який не ставить за мету охопити всі ситуації, коли стосовно штатних співробітників може бути порушено дисциплінарне чи кримінальне провадження.

79. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), “2nd General Report on the CPT’s activities”, 13 April 1992, para. 60 [Європейський комітет із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (КЗК), “2-й загальний звіт про діяльність КЗК”, 13.04.1992 р., п. 60] rm.coe.int/1680696a3f.

80. “Handbook for prison leaders”, UNODC, *op. cit.*, note 76, p.54. [“Довідник для керівників пенітенціарних установ”, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 76, с 54.]

81. Всесвітня медична асоціація (ВМА) зазначає, що “відсутність документування та засудження актів катувань може розглядатися як одна з форм терпимості та ненадання допомоги потерпілим”.

КОНТЕКСТ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОДЕКС ЕТИКИ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ⁸² [1.17]

Комітет міністрів Ради Європи (РЕ) прийняв Європейський кодекс етики для працівників пенітенціарної системи, в підготовці та обговоренні якого брали участь експерти з пенології в рамках Ради з питань співробітництва у пенітенціарній сфері (РС-ПС). Кодекс має відношення до працівників на всіх ієрархічних рівнях пенітенціарної системи. Комітет міністрів рекомендував урядам держав-членів якомога більше поширювати текст кодексу та національні кодекси етики на його основі, а також контролювати їхнє виконання відповідними органами. Настанови з Європейського Кодексу етики щодо поведінки працівників пенітенціарної системи є наступними:

А. Підзвітність

- Працівники пенітенціарних установ на всіх рівнях несуть персональну відповідальність за свої дії, бездіяльність чи накази підлеглим та відповідають за їхні наслідки; вони завжди заздалегідь перевіряють законність дій, які вони мають намір вчинити.

В. Доброчесність

- Працівники пенітенціарних установ дотримуються та сприяють високим стандартам особистої чесності та добрпорядності. Працівники пенітенціарних установ намагаються підтримувати позитивні професійні стосунки з в'язнями та членами їхніх сімей.
- Працівники пенітенціарних установ не допускають, щоб їхні приватні, фінансові чи інші інтереси суперечили службовим обов'язкам. Всі працівники пенітенціарних установ зобов'язані уникати таких конфліктів інтересів і звертатися за порадою у разі сумнівів.
- Працівники пенітенціарних установ протистоять будь-яким формам корупції в пенітенціарній службі. Вони повинні інформувати своїх керівників та інші відповідні органи про будь-яку корупцію в пенітенціарній службі.
- Працівники пенітенціарних установ виконують всі законні вказівки, які належним чином видані їхніми керівниками, але вони зобов'язані утриматися від виконання будь-яких вказівок, які серйозно та явно порушують закон, і повідомляти про такі вказівки, не побоюючись санкцій.

С. Повага та захист людської гідності

- Працівники пенітенціарних установ завжди повинні поважати та захищати право кожного на життя.
- Виконуючи свої повсякденні завдання, Працівники пенітенціарних установ повинні поважати та захищати людську гідність, підтримувати та відстоювати права людини для всіх.
- Працівники пенітенціарних установ не повинні застосовувати, підбурювати або терпіти будь-які акти тортур чи інших нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння чи покарання за будь-яких обставин, у тому числі за наказом начальника.
- Працівники пенітенціарних установ поважають та захищають фізичну, сексуальну та психологічну незайманість усіх в'язнів, у тому числі від нападу з боку в'язнів або будь-якої іншої особи.
- Працівники пенітенціарних установ завжди ставляться до в'язнів, колег та всіх інших осіб, які заходять до в'язниці, з ввічливістю та повагою.
- Працівники пенітенціарних установ втручаються в право особи на приватне життя лише тоді, коли це цілком необхідно і лише для досягнення законної мети.
- Працівники пенітенціарних установ не застосовують силу проти в'язнів, крім випадків самооборони або у випадках спроби втечі або активного чи пасивного фізичного опору законному наказу, і завжди в крайньому випадку.
- Працівники пенітенціарних установ проводять особисті обшуки лише тоді, коли це цілком необхідно, і не принижують в'язнів під час цієї процедури.
- Працівники пенітенціарних установ застосовують засоби обмеження рухомості лише згідно з Правилем 68 Європейських пенітенціарних правил. Зокрема, працівники пенітенціарних установ ніколи не використовують їх для жінок перед початком, під час та відразу після пологів.

82. "Recommendation CM/Rec(2012)5 of the Committee of Ministers to member States on the European Code of Ethics for Prison Staff", Council of Europe, 12 April 2012 [“Рекомендація CM/Rec(2012)5 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейського етичного кодексу для працівників пенітенціарних установ”, Рада Європи, 12.04.2012 р.] Рада Європи також розробляє новий Кодекс поведінки для працівників пенітенціарних установ.

D. Догляд та допомога

- Працівники пенітенціарних установ проявляють чуйність до особливих потреб осіб, таких як неповнолітні особи, жінки, представники меншин, іноземні громадяни, особи старшого віку, ув'язнені особи з інвалідністю, а також будь-які в'язні, які можуть перебувати у вразливому стані з інших причин, і докладають всіх зусиль для забезпечення їхніх особливих потреб.
- Працівники пенітенціарних установ забезпечують повний захист здоров'я осіб, які перебувають у них під вартою, і, зокрема, вживають негайні заходи для забезпечення медичного догляду у разі потреби.
- Працівники пенітенціарних установ вживають заходи щодо безпеки, гігієни та належного харчування осіб під час їхнього утримання. Вони докладають усіх зусиль, щоб умови ув'язнення відповідали вимогам відповідних міжнародних стандартів, зокрема Європейських пенітенціарних правил.
- Працівники пенітенціарних установ прагнуть сприяти ресоціалізації в'язнів в рамках програми корисної діяльності, індивідуальної взаємодії та допомоги.

E. Справедливість, неупередженість та недискримінація

- Працівники пенітенціарних установ поважають плюралізм і різноманітність. Вони не дискримінують жодного в'язня за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших поглядів, національного чи соціального походження, власності, народження чи будь-якого іншого статусу чи виду правопорушення, яке скоєне або в якому звинувачується цей в'язень. Працівники пенітенціарних установ звертають особливу увагу на положення Правила 29 Європейських пенітенціарних правил.
- Працівники пенітенціарних установ повністю враховують необхідність протидії та боротьби з расизмом і ксенофобією, а також сприяють гендерній чутливості та запобігають сексуальним домаганням будь-якої форми як щодо інших працівників, так і щодо в'язнів.
- Працівники пенітенціарних установ виконують свої завдання справедливо, об'єктивно та послідовно.
- Працівники пенітенціарних установ поважають презумпцію невинуватості в'язнів, які не були засуджені або не отримали вироку суду.
- Працівники пенітенціарних установ застосовують об'єктивні та справедливі дисциплінарні процедури, передбачені Європейськими пенітенціарними правилами. Крім того, вони поважають принцип, згідно з яким ув'язнені, яких звинувачують у дисциплінарних правопорушеннях, вважаються невинними, поки не буде доведено їхню вину.

F. Співпраця

- Працівники пенітенціарних установ забезпечують можливість для в'язнів реалізовувати своє право на регулярний та належний доступ до своїх адвокатів та сімей протягом усього терміну ув'язнення.
- Працівники пенітенціарних установ сприяють співпраці з урядовими чи неурядовими організаціями та місцевими громадськими групами, що працюють в інтересах в'язнів.
- Працівники пенітенціарних установ сприяють розвитку духу співпраці, підтримки, взаємодовіри та взаєморозуміння серед колег.

G. Конфіденційність та захист даних

- Інформація конфіденційного характеру, якою володіють працівники пенітенціарних установ, зберігається в таємниці, за винятком тих випадків, коли її розкриття є цілком необхідним для виконання службових обов'язків або для потреб правосуддя.
- Особлива увага приділяється обов'язку поважати принципи медичної таємниці.
- Збір, зберігання та використання персональних даних працівниками пенітенціарної системи здійснюється відповідно до принципів захисту даних, і, зокрема, в обсязі, який необхідний для здійснення законних, правомірних та конкретних цілей.

V. Загальні положення

- Працівники пенітенціарних установ дотримуються цього кодексу. Вони також, в міру своїх можливостей, запобігають будь-яким його порушенням та рішуче виступають проти них.
- Працівники пенітенціарних установ, які мають підстави вважати, що сталося або має статися порушення цього кодексу, повинні повідомляти про це своєму начальству та, у разі потреби, в інші відповідні органи.

Склад персоналу пенітенціарної установи

- 208** При наборі співробітників, адміністрація пенітенціарної установи повинна забезпечити наявність достатнього співвідношення між кількістю в'язнів та співробітників, щоб постійно забезпечувати безпеку установи та всіх, хто в ній знаходиться.
- 209** Має бути також зобов'язання щодо здійснення активної політики з найму різноманітних кадрів, у тому числі представників расових меншин чи етнічних груп, із відображенням, якщо можна, різноманітності контингенту пенітенціарної установи.
- 210** Владі слід докласти особливих зусиль для набору жіночого персоналу, беручи до уваги вимоги Правила 81 (3), яке передбачає, що лише співробітниця супроводжують та здійснюють нагляд за ув'язненими жінками.
- 211** Див. **пункти 01-17 Розділу 6** цього інструктивного документа стосовно медичних працівників, які повинні бути незалежними від працівників пенітенціарної установи.

Умови працевлаштування та роботи працівників

- 212** УНЗ ООН рекомендує, щоб винагороди працівникам пенітенціарних установ "опирались на місцеві стандарти та ринкові чинники, відповідали складності виконуваної функції, рівню відповідальності, яка пов'язана з посадою, а також враховували досвід та навички осіб". УНЗ ООН також відзначає важливість систем просування по службі для заохочення розвитку співробітників та надання їм кар'єрних можливостей.⁸³
- 213** Управління Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проектів (УОП ООН) наголошує на необхідності проектування приміщень у пенітенціарних установах для забезпечення потреб працівників під час виконання їхньої ролі. У тому числі наголошується на необхідності того, щоб робочі зони, що використовуються працівниками пенітенціарних установ, були повністю відокремлені від зон, якими користуються в'язні. УОП ООН також зазначає, що приміщення для персоналу повинні мати достатньо роздгальень як для працівниць, так і для працівників. У приміщеннях повинні бути раковини, туалети та душові кабінки.⁸⁴

Можливості та методика навчання

- 214** Крім навчання перед вступом на службу, важливе значення має безперервне підвищення кваліфікації на робочому місці не лише для підтримання та вдосконалення існуючих знань працівників пенітенціарних установ, але й для забезпечення того, щоб вони були в курсі про будь-які зміни в політиці та практиці, у тому числі про нові приклади передових методів роботи. З огляду на це, навчальні програми повинні регулярно оновлюватися, в тому числі з урахуванням нових положень Правил Манделі. Важливо також забезпечити доступність нових та оновлених навчальних програм як для постійного персоналу, так і для працівників, які нещодавно були прийняті на службу.
- 215** Можливості для навчання та просування по службі повинні бути доступними для всіх співробітників на однаковій основі, без дискримінації та відповідно до вимог їхніх конкретних ролей та функцій. Правило 32 Бангкокських правил визначає, що жіночий персонал пенітенціарної установи повинен отримувати рівний доступ до навчання, як і чоловічий. У "Посібнику для керівників із реалізації та спеціалістів із розробки керівних документів щодо жінок та ув'язнення"⁸⁵, який видано УОП ООН, також вказано на необхідність розширення прав і можливостей жіночого персоналу в пенітенціарних системах та надано подальші пропозиції щодо спеціального навчання, необхідного для працівниць установ та осіб, які працюють із ув'язненими жінками.
- 216** Для того, щоб навчання було ефективним, слід ретельно відбирати організації, які займаються проведенням навчання. Вони повинні добре знати свою тематику, бути обізнаними з умовами життя та роботи в пенітенціарних установах та розуміти виклики, з якими стикаються працівники установ та в'язні.

83. "Handbook for prison leaders", UNODC, *op. cit.*, note 76, p. 56. ["Довідник для керівників пенітенціарних установ", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 76, с. 56.]

84. "Technical Guidance for Prison Planning", UNOPS, 2016, p. 203 ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, 2016 р., с. 203.]

85. "Handbook for Prison Managers and Policymakers on Women and Imprisonment", UNODC Criminal Justice Handbook Series, 2008 ["Довідник для керівництва пенітенціарних установ та розробників керівних документів щодо жінок та ув'язнення", Серія довідників УНЗ ООН із кримінального правосуддя, 2008 р.] www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women-and-imprisonment.pdf.

- 217 Електронні навчальні курси приносять користь, але вони не можуть замінити переваги очного навчання. Навчальні програми можна проводити спільно зі спеціалізованими громадськими організаціями.

Зміст навчання

- 218 Навчальні програми повинні включати права людини і повинні охоплювати, як мінімум, усі сфери, які передбачені Правилем 76. Це охоплює відповідне національне законодавство, нормативно-правові акти та керівні документи, застосовні міжнародні та регіональні документи, права та обов'язки працівників пенітенціарних установ (у тому числі право на повагу до гідності в'язнів), захист та безпеку (у тому числі забезпечення динамічної безпеки), та надання першої допомоги (у тому числі виявлення проблем із психічним здоров'ям).
- 219 Навчання, що стосується використання сили та засобів обмеження рухомості, має включати настанови щодо методів деескалації, запобігання конфліктам та посередництва, а також навчання використанню методів контролю, що усувають необхідність застосування засобів обмеження рухомості або зменшують їхню жорсткість, як це передбачено Правилем 49.
- 220 Навчання не повинно обмежуватися теоретичним викладом законів та нормативно-правових документів, а має бути практичним та включати навчання за сценаріями ситуацій⁸⁶. Це особливо важливо, наприклад, коли мова йде про навчання щодо використання сили, засобів обмеження рухомості та поводження з агресивними правопорушниками.

КОНТЕКСТ: СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ДЛЯ ПЕРСОНАЛУ, ЯКИЙ ПРАЦЮЄ З ПЕВНИМИ ГРУПАМИ В'ЯЗНІВ [1.18]

Важливо пам'ятати, що зміст навчання, яке запропоноване у Правилі 76 Правил Мандели, слід розглядати як мінімальну вимогу. Інші міжнародні настанови містять додаткові рекомендації щодо характеру необхідного навчання. Вимога для працівників пенітенціарної установи проходити спеціальну підготовку відповідає зобов'язанням адміністрації пенітенціарної установи враховувати індивідуальні потреби в'язнів, а також захищати та просувати права в'язнів із особливими потребами, як це встановлено у Правилі 2 (2). Якщо співробітник переводиться з однієї функції на іншу, він повинен проходити відповідну перепідготовку.

“Посібник із роботи з в'язнями з особливими потребами”⁸⁷, який підготовлено УНЗ ООН, містить настанови щодо роботи з ув'язненими особами, які мають проблеми з психічним здоров'ям, особами з інвалідністю, в'язнями, які є членами етнічних та расових меншин, представниками корінних народів, іноземними громадянами, в'язнями із категорії ЛГБТІ, ув'язненими особами старшого віку, особами, які страждають на смертельні захворювання та особами зі смертним вироком. У посібнику визначено, яка підготовка необхідна для роботи з цими групами, та надано ключові рекомендації щодо того, як її можна провести. Навчання також повинно включати виявлення ознак та реагування на звинувачення у сексуальному та гендерному насильстві у в'язницях.

Бангкокські правила рекомендують проводити спеціальну підготовку співробітників з основних питань, які стосуються умов утримання та потреб ув'язнених жінок (див. Правило 33). Наприклад, згідно з Правилем 32, всі співробітники, які залучені до управління пенітенціарними установами для жінок, мають пройти навчання з питань гендерної чутливості, заборони дискримінації та сексуальних домагань. Правило 29 Бангкокських правил зазначає, що розбудова потенціалу персоналу, який працює в жіночих в'язницях, “має дозволити їм задовольнити особливі вимоги щодо ресоціалізації ув'язнених жінок та керувати безпечними та реабілітаційними установами”.

Правило 34 Бангкокських правил також визначає необхідність реалізації програм із розбудови потенціалу щодо профілактики, лікування, відповідного догляду та підтримки в'язків із ВІЛ/СНІД, а також із “таких питань, як гендер та права людини, з особливим акцентом на їхній зв'язок із проблемами ВІЛ, суспільного осуду та дискримінації”.

86. “Essex paper 3”, Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 38. [“3-й ессекський документ”, Організація “Міжнародна пенітенціарна реформа”, вказ. пр., примітка 4, с. 38.]

87. “Handbook on Prisoners with Special Needs”, Criminal Justice Handbook Series, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2009 [“Довідник щодо в'язнів із особливими потребами”, Серія довідників із кримінального правосуддя, Управління ООН із наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), 2009 р.]

Особливі потреби у навчанні також виникають для працівників пенітенціарних установ, що працюють із дітьми та неповнолітніми. Правило 85 Гаванських правил вимагає, щоб співробітники, які працюють у місцях тримання під вартою неповнолітніх, “проходили таку підготовку, яка дозволить їм ефективно виконувати свої обов'язки, зокрема, проходили навчання з дитячої психології, охорони дитинства та міжнародних стандартів і норм прав людини та прав дитини ...”.

Правило 33 Бангкокських правил передбачає, що у випадках, коли діти залишаються зі своїми матерями в пенітенціарній установі, працівники установи повинні пройти навчання для підвищення рівня обізнаності про “розвиток дитини” та пройти “базове навчання з охорони здоров'я дітей ... для того, щоб вони належним чином реагували у разі потреби та у надзвичайних ситуаціях”.

1.8. ВНУТРІШНІ ПЕРЕВІРКИ

221 Правила 83, 84 та 85 стосуються різних форм нагляду, у тому числі внутрішніх перевірок та зовнішнього контролю.⁸⁸ Як внутрішні, так і зовнішні наглядові механізми є інструментами професійного управління пенітенціарними установами. Вони служать “для того, щоб забезпечити управління в'язницями відповідно до чинного законодавства, нормативно-правових актів, керівних документів та процедур із метою досягнення цілей пенітенціарних та виправних служб, а також щоб забезпечити захищеність прав в'язнів”⁸⁹. Механізми внутрішнього та зовнішнього нагляду мають доповнювати один одного.

Під “механізмами внутрішнього інспектування” розуміються перевірки, які проводяться центральними органами пенітенціарної служби з метою контролю за дотриманням нормативно-правових актів у пенітенціарній сфері. За своєю направленістю вони не обмежуються лише оцінкою дотримання прав людини чи запобіганням тортурам або іншим видам жорстокого поводження, а можуть охоплювати широкий спектр питань, таких як безпека, фінанси або навчання персоналу.

Натомість зовнішні механізми контролю⁹⁰ повинні бути незалежними від адміністрації в'язниці, хоча їхні повноваження можуть частково збігатися з повноваженнями внутрішніх інспекторів. Зовнішній контроль розглядається в **Розділі 7** цього інструктивного документа.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

222 Незалежний зовнішній контроль довів свою високу ефективність у виявленні та оцінці системних недоліків у місцях позбавлення волі, зокрема, коли мова йде про запобігання катуванням чи іншим видам жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поводження. У той же час центральні органи влади зобов'язані аналізувати у більш широкому розумінні, чи діють пенітенціарні установи у відповідності з національним законодавством та нормативно-правовими актами. Тому у багатьох країнах існує окремий механізм внутрішніх чи адміністративних перевірок.

223 Правило 83 Правил Манделі передбачає, що для професійного управління тюрмами необхідні внутрішні перевірки та механізми зовнішнього контролю.

88. Правила 83 (1) (b), 84 (2) та 85 (2) застосовуються лише до зовнішнього контролю, тоді як Правило 83 (1) (a) застосовується лише до внутрішніх перевірок.

89. “The Mandela Rules”, UNGA, *op. cit.*, note 1, Rule 83 (2). [“Правила Манделі”, ГА ООН, вказ. пр., примітка 1, Правило 83 (2).]

90. “Essex paper 3”, Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 38, [“3-й есекський документ”, Організація “Міжнародна пенітенціарна реформа”, вказ. пр., примітка 4, с. 38.] Тут зазначається, що: “немає чіткого розмежування між термінами “перевірка” та “контроль”. Термін “перевірка” може частіше використовуватися серед суб'єктів кримінального правосуддя, що описують внутрішні перевірки в'язниць, тоді як термін “контроль” може в більшій мірі використовуватися у правозахисній спільноті та відноситися до запитів із боку зовнішнього незалежного органу”.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Обсяг перевірок

- 224** МЦПД зазначає, що внутрішня перевірка - це "більш формальний вид перевірки, яка проводиться в окремих пенітенціарних установах працівниками центрального органу пенітенціарної служби. Цей вид перевірки часто проводиться у формі аудиту процедур. Такі перевірки можуть охоплювати широкий спектр тем, таких як безпека, фінанси, заходи для в'язнів, навчання персоналу або дискримінація. У багатьох адміністраціях в'язниць ці процедури будуть оцінюватись відповідно до стандартів, які розроблені централізовано, щоб забезпечити узгодженість між пенітенціарними установами. В деяких адміністраціях в'язниць також призначають керівників, які відповідають за контроль дотримання нормативно-правових актів у пенітенціарній сфері. Такі аудити часто зосереджуються на адміністративних процесах. Ця форма перевірки або аудиту є дуже важливою, але по самій своїй суті вона недостатня".⁹¹
- 225** В різних державах обсяг внутрішніх перевірок буде відрізнятися, але, цілком ймовірно, що внутрішні перевірки будуть більш широко стосуватися оцінки дотримання національних законів та нормативно-правових актів, у той час як зовнішній контроль буде більше зосереджуватися на правах в'язнів та запобіганні жорсткому поведженню. Внутрішні перевірки можуть мати відношення до технічних аспектів управління в'язницями, правил та процедур щодо персоналу, відповідності умов праці персоналу пенітенціарної установи урядовій політиці щодо праці та боротьби з корупцією, використання державних коштів адміністрацією в'язниці. Однак, як чітко видно з Правила 83 (2), сфера внутрішніх перевірок також охоплює захист прав в'язнів.

Хто проводить внутрішні перевірки?

- 226** Внутрішні перевірки, як правило, проводяться урядовими департаментами, що підпорядковані органу адміністративної влади або міністерству, яке відповідає за національні пенітенціарні установи. Однак, як пояснюється в коментарі до Європейських пенітенціарних правил (ЄПП), урядова установа, яка відповідає за перевірку в'язниць, "може входити до складу одного міністерства, наприклад, міністерства юстиції або міністерства внутрішніх справ, або може бути установою, яка підпорядковується більше ніж одному міністерству. Суттєвим моментом є те, що така установа чи інспекція створюється найвищими органами влади та підзвітна їм".⁹²
- 227** В ЄПП зазначається, що "в'язниці повинні регулярно перевірятися урядовою установою".⁹³

Методика перевірок

- 228** Подібно до механізмів зовнішнього контролю, внутрішні інспектори повинні мати доступ до всієї відповідної інформації про інфраструктуру пенітенціарної установи, у тому числі про кількість в'язнів, кількість та розташування місць утримання під вартою (Правило 84 (1)). Внутрішні інспектори повинні мати можливість вільно вибирати, які в'язниці вони хочуть відвідати та яких в'язнів вони хочуть опитати. Вони повинні мати можливість проводити приватні та повністю конфіденційні співбесіди, а також мати дозвіл здійснювати візити без попередження. Повноваження інспекторів детально описані у Правилі 84.
- 229** У коментарі до ЄПП пояснюється, що "способи організації урядової перевірки будуть варіюватися від простої перевірки бухгалтерського обліку пенітенціарних установ до поглиблених та виїзних ревізій, які враховують усі аспекти управління в'язницею та поведження з в'язнями. Головне, щоб результати таких перевірок повідомлялися компетентним органам та були доступними для інших зацікавлених сторін без зайвої затримки".⁹⁴

91. "A Human Rights Approach to Prison Management", ICPS, *op. cit.*, note 29, p.122. ["Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини, МЦПД, вказ. пр., примітка 29, с 122.]

92. "Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules", Council of Europe Publishing, June 2006 ["Коментар до Рекомендації Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил", Видання Ради Європи, червень 2006 р.]

93. Там само, с 32.

94. Там само, с 92-93.

- 230** Внутрішні перевірки інспекції та візити в рамках зовнішнього контролю повинні проводитися досить часто, щоб забезпечити ефективний контроль за умовами, змінами та розвитком подій у пенітенціарній системі. При цьому слід проявляти гнучкість у визначенні пріоритетів щодо перевірок у більш проблемних в'язницях.⁹⁵
- 231** Правило 85 вимагає, щоб кожна перевірка супроводжувалась письмовим звітом, який повинен надходити до компетентного органу. Однак висновки внутрішніх перевірок зазвичай не оприлюднюються.⁹⁶
- 232** УНЗ ООН опублікувало контрольний перелік механізмів внутрішньої перевірки, який можна використати як інструмент для оцінки відповідності Правилам Мандели на національному рівні та для підвищення результативності й ефективності систем внутрішнього інспектування. Контрольний перелік складається з семи розділів із загальним числом 36 очікуваних кінцевих результатів, до досягнення яких повинні прагнути в'язниці. В ньому також міститься перелік із 241 показника, щоб можна було визначити, чи були досягнуті очікувані кінцеві результати або чи досягнуто прогресу на шляху до їхнього досягнення.⁹⁷

95. "Essex paper 3", Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 39. ["3-й ессекський документ", Організація "Міжнародна пенітенціарна реформа", вказ. пр., примітка 4, с. 39.]

96. "The Mandela Rules", UNGA, *op. cit.*, note 1, Rule 85(1). ["Правила Мандели", ГА ООН, вказ. пр., примітка 1, Правило 85 (1)]: вказується, що має належним чином розглядатися питання про оприлюднення звітів зовнішніх перевірок.

97. "Assessing Compliance with the Nelson Mandela Rules: a checklist for internal inspection mechanisms", UNDOC, August 2017 ["Оцінка відповідності правилам Нельсона Мандели: перелік контрольних питань для механізмів внутрішньої перевірки", УНЗ ООН, серпень 2017 р.] (також доступно арабською, іспанською, німецькою, російською та французькою мовами).

2

2.

БЕЗПЕКА, ОХОРОНА ТА ГІДНІСТЬ ДЛЯ ВСІХ

- 2.1 ОБШУКИ В'ЯЗНІВ ТА КАМЕР
- 2.2 ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ ТА ДОПУСКУ ВІДВІДУВАЧІВ
- 2.3 ДІТИ З ОДНИМ ІЗ СВОЇХ БАТЬКІВ В УВ'ЯЗНЕННІ
- 2.4 В'ЯЗНІ З ІНВАЛІДНІСТЮ
- 2.5 ПОВОДЖЕННЯ З ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО В'ЯЗНЯ
- 2.6 РАБСТВО

2. БЕЗПЕКА, ОХОРОНА ТА ГІДНІСТЬ ДЛЯ ВСІХ

01 Основний Принцип 1 Правил Мандели чітко передбачає, що “До всіх в’язнів слід ставитись із повагою, зважаючи на їхню гідність та цінність як людей”. Правило також передбачає, що адміністрація пенітенціарної установи завжди несе відповідальність за забезпечення безпеки та охорони не тільки в’язнів, але і працівників, постачальників послуг та відвідувачів. У будь-яких ситуаціях необхідність забезпечення безпеки та охорони має бути збалансована з принципами справедливості, правосуддя та людяності.

В Правилах Мандели конкретно зазначено, що для захисту гідності осіб, які тримаються під вартою, пенітенціарні установи повинні забезпечувати мінімальні умови утримання під вартою, надаючи житло й одяг та забезпечуючи гігієну.⁹⁸ Однак, оскільки ці розділи Правил не підлягали перегляду, цей розділ зосереджується лише на нових положеннях Правил.

Діапазон питань безпеки та охорони простягається від статичних питань, таких як інфраструктура пенітенціарної установи для тримання під вартою, до динамічних питань, таких як контакти між людьми на території цієї установи. Поняття статичної та динамічної безпеки більш докладно описані в **пункті 01 Розділу 3** цього інструктивного документа.

2.1. ОБШУКИ В’ЯЗНІВ ТА КАМЕР

02 Правила Мандели містять настанови щодо того, як обшукувати в’язнів та камери у такий спосіб, щоб допомогти забезпечити належний порядок у пенітенціарній установі і водночас проявляти повагу до гідності та недоторканності особистого життя причетних осіб та захищати їхні права. Правила також уточнюють роль медичних працівників у проведенні обстежень порожнин тіла.

Зазвичай обшуки проводяться, коли в’язнів вперше приймають до в’язниці, а також після побачень, повернення із судових засідань, відвідувань лікарні або з роботи за межами в’язниці. Крім того, обшуки можуть проводитись, якщо працівники підозрюють про наявність у в’язня забороненого предмета.

Національні закони та нормативно-правові акти, що регулюють обшуки в’язнів та камер, повинні відповідати міжнародним стандартам. На національному рівні повинні існувати чіткі правила, що визначають, коли дозволено здійснювати різні типи обшуків, особливо обшуки з роздяганням і обстеженням порожнин тіла. Ці правила повинні включати детальну інформацію про те, кого уповноважено проводити такі обшуки, та про спосіб, як їх слід проводити. Обставини, за яких можна проводити особисті обшуки та обшуки з обстеженням порожнин тіла, мають бути чітко визначені законом. Повинні існувати конкретні настанови щодо обшуків ув’язнених жінок та дітей. (Детальніше про обшуки відвідувачів див. **пункти 54-72 Розділу 2** цього інструктивного документа).

Обшуки працівників пенітенціарних установ є звичними у більшості пенітенціарних систем, зважаючи на існування ризику того, що працівники пенітенціарних установ принесуть заборонені речі із зовнішнього світу. Правила Мандели, з огляду на сферу свого охоплення, не містять положень щодо обшуків працівників пенітенціарних систем та постачальників послуг. Однак гарантії забезпечення необхідності та пропорційності обшуків, які викладені в Правилах Мандели, повинні застосовуватися однаковою мірою до персоналу. Водночас, обшуки повинні бути якомога менш нав’язливими.

98. “The Mandela Rules”, UNGA, *op. cit.*, note 1, Rules 12-23. [“Правила Мандели”, ГА ООН, вказ. пр., примітка 1, Правила 12-23.] Ці правила стосуються розміщення в’язнів, особистої гігієни, одягу та постільної білизни, харчування, фізичних вправ та спорту.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ОБШУКИ В'ЯЗНІВ ТА КАМЕР

Правило 50: Закони та нормативно-правові акти, що регулюють обшуки в'язнів та камер, повинні відповідати зобов'язанням міжнародного права та враховувати міжнародні стандарти та норми, беручи до уваги необхідність забезпечення охорони у в'язниці. Обшуки проводяться у такий спосіб, в якому проявляється повага до притаманної людської гідності та недоторканності особистого життя особи, яку обшуковують, а також дотримуються принципи пропорційності, законності та необхідності.

Правило 51: Обшуки не повинні використовуватися для переслідування, залякування чи непотрібного втручання в приватне життя в'язня. З метою підзвітності адміністрація пенітенціарної установи повинна вести належний облік обшуків, зокрема обшуків із роздяганням, обшуків із обстеженням порожнин тіла та обшуків камер. В обліку мають міститися дані про причини обшуків, осіб, які проводили обшук, та результати обшуків.

Правило 52:

1. Інтрузивні обшуки, у тому числі обшуки із роздяганням та обшуки з обстеженням порожнин тіла, повинні проводитися лише за крайньої необхідності. Адміністрації пенітенціарних установ заохочуються розробити та використовувати відповідні альтернативи інтрузивним обшукам. Інтрузивний обшук повинен проводитися за зачиненими дверима підготовленим працівником тієї самої статі, що і в'язень.
2. Обшуки з обстеженням порожнин тіла проводяться лише кваліфікованими медичними працівниками, але не тими, чияю головною відповідальністю є медичне обслуговування в'язнів, або проводяться співробітниками, які, як мінімум, належним чином навчені медичним фахівцем щодо дотримання вимог гігієни, охорони здоров'я та безпеки.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Забезпечення безпеки й охорони

- 03 Співробітникам пенітенціарної установи необхідно проводити обшуки в'язнів та їхніх камер для забезпечення безпеки всіх осіб, які знаходяться на території в'язниці, у тому числі співробітників. Обшуки необхідні для запобігання незаконного пронесення заборонених предметів до в'язниці, таких як наркотики, зброя чи інші предмети, які можуть завдати шкоди або які можуть допомогти втекти з в'язниці.
- 04 Якщо процедури обшуку та гарантії добре регламентовані та проводяться з повагою до гідності та недоторканності особистого життя особи, яку обшуковують, то працівники пенітенціарної установи будуть краще підготовлені для того, щоб якісно виконувати свої функції та підтримувати добрі стосунки з в'язнями та відвідувачами в'язниці.
- 05 Виявляючи під час обшуків заборонені предмети, органи влади також можуть знизити рівень незаконної торгівлі, що відбувається у в'язницях. Крім того, обшуки можуть виконувати важливу профілактичну функцію проти таємного пронесення заборонених предметів.

Повага людської гідності та недоторканності особистого життя

- 06 Проведення обшуків повинно бути добре регламентовано, оскільки їх іноді використовують як інструмент для переслідування, залякування чи покарання певних в'язнів. У цьому зв'язку, в Правилах Мандели вказується, коли і як можуть проводитися різні види обшуків, і як вони повинні регламентуватися. Обшук може бути принизливим, гнітючим та травмувальним для кожного в'язня. Обшуки часто проводяться, коли в'язні переживають найбільш вразливі моменти, наприклад, коли вони вперше прибули до місця тримання під вартою.
- 07 Обшуки можуть бути особливо принизливими для жінок, особливо якщо вони раніше зазнавали сексуального або гендерно зумовленого насильства. Обшуки також можуть бути особливо гнітючими для в'язнів з певними релігійними поглядами або традиціями культури.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПРИПИНЕННЯ РЕГУЛЯРНИХ ОБШУКІВ ІЗ РОЗДЯГАННЯМ ЖІНОК В АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ [2.1]

У звіті про проведення у 2006 році дослідження особливо вразливих жінок у системі кримінального правосуддя в Англії та Уельсі під назвою “Доповідь Корстон” зазначено, що “регулярне, повторюване і непотрібне використання обшуку з роздяганням принижує жінку, зневажає її гідність та самоповагу; він є проявом страшного вторгнення у приватне життя. Для жінок, які зазнали насильства в минулому, зокрема пережили сексуальне насильство, обшук із роздяганням - це жахливе знайомство з життям у в'язниці та небажане нагадування про попередню віктимізацію. Обшук із роздяганням є неприємною процедурою для персоналу і перешкоджає встановленню гарних стосунків із жінками, особливо з новопривелими”⁹⁹.

У Доповіді Корстон підсумовано опитування ув'язнених жінок, які заявили, що обшук із роздяганням змушує їх відчувати “зняковілість, придушення, приниження, безпорадність, вразливість, образ, сором, розпач та огиду”¹⁰⁰.

У доповіді також показується, що під час обшуків із роздяганням у жінок дуже рідко виявлялось щось незаконне. Доповідь зазначає, що “це жахливе

марнування часу персоналу. Не можна виправдати проведення повсякденних обшуків із роздяганням при перевезенні в інше місце або після повернення із суду, коли жінка весь час перебувала під конвоем та в полі зору персоналу. У випадку, коли жінка повертається з роботи, варто керуватися лише здоровим глуздом”.

В Доповіді Корстон рекомендується обмежити обшук із роздяганням у жіночих пенітенціарних установах до абсолютного мінімуму, який потрібний для забезпечення безпеки. Крім того, в документі пропонується, щоб пенітенціарна служба розпочала пілотний проект із застосування іонних сканерів¹⁰¹ в якості заміни обшуку жінок із роздяганням для виявлення наркотиків.

Практика повсякденного обшуку із роздяганням жінок в Англії та Уельсі закінчилась у 2009 р. після публікації Доповіді Корстон. Тепер обшук із роздяганням повинен проводитись на підставі оперативної інформації,¹⁰² тобто співробітники повинні проводити обшуки із роздяганням лише на основі надійно обґрунтованих підозр.¹⁰³

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

08

Обговорюючи питання про те, які гарантії мають бути під час проведення обшуку, важливо чітко розмежовувати різні види обшуків. Термінологія у цій сфері може відрізнятися в різних країнах. Однак існують деякі ключові принципи, які застосовуються для всіх видів обшуку:

- Усі обшуки повинні проводитися у такий спосіб, в якому проявляється повага до притаманної людської гідності та недоторканності особистого життя особи, яку обшуковують,
- Усі обшуки повинні проводитися відповідно до принципів законності, необхідності та пропорційності;
- Обшуки не повинні використовуватися для переслідування, залякування чи непотрібного втручання в приватне життя в'язня.
- Адміністрації пенітенціарних установ повинні вести належний облік всіх обшуків, причин обшуків, осіб, які проводили обшук, та результатів обшуків.
- Повинні бути гарантії запобігання надмірному або дискримінаційному використанню всіх видів обшуків.
- Усі обшуки повинні проводитись лише кваліфікованим персоналом.

99. “Доповідь Корстон” - це доповідь, яка підготовлена баронесою Джин Корстон за підсумками дослідження стосовно особливої вразливості жінок у системі кримінального правосуддя, Міністерство внутрішніх справ Сполученого Королівства, 2007 р., с. 31. www.justice.gov.uk/publications/docs/corston-report-march-2007.pdf.

100. Там само, п. 3.18.

101. Прилади для вимірювання спектральних характеристик рухомості іонів (Ion Mobility Spectrometry – IMS) також відомі як іонні сканери. Такого роду апарат використовується як прилад виявлення слідів завдяки вимірюванню відхилення частинок після впливу на них електричного поля. Швидкість руху частинок допомагає визначити вихідну речовину.

102. “Corston + 10, The Corston Report 10 years on: How far have we come on the road to reform for women affected by the criminal justice system?”. Women in Prison, 2017, р.7 [“Корстон + 10. Десять років після Доповіді Корстон: Як далеко ми пройшли на шляху до реформ в інтересах жінок у системі кримінального правосуддя?”, Жінки в ув'язненні, 2017 р., с. 7.] www.womeninprison.org.uk/perch/resources/corston-report-10-years-on.pdf.

103. See also “Body Searches”, APT Detention Focus [Див. також “Особистий обшук - тримання під вартою”, Асоціація з запобігання тортур.] www.apf.ch/detention-focus/en/detention_issues/6/.

09 Загалом, є три основні види обшуку тіла: ручний обшук або поверхневий обшук, обшук із роздяганням та обшук із обстеженням порожнин тіла.¹⁰⁴ Інші види обшуків включають обшук камери та обшук майна в'язня. Обшуки, що проводяться за допомогою собак, можуть зменшити використання інтрузивних обшуків, але, залежно від соціального та культурного контексту, вони можуть бути ще більш принизливими та загрозовими. Собаки ніколи не повинні бути присутніми під час обшуків із роздяганням або обстеженням порожнин тіла.

— **Ручні обшуки**, які іноді називають **поверхневими обшуками**, проводяться поверх одягу; вони передбачають наявність фізичного контакту, але без оголювання. Іноді може бути корисним проводити час від часу такі обшуки, щоб забезпечити їхню ефективність у профілактиці постачання заборонених предметів; водночас, такий підхід буде забезпечувати захист від будь-яких заяв про те, що обшуки проводяться на дискримінаційній основі і направлені лише на певних осіб або конкретну групу в'язнів.

— **Обшуки з роздяганням** передбачають зняття або переміщення частини або всього одягу. Для обшуків із роздяганням, як правило, не потрібен фізичний контакт, але можуть бути оглянуті всі частини тіла, у тому числі такі ділянки, як рот та статеві органи, де можуть бути заховані заборонені предмети. Слід зазначити, що, хоча обшуки з обстеженням порожнин тіла найчастіше регламентуються більш жорстко, ніж обшуки з роздяганням, останні також можуть бути інтрузивними та принизливими, особливо коли вони передбачають огляд природних отворів тіла.

Для обшуків із роздяганням не слід ніколи вимагати, щоб особа, яка обшукується, була в якийсь момент повністю оголеною, щоб уникати можливості приниження. Наприклад, такі обшуки можуть проводитись у два етапи, при цьому одяг із верхньої та нижньої частини тіла знімається окремо по черзі, щоб ув'язнений не мусив бути повністю оголеним перед працівниками пенітенціарної установи.

— **Обшук із обстеженням порожнини тіла** є найбільш інтрузивною формою особистого обшуку. Він передбачає фізичний огляд отворів тіла, таких як піхва та задній прохід. Обшук із обстеженням порожнини тіла часто називають інвазійним обшуком або обшуком інтимних частин тіла. Самі працівники пенітенціарних установ часто вважають проведення таких обшуків неприємною процедурою.¹⁰⁵

Медичний персонал повинен оглядати в'язнів після обшуків із обстеженням порожнин тіла та звертати ретельну увагу на можливі фізичні та психологічні наслідки таких процедур.

— **Обшуки камер** передбачають проведення перевірки камери щодо доказів наявності заборонених предметів. Обшуки камер зачіпають особистий простір та приватне життя в'язнів. Під час таких обшуків існує ризик пошкодження майна. Коли обшуки проводяться одним співробітником, існує також підвищений ризик жорстокого поводження.

Проводячи обшуки камери або речей в'язня, співробітники повинні мати на увазі, що камера є домом ув'язненого, і що його речі можуть мати для нього особливе значення. Тому вони повинні дбайливо та поважно ставитися до цього простору та речей. Відповідно до Правил 81 (2) для обшуку камер у жіночих в'язницях охоронців чоловічої статі повинні супроводжувати охоронці жіночої статі.

104. For more details on body searches, see, "Fact Sheet: Body searches: Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment," PRI/APT, 2015 [Детальніше про обшуки людей див. "Довідковий бюлетень: особистий обшук: усунення чинників ризику з метою запобігання тортурам та жорсткому поводженню", організація "PRI" та АЗТ, 2015 р.]

105. Там само, с 1.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ОБШУКИ, ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ РЕЛІГІЙНИМ ТА КУЛЬТУРНИМ НОРМАМ [2.2]

Інструкція пенітенціарної служби в Англії та Уельсі містить спеціальні положення щодо дотримання релігійних та культурних норм щодо обшуку в'язнів. Положення включають настанови щодо обшуку із роздяганням мусульман та процедури обшуку в'язнів, які носять головні убори згідно з релігійними або культурними звичаями.¹⁰⁶

дозволяється тримати предмет для проведення візуального огляду. Якщо власник відсутній, тоді старійшина, представник старійшини або релігійний представник може оглянути або дістати вміст для огляду. Ці процедури спеціально визначені у Директиві щодо обшуку правопорушників, яка видана керівником Виправної служби Канади.¹⁰⁷

У Канаді, якщо адміністрації в'язниці необхідно обшукати оберігові торбинки аборигенів, їхні релігійні, духовні чи інші предмети, власнику

Спеціальні засоби захисту під час обшуку з роздяганням та обшуку з обстеженням порожнини тіла

- 10 Правила Мандели використовують термін "інтрузивні обшуки" стосовно обшуку з роздяганням та обшуку з обстеженням порожнини тіла, вказуючи, що такі обшуки повинні проводитися лише, коли це вкрай необхідно. Тут термін "вкрай необхідно" слід розуміти як ситуації, коли існує конкретний ризик того, що в'язень несе заборонений предмет. Всесвітня медична асоціація (ВМА) рекомендує використовувати обшуки з обстеженням порожнини тіла лише в крайньому випадку.¹⁰⁸
- 11 Правила Мандели передбачають, що інтрузивні обшуки повинні проводитися за зачиненими дверима кваліфікованим працівником тієї самої статі, що і в'язень.
- 12 КЗК підкреслює, що "обшук із роздяганням є дуже інвазійним і може бути принизливим заходом. Тому застосування обшуку з роздяганням має опиратися на індивідуальну оцінку ступеню ризику, відповідати суворим критеріям та підлягати контролю. Потрібно докласти всіх цілком обґрунтованих зусиль, щоб мінімізувати замішання; від ув'язнених осіб, яких обшукують, зазвичай не слід вимагати знімати весь одяг одночасно, наприклад людині слід дозволяти зняти одяг вище талії та вдягтися перед тим, як знімати інший одяг".¹⁰⁹
- 13 Обшуки в'язнів повинні проводитися працівниками тієї самої статі. Оскільки в'язні з категорії ЛГБТІ можуть зазнати жорстокого поводження та приниження під час обшуку з боку співробітників тієї самої статі, особам, які ідентифікують себе як ЛГБТІ, слід, якщо це можливо, дати можливість вибирати стать співробітників для проведення їхнього обшуку.¹¹⁰
- 14 Правила Мандели дозволяють проводити інтрузивні обшуки при певних обставинах, проте Правило 52 чітко передбачає, що слід заохочувати адміністрації пенітенціарних установ розробляти та використовувати відповідні альтернативи інтрузивним обшукам в'язнів.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ГРЕЦІЯ: ГАРАНТІЇ ПІД ЧАС ОБШУКІВ З ОБСТЕЖЕННЯМ ПОРОЖНИНИ ТІЛА [2.3]

Відповідно до Кримінально-виправного кодексу Греції, всі особисті обшуки повинні проводитися в окремій кімнаті принаймні двома співробітниками тієї самої статі, що і в'язень. Якщо є обґрунтована причина для проведення обшуку з обстеженням порожнини тіла або з рентгенологічним обстеженням частини тіла, то таку процедуру може

виконати лише лікар за наказом прокурора. Дані про будь-які обстеження піхви повинні записуватися у спеціальному реєстрі, у тому числі про обставини події, прізвище та ім'я лікаря, який проводив обстеження, обґрунтування обшуку, дату та час обшуку, а також інформацію про наказ прокурора.

¹⁰⁶. Для отримання додаткової інформації див.: www.justice.gov.uk/offenders/psis.

¹⁰⁷. Для отримання додаткової інформації див.: www.csc-scc.gc.ca/politiques-et-lois/566-7-cd-eng.shtml.

¹⁰⁸. "Statement on Body Searches of Prisoners", World Medical Association, October 1993 (revised May 2005, October 2016) ["Заява про особисті обшуки в'язнів", Всесвітня медична асоціація, жовтень 1993 (оновлено у травні 2005 р. та жовтні 2016 р.)] www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-body-searches-of-prisoners/.

¹⁰⁹. "Report to the Government of the Netherlands on the visit to the Netherlands carried out by the CPT - (CPT/Inf (2012) 21)", Council of Europe, 2012, para. 32 ["Доповідь для уряду Нідерландів за підсумками візиту КЗК до Нідерландів - (CPT/Inf(2012)21)", Рада Європи, 2012 р., п. 32.]

¹¹⁰. "LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring" (second edition 2015), *op. cit.* 27, p. 10. ["Представники ЛГБТІ-спільноти, які позбавлені волі: основи превентивного моніторингу", друге видання 2015 р., вказ. пр., примітка 27, с. 10.]

Обшук із обстеженням порожнин тіла - роль медичних працівників

- 15 Правило 52 (2) приділяє спеціальну увагу обшукам із обстеженням порожнин тіла та ролі кваліфікованих медичних працівників у їхньому проведенні. Насамперед, Правило передбачає, що обшуки з обстеженням порожнин тіла повинні проводитись кваліфікованими медичними працівниками, але не тими, чиєю головною відповідальністю є медичне обслуговування в'язнів. Таку позицію також підтримують ВМА та КЗК¹¹¹. Обґрунтування цієї позиції полягає в тому, що подібні обшуки суперечать обов'язку лікарів доглядати за пацієнтом і можуть поставити під загрозу довірчі відносини, що склалися з пацієнтом. З цієї причини, медичні працівники не повинні брати участь у таких обшуках, якщо вони або займаються, або може пізніше будуть займатися наданням медичної допомоги в'язню.
- 16 З огляду на те, що не завжди можливо знайти іншого медичного працівника для проведення обшуку, Правила Мандели передбачають, що в таких випадках обшуки з обстеженням порожнини тіла можуть проводитись "співробітниками, які, як мінімум, належним чином навчені медичним фахівцем щодо дотримання вимог гігієни, охорони здоров'я та безпеки." ВМА наполягає, що обшуки з обстеженням порожнин тіла мають проводитись лише працівниками, які мають необхідні медичні навички для безпечного проведення обшуку.¹¹²
- 17 ВМА також уточнює, що обшуки з обстеженням порожнин тіла може проводити лікар, щоб захистити в'язня від шкоди, яка може виникнути в результаті обшуку особою без медичної підготовки. Ситуації, в яких може бути заподіяна шкода, включають проведення працівниками без медичної підготовки огляду ув'язнених осіб, які вагітні або які страждають на такі захворювання, як геморої у важкій формі.¹¹³ Крім того, Рада Європи зазначає, що "... медичний огляд інтимних частин тіла повинен проводити лікар, якщо є об'єктивна медична причина, яка вимагає його участі¹¹⁴".
- 18 Коли медичні працівники проводять обшук із обстеженням порожнин тіла, вони повинні чітко пояснити ув'язненому, що цей обшук не є медичною процедурою, і що звичайні умови медичної таємниці у цьому випадку не застосовуються, оскільки органи влади будуть поінформовані про результати обшуку.
- 19 Можуть також виникати надзвичайні ситуації, коли медичним працівникам, які працюють у в'язниці, доводиться втручатися в обшук із обстеженням порожнин тіла. Це має відношення до ситуацій, коли предмети, що заховані в порожнинах тіла, можуть завдати серйозних тілесних ушкоджень в'язню.
- 20 Медичні фахівці також можуть запрошуватися для надання допомоги в'язню, якщо проведення обшуку з обстеженням порожнин тіла стало причиною тілесного ушкодження.

КОНТЕКСТ: КОЛИ ОСОБИСТІ ОБШУКИ Є ТОРТУРАМИ ЧИ ІНШИМ ВИДОМ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ [2.4]

Особисті обшуки можуть перетворюватися на катування, коли вони проводяться з наміром заподіяти сильний психічний або фізичний біль чи страждання особі, яку обшуковують. Ризик тортур та іншого жорстокого поводження є особливо великим, коли обшуки проводяться систематично, коли вони не є вкрай необхідними, коли вони непропорційно спрямовані на певні групи в'язнів та коли їх проводить представник протилежної статі.

Обшук може також бути порушенням заборони тортур та інших видів жорстокого поводження, якщо він проводиться із застосуванням сили. Разом з тим, обшук може спричинити фізичні травми, особливо коли він проводиться не підготовленим співробітником.

111. "Statement on Body Searches of Prisoners" World Medical Association, *op. cit.*, note 111, para. 9 and "Report to the Estonian Government on the Visit to Estonia carried out by the CPT - (CPT/Inf(2014) 1)", Council of Europe, 21 January 2014, para. 83 ["Заява про особисті обшуки в'язнів", Всесвітня медична асоціація", вказ. пр., примітка 111, п. 9 та «Доповідь для Уряду Естонії за підсумками візиту КЗК до Естонії - (CPT/Inf(2014)1)", Рада Європи, 21.01.2014 р., п. 83.]

112. "Statement on Body Searches of Prisoners", World Medical Association, *op. cit.*, note 111, para. 12. ["Заява про особисті обшуки в'язнів", Всесвітня медична асоціація, вказ. пр., примітка 111, п. 12.]

113. Там само, п. 8.

114. "Recommendation Concerning the Ethical and Organizational Aspects of Health Care in Prison No. R (98) 7, Council of Europe, 8 April 1998, para. 72 ["Рекомендація щодо етичних та організаційних аспектів охорони здоров'я у в'язницях", № R(98)7, Рада Європи, 8.04.1998 р., п. 72.]

Регіональні та міжнародні органи кваліфікували наведені нижче приклади обшуків як тортури або інші види жорстокого поводження:

- ПЗТ ООН наполягає на тому, що інвазійні огляди піхви та анусу повинні бути заборонені.¹¹⁵
- Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) встановив, що обшуки з роздяганням можуть являти собою принизливе поводження, якщо вони не виправдані вагомими причинами безпеки та/або способом їх проведення¹¹⁶. Суд також визнав, що для того, щоб обшуки були принизливими або образливими, “цілком може бути достатньо, щоб потерпіла особа відчувала себе приниженою навіть не перед іншими, а перед самим собою”¹¹⁷.
- Міжамериканський суд із прав людини (МСПЛ) дійшов до висновку, що обстеження піхви шляхом введення пальця, яке здійснювалося в дуже грубій формі одночасно декількома співробітниками з закритими обличчями, “являє собою зґвалтування, яке через його наслідки є рівнозначним катуванню”¹¹⁸.
- Спеціальний доповідач ООН із питань тортур вважає, що особисті обшуки, зокрема обшуки з роздяганням та інвазійні особисті обшуки, можуть становити жорстоке поводження, якщо вони проводяться в непропорційний, принизливий чи дискримінаційний спосіб. Спеціальний доповідач також вказав на інші заборонені методи, серед яких: недоречне торкання; поводження, що стає рівнозначним сексуальним домаганням під час обшуків; повсякденні вагінальні обстеження жінок, яким висунуті звинувачення у правопорушеннях, пов’язаних із наркотиками. Ці методи мають непропорційний вплив на жінок, особливо коли обшуки проводять охоронці чоловічої статі. Якщо обшуки з роздяганням та інвазійні особисті обшуки проводяться з забороненою метою або з будь-якої причини на підставі дискримінації та викликають сильний біль або страждання, вони являють собою тортури.¹¹⁹
- ВМА охарактеризувала інвазійні обшуки як “серйозні посягання на приватне життя та гідність людини”. ВМА зазначила, що вони також мають певний ризик фізичної та психологічної травми.¹²⁰ Зокрема, ВМА заявила, що практика примушування в’язня “сидіти навпочіпки над дзеркалами для огляду заднього проходу і тужитися..., являє собою принизливу процедуру з сумнівною надійністю, яка повинна бути заборонена”¹²¹.

КОНТЕКСТ: АЛЬТЕРНАТИВИ ІНТРУЗИВНИМ ОБШУКАМ [2.5]

Правило 52 чітко передбачає, що адміністрації пенітенціарних установ повинні заохочуватися до розробки та використання відповідних альтернатив інтрузивним обшукам в’язнів. Адміністрації пенітенціарних установ також повинні глибше аналізувати свої методи проведення обшуків, зважаючи на можливість доставки заборонених предметів іншими способами, які не пов’язані з використанням тіла, наприклад, за допомогою технології безпілотних літальних апаратів або співробітників пенітенціарних установ.

Використання проносних препаратів не є підходящою альтернативою обшукам із обстеженням порожнин тіла. КЗК висловив особливу стурбованість вживанням подразнюючих проносних засобів, оскільки їхнє застосування може призвести до того, що оболонка проковтнутих капсул з наркотиками лопне та призведе до смерті в’язня. В якості альтернативи КЗК пропонує, що “якщо є обґрунтовані підстави підозрювати в’язня у спробі незаконного пронесення наркотиків до установи, то його можна помістити в окрему камеру на 2-3 доби, що є достатнім часом, щоб усі сторонні предмети могли вийти з тіла природним шляхом”.¹²²

115. See the United Nations Subcommittee on the Prevention of Torture (SPT) reports on the visits to Argentina: “(CAT/OP/ARG/1)”, 27 November 2013, para. 72; and to Brazil “(CAT/OP/BRA/1)”, 5 July 2012, para. 119. [Див. звіти Підкомітету ООН із питань запобігання тортурам (ПЗТ ООН) про візити до Аргентини: “(CAT/OP/ARG/1)”, 27.11.2013 р., п. 72; та до Бразилії “(CAT/OP/BRA/1)”, 5.07.2012 р., п. 119.]

116. Справи “Іванчук проти Польщі, заява No.25196/94”, 15.01.2001 р.; “Шеннаві проти Франції, заява No.51246/08”, 20.01. 2011 р.; “Валасіна проти Литви, заява No.44558/98”, 24.07.2001 р.; “Феро проти Франції, заява No.70204/01”, 12.06.2007 р.

117. Справа “Тайрер проти Великобританії, заява No.5856/72”, 25.04.1978 р., п. 32.

118. “В’язниця Мігель Кастро-Кастро проти Перу”, Міжамериканський суд із прав людини, 25.11.2006 р., п. 312 www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_160_ing.pdf. Див. також п. 309-312. У пункті 310 суд встановив, що “зґвалтування не обов’язково передбачає вагінальний статевий акт без згоди партнера, як це традиційно вважається. Зґвалтування також слід розуміти як акт вагінального або анального проникнення без згоди жертви шляхом використання інших частин тіла або предметів насильника.”

119. Report of the Special Rapporteur on torture, A/HRC/31/57”, 5 January 2016, *op. cit.* 27, para. 23. [“Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/HRC/31/57”, 5.01.2016 р., вказ. пр., примітка 27, п. 23.]

120. “Statement on Body Searches of Prisoners”, World Medical Association, *op. cit.*, note 111. [“Заява про особисті обшуки в’язнів”, Всесвітня медична асоціація, вказ. пр., примітка 111.]

121. Там само.

122. “Report to the Government of Greece on the visit to Greece carried out by the CPT (CPT/Inf (2012) 1)”, Council of Europe, 10 January 2012, paragraph 51 [“Звіт для Уряду Греції за підсумками візиту КЗК до Греції, (CPT/Inf(2012)1)”, Рада Європи, 10.01.2012 р., п. 51.]

Розуміння проблеми нелегального перенесення заборонених предметів: адміністрації пенітенціарних установ повинні проаналізувати, чому предмети нелегально проносяться до в'язниці, та спробувати усунути першопричину проблеми. У багатьох випадках заборонені предмети нелегально проносяться для злочинних цілей. Однак, не завжди це пов'язано зі злочинним наміром. Наприклад, у деяких в'язницях були виявлені факти нелегального пронесення мобільних телефонів, тому що в'язням не надавали достатньо можливостей для зв'язку зі своїми сім'ями. Водночас, на деяких в'язнів може здійснюватися тиск для нелегального пронесення заборонених предметів, що вказує на прояви знущання у в'язниці, з чим також слід боротися.

Припинення практики непотрібних обшуків: Адміністрації пенітенціарних установ повинні аналізувати свої поточні процедури оцінки ризиків щодо особистих обшуків, щоб з'ясувати необхідність їхнього вдосконалення та можливість скорочення непотрібних обшуків. Кількість непотрібних обшуків можна скоротити шляхом реєстрації фактів обшуку, що дозволяє уникати дублювання процедури проведення обшуку різними співробітниками та її дискримінаційного застосування.

Природні засоби: ВООЗ зазначає, що коли в'язень щось ховає у порожнині тіла, "у багатьох випадках може бути достатньо тримати в'язня під пильним наглядом і чекати, доки заборонений предмет не буде природним чином виштовхнуто"¹²³. У деяких в'язницях для цієї мети тримають "сухі камери" - кімнати без внутрішньої системи сантехнічного обладнання, такого як раковина або унітаз, але в яких є посудини, куди в'язні можуть випорожнюватися та мочитися.

Обшуки камер: Хоча обшуки камер можуть також порушувати права в'язнів, вони в деяких випадках можуть бути більш ефективним способом для виявлення заборонених предметів, ніж інтрузивні особисті обшуки.

Сканери тіла та металошукачі: Електронні сканери тіла та металошукачі, у тому числі ручні пристрої, є корисною альтернативою особистим обшукам.

Ультразвукові пристрої: ВМА пропонує використовувати ультразвукові та інші сканери як можливі альтернативи обшукам із обстеженням порожнин тіла.¹²⁴ Наприклад, ці пристрої можуть бути використані як альтернатива вагінальним обстеженням ув'язнених жінок, за умови, що медичні працівники, які проводять такі сканування, не мають відношення до медичного обслуговування в'язнів.

Аноскопи, отоскопи та вагінальні дзеркала: у Коментарі до Правила 19 Бангкокських правил зазначається, що "обшуки з обстеженням порожнин тіла повинні обмежуватися цифровим обстеженням та використанням таких інструментів, як аноскоп, отоскоп, вагінальне дзеркало, риноскоп, шпатель, і пінцет". Як і у випадку з іншими пристроями, якщо медичні працівники беруть участь у заходах, пов'язаних із забезпеченням режиму роботи в'язниці, вони не повинні мати відношення до медичного обслуговування в'язнів.

Обшуки на підставі оперативної інформації

- 21 Обшуки повинні опиратися на принципи законності, необхідності та пропорційності. Рішення про використання інтрузивного методу обшуку має базуватися на індивідуальній оцінці та/ або на конкретній, надійній оперативній інформації. Застосування динамічних підходів до безпеки сприятиме прийняттю таких рішень.
- 22 Працівники пенітенціарної установи повинні формувати своє рішення щодо найбільш підходящого виду обшуку в тій чи іншій ситуації на підставі узгодженого набору прозорих критеріїв, які мають послідовно застосовуватися. Для забезпечення дотримання узгоджених критеріїв повинні існувати постійні процедури з контролю.
- 23 В рамках використання цих критеріїв, співробітники пенітенціарної установи повинні з'ясувати для себе, в чому полягає конкретна мета кожного обшуку та який метод буде найменш інтрузивним для досягнення цієї мети. Вони повинні зважити, чи приймають вони рішення на основі існуючого конкретного ризику, та проаналізувати, чи не можуть їхні дії бути результатом впливу стереотипів щодо певних категорій в'язнів.

123. "Health in prisons, A WHO guide to the essentials in prison health", WHO Europe, 2007, p. 36 ["Здоров'я у в'язницях. Посібник ВООЗ щодо основних питань із охорони здоров'я у в'язницях", Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2007 р., с 36.]

124. "Statement on Body Searches of Prisoners", World Medical Association, *op. cit.*, note 111. ["Заява про особисті обшуки в'язнів", Всесвітня медична асоціація, вказ. пр., примітка 111.]

Встановлення гарантій

- 24** Усі співробітники, які проводять обшуки, повинні бути ретельно відібрані та належним чином навчені. Має бути ефективний контроль за проведенням обшуків для забезпечення справедливого та послідовного застосування правил і нормативно-правових актів щодо регламентації обшуків та для захисту від жорстокого поводження й дискримінації.
- 25** В якості гарантії для в'язнів та персоналу належними методами роботи вважається присутність двох співробітників під час обшуків. КЗК також підтримав цю позицію, заявляючи, що "крім того, під час будь-якого обшуку з роздяганням має бути присутнім зі співробітником, як правило ще хтось в якості гарантії як для ув'язнених осіб, так і персоналу"¹²⁵. Однак слід подбати, щоб це не призвело до більшого приниження особи, яку обшукують. У разі присутності двох співробітників, один повинен проводити обшук, а інший - спостерігати.
- 26** Вважається гарним методом роботи, коли співробітники пенітенціарної установи перед проведенням будь-якого виду обшуку пояснюють в'язням причини обшуку, а також де і як буде проводитися обшук. Співробітники також повинні стежити за своєю мовою та жестикуляцією перед проведенням та під час обшуку, оскільки ці чинники мають суттєвий вплив на сприйняття в'язнем процедури обшуку. Ввічливе та професійне ставлення під час обшуків та делікатна мова допомагають уникати непотрібних суперечок, що буде на користь як для в'язнів, так і для персоналу в'язниці.
- 27** В'язням завжди слід надавати можливість повідомити про наявність схованих предметів або передати їх перед проведенням обшуку, і їм також слід чітко пояснювати, що у них є така можливість. Відповідно до принципів законності, необхідності та пропорційності, якщо в'язень відмовляється проходити особистий обшук, використання сили для проведення обшуку повинно бути крайнім заходом після того, як були застосовані інші заходи. До цих заходів відносяться методи зменшення напруження, такі як надання засудженим певного часу для обміркування можливостей вибору або часу, щоб домовитися про поступливість. Про застосування сили слід повідомляти керівника пенітенціарної установи або уповноваженого ним співробітника. Про факт застосування сили має робитися запис в особовій справі в'язня. Застосування сили більш докладно розглядається у **пунктах 41-67 Розділу 3** цього інструктивного документа.
- 28** Всі в'язні повинні мати можливість подати скаргу, якщо вони вважають, що під час процедур обшуку було порушено недоторканність їхнього особистого життя, гідність або права людини. Більш детальну інформацію щодо механізмів подання скарг можна знайти в **пунктах 130-165 Розділу 1** цього інструктивного документа.
- 29** Співробітники пенітенціарних установ ніколи не повинні використовувати в'язнів для проведення особистих обшуків або обшуків камер інших в'язнів.

Місце проведення обшуків

- 30** Обшук із роздяганням та обшук із обстеженням порожнин тіла повинні проводитись у належних санітарних умовах при зачинених дверях у приміщенні поза полем зору інших в'язнів або співробітників. Це приміщення не має бути ізольованим. Експерти в сфері планування та проектування об'єктів кримінального правосуддя наголошують, що проектування приміщень для обшуку "повинно органічно поєднувати захист особистого життя від сторонніх очей із міркуваннями щодо безпеки, не викликаючи відчуття потрапляння в пастку чи становлення жертвою"¹²⁶. З огляду на це, використання штор та інших методів екранування у відкритій кімнаті може бути більш доречним, ніж закриті або зачинені двері. Сама кімната чи зона для проведення обшуку не повинні знаходитися в ізольованій секції пенітенціарної установи.

125. "Report to the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo carried out by the CPT- CPT/Inf (2011) 26", Council of Europe, 6 October 2011, para.29 ["Звіт для Місії ООН у справах тимчасової адміністрації у Косово (МООНК) за підсумками візиту КЗК до Косова CPT/Inf(2011)26"; Рада Європи, 6.10.2011 р., п. 29.]

126. Laura Maiello and Stephen Carter, "Minus the urinals and painted pink? What should a women's prison look like?" PRI blog post, 9 December 2015 [Лаура Майєлло та Стивен Картер: "Без пісуарів, але в рожевому кольорі?" Як має виглядати жіноча в'язниця?" Повідомлення в блозі організації "Міжнародна пенітенціарна реформа", 9.12.2015 р.] www.penalreform.org/blog/10020.

- 31 У пенітенціарній установі, де чоловіки та жінки утримуються в її окремих секціях, все одно мають існувати окремі кімнати для їхнього обшуку. Принаймні, ніколи не можна приводити в зону обшуку одночасно чоловіків та жінок. Той самий принцип застосовується до ув'язнених дорослих та дітей.

Навчання співробітників та контроль за ними

- 32 Всі працівники, які беруть участь у забезпеченні режиму безпеки, повинні пройти повну підготовку щодо проведення особистих обшуків та обшуків камер. Вони повинні знати, які типи обшуків допустимі в тій чи іншій ситуації, як оцінити необхідність та пропорційність обшуків, як визначити найбільш підходящу форму обшуку в кожному конкретному випадку, як пояснити процедури обшуку в'язням та як проводити обшук із повагою до недоторканності особистого життя та гідності.
- 33 Відповідні співробітники також повинні пройти навчання стосовно моментів підвищеної вразливості, з якою стикаються певні категорії в'язнів у зв'язку з обшуками. Таке навчання має включати вивчення аспектів щодо статі, культури, релігії, а також будь-яких спеціальних протоколів процедур обшуку різних категорій в'язнів. В навчання можуть бути включені питання, з поміж іншого, про становище жінок, ув'язнених дітей, осіб із категорії ЛГБТІ та корінних народів. Підготовка може також стосуватися врахування особливостей релігійних та культурних норм під час обшуку в'язнів.
- 34 Неурядова організація “Міжнародна пенітенціарна реформа” (PRI) та Асоціація з запобігання тортурам (АЗТ) відзначають, що “питання про відеозапис обшуку з роздяганням в якості гарантії забезпечення підзвітності було предметом дискусій, оскільки, з одного боку, здійснення відеозапису створює можливість запобігати зловживанням, але, з іншого боку, водночас це порушує право особи на особисте життя та повагу гідності”.¹²⁷ При здійсненні відеозапису повинні бути передбачені відповідні гарантії для захисту особистого життя та поваги гідності в'язня.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: КАНАДА: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ ПІД ЧАС ВІДЕОЗАПИСУ ОБШУКІВ ІЗ РОЗДЯГАННЯМ [2.6]

У Канаді здійснюється відеозапис обшуків із роздяганням за наявності наступних гарантій для захисту недоторканності особистого життя та гідності в'язня:

- Обшук із роздяганням проводиться двома співробітниками (відеооператор не вважається одним із них);
- Використовується перегородка для забезпечення недоторканності особистого життя, наприклад стінка заввишки десь півтора метра, завіса або переносна ширма, щоб запобігати здійсненню відеозапису статевих органів ув'язненої особи;
- Лише один із співробітників пенітенціарної установи проводить обшук та дає вказівки в'язню;

- Всі присутні співробітники, у тому числі відеооператор, є тієї ж самої статі, що і ув'язнена особа;
- Співробітники зобов'язані забезпечити, щоб обшук в'язнів, у яких діагностували статеvu дисфорію, проводився в безпечних для них умовах та з урахуванням недоторканності їхнього особистого життя;
- Відеооператор здійснює відеозапис обшуку з роздяганням таким чином, щоб співробітники, які проводять обшук, та в'язень знімалися одночасно. Водночас, він проявляє повагу до недоторканності особистого життя та гідності в'язня. У випадку, якщо це неможливо зробити, оператору дається вказівка цілковито фіксувати на відео співробітників, які проводять обшук із роздяганням.

Ведення обліку

- 35 Правило 51 передбачає, що внесення записів про обшуки в особову справу в'язня, у тому числі про причини обшуків, осіб, які проводили обшуки, та будь-які результати, є важливим для контролю за дотриманням персоналом правил і настанов щодо процедур обшуку, і може використовуватися для перевірки, чи не проводилися обшуки у дискримінаційний спосіб. Ведення обліку може також виступати в якості гарантії протидії співучасті працівників у нелегальному пронесенні заборонених предметів завдяки обов'язковості обшуків для усіх в'язнів або відвідувачів.

127. See “Video-recording in police custody: Addressing factors to prevent torture and ill-treatment”, PRI/APT Detention Monitoring Tool (second edition), Factsheet, 2013 (revised 2015) (Див.: “Здійснення відеозапису під час тримання під вартою у поліції: усунення факторів ризику для запобігання катуванням та жорсткому поводженню”, Організація “PRI” та АЗТ, Інструмент моніторингу місць тримання під вартою: 2-е видання, довідковий бюлетень, 2013 р., (оновлено у 2015 р.).]

- 36 Вимога Правила 51 щодо ведення обліку обшуків тісно пов'язана з Правилем 8, у якому наводяться приклади того, яка інформація має зберігатися в системі роботи з особовими справами в'язнів, у тому числі інформація, що стосується поведінки та дисципліни. З метою підзвітності та ефективного контролю корисно, щоб інформація стосовно обшуків, зокрема обшуків із роздяганням та обшуків із обстеженням порожнин тіла записувалася не лише в особову справу в'язня, а й у централізований реєстр обшуків.
- 37 У Правилі 9 зазначено, що усі записи в'язнів повинні зберігатися в таємниці та “надаватися лише тим, чиї професійні обов'язки вимагають доступу до таких записів”.

Обшуки ув'язнених жінок

- 38 Особисті обшуки, зокрема обшуки з роздяганням та інвазійні особисті обшуки, можуть викликати у в'язнів як чоловічої, так і жіночої статі почуття приниження та жорстокого поводження з ними. Однак, враховуючи анатомію жінок, як вони соціалізовані, владні стосунки та високий рівень жорстокого поводження, яке жінки зазнавали раніше, вплив таких обшуків на жінок є непропорційно більшим, ніж на чоловіків. Тому ув'язнені жінки знаходяться під особливим ризиком жорстокого поводження під час особистих обшуків.¹²⁸ Спосіб, у який проводиться їхній обшук, може поглибити переживання приниження, в тому числі, якщо їм доводиться показувати груди, нахилитися вперед і розводити сідниці, або якщо обшук проводиться під час менструації.
- 39 Отже, мають існувати спеціальні гендерно чутливі настанови. У Правилі 19 Бангкокських правил пояснюється, що особисті обшуки жінок і дівчат повинні “проводити лише ті співробітники, які пройшли належну підготовку з відповідних методів обшуку та у відповідності до встановлених процедур”.¹²⁹
- 40 Бангкокські правила рекомендують органам влади розробити альтернативні методи перевірки, такі як сканування, щоб замінити обшуки з роздяганням та інвазійні особисті обшуки для уникнення негативного психологічного та можливого фізичного впливу інвазійних обшуків на жінок.¹³⁰
- 41 Зокрема співробітникам чоловічої статі слід заборонити проводити будь-які види особистого обшуку жінок і дівчат, у тому числі поверхневі обшуки, обшуки з роздяганням та інвазійні обшуки. Обшуки жінок слід проводити без присутності та поза полем зору чоловіків.
- 42 Вагітні жінки та дівчата ніколи не повинні піддаватися вагінальним обшукам.
- 43 Керівництво пенітенціарної установи повинно забезпечити наявність достатньої кількості кваліфікованих співробітниць для проведення обшуків ув'язнених жінок.

Обшуки дітей

- 44 Звичайно, що всі вищезазначені мінімальні стандарти та гарантії щодо обшуків однаковою мірою стосуються обшуків ув'язнених дітей.
- 45 Водночас, зважаючи на виняткову вразливість дітей, можна вжити додаткові заходи стосовно таких обшуків з огляду на їхній вік, стать та особистість. Наприклад, співробітники, які проводять обшуки дітей, повинні бути особливо ретельно підібрані та спеціально навчені для поводження з ними.
- 46 Інвазійні обшуки дітей не повинні проводитись, хіба що за винятком дуже виняткових обставин. Перед проведенням будь-якого інвазійного обшуку потрібна згода дитини та законного опікуна.¹³¹

128. See e.g. Andrea Huber in “Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration: Suggestions for Succeeding Generations (Volume 2)”, *Women in Criminal Justice Systems and the Added Value of the UN Bangkok Rules*, Springer International Publishing, 2016, para. 5.9. [Див.: наприклад, Андреа Хубер, “Жінки та діти як потерпілі та правопорушники: передумови, запобігання, ресоціалізація: пропозиції для наступних поколінь (том 2)”, “Жінки в системах кримінального правосуддя та додана цінність Бангкокських правил ООН”, видавництво “Springer International Publishing”, 2016 р., п. 5.9.]

129. 129 The Bangkok Rules”, *op. cit.*, note 28, Rule 19. [Бангкокські правила, вказ. пр., примітка 28, Правило 19.]

130. Там само, Правило 20.

131. “Resource book on the use of force and firearms in law enforcement”, UNHCR and UNODC, 2017, p. 141, referring to “Guidelines on the Conditions of Arrest, Police Custody and Pre-trial Detention in Africa”, African Commission on Human and Peoples’ Rights (ACHPR), May 2014 [“Довідник про застосування сили та воєнпальної зброї в правоохоронних органах”, УВКБ ООН та УНЗ ООН, 2017 р., с. 141, з посиланням на “Рекомендації щодо умов арешту, тримання під вартою у поліції та досудового ув'язнення в Африці”, Африканська комісія з прав людини і народів (АКПЛП), травень 2014 р.]; see also “Protecting Children against Torture in Detention: Global Solutions for a Global Problem”, American University Washington College of Law’s Center for Human Rights & Humanitarian Law, Anti-Torture Initiative, 2017, p. 51 [Див.: також «Захист дітей від тортур під час тримання під вартою: глобальні рішення для глобальної проблеми», проект “Ініціатива проти тортур” Центру з прав людини та гуманітарного права Вашингтонського юридичного коледжу Американського університету, 2017 р., с. 51.]

- 47 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур закликає держави не проводити обшуки із роздяганням дітей, які перебувають під вартою, за винятком тих випадків, коли у них є обґрунтована підозра, яка вимагає від них це зробити.¹³²
- 48 З дітьми, які проживають у в'язниці з одним із батьків, ніколи не слід поводитися як із в'язнями (Правило 29 (2)), і їх слід обшукувати лише тоді, коли це вважається абсолютно необхідним. Причини будь-яких обшуків дітей слід чітко пояснити як дитині, так і матері/батьку. Мати/батько повинна/повинен бути присутньою/присутнім під час обшуку та мати можливість повністю спостерігати за процедурою.
- 49 Дівчат за жодних обставин не повинні обшукувати співробітники чоловічої статі.
- 50 Правило 21 Бангкокських правил передбачає, що співробітники пенітенціарної установи “демонструють компетентність, професіоналізм та чуйність та зберігають повагу та гідність під час обшуку як дітей, що перебувають в ув'язненні з їхньою матір'ю, так і дітей, які відвідують в'язнів”.

Особисті обшуки осіб із категорії ЛГБТІ

- 51 Особисті обшуки можуть бути особливо принизливими для ЛГБТІ-осіб. Такі особи перебувають під більшим ризиком жорстокого поводження через їхню сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність. Тому адміністрації пенітенціарних установ повинні розробити спеціальні настанови щодо обшуків ув'язнених ЛГБТІ-осіб, зокрема для трансгендерних та інтерсексуальних осіб.
- 52 Вимога стосовно ув'язнених ЛГБТІ-осіб про те, що обшуки мають проводитися співробітниками тієї самої статі, може не забезпечувати належного рівня гарантій, оскільки ризик заподіяння шкоди співробітниками чоловічої та жіночої статі може бути однаковим. Трансгендерних осіб слід запитати, співробітникам якої статі вони віддають перевагу для проведення їхнього обшуку.¹³³
- 53 Визначення статі стосовно трансгендерних та інтерсексуальних осіб не повинно залежати від їхнього статусу, зафіксованого в офіційних документах, а повинно робитися в залежності від їхнього власного сприйняття своєї статі на момент обшуку (див. Правило 7 (а)).

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ТРАНСГЕНДЕРНИХ В'ЯЗНІВ – КОРОТКОМЕТРАЖНІ ВІДЕОФІЛЬМИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ШОТЛАНДІЇ [2.7]

Пенітенціарна служба Шотландії випустила серію короткометражних фільмів з метою інформування співробітників пенітенціарних установ щодо проведення обшуку трансгендерних в'язнів. Фільми демонструють перспективні методи роботи і чітко окреслюють проблеми, пов'язані з прибуттям ув'язненої трансгендерної особи і чітко показують, чому гендерно чутливий підхід є таким важливим. Серія складається з окремих фільмів для демонстрації обшуку транс-чоловіка та транс-жінки. Фільми були створені спільно з Шотландським транс альянсом (scottishtrans.org) та Мережею рівності (www.equality-network.org).¹³⁴

Політика Пенітенціарної служби Шотландії щодо гендерної ідентичності та зміни статі передбачає, що осіб, які перебувають під вартою, слід обшукувати відповідно до їхніх побажань. Особу, яка перебуває під вартою, слід запитати про уподобання щодо статі співробітника, який проводитиме обшук. Відповідь реєструється, і згідно з нею проводиться особистий обшук.¹³⁵

132. UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Report to the Human Rights Council, A/HRC/28/68, 5 March 2015, para. 86 (f) [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Хуан Е. Мендес, Звіт Раді з прав людини, A/HRC/28/68, 5.03.2015 р., п. 86 (f).]

133. “LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring” (second edition 2015), *op. cit.* 27 [“Представники ЛГБТІ-спільноти, які позбавлені волі: основи превентивного моніторингу”, друге видання, 2015 р., вказ. пр., примітка 27.]

134. Деякі з відеороликів можна переглянути за адресою: vimeo.com/99916554.

135. “Gender Identity and Gender Reassignment Policy”, Scottish Prison Service, 12 March 2014 [“Гендерна ідентичність та політика щодо зміни статі”, Пенітенціарна служба Шотландії, 12.03.2014 р.] www.sps.gov.uk/Corporate/Publications/Publication-2561.aspx.

2.2. ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ ТА ДОПУСКУ ВІДВІДУВАЧІВ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ ТА ДОПУСКУ ВІДВІДУВАЧІВ

Правило 60:

1. Допуск відвідувачів до пенітенціарної установи залежить від згоди відвідувача пройти обшук. Відвідувач може відкликати свою згоду в будь-який час, і в цьому випадку адміністрація пенітенціарної установи може відмовити у доступі.

2. Процедури обшуку та допуску відвідувачів не повинні принижувати гідність і повинні регламентуватися принципами, принаймні такого ж захисного характеру, як ті, що викладені в Правилах 50-52. Слід уникати обшуків із обстеженням порожнин тіла і не застосовувати таких обшуків для дітей.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 54 Обшук відвідувачів пенітенціарної установи може проводитися у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки установи. Відвідувачів можуть обшукувати з метою запобігання незаконному переправленню заборонених предметів до в'язниці.
- 55 Відвідувачі не є ув'язненими особами, а отже, на них не поширюються пенітенціарні правила. Це означає, що їх ніколи не можна змушувати проходити обшуки, навіть незважаючи на те, що керівництво пенітенціарної установи може обмежувати доступ до в'язниці певними правилами. Протокол обшуку відвідувачів повинен бути принаймні таким же суворим, як і для в'язнів.
- 56 Відвідувачі в'язниць можуть мати відчуття заляканості, приниження та страху, особливо під час першого відвідання, і цілком ймовірно, що один із перших контактів із співробітниками пенітенціарної установи відбуватиметься в контексті особистих обшуків. Відвідувачі, швидше за все, розцінять процедури обшуку як інтрузивні та принизливі, і погодяться на них лише тому, що вони є передумовою відвідування в'язниці.
- 57 Беручи до уваги важливість побачень із точки зору добробуту та можливої реабілітації в'язня, персонал повинен пам'ятати про те, що негативний досвід від процедур обшуку може завадити бажанню відвідувачів зробити ще відвідування у майбутньому.
- 58 В цілому, відносини між персоналом та в'язнями, швидше за все, поліпшаться, якщо взаємодія відвідувачів із співробітниками пенітенціарної установи носитиме позитивний характер, у тому числі під час процедур обшуку. З іншого боку, якщо відвідувачі розповідатимуть в'язням про принизливий досвід спілкування з персоналом під час процедур обшуку, рівень довіри між в'язнями та персоналом може погіршитися.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Гарантії

- 59 Правило 60 (2) зазначає, що процедури обшуку та допуску відвідувачів мають бути принаймні такого ж захисного характеру, як і ті, що викладені в Правилах 50-52. З відвідувачами ніколи не слід поводитися як з в'язнями. Крім того, персонал пенітенціарної установи повинен бути особливо чутливим до дітей, які приходять на побачення. Процедури обшуку повинні контролюватися належним чином, щоб перевіряти, чи застосовуються вони справедливо та послідовно.

- 60** Обшуки мають здійснюватися лише на основі принципів законності, необхідності та пропорційності. Якщо існує необхідність обшуків, вони повинні проводитися у спосіб, який демонструє належну повагу до гідності та недоторканності особистого життя відвідувачів.
- 61** Правило 60 (1) встановлює, що за жодних обставин не можна примушувати проходити обшуки відвідувачів, які в будь-який час можуть відкликати свою згоду на обшук. Єдиною допустимою реакцією стосовно відвідувача, який відмовляється від обшуку, є відмова у допуску до пенітенціарної установи. Однак відмова від обшуку не обов'язково означає, що візит повинен бути повністю відмінений. Натомість порядок відвідування може бути змінений таким чином, що, наприклад, встановлюються безконтактні побачення, щоб відвідувачі та в'язні не мали можливості обмінятися забороненими предметами.
- 62** Гарантії та протоколи обшуку для певних категорій, таких як жінки, діти чи люди з інвалідністю, також повинні застосовуватися і до відвідувачів. Правило 60 (2) Правил наголошує, що слід уникати обшуків із обстеженням порожнин тіла і не застосовувати таких обшуків для дітей.

Відмова від непотрібних обшуків

- 63** Відвідувачі можуть відмовитися від спроби нелегального пронесення заборонених предметів, якщо їм нагадають про можливі санкції та обмеження щодо них. Адміністрація пенітенціарної установи повинна чітко пояснювати, які предмети відвідувачі можуть мати при собі під час відвідувань, і що їм не дозволяється передавати в'язням. Також слід чітко пояснювати про санкції за привезення заборонених предметів. Це можна зробити шляхом розміщення помітних попереджувальних знаків біля входу в зону відвідування та зробити усне пояснення перед початком обшуку. Усі відвідувачі повинні мати можливість передати будь-які заборонені предмети перед початком обшуку.
- 64** Як і при обшуках в'язнів, співробітники пенітенціарної установи повинні ретельно зважити, чи є правова підстава для проведення обшуку відвідувача та чи є обшук необхідним та пропорційним. Наприклад, якщо побачення має бути безконтактним, і відвідувач не матиме можливості передати незаконні предмети, то може не бути підстав для проведення обшуку. Так само, якщо обшук в'язнів проводиться у звичному режимі після побачень, обґрунтування для обшуку як відвідувача, так і в'язня є сумнівним.

Проведення обшуків

- 65** Працівники пенітенціарної установи повинні чітко пояснити відвідувачам причину, чому їх потрібно обшукати, як проводитиметься обшук і що буде, якщо відвідувач відмовиться дати згоду на обшук. Працівники пенітенціарної установи повинні поводитися доброзичливо, бути готовими надати допомогу та уважно стежити за своєю мовою і жестикуляцією під час спілкування з відвідувачами в'язниці.
- 66** Працівники пенітенціарної установи повинні пройти відповідну підготовку щодо того, як поводитися з відвідувачами в'язниці, пам'ятаючи про те, що останні можуть мати почуття тривоги, переживання і страх. Зокрема, працівники повинні пройти навчання щодо того, як поводитися з дітьми, які відвідують установу.
- 67** Комітет ООН із прав дитини (КПД ООН) рекомендує запровадити заходи "для забезпечення того, щоб умови відвідування гарантували повагу до гідності дитини та права на недоторканність особистого життя", і закликає держави "забезпечити, щоб заходи та правила безпеки щодо ув'язнених батьків враховували права постраждалих дітей".¹³⁶

Зони для проведення обшуку відвідувачів

- 68** Зони для обшуку відвідувачів слід проектувати та розташовувати у такий спосіб, щоб забезпечувати захист гідності та недоторканності особистого життя особи, яку обшуковують, та гарантувати недопущення жорстокого поводження з боку персоналу.

¹³⁶ "Children of Incarcerated Parents", Committee on the Rights of the Child, *op. cit.*, note 46, paras. 38 and 39. [“Діти ув'язнених батьків”, Комітет із прав дитини, вказ. пр., примітка 46, п. 38 та 39.]

Обшуки осіб, які відвідують в'язнів в рамках своєї професійної діяльності

- 69 Можливо, необхідно буде проводити обшуки не тільки тих, хто відвідує родичів та друзів в ув'язненні, але й постачальників послуг та осіб, які відвідують в'язнів у рамках своєї професійної діяльності, у тому числі адвокатів. Зокрема існує необхідність проведення обшуків відвідувачів, коли вони підозрюються у нелегальному пронесенні заборонених предметів для в'язнів або у змові з метою втечі або вчинення інших дій, які можуть загрожувати режиму охорони пенітенціарної установи та безпеці осіб, які перебувають на її території.
- 70 Особи, які здійснюють контроль за пенітенціарними установами, та інспектори також можуть підлягати перевірці для допуску. Проте, з огляду на їхні спеціальні повноваження та роль, процедури обшуку таких осіб повинні бути мінімальними. Також повинна дотримуватися вимога щодо конфіденційності їхньої документації. В ідеальному випадку особи, які здійснюють контроль за пенітенціарними установами, повинні пройти попередню перевірку для отримання рівня доступу, достатнього для їхньої ролі, що скасовує необхідність проведення детальних обшуків.
- 71 У разі наявності обґрунтованої підозри в тому, що законний представник передає в'язню заборонені предмети, адміністрація пенітенціарної установи має право провести обшук цієї особи відповідно до принципів законності, необхідності та пропорційності. Однак в'язні повинні мати можливість вільно спілкуватися зі своїм адвокатом, без перешкод та цензури. Спілкування між в'язнями та адвокатами, у тому числі юридичні документи, повинні залишатися конфіденційними. З цієї причини, конверти та папки з конфіденційними документами юридичного характеру слід відкривати лише в тому випадку, коли є законні підстави підозрювати, що в них заховані нелегальні або небезпечні предмети. Водночас, адміністрація в'язниці за жодних обставин не має читати документи, які знаходяться всередині.
- 72 УНЗ ООН зазначає, що "листування між ув'язненою особою та її адвокатом завжди слід вважати конфіденційним і за жодних обставин не контролювати. Лише у виняткових випадках, таких як наявність достатньої та обґрунтованої підозри про те, що така кореспонденція використовується з протиправною метою, співробітнику вищого рівня може дозволятися відкривати вхідні листи в присутності в'язня, на чю адресу вони надійшли, для перевірки щодо наявності незаконних предметів. Не слід читати лист. Документи, які законні представники приносять із собою до в'язниці, також повинні розцінюватися як конфіденційні. Обшук адвокатів повинен проводитися з особливою обережністю і тактовним ставленням."¹³⁷

2.3. ДІТИ З ОДНИМ ІЗ СВОЇХ БАТЬКІВ В УВ'ЯЗНЕННІ

- 73 До переглянутих МСП включено деякі положення стосовно дітей, які проживають у в'язниці разом з одним зі своїх батьків. Бангкокські правила доповнюють Правила Мандели більш детальними настановами щодо того, як слід підтримувати дітей та батьків в ув'язненні, в тому числі як забезпечувати потреби емоційного та розумового розвитку дітей. Бангкокські правила також містять більш докладні настанови відносно процесів прийняття рішень щодо того, чи слід дозволити, щоб дитина залишалася у в'язниці разом з одним із батьків чи вилучати її. У Попередніх зауваженнях (пункт 12) до Бангкокських правил зазначається, що "деякі з цих правил можуть відноситися до питань, які можуть стосуватися як ув'язнених чоловіків, так і жінок, у тому числі тих, що пов'язані з батьківськими обов'язками (...). Отже, деякі з цих правил однаковою мірою стосуватимуться в'язнів чоловічої статі та правопорушників, які є батьками".

137. "Handbook on the Management of High-Risk Prisoners", UNODC, *op. cit.*, note 44, p.139. ["Посібник із роботи з особливо небезпечними в'язнями", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 44, с 139.]

Розробники керівних документів мають створити чіткі та послідовні настанови щодо процесу прийняття рішень про те, щоб дозволити дитині перебувати у в'язниці разом із дорослим, а також розробити настанови щодо того, як довго дитина може перебувати у в'язниці. У настановах також має пояснюватись, коли і як слід розлучити дитину з одним із батьків або опікуном, у тому числі в них має звертатися увага на підходящі альтернативні механізми. Водночас, настанови мають містити положення, які будуть гарантувати, щоб розлучення дитини з одним із батьків здійснювалося з належною обережністю та тактовним ставленням. Опікуни повинні бути заздалегідь повністю проінформовані про процедури, яких слід дотримуватись у цьому випадку.

Більш детальну інформацію з цього питання можна знайти в опублікованому посібнику з Бангкокських правил.¹³⁸

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ДІТИ В УВ'ЯЗНЕННІ З ОДНИМ ІЗ СВОЇХ БАТЬКІВ

Правило 29:

1. Рішення про те, щоб дозволити дитині перебувати разом з одним із її батьків в ув'язненні має ґрунтуватися на найкращих інтересах цієї дитини. Якщо дітям дозволено залишатися в ув'язненні з одним із батьків, необхідно забезпечити:

(а) наявність внутрішніх або зовнішніх дитячих закладів із кваліфікованим персоналом, куди дітей розміщують на час, коли вони не перебувають під опікою одного зі своїх батьків;

(б) спеціальні педіатричні послуги з охорони здоров'я, у тому числі медичні обстеження при надходженні до установи та постійний нагляд із боку спеціалістів за їхнім розвитком.

2. За жодних обставин не можна ставитися до дітей, які перебувають у в'язниці з одним із батьків, як до в'язнів.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 74** У багатьох країнах дітям дозволяється знаходитися у в'язниці разом з одним із батьків чи основним опікуном, якими зазвичай є їхня мати або інша родичка.¹³⁹ Діти зазвичай залишаються у в'язниці через відсутність іншої можливості догляду за ними або тому, що вони народились, коли їхні матері були у в'язниці.
- 75** Життя у в'язниці позбавляє дітей нормального дитинства, і адміністраціям пенітенціарних установ може бути важко знайти спосіб як задовольнити їхні потреби. Середовище в'язниці створює додаткові ризики, у тому числі ризик від насильства серед в'язнів. З іншого боку, життя у в'язниці з одним із батьків чи опікуном все ж може являти собою найкращий або єдиний варіант для дитини, який шкодить їй менше порівняно з тим варіантом, якби вони стали розлученими.
- 76** До дітей, які живуть у в'язниці з одним із батьків чи іншим опікуном, ніколи не можна ставитися як до в'язнів. Адміністрації пенітенціарних установ несуть відповідальність за охорону здоров'я та добробут дітей, доки вони перебувають в установі. Адміністрації пенітенціарних установ потрібно відповідним чином планувати забезпечення потреб дітей, у тому числі при плануванні бюджету та ресурсів.

^{138.} See e.g. "Guidance Document: United Nations Rules on the treatment of Women Prisoners and Non-Custodial measures for Women Offenders ("Guidance Document on the Bangkok Rules"), Penal Reform International/Thailand Institute of Justice, 2013, [Див.: наприклад, "Інструктивний документ: Правила ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками та заходів щодо правопорушниць без позбавлення їх волі" ("Інструктивний документ щодо Бангкокських правил"), Міжнародна пенітенціарна реформа/Таїландський інститут правосуддя, 2013 р.]

^{139.} UN Commission on Crime Prevention and Criminal Justice (CCPCJ), Commentary to the Draft UN Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders, "E/CN.15/2009/CRP.8, 9 April 2009, page 31 [Комісія ООН із питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя (КЗЗКП), Коментар до проекту Правил ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками та заходів щодо правопорушниць без позбавлення їх волі", E/CN.15/2009/CRP.8, 9.04.2009 р., с 31.]. У цьому коментарі до Бангкокських правил пояснюється, що деякі правила можуть мати відношення як до ув'язнених чоловіків, так і до жінок, у тому числі правил щодо батьківських обов'язків, і тому існує потреба визнати центральну роль обох батьків у житті дітей. У цьому зв'язку, правила стосовно дітей, які проживають у в'язниці, та їхніх батьків, повинні однаковою мірою застосовуватися до в'язнів чоловічої статі та правопорушників, які є батьками.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Рішення про спільне проживання

- 77 Рішення щодо спільного проживання повинні прийматися в кожному конкретному випадку органами соціальної допомоги дітям за погодженням із спеціалістами з охорони здоров'я. До процесу прийняття рішень слід залучати як опікуна, так і дитину.¹⁴⁰
- 78 Правилем 52 Бангкокських правил передбачається, що рішення щодо того, чи слід дитину розлучати з її опікуном і коли це слід робити, має опиратися на результати індивідуальної оцінки та виходити з потреб забезпечення найкращих інтересів дитини.
- 79 Результати індивідуальної оцінки повинні регулярно переглядатися з урахуванням змін в середовищі в'язниці та потреб для розвитку дитини.
- 80 Хоча у Правилах Мандели та Бангкокських правилах мова йде про матір (або одного з батьків) як особу зі статусом опікуна, діти також можуть жити в ув'язненні разом з іншими опікунами, такими як бабуся, дідусь або старший брат чи сестра, зокрема якщо їхні батьки померли або не в змозі доглядати за ними.

КОНТЕКСТ: ДІТИ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ В УВ'ЯЗНЕННІ – ПРОЦЕСИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ [2.8]

Оцінюючи, чи слід дитині мешкати в ув'язненні з одним із своїх батьків, і коли дитина має залишити в'язницю, необхідно враховувати наступні міркування:

- найкращі інтереси дитини та право дитини на можливість розвитку;
- переваги продовження відносин між дитиною та одним із батьків, зокрема, якщо це матір, яка годує дитину грудьми;
- зрілість дитини, здоров'я та стосунки дитини з одним із батьків або опікуном як у в'язниці, так і поза нею;
- умови у в'язниці, у тому числі доступ до відповідних медичних послуг, освіти та можливостей для відпочинку;
- існування та якість альтернативних механізмів догляду поза в'язницею;
- який строк покарання має ще відбувати один із батьків або опікун;
- думка дитини, батьків та інших близьких членів сім'ї;
- можливість відвідування дитиною одного із батьків чи опікуна у в'язниці;
- розвиток дитини, та як може впливати в'язниця та розлучення з одним із батьків чи опікуном на її розвиток.

Житлові умови

- 81 З дітьми, які проживають у в'язниці разом з одним із своїх батьків, у жодному разі не можна поводитися як із в'язнями (Правило Мандели 29 (2) та Бангкокське правило 49). Вони повинні жити в середовищі, що якомога більше подібне до середовища, в якому знаходиться дитина за межами в'язниці (Бангкокське правило 51 (2), наприклад, щодо умов житла, спілкування з іншими, можливостей погратись та побути на свіжому повітрі).
- 82 Безпека дитини, яка живе у в'язниці з одним із батьків, повинна бути головним чинником при розподілі одного із батьків до певної в'язниці. Також слід подбати про те, щоб діти ніколи не контактували з в'язнями, які становлять для них ризик. Безпека також повинна забезпечуватися під час перебування у дорозі та перевезення, а також коли вони перебувають під опікою когось іншого, а не одного із батьків чи основного опікуна.

¹⁴⁰ Стаття 12 Конвенції ООН про права дитини, яка прийнята Резолюцією №44/25 Генеральної Асамблеї 20.11.1989 р., передбачає, що "1) Держави-учасниці забезпечують дитині, яка здатна формувати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що стосуються дитини, при цьому поглядам дитини надається належна вага відповідно до віку та зрілості дитини. 2) Для цього дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою у будь-якому судовому та адміністративному провадженні, що торкається дитини, безпосередньо, або через представника або відповідний орган, у спосіб, що відповідає процедурним нормам національного законодавства."

- 83 В'язням слід надавати якомога більше можливості проводити час із дитиною, яка проживає з ними у в'язниці (Бангкокське правило 50).¹⁴¹ Однак це не означає, що вони повинні цілодобово доглядати за своїми дітьми/малюками. Натомість, вони повинні мати змогу брати участь в освітніх або навчальних курсах, відвідувати медичні консультації та час від часу просто відпочивати від догляду за дітьми.

Послуги з догляду та потреби у захисті дітей

- 84 Правило 28 передбачає, що якщо дитина народилася у в'язниці, цей факт не повинен згадуватися у свідоцтві про її народження.
- 85 Правила Мандели вимагають, щоб у випадках, коли дітям дозволено проживати у в'язниці з одним із батьків, був доступ до педіатричних послуг з охорони здоров'я. Органи влади також повинні при можливості встановлювати зв'язки з місцевими спеціалістами в громаді, які, можливо, зможуть відвідувати в'язниці для оцінки, як перебування у в'язниці впливає на дітей. Органи влади повинні забезпечити, щоб немовлята та діти регулярно проходили обстеження у спеціалізованих медичних установах.
- 86 Якщо дитина проживає у в'язниці разом з одним із своїх батьків або основним опікуном, інформація про дітей повинна бути записана в особову справу ув'язненої особи (Правило 7 (f) Правил Мандели та Правило 3 Бангкокських правил) для того, щоб органи влади могли краще реагувати на індивідуальні потреби дитини та планувати заходи для їхнього забезпечення. Однак ця інформація повинна бути конфіденційною.

Навчання персоналу та доступ до послуг інших спеціалістів

- 87 Правило 76 (2) містить вимогу про те, що співробітники пенітенціарної установи, які працюють безпосередньо з дітьми, повинні пройти навчання з питань розвитку та охорони здоров'я дитини для того, щоб вони могли належним чином реагувати у разі потреби та під час надзвичайних ситуацій. Мають бути призначені конкретні працівники в якості контактних осіб для дітей та їхніх батьків/опікунів, щоб батьки могли при необхідності звернутися через них до потрібних спеціалістів.

2.4. В'ЯЗНІ З ІНВАЛІДНІСТЮ

- 88 Правила Мандели були оновлені, щоб відобразити ситуацію та потреби в'язнів з інвалідністю, щоб забезпечити можливість їхньої повної та ефективної участі у житті контингенту в'язниці на рівних засадах, та щоб з ними поводитися з урахуванням їхніх проблем зі здоров'ям.¹⁴²

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: В'ЯЗНІ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Правило 5(2): Адміністрації пенітенціарних установ здійснюють усі цілком обґрунтовані заходи щодо розміщення та пристосування для того, щоб в'язні з фізичними, психічними або іншими вадами мали повний та ефективний доступ до життя в'язниці на рівноправній основі.

Правило 39(3): Перш ніж накладати дисциплінарні стягнення, адміністрації пенітенціарних установ повинні розглянути питання про те, як психічна хвороба або

відхилення у розвитку ув'язненої особи могли вплинути на її поведінку та вчинення нею правопорушення або діяння, відносно якого пред'являється дисциплінарне звинувачення. Адміністрації в'язниць не повинні накладати стягнення за будь-яку поведінку ув'язненої особи, яка вважається прямим наслідком її психічної хвороби або розумової відсталості.

141. "The Bangkok Rules", *op. cit.*, note 28, Rule 50. ["Бангкокські правила", вказ. пр., примітка 28, Правило 50.]

142. "The Mandela Rules", *op. cit.*, note 1: ["Правила Мандели", вказ. пр., примітка 1:] перше речення Правила 109 стосується кримінальної відповідальності осіб із психічними розладами та/або захворюваннями, і тому воно виходить за рамки компетенції адміністрацій пенітенціарних установ. Рішення про ув'язнення осіб із психічними розладами та/або захворюваннями є відповідальністю посадових осіб суду.

Правило 109:

1. Особи, яких визнано, що вони не несуть кримінальної відповідальності, або у яких пізніше діагностовано серйозні психічні вади та/або важкий стан здоров'я, для яких перебування у в'язниці означало б загострення їхнього стану, не повинні утримуватися у в'язницях. Слід домагатися якнайшвидшого їхнього переведення до психіатричних закладів.

2. У разі необхідності інші в'язні з психічними вадами та/або важким станом здоров'я можуть проходити обстеження та лікуватися у спеціалізованих закладах під наглядом кваліфікованих медичних працівників.

3. Медична служба проводить психіатричне лікування всіх інших в'язнів, які потребують такого лікування.

Правило 110: Бажано, щоб за домовленістю з відповідними установами були вжиті заходи для забезпечення у разі потреби продовження психіатричного лікування після звільнення та надання соціально-психіатричної допомоги.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 89 В'язні з різними типами інвалідності матимуть специфічні потреби, пов'язані з інвалідністю, для забезпечення яких в'язниці можуть бути недостатньо оснащені для їхнього розміщення, у тому числі, наприклад, для забезпечення потреб в інвалідних візках, палицях, ортопедичних виробках, сурдоперекладачах та інформації у форматах, доступних для незрячих осіб або тих, які мають порушення зору.
- 90 Пенітенціарні установи також часто не в змозі виконати загальні вимоги щодо доступності для людей з різними типами інвалідності. Подібним чином пенітенціарні установи та їхні працівники зазвичай не пристосовані для того, щоб ідентифікувати та поводитись відповідним чином із в'язнями, які мають проблеми з психічним здоров'ям. Старіння в'язничного контингенту у багатьох країнах вказує на те, що кількість осіб з інвалідністю у в'язницях зростатиме, і тому все більше доведеться враховувати їхні потреби.
- 91 В *“Довіднику з питань в'язнів з особливими потребами”*, який підготовлено УНЗ ООН, містяться докладні пояснення щодо роботи з в'язнями з інвалідністю. Зокрема, в ньому зазначається, що “труднощі, з якими стикаються особи з інвалідністю в суспільстві, посилюються у в'язницях з огляду на характер закритого, обмеженого середовища та через насильство, яке виникає з причини, з поміж іншого, переповненості, відсутності належного рівня диференціації та нагляду за в'язнями. Переповненість в'язниць прискорює процес розвитку інвалідності через недбале ставлення, психологічний стрес та відсутність належної медичної допомоги. (...) Таким чином, ув'язнення являє собою непропорційно жорстке покарання для правопорушників з інвалідністю, яке часто погіршує їхнє становище та створює значне навантаження на ресурси пенітенціарної системи”¹⁴³
- 92 Дискримінація щодо людей з інвалідністю, швидше за все, буде ще більше проявлятися у в'язницях. УНЗ ООН зазначає, що “в'язні з інвалідністю стикаються з труднощами доступу до послуг, дотримання правил та участі у заходах, які проводяться у в'язницях без врахування їхніх особливих потреб. З причини існування фізичних бар'єрів в архітектурі приміщень в'язні з інвалідністю можливо не зможуть мати доступ до їдалень, бібліотек, санітарно-гігієнічних приміщень, приміщень для роботи, відпочинку та побачень. В'язні з вадами зору не зможуть без допомоги прочитати власну пошту чи правила внутрішнього розпорядку в'язниці, якщо вони не надруковані шрифтом Брайля. Такі в'язні не зможуть користуватися бібліотекою, хіба що за винятком, коли в ній є аудіо матеріали чи книги зі шрифтом Брайля. В'язням із вадами слуху чи мовлення може бути відмовлено у перекладачах, що унеможливить їхню участь у різних заходах, що проводяться у в'язниці, у тому числі з програм консультування, а також у слуханнях щодо власного умовно-дострокового звільнення та дисциплінарного провадження. В'язням з інвалідністю можуть регулярно відмовляти в участі у робочих програмах поза стінами пенітенціарної установи, що іноді призводить до значного збільшення тривалості часу, який вони проводять у ув'язненні”¹⁴⁴

143. "Handbook on Prisoners with Special Needs", UNODC, *op. cit.*, note 90, p. 43. ["Посібник щодо в'язнів із особливими потребами", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 90, с 43.]

144. Там само, с 45.

- 93 ЄСПЛ постановив, що незабезпечення умов доступності та/або цілком обґрунтованого розміщення для осіб з обмеженими можливостями під час їхнього перебування під вартою рівнозначно нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню.¹⁴⁵

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 94 У преамбулі Конвенції ООН про права інвалідів (КПІ) визнається, що “інвалідність - це поняття, яке еволюціонує”, і що “інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, з бар'єрами у поведінці та довкіллі, які заважають їхній повноцінній участі в суспільстві нарівні з іншими”.¹⁴⁶
- 95 У Статті 14 (1) (b) КПІ стверджується, що “наявність інвалідності у жодному разі не виправдовує позбавлення волі”. Стаття 14 (2) Конвенції передбачає, що якщо особи з інвалідністю позбавляються свободи, «вони нарівні з іншими мають право на гарантії відповідно до міжнародного права прав людини, і з ними мають поводитися відповідно до цілей та принципів цієї Конвенції, в тому числі шляхом забезпечення цілком обґрунтованого розміщення”.¹⁴⁷
- 96 Правило 5 (2) Правил Мандели слід розглядати разом із Правилом 4 (2), яке вимагає, щоб всі програми, послуги та допомога надавалися на основі індивідуального підходу до потреб в'язнів. Це тісно пов'язано з початковою та поточною оцінкою індивідуальних потреб та ризиків, які детальніше розглядаються в **пунктах 64-67 Розділу 1** цього інструктивного документа.

145. Див., наприклад, справи “Прайс проти Сполученого Королівства”, заява No.33394/96, 10.07.2001 р.; “Вінсент проти Франції”, заява No.6253/03, 24.10.2006 р.; “Тримайловс проти Латвії”, заява No.6087/03, 25.06.2013 р.; “Семіхвостов проти Росії”, заява No.2689/12, 2014 р.; “Асала проти Туреччини”, заява No.43875/09, 15.04.2014 р. та “З.Г. проти Угорщини”, заява No.28973/11, 8.11.2012 р.

146. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (КПІ), яка прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї A/RES/61/106 13.12.2006 р.; та “Настанови щодо Статті 14 КПІ: Право на свободу та безпеку людей з інвалідністю”, Комітет ООН із прав людей з інвалідністю, вересень 2015 р.

147. Там само.

- 97 У відповідності з вимогою Правила 5 (2), цілком обґрунтоване розміщення та заходи з пристосування включають усунення фізичних бар'єрів для в'язнів з обмеженою мобільністю, надання документів зі шрифтом Брайля чи у формі аудіо матеріалів для в'язнів із вадами зору, та доступ до перекладачів для в'язнів із порушенням сенсорних функцій. Стаття 2 КПП визначає "цілком обґрунтоване розміщення" як "необхідні та відповідні заходи з модифікації та пристосування, які не накладають непропорційного або надмірного тягаря, у разі потреби в конкретному випадку забезпечення особам з інвалідністю користування та реалізацію всіх прав людини та основних свобод нарівні з іншими".¹⁴⁸
- 98 Окрім врахування стану психічного здоров'я та наявності вад розумового розвитку під час накладення дисциплінарних стягнень, "слід також враховувати наявність інвалідності при застосуванні будь-якої системи винагород чи привілеїв, яка визнає належну поведінку та оцінку зменшення ризику для звільнення. (...) Якщо певні програми або заходи доступні лише ув'язненим, які досягають певних успіхів, то деякі в'язні з психічними і розумовими вадами та обмеженою здатністю до навчання можуть бути виключені з них, що являє собою дискримінацію".¹⁴⁹ Більше інформації про обмеження, дисципліну та стягнення можна знайти в **Розділі 4** цього інструктивного документа.
- 99 У статті 4 (3) КПП зазначається, що органи влади повинні тісно консультиватися з людьми з інвалідністю та активно залучати їх до розробки та впровадження законодавства та стратегії щодо них. Щоб повною мірою зрозуміти та задовольнити потреби людей з інвалідністю, адміністрації пенітенціарних установ також повинні розвивати партнерські стосунки з громадськими організаціями та експертами для вивчення передових методів, які практикуються в місцевій громаді.
- 100 Правило 109 (2) Правил Мандели зобов'язує адміністрації пенітенціарних установ надавати спеціалізовані установи під керівництвом кваліфікованих медичних працівників для в'язнів із психічними розладами та/або важким станом здоров'я. Крім того, "будь-яка оцінка або лікування повинні проводитись лише тоді, коли в'язень надає свою усвідомлену згоду".¹⁵⁰

2.5. ПОВОДЖЕННЯ З ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО В'ЯЗНЯ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ПОВОДЖЕННЯ З ТІЛОМ ПОМЕРЛОГО В'ЯЗНЯ

Правило 72: Адміністрація пенітенціарної установи повинна ставитися до тіла померлого в'язня з повагою та гідністю. Тіло померлого в'язня слід повернути його близьким родичам якомога швидше в розумні строки, найпізніше - після завершення розслідування.

Адміністрація пенітенціарної установи повинна сприяти проведенню похоронів з врахуванням звичаїв культури у разі відсутності відповідальної сторони, яка хоче чи може це зробити. Адміністрація установи повинна зберігати всі матеріали щодо цієї справи.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 101 Правило 72 пов'язано з Правилем 1 Правил Мандели, яке передбачає, що до всіх в'язнів слід ставитись із повагою, зважаючи на їхню гідність та цінність як людей. Крім того, необхідно проявляти обережне, тактовне ставлення та повагу, коли співробітники пенітенціарної установи контактують із сім'єю та друзями померлого в'язня. Правило 72 також пов'язано з Правилем 69, яке стосується процедур сповіщення найближчих родичів та осіб для контактування у надзвичайних випадках про смерть в'язня.

148. See also "Essex paper 3", Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p.19. ["3-й ессекський документ", Організація "Міжнародна пенітенціарна реформа", вказ. пр., примітка 4, с. 19.]

149. Там само.

150. Там само.

- 102** Вимога, щоб пенітенціарні установи зберігали повний облік усіх похорон, які вони організували, є важливою для забезпечення оповіщення сім'ї та недопущення поховань без належного розслідування.
- 103** Разом з тим, можуть бути додаткові культурні, релігійні та/або гендерні вимоги щодо поховання з тілом померлого в'язня.
- 104** Правило 72 міститься у секції Правил Мандели, що має відношення до розслідування випадків смерті, які трапилися під час перебування під вартою. Формулювання та контекст Правил свідчать про те, що Правило 72 застосовується у всіх випадках, у тому числі у випадках, коли застосовується смертна кара.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 105** Співробітники пенітенціарної установи повинні пройти навчання щодо того, як поводитися з тілами померлих в'язнів із гендерно чутливим підходом та належною повагою до їхніх релігійних та культурних норм. Спосіб поховання з тілом повинен відповідати процедурам, які відбувались би за межами в'язниці. Співробітники також повинні бути проінструктовані щодо того, як слід шанобливо та тактовно спілкуватися з сім'єю та друзями померлих в'язнів.
- 106** Якщо можна, необхідні розслідування, такі як розтин, повинні проводитися швидко, щоб не було необґрунтованих затримок із поверненням тіла померлого в'язня до найближчих родичів. Це особливо важливо тому, що затримка може спричинити страждання для сім'ї/друзів, особливо в культурах, де зазвичай похорони відбуваються швидко. Як правило, немає жодних підстав для невідачі тіла після проведення розтину. Якщо про найближчих родичів нічого невідомо, тіло слід повернути особі, яка вказана в'язнем як особа для контактування у надзвичайних випадках.
- 107** УОП ООН припускає, що "у пенітенціарних установах може виникнути потреба у приміщенні, де тіла померлих в'язнів можна буде підготувати до поховання або кремації, або де їх можна зберігати до досягнення домовленостей із сім'єю. У такому випадку мають бути розроблені заходи для запобігання розповсюдженню хвороб".¹⁵¹
- 108** Коли тіло померлого в'язня повертають найближчому родичу або особі для контактування у надзвичайній ситуації, речі в'язня також повинні бути повернуті визначеній особі відповідно до Правила 67 про зберігання майна в'язня.

2.6. РАБСТВО

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: РАБСТВО

Правило 97:

1. Праця в'язнів не має заподіювати їм страждань.
2. В'язнів не можна утримувати в рабстві або в підневільному стані.

3. Жоден в'язень не зобов'язаний працювати заради особистої або приватної вигоди будь-кого зі співробітників в'язниці.

¹⁵¹. "Technical Guidance for Prison Planning", UNOPS, *op. cit.*, note 87, p.157. ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, вказ. пр., примітка 87, с.157.]

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 109** У Загальній декларації прав людини (ЗДПЛ) зазначається, що “всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах” і що “ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їхніх видах”.¹⁵² У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (МПГПП) також зазначено, що “нікого не можуть держати в рабстві; рабство і работоргівля забороняються в усіх їхніх видах, нікого не можуть держати в підневільному стані і нікого не можуть приневолювати до примусової чи обов’язкової праці”.¹⁵³

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 110** Конвенція про примусову чи обов’язкову працю (Конвенція № 29 Міжнародної організації праці (МОП)), яка прийнята ще в 1930 році, зобов’язує держави, що підписали конвенцію, покласти край використанню примусової чи обов’язкової праці у всіх її формах у найкоротші терміни. Разом з тим, у конвенції передбачено декілька спеціальних винятків, таких як обов’язкова військова служба та “будь-яка робота чи служба, які вимагаються від будь-якої особи внаслідок вироку суду, за умови, що ці роботи або служба виконуються під наглядом та контролем органу державної влади, та що зазначена особа не приймається на роботу та не передається у розпорядження приватних осіб, компаній чи асоціацій”. Конвенція МОП пояснює це положення таким чином: «за винятком деяких рідкісних випадків, в’язень працює з примусу. Він не може вибрати собі роботу, як це робить вільний працівник, але, як правило, він повинен виконувати будь-яку роботу, яка йому призначається. Умови, в яких здійснюється ця робота, встановлюються одностороннім рішенням держави; в’язень не має права голосу в цьому питанні і, як правило, не може звертатися до суду, якщо він є жертвою несправедливості”.¹⁵⁴
- 111** Комітет експертів МОП - орган, який відповідає за тлумачення конвенцій МОП - постійно вимагає наявності об’єктивних ознак, які можна перевірити, про те, що ув’язнені, які працюють у приватних структурах, роблять це добровільно. Зокрема, Комітет заявив, що стаття 2 (2) (с) Конвенції № 29 дозволяє в’язням працювати в приватних компаніях, “лише коли в’язні працювали б в умовах, що наближаються до вільних трудових відносин”.¹⁵⁵ Крім того, з урахуванням всіх чинників, «обставини, в яких відбувається праця в’язнів, не повинні бути настільки непропорційно гіршими порівняно з вільним ринком, щоб її можна було охарактеризувати як експлуатацію”.¹⁵⁶

¹⁵². “Загальна декларація прав людини”, яка прийнята Резолюцією №217 А(III) Генеральної Асамблеї ООН 10.12.1948 р., Статті 1 та 4..

¹⁵³. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП), який прийнятий Резолюцією 2200А(XXI) Генеральної Асамблеї ООН 16.12.1966 р., Стаття 8.

¹⁵⁴. “ILO Memorandum on Prison Labour”, International Labour Review, Vol. XXV, 1932, pp. 313-314. [“Меморандум МОП про працю у в’язницях” Міжнародний огляд праці, вип. XXV, 1932 р., с 313-314.]

¹⁵⁵. “Eradication of forced labour”, ILO, Forced Labour Convention, 15 February 2007, Chapter II, paragraph 116.

¹⁵⁶. “General Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations”, ILO, 2001, p. 46, paragraph 143 [“Ліквідація примусової праці”, МОП, Конвенція про примусову працю, 15.12.2007 р., розділ II, п. 116, “Загальний звіт Комітету експертів щодо застосування конвенцій та рекомендацій”, МОП, 2001 р., с 46, пункт 143.] [www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661\(2001-89-1A\).pdf](http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661(2001-89-1A).pdf).

КОНТЕКСТ: ОЗНАКИ ВІЛЬНИХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН (ЗА ОЦІНКОЮ МОП) [2.9]

Згідно з оцінкою МОП, ознаки вільних трудових відносин включають:

1. письмову заяву в'язня про згоду на роботу та угоду, в якій зазначаються заробітна плата та умови праці;
2. Умови роботи, які подібні до роботи поза межами в'язниці, а саме:
 - Заробітна плата, яка близька за розміром до заробітної плати вільних працівників зі схожими навичками та досвідом у відповідній галузі або професії, з урахуванням таких факторів, як рівень продуктивності праці та будь-які витрати, які підприємство несе на охорону в'язниць у зв'язку з наглядом за працівниками.
 - Заробітна плата виплачується безпосередньо працівникам. Працівники повинні отримувати чіткі та деталізовані довідки про заробітну плату із зазначенням відпрацьованих годин, заробленої заробітної плати та будь-яких відрахувань, дозволених законом за харчування та проживання.
 - Щоденний робочий час відповідно до законодавства.
 - Заходи з охорони здоров'я та техніки безпеки у відповідності з законодавством.
 - Працівники включені в систему соціального страхування (якщо це може бути застосовано) від нещасних випадків та щодо охорони здоров'я;
 - Працівники отримують переваги, такі як вивчення нових навичок та можливість працювати колективно в контрольованому середовищі, що дозволяє їм розвивати навички колективної роботи;
 - Після звільнення у працівників є можливість продовжувати працювати на подібній роботі.
 - Можливість відкликати свою згоду в будь-який час з єдиною умовою про необхідність сповіщення в розумні строки.

3.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РЕАГУВАННЯ НА ІНЦИДЕНТИ

3.1 ЗАСОБИ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ

3.2 ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ ТА ЗБРОЇ

3.3 РОЗСЛІДУВАННЯ

3. ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РЕАГУВАННЯ НА ІНЦИДЕНТИ

01 Правила Манделі були оновлені, щоб включити методи запобігання дисциплінарним правопорушенням або вирішення конфліктів у в'язницях за допомогою "механізмів попередження конфліктів, посередництва або будь-яких інших механізмів вирішення спорів" (див. Правило 38 (1)) та шляхом визнання концепції динамічної безпеки (див. Правило 76 (с)) для запобігання та вирішення конфліктів до їхнього загострення.

Також у Правилах було включено поради щодо використання засобів обмеження рухомості на випадок, коли такі методи виявляються недостатніми. Положення про застосування сили та зброї не було оновлено у переглянутих МСП. Тому сфера дії Правил у цьому відношенні залишається обмеженою в рамках положення у секції, що стосується персоналу установи. Однак пояснення, які включені в документи ООН "Кодекс поведінки для працівників правоохоронних органів"¹⁵⁷ та "Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї співробітниками правоохоронних органів" (ОПЗСВЗ)¹⁵⁸ доповнюють Правила Манделі щодо застосування сили та зброї.

Крім того, у Правилах включено положення про порядок дій у випадках смерті, зникнення чи серйозного тілесного ушкодження, у тому числі про зобов'язання зі звітування та розслідування. Переглянуті Правила також окреслюють процедури, яких слід дотримуватися у разі можливого скоєння катування чи іншого жорстокого поводження, незалежно від отримання офіційної скарги.

КОНТЕКСТ: ДИНАМІЧНІ ПІДХОДИ ДО БЕЗПЕКИ [3.1]

Сьогодні загально визнано, що створення позитивного клімату, який стимулює співпрацю серед в'язнів, може сприяти поліпшенню безпечності та безпеки у в'язницях: "контактування з в'язнями та знайомство з ними може дозволяти співробітникам передбачати та краще бути готовими до ефективного реагування на будь-який інцидент, який може загрожувати безпеці пенітенціарної установи та безпечності її персоналу й в'язнів".¹⁵⁹ Цей метод безпосередньої взаємодії з в'язнями зазвичай називають динамічною безпекою. У Правилах Манделі концепція динамічної безпеки зазначається у Правилі 76 (с).

УНЗ ООН зазначає, що, хоча механізми забезпечення фізичної охорони та процедурних заходів безпеки є "необхідними елементами будь-якої в'язниці (...), вони по самій своїй суті недостатні, щоб забезпечити неможливість втечі в'язнів. Безпека також залежить від співробітників групи швидкого реагування, які контактують та знають в'язнів; співробітників, які розвивають позитивні стосунки між персоналом та в'язнями; співробітників, які знають про те, що відбувається у в'язниці; від справедливого ставлення та відчуття «добробуту» серед в'язнів; та від співробітників, що опікуються тим, щоб в'язні були зайняті конструктивною та цілеспрямованою діяльністю, яка сприяє їхній майбутній ресоціалізації".¹⁶⁰

157. "Кодекс поведінки ООН для працівників правоохоронних органів", прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 17.12.1979.

158. "Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї співробітниками правоохоронних органів", прийнятий 8-м конгресом ООН із питань запобігання злочинності та поводження з правопорушниками 7.09.1990 р.

159. "Handbook for Prison Leaders", UNODC, *op. cit.*, note 76, p. 106. ["Посібник для керівників пенітенціарних установ", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 76, с. 106.]

160. "Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence", United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Criminal Justice Handbook Series, 2015, p.29 ["Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях", Управління ООН із питань наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), Серія довідників із кримінального правосуддя, 2015 р., с. 29.]

Динамічні підходи до безпеки передбачають активну та часту взаємодію між співробітниками пенітенціарної установи та в'язнями. Це дозволяє персоналу спостерігати за в'язнями та збирати інформацію. Така постійна взаємодія забезпечує можливість помітити попереджувальні сигнали про можливі інциденти та дозволяє співробітникам пенітенціарної установи передбачати появу проблем, щоб завчасно їх попередити. Такий підхід також означає, що на момент інциденту співробітники пенітенціарної установи вже досить добре знають кожного із в'язнів і мають змогу ефективно відреагувати на ситуацію.¹⁶¹

Як показав досвід, динамічні підходи до безпеки зміцнюють її. За інформацією КЗК, конструктивні стосунки між в'язнями та персоналом "сприятимуть зниженню напруженості, властивій будь-якій обстановці у в'язниці, і тим самим значно зменшать ймовірність інцидентів із насильством та пов'язаного з ними жорстокого поводження".¹⁶² УНЗ ООН також зазначає, що "доступність працівників установи, які вселяють до себе довіру, створюють відчуття порядку та безпечності/безпеки", допомагає у запобіганні конфліктів.¹⁶³

3.1. ЗАСОБИ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ

02 Засоби обмеження рухомості визначаються як "зовнішні механічні пристрої, призначені для обмеження або припинення рухів тіла людини, повністю або частково".¹⁶⁴ Є багато різних видів засобів обмеження рухомості, але розробка нових засобів продовжується.

Застосування засобів обмеження рухомості, у тому числі під час перевезення, повинно суворо регламентуватися законом. Органи влади повинні розробляти чіткі правила та процедури їхнього використання у відповідності з Правилами Мандели, Кодексу поведінки працівників правоохоронних органів та ОПЗСВЗ. В правилах та процедурах мають міститися відомості, принаймні, про те, які види обмеження рухомості можна і не можна застосовувати, і про пов'язані з ними ризики; про обставини, за яких вони можуть застосовуватися; про те, у який спосіб їх слід застосовувати для мінімізації ризику травм та болю; про те, яким співробітникам дозволено їх використовувати і хто повинен дозволити їхнє використання; та про вимоги до звітності щодо використання засобів обмеження рухомості.

Закони, керівні документи та процедури використання засобів обмеження рухомості повинні бути відкритими для громадськості та доступними для усього персоналу, внутрішніх і зовнішніх контролерів та в'язнів. Такі закони, керівні документи та процедури повинні регулярно переглядатися, при цьому слід належним чином враховувати результати нових медичних досліджень щодо їхнього використання.

Необхідно забороняти використання засобів обмеження рухомості, які за своєю суттю є принизливими та викликають біль. Якщо в законодавстві або нормативно-правових актах міститься перелік заборонених засобів обмеження рухомості, його не слід тлумачити вузько. Натомість слід передбачити положення щодо заборони інших засобів обмеження рухомості, у тому числі з використанням нових технологій, якщо вони за своєю суттю є принизливими та викликають біль. Це необхідно чітко пояснити співробітникам пенітенціарної установи.

161. "A Human Rights Approach to Prison Management", ICPS, *op. cit.*, note 29, pp. 59, 70-71. See also "Prison Incident Management Handbook", United Nations Department of Peacekeeping Operations (DPKO), 1 March 2013, pp. 15 and 21 onwards ["Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини", МЦПД, вказ. пр., примітка 29, с. 59, 70-71. Див. також "Посібник із урегулювання інцидентів у в'язниці", Департамент миротворчих операцій ООН (ДМО ООН), 1.03.2013 р., с. 15, 21 та далі]; "Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence", UNODC, *op. cit.*, note 163; and "Human Rights and Prisons: A Manual on Human Rights Training for Prison Officials", UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), vol. 1, Geneva, 2005, p. 98 ["Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 163]; "Права людини та в'язниці: Посібник із навчання з прав людини для співробітників пенітенціарних установ", Управління Верховного комісара ООН із прав людини (УВКПЛ), вип. 1, Женева, 2005 р., с. 98.]

162. "2nd General Report on the CPT's activities", *op. cit.*, note 82, para 45. ["Другий загальний звіт про діяльність КЗК", вказ. пр., примітка 82, п. 45.]

163. "Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence", UNODC, *op. cit.*, note 163, p. 32. ["Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 163, с. 32.]

164. "Instruments of restraint: Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment", Penal Reform International/Association for the Prevention of Torture, 2015, p. 1 ["Засоби обмеження рухомості: усунення факторів ризику для запобігання тортурам та жорстокому поводженню", Організація "PRI" та АЗТ, 2015 р. с. 1.]

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ЗАСОБИ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ

Правило 47:

1. Забороняється використання ланцюгів, кайданів або інших засобів обмеження рухомості, які за своєю суттю є принизливими та викликають біль.

2. Інші засоби обмеження рухомості можуть застосовуватися лише, коли це передбачено законодавством та за таких обставин:

(а) в якості запобіжного заходу для недопущення втечі під час перевезення, за умови, що вони будуть зняті, коли в'язень постане перед судовим чи адміністративним органом;

(б) за наказом керівника пенітенціарної установи, якщо інші методи контролю не діють, для того, щоб завадити в'язню заподіяти шкоду собі чи іншим або ж пошкодити майно; у таких випадках керівник установи негайно попереджає лікаря або інших кваліфікованих медичних працівників та повідомляє вищий адміністративний орган.

Правило 48:

1. Коли використання засобів обмеження рухомості дозволяється згідно з пунктом 2 Правил 47, застосовуються такі принципи:

(а) Засоби обмеження рухомості мають застосовуватися лише тоді, коли жодна інша менш сувора форма контролю не буде ефективною для усунення ризиків, пов'язаних із пересуванням без обмежень;

(б) метод обмеження рухомості є найменш інтрузивним методом, який є необхідним і реально доступним для контролю за рухом в'язня, зважаючи на рівень та характер ризиків;

(с) Засоби обмеження рухомості застосовуються лише протягом потрібного періоду часу і мають бути зняті якомога швидше після зникнення ризиків, пов'язаних із пересуванням без обмежень;

2. Засоби обмеження рухомості у жодному разі не застосовують для жінок перед початком, під час та відразу після пологів.

Правило 49: Адміністрації пенітенціарної установи слід намагатися використовувати та навчати методам контролю, які б усували необхідність застосування засобів обмеження рухомості або зменшували їхню грубість.

Правило 76:

1. Навчання, про яке йдеться в пункті 2 Правил 75, включає, як мінімум, навчання з питань: (...)

(с) охорони та безпеки, у тому числі щодо концепції динамічної безпеки, застосування сили та засобів обмеження рухомості, поведіння з агресивними правопорушниками з приділенням належної уваги методам випередження та зменшення напруження, таких як ведення переговорів та посередництво.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 03** Багато нових положень у Правилах Мандели впливають із зобов'язання держав щодо попередження та заборони тортур та інших видів жорстокого поводження, а також із їхнього зобов'язання щодо захисту людської гідності. Застосування сили, зброї та засобів обмеження рухомості за своєю суттю створює особливі ризики у цьому відношенні. Однак інколи адміністрація пенітенціарної установи зобов'язана використовувати їх для забезпечення безпеки людей або охорони установи, коли інші методи контролю не діють. Положення, які включені в переглянуті Правила, мають на меті надати розробникам керівних документів, керівництву та персоналу пенітенціарної установи пояснення щодо того, як збалансувати необхідність застосування сили, зброї та засобів обмеження рухомості з зобов'язанням поважати гідність осіб, щодо яких застосовується сила.
- 04** Застосування засобів обмеження рухомості повинно регламентуватися і ретельно контролюватися через великий ризик того, що внаслідок їхнього застосування щодо в'язнів, вони можуть зазнати приниження, болю, тортур, іншого жорстокого поводження чи іншої потенційно незворотної шкоди.
- 05** Деякі засоби обмеження рухомості за своєю суттю є принизливими і викликають біль, тоді як інші створюють ризик заподіяння тілесного ушкодження залежно від того, чому і як вони використовуються. Якщо такі інструменти навмисно застосовуються для заподіяння болю або страждань, то це являє собою тортури.
- 06** Все ж, засоби обмеження рухомості, які не вважаються по своїй суті принизливими або які не викликають біль, можуть бути принизливими для особи, щодо якої вони застосовуються, або можуть застосовуватися до неї у такий спосіб, що є занадто болісним. Слід також зазначити, що для деяких в'язнів засоби обмеження рухомості можуть бути більш болісними або принизливими, ніж для інших.
- 07** У пенітенціарній установі, яка добре управляється, використання засобів обмеження рухомості повинно бути винятком, а не правилом. Їхнє постійне та систематичне використання може створити напруження та недовіру між персоналом та в'язнями, посилюючи владний дисбаланс у місцях тримання під вартою. Справедливі та прозорі процедури застосування сили дозволяють в'язням зрозуміти, коли і за яких обставин можуть застосовуватися засоби обмеження рухомості.
- 08** Альтернативи засобам обмеження рухомості є не тільки більш гуманними; вони також можуть бути більш ефективними в довгостроковій перспективі і можуть сприяти більш позитивним відносинам між в'язнями та співробітниками пенітенціарної установи.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Заборонені засоби обмеження рухомості

- 09** Заборона на використання ланцюгів, кайданів для ніг та інших засобів обмеження рухомості, які за своєю суттю є принизливими та викликають біль, впливає із загальної заборони тортур та інших видів жорстокого поводження. Використання таких засобів повністю заборонено і у жодному разі не може бути виправдано аргументами необхідності або пропорційності.

- 10 Перелік заборонених засобів обмеження рухомості використовується у Правилі 47 (1) скоріше для ілюстрації, а не для повноти охоплення. У Правилах не робиться намагання надати повний перелік заборонених засобів обмеження рухомості, оскільки в різних країнах використовуються різні технології, а також тому, що такий перелік швидко застаріє би через стрімкий розвиток нових технологій. Правила зазначають, що існують також інші засоби обмеження рухомості, які за своєю суттю є принизливими або викликають біль, але які спеціально не згадуються в Правилі 47 (1). Тлумачення засобів, які “по своїй суті є принизливими або викликають біль” охоплює, наприклад, обладнання та його використання, які описані нижче.¹⁶⁵

КОНТЕКСТ: ЗАБОРОНЕНІ ЗАСОБИ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ [3.2]

Наступні засоби обмеження рухомості були визнані нелюдськими або принизливими¹⁶⁶:

- **Обважені засоби обмеження рухомості.** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур зазначив, що практика застосування кайданів для ніг з вагою приблизно 3 кілограми упродовж 24 годин на добу є нелюдською та принизливою.¹⁶⁷ У контексті заборони торгівлі товарами, які можуть бути використані для тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження, Європейський Союз (ЄС) заборонив обважені засоби обмеження рухомості для ніг, заявивши, що вони можуть викликати сильний біль або страждання.¹⁶⁸
- **Засоби обмеження рухомості, які мають закріплену негнучку штабу між кайданками.** Наприклад, обмежувач рухомості для ніг “з приклепаною до кайданів залізною штабою, що тримає ноги в’язня постійно розставленими на довжині штаби” був охарактеризований Спеціальним доповідачем ООН із питань тортур як засіб, який за своєю суттю є нелюдським та принизливим.¹⁶⁹
- **Кайданки для великих пальців, кайданки для пальців, гвинтовий затискач для великих пальців, гвинтовий затискач для пальців.** Згідно з регламентом ЄС, що забороняє торгівлю такими пристроями, ці засоби обмеження рухомості відносяться до категорії товарів, які “не мають практичного використання, окрім як для смертної кари або для тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання”.¹⁷⁰
- **Стаціонарні засоби обмеження рухомості, тобто кайданки, які «призначені для кріплення до стіни, підлоги або стелі».** ЄС постановив, що ці засоби обмеження рухомості “не мають практичного використання, крім як (...) з метою тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання”.¹⁷¹ КЗК зауважив, що приковування осіб, які тримаються під вартою, до нерухомих предметів “давню викликає занепокоєння”, і закликав органи влади зняти такі кріплення, як металеві кільця та стовпи від підлоги до стелі, що чітко призначені для цієї мети.¹⁷²

165. Omega Research Foundation (2018) “Monitoring Weapons and Restraints in Places of Detention: A Practical Guide” [Дослідницький фонд “Омега”, “Моніторинг застосування зброї та засобів обмеження рухомості у місцях тримання під вартою; практичний посібник”, 2018 р.]

166. For more information see also “A Visual Guide to Military, Security and Police Equipment Prohibited or Controlled by the EU Torture Trade Regulation”, Council Regulation (EC) 1236/2005, Omega Research Foundation (2017) [Для отримання додаткової інформації див. також “Ілюстрований довідник із обладнання військового, охоронного та поліцейського призначення, що заборонено або знаходиться під контролем у відповідності з Регламентом ЄС щодо торгівлі деякими товарами, які можуть бути використані для тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання”, Регламент Ради (ЄС) 1236/2005, Дослідницький фонд “Омега”, 2017 р.]

167. UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak, report Mission to China, E/CN.4/2006/6/Add.6, Commission on Human Rights 62nd session, 10 March 2006, p.44 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Манфред Новак, Звіт про місію в Китай, E/CN.4/2006/6/Add.6, 62-а сесія Комісії з прав людини, 10.03.2006 р., с. 44.]

168. “Commission Implementing Regulation No 775/2014 amending council Regulation (EC) No 1236/2005”, European Union, 16 July 2014, para. 6 [Виконавчий регламент Європейської Комісії №775/2014 про внесення змін до Регламенту Ради (ЄС) №1236/2005”, Європейський Союз, 16.07.2014 р., п. 6.]

169. “Study on the situation of trade in and production of equipment which is specifically designed to inflict torture or other cruel, inhuman or degrading treatment, its origin, destination and forms”, UN Special Rapporteur on Torture, Theo van Boven, E/CN.4/2003/69, 13 January 2003, para. 9 [“Дослідження ситуації з питань торгівлі та виробництва засобів, які спеціально розроблені для вчинення тортур або іншого жорстокого, нелюдського, принизливого поводження, а також дослідження їхнього походження, призначення та видів”, Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, Тео ван Бовен, E/CN.4/2003/69, 13.01.2003 р., п. 9.]

170. Council Regulation 1236/2005 of 27 June 2005 concerning trade in certain goods which could be used for capital punishment, torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment”, European Union, article 5 in connection with Annex III [Регламент Ради ЄС №1236/2005 від 27.06.2005 р. щодо торгівлі певними товарами, які можуть бути використані для смертної кари, тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання”, Європейський Союз, Стаття 5 у зв’язку з Додатком III.] and “Regulation No 775/2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, para. 6. [“Регламент № 775/2014”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, п. 6.]

171. “Regulation No 775/2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, Annex II, para. 2.4. [“Регламент № 775/2014”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, Додаток II, п. 2.4.]

172. “Report to the Government of the Slovak Republic on the visit carried out by the CPT, CPT/Inf (2010) 1”, Council of Europe, 11 February 2010, para. 22 [“Звіт для Уряду Словачької Республіки за підсумками візиту КЗК, CPT/Inf(2010)1”, Рада Європи, 11.02.2010 р., п. 22.] rm.coe.int/1680697da3.

- **Ліжка-клітки та ліжка-сітки**, тобто ліжка, що являють собою клітку (чотири бокові сторони та стеля) або подібні конструкції, що огорожують людину в межах ліжка. Стеля над таким ліжком або одна чи декілька бокових його сторін огорожені ґратами з металу або іншого матеріалу, які можна відкрити лише зовні (ліжка-клітки). Це визначення також стосується подібних конструкцій, де стеля або одна або декілька бокових сторін закриті сітками, і які можна відкривати лише зовні (ліжка-сітки). ЄС заявив, що “ліжка-клітки та ліжка-сітки не є відповідними засоби для обмеження рухомості пацієнтів чи в'язнів”.¹⁷³ Торгівля цими предметами також заборонена в ЄС.
- **Крісла для обмеження рухомості, дошки та ліжка з прикріпленими кайданами**, тобто це крісла, дошки чи ліжка з прикріпленими кайданами чи іншими пристроями для обмеження рухомості людини. За висновком КПТ ООН, їхнє використання слід повністю скасувати. КПТ ООН заявив, що «їхнє використання майже завжди призводить до порушень статті 16 Конвенції [про жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження]». ¹⁷⁴ ЄС зазначив, що “крісла для обмеження рухомості, дошки з прикріпленими кайданами та ліжка з прикріпленими кайданами обмежують рухомість в'язня набагато більше, ніж одночасне застосування кайданків для рук та кайданків для щиколоток. Невід'ємний ризик тортур або нелюдського поводження зростає, коли ці методи обмеження рухомості застосовуються впродовж тривалого часу. Тому необхідно заборонити торгівлю кріслами для обмеження рухомості, дошками та ліжками з прикріпленими кайданами за винятком крісел, які оснащені лише лямками або ремнями”.¹⁷⁵
- **Електрошокова зброя**, тобто портативні електрошокові пристрої, які включають, серед іншого, електрошокові кийки, електрошокові щити, електрошокові пістолети та пістолети з електрошоковими стрілами. Використання електрошокових пристроїв було засуджено багатьма органами, у тому числі КПТ ООН, Спеціальним доповідачем ООН із питань тортур та КЗК. ¹⁷⁶ В ЄС вимагається дозвіл на експорт портативних електрошокових пристроїв. ЄС також заборонив експорт та імпорту електрошокових ременів, призначених для обмеження рухомості людей шляхом ураження електричним струмом.¹⁷⁷

Менш інтрузивні засоби обмеження рухомості

- 11 Міжнародне право дозволяє застосовувати засоби обмеження рухомості лише в дуже рідких випадках, які детально викладені у Правилі 47. Будь-яке використання засобу обмеження рухомості повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Такий засіб має використовуватися у крайньому разі, коли інші методи не дають результату. Якщо можна, натомість органи влади повинні використовувати механізми зменшення напруження, посередництва та альтернативного вирішення спорів (див. Правило 38 (1)).
- 12 Динамічні підходи до безпеки допомагають запобігти ситуаціям, коли співробітники пенітенціарних установ повинні застосовувати засоби обмеження рухомості, силу чи зброю. В установах з добре налагодженим управлінням співробітники зможуть виявляти на ранній стадії багато ризиків (наприклад, ризики втечі, самогубства та агресивних тенденцій) та бути готовими своєчасно втрутитися.
- 13 Організація “Міжнародна пенітенціарна реформа” (PRI) та Асоціація з запобігання тортурам (АЗТ) пропонують, що коли альтернативні методи контролю були застосовані, але безуспішно, “більш гуманною, але ефективною альтернативою застосуванню “металу на голе тіло” можуть бути матеріяні засоби обмеження рухомості ніг, які належним чином

173. “Regulation No 775/2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, para. 12 and Annex II, para. 2.7 and 2.8. [“Регламент №775/2014”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, п. 12 та Додаток II, п. 2.7 та 2.8.]

174. Report of the UN Committee against Torture (UN CAT), Consideration of reports submitted by States Parties under article 19 of the Convention, A/55/44 (2000), Chapter IV. M para. 180(c) [Звіт Комітету ООН проти тортур (КПТ ООН), Розгляд звітів, які подані державами-учасницями відповідно до Статті 19 Конвенції, A/55/44 (2000), Розділ IV. М п. 180 (c).]

175. “Regulation No 775/2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, para. 12 and Annex II, para. 2.5 and 2.6. [“Регламент №775/2014”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, п. 12 та Додаток II, п. 2.5 та 2.6.]

176. For example, “UN CAT, A/55/44”, *op. cit.*, note 177, para. 179(e); Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295”, *op. cit.* note 60, para. 58; “20th General Report of the CPT”, Council of Europe, 26 October 2010, paras. 65-84.

177. “Council Regulation 1236/2005”, European Union, *op. cit.*, note 173, Articles 3 and 4 of Annex II and Article 5 of Annex III and “775/2014 of 16 July 2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, para. 16. [“Регламент Ради №1236/2005”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 173, Статті 3 та 4 Додатка II та Стаття 5 Додатка III та “№775/2014 від 16.07.2014 р.”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, п. 16.]

перевірені та підібрані відповідно до стандартів прав людини”.¹⁷⁸ Будь-які використовувані металеві засоби обмеження рухомості повинні мати подвійне замикання, щоб зменшити ризик надмірного стискання.

Гарантії щодо використання засобів обмеження рухомості

- 14 Засоби обмеження рухомості повинні застосовуватися таким чином, щоб мінімізувати, у міру можливості, біль, який виникає внаслідок їхнього застосування. Засоби обмеження рухомості слід знімати якомога швидше. Їх ніколи не слід використовувати або продовжувати час їхнього використання в якості покарання.
- 15 Після використання засобів обмеження рухомості щодо в'язнів не слід застосовувати жодних інших засобів сили, за винятком тих випадків, коли в'язні все ще становлять безпосередню та серйозну загрозу, яку не можна стримати менш крайніми заходами.
- 16 Відповідно до рекомендації КЗК¹⁷⁹, в'язні, щодо яких застосовані будь-які засоби обмеження рухливості, повинні перебувати під постійним та належним наглядом. Такий контроль важливий для запобігання задушенню або будь-якій іншій небезпеці, яка пов'язана з використанням засобу обмеження рухливості. Особливу обережність слід проявляти при застосуванні засобів обмеження рухливості щодо хворих або поранених в'язнів, ув'язнених осіб старшого віку та осіб із особливим станом фізичного чи психічного здоров'я та інвалідністю.
- 17 Засоби обмеження рухомості не слід застосовувати щодо в'язнів під час побачень із родичами, друзями або під час відвідувань лікаря, за винятком тих випадків, коли вони є абсолютно необхідними для захисту майна іншої особи або для запобігання втечі.
- 18 Засоби обмеження рухомості слід знімати до того, як в'язні постають перед судовим або адміністративним органом, щоб уникнути приниження та зменшити ризик того, що в'язні вважаються винними або небезпечними, оскільки вони мають на собі засоби обмеження рухомості.
- 19 ВООЗ зазначає, що для в'язнів, які мають сильну схильність до самогубства, може знадобитися захисний одяг або засоби обмеження рухомості. Разом з тим, ВООЗ вказує, що в таких випадках “для використання цих засобів повинні бути чіткі правила та процедури. Вони повинні окреслювати ситуації, коли засоби обмеження рухомості є доречними або недоречними; методи забезпечення того, щоб спочатку використовувались найменш обмежувальні альтернативи; питання безпеки; часові рамки використання засобів обмеження рухомості; необхідність контролю та нагляду під час перебування в'язня в засобах обмеження рухомості та доступ до психіатричної допомоги”.¹⁸⁰
- 20 У разі відсутності на місці керівника пенітенціарної установи для надання дозволу щодо використання засобів обмеження рухомості, відповідальність за санкціонування таких дій повинна бути делегована іншому співробітнику вищого рівня.

Порядок дій після інциденту

- 21 Згідно з Правилем 8 (с), кожного разу, коли застосовується засіб обмеження рухомості, ця процедура має належним чином контролюватися і реєструватися в системі роботи з особовими справами в'язнів. Щонайменше, у записах повинно бути вказано про те, який вид засобу обмеження рухомості було застосовано; чому було застосовано засіб обмеження рухомості; як довго він використовувався; хто застосовував його та хто дозволив його використовувати. Записи повинні також включати деталі про будь-які тілесні ушкодження, яких зазнав в'язень; подробиці про те, коли засіб обмеження рухомості більше не був потрібним, та будь-які скарги в'язня, які можливо заявлялися щодо використання засобу обмеження рухомості (Правило 8 (d)).¹⁸¹

178. "Instruments of restraint", Penal Reform International/APT, *op. cit.*, note 167, p.1. ["Засоби обмеження рухомості", Організація "PRI" та АЗТ, вказ. пр., примітка 167, с. 1.]

179. "2nd General Report on the CPT's activities", *op. cit.*, note 82, para. 53. ["Другий загальний звіт про діяльність КЗК", вказ. пр., примітка 82, п. 53.]

180. "Preventing Suicide in Jails and Prisons", WHO/International Association for Suicide Prevention, Geneva, 2007, p.17 ["Запобігання самогубствам у виправних установах і в'язницях", ВООЗ /Міжнародна асоціація запобігання самогубствам, Женева, 2007 р., с. 17.] apps.who.int/iris/handle/10665/43678.

181. See for example "Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT, CPT/Inf (2014) 21, 25 June 2014, para. 104 [Див., наприклад, «Звіт для Уряду Польщі за підсумками візиту КЗК до Польщі, CPT/Inf (2014)21, 25.06.2014 р., п. 104.]

- 22 Окрім внесення запису про використання засобів обмеження рухомості в особову справу в'язня, адміністрації пенітенціарних установ повинні також вести та аналізувати статистику за категоріями щодо використання таких засобів. Це може допомогти пенітенціарним установам захиститися від дискримінаційного використання засобів обмеження рухомості та забезпечити належну роботу з гарантіями. Збір та використання даних про діяльність пенітенціарних установ детальніше розглядаються в **Розділі 1** цього інструктивного документа.
- 23 Кожного разу, коли застосовується засіб обмеження рухомості, слід також проводити процедуру підсумкового обговорення. Обговорення думки в'язня під час таких процедур є також гарним методом роботи.
- 24 Органи з контролю повинні мати повний доступ до записів про використання засобів обмеження рухомості, у тому числі до будь-яких аудіо- та відеозаписів про використання засобів обмеження рухомості.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В'ЯЗНІВ – АНГЛІЯ ТА УЕЛЬС [3.3]

В Англії та Уельсі органи влади зобов'язані проводити структуроване підсумкове обговорення після застосування сили чи засобу обмеження рухомості щодо неповнолітніх в ув'язненні, у тому числі з участю співробітників, які були безпосередньо причетні до інциденту та молодшої особи, щодо якої застосовувалася сила чи засіб обмеження рухомості. Результати всіх підсумкових обговорень повинні бути задокументовані в письмовій формі.

Процес підсумкового обговорення складається з двох етапів. Після застосування сили на першому етапі проводиться якомога швидше первинне підсумкове обговорення для з'ясування стану самопочуття ув'язненої особи та забезпечення розуміння нею того, що сталося, чому це було необхідно і що має відбуватися далі. На другому етапі проводиться повне підсумкове обговорення з ув'язненою особою, яке має відбуватися протягом 48 годин після застосування сили чи засобу обмеження рухомості. Якщо в'язень попросить про це, то повне підсумкове обговорення проводиться у присутності адвоката. Мета повного підсумкового обговорення

полягає в узгодженні плану дій із заохочення позитивної поведінки ув'язненої особи та мінімізації ймовірної необхідності повторного використання фізичних засобів обмеження рухомості щодо неї у майбутньому.

Співробітники пенітенціарної установи також проходять два етапи підсумкового обговорення застосування сили засобу обмеження рухомості. Перший етап складається з первинного підсумкового обговорення, яке має проводитися як тільки можна це зробити після застосування сили, щоб з'ясувати, чи потрібна співробітникам медична допомога, та, щоб переконатися, що співробітники знають, що їм потрібно заповнити звіти про інцидент, поки вони ще пам'ятають його подробиці. Другий етап складається з повного підсумкового обговорення, яке відбувається після заповнення звітів про застосування сили, щоб переконатися, що всі співробітники розуміють контекст інциденту та обговорити, які висновки можна зробити для вирішення проблеми негативної поведінки в майбутньому.¹⁸²

Навчання з використання засобів обмеження рухомості

- 25 Навчання з використання засобів обмеження рухомості повинно регулярно оновлюватися, щоб відобразити запровадження нових видів засобів обмеження рухомості, альтернативних методів контролю та нових медичних досліджень щодо їхнього впливу.
- 26 Правило 76 (1) (с) також передбачає, що відповідні співробітники пенітенціарної установи повинні проходити навчання щодо використання засобів обмеження рухомості "з належним урахуванням методів випередження та зменшення напруження, таких як переговори та посередництво". Подібне навчання має включати використання сценаріїв реальних ситуацій та виконання практичних вправ.
- 27 Тільки співробітники, які пройшли навчання з використання засобів обмеження рухомості, повинні мати дозвіл на їхнє використання.

182. "Use of Force – Implementation of Minimising and Managing Physical Restraint", Ministry of Justice Prison Service Instruction, 21 February 2014. ["Застосування сили: впровадження мінімального рівня використання та регламентування застосування фізичних засобів обмеження", Інструкція Міністерства юстиції для Пенітенціарної служби, 21.02.2014 р.]

КОНТЕКСТ: НАВЧАННЯ СТОСОВНО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОБМЕЖЕННЯ РУХОМОСТІ [3.4]

Співробітники пенітенціарної установи повинні пройти навчання щодо використання засобів обмеження рухомості перед вступом на службу. В рамках цього навчання слід передбачити заняття з використання різних засобів обмеження рухомості на собі. Їм також потрібно буде проходити курси з підвищення кваліфікації під час трудової діяльності. Всі навчальні курси повинні включати реальні життєві сценарії та практичні вправи, і повинні включати як мінімум:

- навчання з усіх відповідних законів, правил та процедур;
- засоби обмеження рухомості, які можна і які не можна використовувати, та пов'язані з ними ризики;
- критерії необхідності їхнього застосування;
- як безпечно, законно та пропорційно використовувати різні засоби обмеження рухомості;
- як застосовувати силу чи зброю на мінімально необхідному рівні та як визначити, коли її застосування більше не потрібно;
- альтернативні методи втручання, у тому числі методи перешкоджання та зменшення напруження;
- процедури надання дозволу на використання засобів обмеження рухомості;
- вимоги щодо документування використання засобів обмеження рухомості;
- наслідки для співробітників, які порушують закони або правила щодо засобів обмеження рухомості.

Роль медичного персоналу

- 28** Правила Мандели чітко визначають, що медичний персонал не повинен виконувати жодної ролі у накладенні дисциплінарних чи інших обмежувальних заходів. Однак, якщо керівник пенітенціарної установи наказує застосовувати засоби обмеження рухомості для запобігання тілесним ушкодженням або пошкодженню майна, він повинен негайно попередити про це лікаря або іншого кваліфікованого медичного працівника. Це особливо важливо, оскільки можуть існувати чинники ризику, які пов'язані з фізичним стримуванням деяких в'язнів, особливо це стосується в'язнів, які мають специфічні захворювання.
- 29** Медичний персонал може інформувати співробітників пенітенціарної установи про певні захворювання в'язнів за принципом "потрібно знати", щоб інформувати їх про потенційні ризики для здоров'я, які пов'язані із застосуванням засобів обмеження рухомості для певних в'язнів. Ця інформація надається лише для захисту здоров'я пацієнта і не означає залучення медичного персоналу до управління пенітенціарною установою. Більше інформації про право на медичну таємницю та надання медичної інформації за принципом "потрібно знати" можна знайти в **пунктах 108-132 Розділу 6** цього інструктивного документа.
- 30** Медичні працівники повинні повідомити керівника установи про будь-які виявлені ними негативні наслідки застосування обмежувальних заходів стосовно в'язня. Вони повинні висловити свою рекомендацію керівнику установи, якщо вважають за необхідне припинити використання таких обмежувальних методів з причин фізичного або психічного стану здоров'я. Обмежувальні заходи в цьому контексті включають використання засобів обмеження рухомості.
- 31** Медичні працівники повинні оглянути в'язнів після використання засобів обмеження рухомості, щоб перевірити на наявність будь-яких тілесних ушкоджень від застосування засобів обмеження рухомості або будь-яких ознак того, що в'язень зазнав іншого жорстокого поводження під час його стримування. Будь-які ознаки тілесних ушкоджень від застосування засобів обмеження рухомості слід розглядати в рамках поточних заходів із перегляду доцільності використання певних засобів обмеження рухомості. Про будь-які тілесні ушкодження, які, як видається, було завдано в'язням внаслідок використання засобів обмеження рухомості необхідно відразу повідомляти керівнику пенітенціарної установи (Правило 46 (2)).

- 32 Міжнародна робоча група з питань подвійної лояльності¹⁸³ зазначає, що від медичних працівників часто очікують ігнорування або пасивного сприйняття фізичних засобів обмеження рухомості, які застосовуються стосовно їхніх пацієнтів. Ця група рекомендує, щоб, окрім того, щоб вони не виконували жодної ролі у застосуванні засобів обмеження рухомості, медичні працівники також не повинні виконувати будь-які медичні обов'язки щодо пацієнтів, які перебувають у кайданах або з зав'язаними очима, за винятком тих випадків, коли "певний вид засобу обмеження рухомості потрібен для безпеки особи, медичного працівника та/або інших осіб, а лікування не можна відкласти до тих пір, поки людина більше не представлятиме небезпеки. За таких обставин медичний працівник може дозволити мінімально необхідний засіб обмеження рухомості для забезпечення безпеки".¹⁸⁴ Більше інформації про принципи медичної етики можна знайти в **пунктах 102-124 Розділу 6** цього інструктивного документа.

Використання засобів обмеження рухомості під час перевезення

- 33 Використання засобів обмеження рухомості під час транспортування завжди повинно базуватися на індивідуальній оцінці у кожному конкретному випадку та опиратися на принципи законності, необхідності та пропорційності. Рішення щодо того, чи слід застосовувати засіб обмеження рухомості та який засіб обмеження рухомості слід застосовувати, має враховувати особливі ризики, які пов'язані із застосуванням засобів обмеження рухомості під час перевезення в'язнів. Їхнє використання під час транспортування також слід належним чином реєструвати та контролювати.
- 34 Хоча використання кайданків може бути звичним явищем під час перевезення, але сам факт перевезення не вимагає використання засобу обмеження рухомості. Рішення щодо застосування засобів обмеження рухомості повинні формуватися на підставі попередньої оцінки ступеню ризику, який являє собою в'язень. Конвойні мають бути проінформовані про це.

Використання засобів обмеження рухомості під час вагітності та пологів

- 35 Використання засобів обмеження рухомості до пологів, під час пологів або відразу після пологів заборонено Бангкокськими правилами та Правилами Мандели, оскільки це принизливо, образливо і небезпечно як для матері, так і для дитини. У коментарі до Бангкокського правила 24 пояснюється, що «перебування у кайданах під час пологів може спричинити ускладнення під час народження, такі як крововилив або зниження частоти серцевих скорочень плоду. Якщо буде потрібно зробити кесарів розтин, затримка навіть на п'ять хвилин може призвести до незворотного пошкодження мозку дитини».¹⁸⁵
- 36 Крім цього, можуть також виникнути медичні проблеми під час самої вагітності. Наприклад, Американська спілка захисту громадянських свобод (АСГС) зазначає, що "обмеження рухомості вагітних ув'язнених на будь-якому етапі збільшує можливість для заподіяння їм шкоди внаслідок випадкового спотикання або падіння. Це також створює ризик заподіяння серйозної шкоди плоду жінки, у тому числі можливість викидня (...) Надягання кайданів на вагітних ув'язнених ставить під загрозу здоров'я та безпеку матері та плоду, і майже ніколи не виправдовується потребою охорони та безпеки медичних працівників, громадськості або співробітників пенітенціарної установи".¹⁸⁶

183. Міжнародна робоча група з питань подвійної лояльності є спільною ініціативою організації "Лікарі за права людини" та Школи громадського здоров'я та первинної медичної допомоги Університету Кейптауна, Південна Африка.

184. "Dual Loyalty & Human Rights In Health Professional Practice; Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms", International Dual Loyalty Working Group, 2002, para. 1 ["Подвійна лояльність та права людини у медичній професійній практиці. Пропозиції щодо настанов та інституційних механізмів", Міжнародна робоча група з питань подвійної лояльності, 2002 р., п. 1.] s3.amazonaws.com/PHR_Reports/dualloyalties-2002-report.pdf.

185. 185 Commentary to the Draft United Nations Rules for the treatment of Women Prisoners and non-custodial Measures for Women offenders, DOC E/CN.15/2009/CRP.8 (2009), *op. cit.*, 142, p. 25. [Коментар до проекту Правил ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками та заходів щодо правопорушниць без позбавлення їх волі, DOC E/CN.15/2009 p./CRP.8, 2009 р., вказ. пр., 142, с. 25.]

186. "Briefing Paper: The Shackling of Pregnant Women & Girls in U.S. Prisons, Jails & Youth Detention Centers", American Civil Liberties Union, 2013, p.1 ["Довідковий матеріал: Використання кайданів для вагітних жінок та дівчат у в'язницях, виправних установах та центрах тримання молоді під вартою", Американська спілка захисту громадянських свобод, 2013 р., с. 1.]

- 37 КЗК висловив думку, що надягання кайданів на вагітних жінок або обмежування рухомості жінок шляхом прикріплення до ліжок чи інших меблів під час гінекологічних оглядів та/або пологів є “абсолютно неприйнятним і, безумовно, може бути кваліфіковано як нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження”.¹⁸⁷
- 38 Використання засобів обмеження рухомості на будь-якому етапі вагітності, в тому числі під час транспортування до лікарні, повинно застосовуватися як крайній захід, коли інші заходи неможливі, і повинно базуватися на індивідуальній оцінці ризиків.

Ув'язнені діти

- 39 Особливу обережність слід проявляти при розгляді питання про використання засобів обмеження рухомості щодо дітей із причини їхньої вразливості. КПД ООН заявив, що засоби обмеження рухомості, що застосовуються для дітей, повинні “використовуватися лише в крайньому випадку і виключно для запобігання шкоди дитині чи іншим особам, і що слід скасувати використання всіх методів фізичного обмеження рухомості для дисциплінарних цілей”.¹⁸⁸
- 40 Правило 64 Гаванських правил передбачає, що коли мова йде про неповнолітніх, “засоби обмеження рухомості та сила можуть застосовуватися лише у виняткових випадках, коли всі інші методи контролю були використані, але виявилися невдалими, і лише коли використання засобів обмеження рухомості та сили прямо дозволено та визначено законодавством та нормативно-правовими актами. Засоби обмеження рухомості не повинні бути знущальними або принизливими, і їх слід застосовувати обмежено та лише протягом найкоротшого періоду часу. До таких засобів можна вдаватися за наказом керівника пенітенціарної установи з метою запобігання неповнолітнім заподіювати тілесні ушкодження собі чи іншим або з метою перешкоджання серйозному руйнуванню майна. У таких випадках керівник установи повинен негайно проконсультуватися з медичними та іншими відповідними працівниками та повідомити вищий адміністративний орган”.

3.2. ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ ТА ЗБРОЇ

- 41 У цьому контексті слово “зброя” означає всю звичайну вогнепальну зброю, а також іншу зброю, якою можуть бути озброєні співробітники пенітенціарної установи, у тому числі кийки, засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, електрошокова зброя та зброя для стрільби гумовими кулями. В рамках цього визначення собак також можна вважати зброєю, якщо вони використовуються для залякування або нападу на в'язня.

Основний принцип 2 ОПЗСВЗ вимагає, щоб правоохоронні органи “розробили якомога ширший спектр засобів та забезпечили працівників правоохоронних органів різними видами зброї та боєприпасів, які дозволяють диференційоване застосування сили та вогнепальної зброї (...) Сюди слід віднести розробку зброї нелетальної дії для обмеження дієздатності з метою використання у відповідних ситуаціях, щоб ще більше стримувати застосування засобів, які здатні спричинити смерть або поранення людей.”¹⁸⁹

Застосування сили та зброї в місцях утримування під вартою повинно суворо регулюватися законом. Органи влади повинні розробити спеціальні настанови та процедури щодо умов та обставин, за яких може застосовуватися сила.¹⁹⁰ Правило 31 Бангкокських правил рекомендує розробити та запровадити чіткі правила та норми для забезпечення

187. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), “10th General Report on the CPT’s activities” CPT/Inf (2000) 13”, Council of Europe, 18 August 2000, para. 27 [Європейський комітет із запобігання катуванням та нелюдському або принизливому поводженню або покаранню (КЗК), “10-й Загальний звіт про діяльність КЗК” CPT/Inf (2000)13”, Рада Європи, 18.08.2000 р., п. 27.]

188. “Concluding observations on United Kingdom and Northern Ireland”, Committee on the Rights of the Child, 20 October 2008, UN-Doc. CRC/C/GBR/CO/4, para. 39; see also “United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty”, adopted by General Assembly resolution A/RES/45/113, 14 December 1990, Rule 64 [“Заключні зауваження щодо Сполученого Королівства та Північної Ірландії”, Комітет із прав дитини, 20.10.2008 р., UN-Doc. CRC/C/GBR/CO/4, п. 39; див. також “Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, які позбавлені волі”, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/45/113, 14.12.1990 р., Правило 64.]; and “Concluding observations on the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 6-31 May 2013”, UN CAT, 24 June 2013, para. 28 [“Заключні зауваження щодо Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії 6-31 травня 2013 р.”; КПТ ООН, 24.06.2013 р., п. 28.]

189. “Basic Principles on the Use of Force and Firearms”, *op. cit.*, note 161, Basic Principle 2. [“Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї”, вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 2.]

190. See also “Resource Book on Use of force and Firearms”, OHCHR/UNODC, *op. cit.*, note 134, p. 144. [Див. Також “Довідник про застосування сили та вогнепальної зброї в правоохоронних органах”, УВКПЛ ООН та УНЗ ООН, 2017 р., вказ. пр., примітка 134, с 144.]

співробітниками пенітенціарних установ максимального захисту ув'язнених жінок від будь-якого ґендерно зумовленого насильства фізичного або словесного характеру, жорстокого поводження чи сексуальних домагань.

Третій основний принцип ОПЗСВЗ також вимагає, щоб “розробка та впровадження зброї нелетальної дії для обмеження дієздатності повинні ретельно оцінюватися з метою мінімізації ризику загрози непричетним особам. Слід здійснювати ретельний контроль за використанням такої зброї”.¹⁹¹

У відповідному законодавстві, правилах та процедурах як мінімум має вказуватися вид сили/зброї, яку можна і яку не можна використовувати, а також пов'язані з цим ризики; обставини, за яких може застосовуватися кожен вид сили; співробітники, які мають право застосовувати різні типи сили і хто повинен надавати дозвіл на її застосування; рівень необхідних повноважень для застосування будь-якої сили; вимоги щодо документування та звітування про застосування сили та зброї; наслідки для співробітників, які порушують такі закони чи процедури.¹⁹²

Нормативно-правові акти, що встановлюють, які види сили та зброї можна або не можна застосовувати, повинні регулярно переглядатися та оновлюватися з урахуванням нових досліджень щодо ризиків, пов'язаних із цими методами та новими видами зброї.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ ТА ЗБРОЇ

Правило 82:

- Співробітники пенітенціарної установи не застосовують силу у своїх стосунках із в'язнями, крім як для самооборони або у випадках спроби втечі, активного чи пасивного фізичного спротиву наказу на підставі законодавства чи нормативно-правових актів. Співробітники пенітенціарної установи, які вдаються до сили, мають застосовувати її не більше, ніж це цілком необхідно. Співробітники пенітенціарної установи мають негайно повідомити керівника пенітенціарної установи про інцидент.
- Проводиться спеціальна фізична підготовка співробітників пенітенціарної установи для того, щоб вони вміли вгамовувати агресивних в'язнів.

3. За винятком особливих обставин, співробітники пенітенціарної установи, які безпосередньо контактують із в'язнями під час виконання службових обов'язків, не повинні бути озброєними. Крім того, співробітникам пенітенціарної установи у жодному разі не повинна видаватися зброя, якщо вони не пройшли навчання з її використання.

Див. Також Кодекс поведінки ООН для працівників правоохоронних органів та Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї співробітниками правоохоронних органів (зокрема Принципи 15-17 щодо охорони правопорядку серед осіб, які перебувають під вартою чи в ув'язненні).

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 42 Застосування сили та зброї може знадобитися у виняткових випадках. Однак воно становить високий ризик отримання тілесних ушкоджень і може призвести до летальних наслідків, особливо якщо сила або зброя застосовуються проти осіб з особливим станом здоров'я. Деякі види зброї також можуть викликати біль та приниження. Іноді зброю навмисно неправильно використовують із метою заподіяння шкоди або залякування в'язнів. Разом з тим, як було встановлено, окремі види зброї не мають жодного іншого застосування, окрім як для катування чи жорстокого поводження.
- 43 Без належного регламентування, сила та зброя може застосовуватися без розбору та тоді, коли нема крайньої потреби. Відсутність належного регламентування може призвести до появи культури страху і недовіри між в'язнями та персоналом. Там, де нема чітких правил внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи щодо застосування сили та там, де зброя легкодоступна, існує тенденція до надмірного застосування сили та зброї без попереднього обдумування можливості використання альтернативних засобів контролю навіть попри те, що вони можуть виявитись більш ефективними як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

191. “Basic Principles on the Use of Force and Firearms”, *op. cit.*, note 161, Basic Principle 3. [“Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї”, вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 3.]

192. “European Prison Rules”, Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Rule 65. [“Європейські пенітенціарні правила”, Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Правило 65.]

- 44 Хоча інколи співробітникам може знадобитися вдаватися до сили або зброї заради власної безпеки, важливо визнати, що застосування сили або зброї також може створювати загрозу для персоналу, ще більше посилюючи ситуацію насильства. Як зазначалося в дослідженні, що проводилось ООН в 2010 р., “надмірний режим безпеки та контролю можуть, у гіршому випадку, призвести до відчуття несправедливості та збільшити ризик руйнування контролю та прояву насильницької або жорстокої поведінки”.¹⁹³

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Заборона на застосування сили та зброї

- 45 У в'язницях не повинно бути жодного обладнання, призначеного для катування або жорстокого поводження.¹⁹⁴
- 46 Зброя, яка за жодних обставин не повинна використовуватися, включає палиці з шипами; кийки з металу або інше знаряддя, в якому є стрижень із металевими шипами; щити з шипами, які, як вважається, не мають “жодного практичного використання, крім як для (...) тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання”;¹⁹⁵ а також електрошокове обладнання, яке носить під одягом. Так само, нагаї з одним або декількома ремінцями, батоги з колючками, гачками, шипами, металевим дротом або подібними предметами на кінці ременю для посилення удару були визнані непридатними для використання правоохоронними органами. Експорт таких товарів було заборонено в межах ЄС.¹⁹⁶
- 47 Сила чи зброя не має використовуватися з метою заподіяння болю.

Коли можна застосовувати силу та зброю?

- 48 Сила має застосовуватися лише як крайній захід у відповідності з принципами законності, необхідності та пропорційності. Її використання виправдане лише у виняткових випадках, “коли це цілком необхідно для забезпечення безпеки та порядку в установі або коли є загроза особистій безпеці”.¹⁹⁷
- 49 16-й основний принцип ОПЗСВЗ передбачає, що вогнепальну зброю не слід застосовувати проти людей, крім як для самозахисту або захисту інших від безпосередньої загрози смерті чи серйозного тілесного ушкодження, для запобігання вчиненню особливо тяжкого злочину із серйозною загрозою життю або для запобігання втечі особи, яка представляє таку небезпеку. Вогнепальну зброю слід застосовувати лише тоді, коли менш крайні засоби недостатні для досягнення цих цілей. У будь-якому випадку вогнепальну зброю можна застосовувати зі смертоносним наміром лише тоді, коли це цілком неможливо уникнути для того, щоб захистити життя (Принципи 16 та 9 ОПЗСВЗ).¹⁹⁸ У коментарі до статті

193. “Workshop 2: Survey of United Nations and other best practices in the treatment of prisoners in the criminal justice system: Background Paper”, Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, 28 January 2010, 6A/CONF.213/13, para. 45 [“Семинар 2: Огляд передового досвіду ООН та інші приклади передових методів поводження з в'язнями в системі кримінального правосуддя - довідковий документ”, Дванадцятий конгрес ООН із питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя, 28.01.2010 р., 6A/CONF.213/13, п. 45]

194. United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 20: Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (article 7 ICCPR), *op. cit.*, note 10, para. 11; “Resource Book on Use of force and Firearms”, OHCHR/UNODC, *op. cit.*, note 134, p. 145. [Комітет ООН із прав людини, “Загальний коментар № 20: Заборона катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання (стаття 7 МПГП)”, вказ. пр., примітка 10, п. 11; “Довідник із питань застосування сили та вогнепальної зброї”, УВКПЛ/УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 134, с. 145.]

195. “775/2014 of 16 July 2014”, European Union, *op. cit.*, note 171, para. 1 and Annex II, para. 3 [“Регламент 775/2014 від 16.07.2014 р.”, Європейський Союз, вказ. пр., примітка 171, п. 1 та Додаток II, п. 3.]

196. Там само, Додаток II, п. 4.

197. “Basic Principles on the Use of Force and Firearms”, *op. cit.*, note 161, Basic Principle 15. [“Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї”, вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 15.]

198. Там само, Принцип 16: Працівники правоохоронних органів у своїх стосунках із особами, які перебувають під вартою або в ув'язненні, не мають використовувати вогнепальну зброю, крім випадків самооборони або захисту інших осіб від безпосередньої загрози смерті чи заподіяння серйозних тілесних ушкоджень, або коли це цілком необхідно для запобігання втечі особи, яка перебуває під вартою або в ув'язненні, що представляє небезпеку, яка зазначена в Принципі 9. Принцип 9 ОПЗСВЗ: Правоохоронці не мають застосовувати вогнепальну зброю проти осіб, крім самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті або заподіяння серйозних тілесних ушкоджень, щоб запобігти вчиненню особливо тяжкого злочину, що передбачає серйозну загрозу життю, заарештувати особу, яка представляє таку небезпеку та чинить опір владі, або запобігти її втечі, і лише тоді, коли менш екстремальних засобів недостатньо для досягнення цих цілей. У будь-якому випадку навмисне летальне застосування вогнепальної зброї може здійснюватися лише тоді, коли цілком неможливо уникнути цього для захисту життя.

3 Кодексу поведінки працівників правоохоронних органів зазначається, що “використання вогнепальної зброї вважається крайнім заходом” і що “слід докласти всіх зусиль, щоб виключити використання вогнепальної зброї”.¹⁹⁹

- 50** 4-й основний принцип ОПЗСВЗ наголошує на використанні інших засобів контролю перед тим, як вдаватися до сили чи зброї. В ньому зазначається, що працівники правоохоронних органів “наскільки це можливо, застосовуватимуть ненасильницькі засоби, перш ніж вдаватися до застосування сили та вогнепальної зброї” і можуть використовувати їх “лише в тому випадку, якщо інші засоби залишаються неефективними або не дають надії щодо досягнення наміченого результату”.²⁰⁰
- 51** Законодавство, нормативно-правові акти та процедури щодо застосування сили та зброї повинні бути доступними для всього персоналу та в'язнів. Ці процедури також повинні бути доступні широкому загалу для забезпечення прозорості.
- 52** В Правилі 82 (3) зазначається принципове питання, що “за винятком особливих обставин, співробітники пенітенціарної установи, які безпосередньо контактують із в'язнями під час виконання службових обов'язків, не повинні бути озброєними.” Від співробітників, які озброєні та зазвичай не контактують безпосередньо з в'язнями, слід вимагати, щоб вони здавали зброю, якщо їм необхідно безпосередньо контактувати з в'язнями.
- 53** Крім того, Правило 65 Гаванських правил зазначає, що “носіння та використання зброї співробітниками повинно бути заборонено в будь-якій установі, де утримуються неповнолітні”.²⁰¹
- 54** У кожній ситуації, коли робиться постріл із вогнепальної зброї, необхідно негайно повідомляти компетентні органи, проводити аналіз із метою оцінки його необхідності та пропорційності, а також робити висновки з отриманого досвіду.

Як слід застосовувати силу та зброю

- 55** Тільки співробітники, які пройшли навчання із використання сили та зброї, повинні мати дозвіл для їхнього застосування.
- 56** Використання сили повинно застосовуватися з метою зменшення ризику отримання тілесних ушкоджень і лише протягом якомога коротшого часу. Застосування сили та зброї слід припинити, як тільки перестане існувати безпосередня небезпека.
- 57** 5-й основний принцип ОПЗСВЗ передбачає, що тоді, коли застосування сили неможливо уникнути, відповідні працівники повинні “проявляти стриманість при її застосуванні та діяти пропорційно тяжкості правопорушення та законній меті, яку потрібно досягти”, а також “мінімізувати пошкодження та тілесні ушкодження”.²⁰²
- 58** Застосування сили та зброї повинно реєструватися камерами відеоспостереження або нагрудними відеокамерами для підзвітності з належним урахуванням необхідних гарантій щодо права на недоторканність особистого життя.²⁰³

Навчання з використання сили та зброї

- 59** Правило 76 (1) (с) передбачає, що перед вступом на службу відповідні співробітники пенітенціарної установи повинні пройти навчання щодо застосування сили “з належним урахуванням методів випередження та зменшення напруження, таких як ведення переговорів та посередництва”, а також проходити постійно курси з підвищення кваліфікації за місцем роботи (Правило 75 (3)).

¹⁹⁹. “Code of Conduct for Law Enforcement Officials”, UNGA, *op. cit.*, note 160, article 3, Commentary (c). [“Кодекс поведінки ООН для працівників правоохоронних органів”, ГА ООН, вказ. пр., примітка 160, стаття 3, Зауваження (с).]

²⁰⁰. “Basic Principles on the Use of Force and Firearms”, *op. cit.*, note 161, Basic Principle 4. [“Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї”, вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 4.]

²⁰¹. See also “United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice”, adopted by General Assembly resolution 69/194, 26 January 2015, A/RES/69/194, para. 39 (d) [Див. також “Типові стратегії та практичні заходи ООН щодо ліквідації насильства над дітьми у галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя”, Резолюція 69/194 Генеральної Асамблеї від 26.01.2015 р., A/RES/69/194, п. 39 (d)]

²⁰². “Basic Principles on the Use of Force and Firearms” *op. cit.*, note 161, Basic Principle 5. [“Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї”, вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 5.]

²⁰³. For further information on concerns around the possible violations of the right to privacy that body-worn cameras may generate, see e.g.: “Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions”, Christof Heyns, A/HRC/29/37, to the Human Rights Council, 24 April 2015, paras. 59 – 63 [Детальнішу інформацію про занепокоєння щодо можливих порушень права на недоторканність особистого життя, які можуть виникати через застосування нагрудних відеореєстраторів, див., наприклад: “Звіт Спеціального доповідача ООН із питань позасудових, сумарних або довільних страт”, Крістоф Хейнс, A/HRC/29/37, для Ради з прав людини, 24.04.2015 р., п. 59 – 63.]

- 60** Співробітники повинні пройти навчання з використання сили та зброї, перш ніж вступити на службу. Упродовж строку своєї служби їм також потрібно проходити курси підвищення кваліфікації, в яких відображаються найновіші правила та нормативно-правові акти.
- 61** Навчання із використання сили та зброї слід регулярно оновлювати через необхідність реагування на конкретні інциденти та врахування розробок або впровадження нових видів зброї або альтернативних методів контролю. Навчання також має стосуватись нових результатів досліджень, які включають відомості про наслідки застосування певних методів сили та зброї для здоров'я.

КОНТЕКСТ: НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ ТА ЗБРОЇ [3.5]

Все навчання із використання сили та зброї повинно включати використання сценаріїв реальних ситуацій та виконання практичних вправ, і щонайменше має включати:

- навчання з усіх відповідних законів, нормативно-правових актів та процедур, у тому числі з питань права про стандарти та права людини;
- альтернативні, ненасильницькі методи втручання, у тому числі методи випередження та зменшення напруження;
- вид сили/зброї, яку можна і не можна застосовувати, та пов'язані з ними ризики;
- критерії для їхнього застосування;
- як безпечно, законно та пропорційно застосовувати різні методи сили та різні види зброї;
- як безпечно застосовувати силу/зброю на мінімально необхідному рівні та як визначити, коли її застосування більше не потрібно;
- порядок надання дозволу на застосування сили/зброї;
- вимоги щодо документування застосування сили/зброї.

Порядок дій після інциденту

- 62** Відповідно до Правила 82 (1), якщо з причини відсутності на місці керівника пенітенціарної установи співробітники пенітенціарної установи не мають можливості повідомити його про застосування сили відразу після того, як стався інцидент, тоді про інцидент слід повідомити іншого призначеного співробітника вищого рівня.
- 63** Відповідно до Правила 8 (с), будь-яке застосування сили та зброї та причина їхнього використання повинні бути належним чином задокументовані у системі роботи з особовими справами в'язнів. Це важливо для того, щоб сила та зброя використовувались лише законно та відповідно до узгоджених процедур.
- 64** Записи повинні щонайменше зазначати вид застосованої сили чи зброї, причину її застосування, хто застосовував її, хто санкціонував її застосування та як довго тривав інцидент. Записи також повинні містити детальну інформацію про будь-які тілесні ушкодження, які були отримані внаслідок застосування сили чи зброї, та результати застосування сили чи зброї.
- 65** Окрім реєстрації застосування сили та зброї в особових справах в'язнів, адміністрації пенітенціарних установ повинні вести централізований реєстр даних, які згруповані за категоріями щодо застосування сили та зброї. Ці дані слід використовувати для контролю та зменшення використання сили та зброї. Ведення записів має важливе значення для гарантування захисту від дискримінаційного застосування сили та зброї та допомагає забезпечити належне застосування гарантій у всіх пенітенціарних установах.
- 66** Зброя має надійно зберігатися, щоб доступ до неї могли мати лише уповноважені співробітники пенітенціарної установи. Слід вести реєстрацію кожного факту видачі та повернення вогнепальної зброї в сховище, у тому числі реєструвати час видачі та повернення вогнепальної зброї, а також прізвище особи, яка взяла або повернула її.
- 67** Контролюючі органи повинні мати повний доступ до записів про застосування сили та зброї, включно з будь-якими аудіо- та відеозаписами застосування сили чи зброї.

3.3. РОЗСЛІДУВАННЯ

68 На держави покладена відповідальність розслідувати випадки смерті, серйозних тілесних ушкоджень та зникнень, які трапляються в контексті утримання під вартою. Адміністрації пенітенціарних установ повинні розпочати внутрішнє розслідування таких випадків. Однак, навіть коли таке розслідування розпочалось, враховуючи наявність конфлікту інтересів, неупереджені та ретельні розслідування також повинні проводитись незалежними органами.²⁰⁴

Правила Мандели не містять жодних детальних пояснень щодо таких розслідувань, тому що Правила містять пояснення лише для адміністрацій та співробітників пенітенціарних установ та тому що для проведення незалежних розслідувань у таких умовах існують інші міжнародні стандарти.²⁰⁵ Натомість, Правила Мандели зосереджуються на зобов'язаннях адміністрацій та персоналу пенітенціарних установ у випадках смерті, зникнення, заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або виникнення підозри стосовно катування чи іншого жорстокого поводження в їхній установі.

У всіх таких випадках на державу покладено тягар надання переконливих доказів, щоб спростувати презумпцію її відповідальності за порушення права на життя та відповідальності за катування та жорстоке поводження з особами, які перебувають під вартою.²⁰⁶

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: РОЗСЛІДУВАННЯ

Правило 8(f): В систему роботи з особовими справами в'язнів під час їхнього перебування в ув'язненні у відповідних випадках вноситься така інформація:

(f) Інформація про обставини та причини будь-яких тілесних ушкоджень чи смерті, а у випадку останньої - про місце призначення останків.

Правило 71:

1. Незалежно від початку проведення внутрішнього розслідування, керівник пенітенціарної установи невідкладно повідомляє про будь-який факт смерті, зникнення або серйозного тілесного ушкодження судовому чи іншому компетентному органу, який не залежить від адміністрації пенітенціарної установи та уповноважений проводити оперативне, неупереджене та ефективне розслідування обставин та причин таких випадків. Адміністрація пенітенціарної

установи повинна співпрацювати у повному обсязі з цим органом та забезпечувати збереження всіх доказів.

2. Зобов'язання, яке передбачене пунктом 1 цього правила, поширюється однаковою мірою на всі випадки, коли є обґрунтовані підстави вважати, що у в'язниці було скоєно акт катування чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, незалежно від того, чи була отримана офіційна скарга.

3. Коли є обґрунтовані підстави вважати, що було здійснено акт, який зазначено в пункті 2 цього правила, негайно вживаються заходи, щоб усі потенційно причетні особи не брали участі у розслідуванні та не мали контактів зі свідками, потерпілою особою або родичами потерпілої особи.

²⁰⁴ Спеціальний доповідач ООН із питань тортур пояснив, що у випадках катувань чи іншого жорстокого поводження слідчий орган повинен бути "незалежним від осіб, які звинувачуються як причетні до нього, і не мати інституційних чи ієрархічних зв'язків між слідчими та особами, які, як вважають, є винуватцями". Див. Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295, вказ. пр. примітка 60, п. 64.

²⁰⁵ Детальні настанови щодо способів проведення таких розслідувань можна знайти в Принципах ООН з ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, Резолюція №55/89 Генеральної Асамблеї, 4.12.2000 р. та Принципи ефективного запобігання та розслідування страт, які не передбачені законом, довірливих та сумарних страт, Резолюція Економічної та Соціальної Ради 1989/65, 24.05.1989 р.; the Manual on the Effective Investigation та Документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання ("Стамбульський протокол"), УВКПЛ, Серія публікацій для професійного навчання, № 8/Rev.1, 2004 р.; Міннесотський протокол стосовно розслідування фактів можливого незаконного позбавлення життя - Переглянутий Посібник ООН з ефективного запобігання та розслідування страт, які не передбачені законом, довірливих та сумарних страт, 2016 р.; та документ Ради Європи, «Ефективне розслідування жорстокого поводження - Настави щодо європейських стандартів», друге видання, 2014 р. .

²⁰⁶ Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.*, note 60, para. 62. ["Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295", вказ. пр. примітка 60, п. 62.]

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Підзвітність та виявлення інституційних недоліків

- 69** Розслідування випадків смерті, зникнення людей та серйозних тілесних ушкоджень має вирішальне значення для встановлення фактів конкретних справ та притягнення винних до відповідальності. Крім того, установи можуть зробити висновки з результатів таких розслідувань та відповідним чином вдосконалити свої правила та методи роботи. Навіть там, де розслідування не виявляє серйозних провалів або недоліків у конкретних установах, результати розслідувань можуть допомогти в формуванні та вдосконаленні існуючих правил та методів роботи в інших установах або зробити вдосконалення в рамках всієї системи.
- 70** Обов'язок повідомляти про факт смерті, зникнення та отримання серйозних тілесних ушкоджень в ув'язненні відображає високий рівень відповідальності держави за осіб, які позбавлені волі. Право про права людини стверджує, що держава зобов'язана надавати звіт про будь-який факт смерті або отримання тілесних ушкоджень осіб, які перебувають під вартою, незалежно від того, як це сталося. Держава зобов'язана забезпечити підзвітність у тих випадках, коли відповідальність за це несуть посадові особи, у тому числі співробітники, які займаються наглядом.
- 71** Дуже важливо, щоб розслідування було оперативним, оскільки необхідно забезпечити швидкий збір доказів: свідчення буде більш детальним, коли у свідомості свідків ще не забулися подробиці, і тому що фізичні ознаки катування можуть швидко зажити або зникнути. У разі зникнення, порушення розслідування необхідно для забезпечення якомога швидшого узгодження зусиль із пошуку зниклої особи.
- 72** Наявність незалежних механізмів розслідування може виступати в якості стримуючого фактору проти порушень прав людини, оскільки завдяки цьому подається чіткий сигнал про те, що зловживання владою не допускатиметься, і що винні будуть притягнутися до відповідальності.
- 73** Відповідно до Правил 7 (d) та 30 (b), у випадку, якщо в'язень отримав тілесні ушкодження перед прибуттям до в'язниці, в тому числі під час арешту та під час перебування під вартою в поліції, адміністрація пенітенціарної установи повинна негайно повідомити про тілесні ушкодження для порушення розслідування, щоб винні особи були притягнуті до відповідальності, та, щоб на неї саму помилково не впала підозра. Ці правила розглядаються відповідно в **Розділі 1 та Розділі 6**.

Відновлення довіри та впевненості в пенітенціарній системі

- 74** Незалежне розслідування фактів смерті, зникнень та серйозних тілесних ушкоджень під час перебування під вартою - це важливі механізми для всіх зацікавлених сторін, які включають родичів та друзів в'язнів. Такі розслідування допомагають дати сигнал про те, що до таких інцидентів ставляться серйозно, що існує зобов'язання розкрити їхню причину та що існує встановлений порядок притягнення винних до відповідальності.
- 75** Факти смерті, зникнень та серйозних тілесних ушкоджень під час перебування під вартою можуть негативно вплинути на довіру та впевненість громадськості у пенітенціарній системі. Однак, довіра та впевненість до неї може бути відновлена, якщо такі випадки розслідуються незалежно та підлягають контролю з боку громадськості, і якщо запропоновані рекомендації сприймаються серйозно.

Захист від неправдивих звинувачень

- 76 Ретельні, ефективні та незалежні розслідування захищають пенітенціарні установи та їхній персонал від неправдивих звинувачень у жорстокому поведженні. Перспектива детального розслідування може сама по собі стримувати окремих осіб від висловлювання неправдивих тверджень. Крім того, правильне проведення розслідування забезпечить право та здатність обвинувачених захищатись від будь-яких несправедливих звинувачень.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Про які інциденти слід повідомляти та які інциденти слід розслідувати?

- 77 Вимога повідомляти про серйозне тілесне ушкодження або будь-який акт тортур або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження або покарання також поширюється на тілесні ушкодження, які сталися до прибуття до в'язниці, в тому числі під час перебування під вартою в поліції.
- 78 До серйозних тілесних ушкоджень відносяться тілесні ушкодження, спричинені внаслідок сексуального та гендерно-зумовленого насильства.
- 79 Слід повідомляти про всі факти смерті, у тому числі не лише про ті факти смерті, які вважаються підозрілими, а й про ті, що як було заявлено про них, сталися з природних причин або з причини самогубства. Це важливо для виявлення фактів смерті, спричиненої недбайливим ставленням чи бездіяльністю, для запобігання приховуванню жорстокого поведження, для встановлення того, чи можна було уникнути смерті, та для запобігання виникненню подібних ситуацій у майбутньому.
- 80 У 6-му принципі ОПЗСВЗ стверджується, що співробітники правоохоронних органів повинні негайно повідомляти керівництву про будь-які випадки, коли "тілесне ушкодження або смерть були зумовлені застосуванням сили та вогнепальної зброї з боку працівників правоохоронних органів".²⁰⁷
- 81 Також слід розслідувати спроби самогубства та випадки заподіяння собі шкоди, що призводять до серйозних тілесних ушкоджень. Це важливо не тільки для того, щоб не допустити приховування проявів жорстокого поведження, але й для того, щоб визначити, чому органи влади не змогли запобігти їм, у тому числі про недоліки в наданні послуг із підтримки та охорони психічного здоров'я.
- 82 Оскільки в Правилах Мандели йде мова про будь-які факти смерті, зникнення або серйозні тілесні ушкодження в місцях утримання під вартою, слід також розслідувати факти смерті, зникнення або отримання серйозних тілесних ушкоджень співробітників під час виконання службових обов'язків, або факти смерті, зникнення або серйозних тілесних ушкоджень на території в'язниці відвідувачів чи постачальників послуг пенітенціарної установи.
- 83 Вимога повідомляти про звинувачення у тортурі чи інших видах жорстокого поведження повторюється у Правилі 57 (3), яке розглядається в **пунктах 161-162 Розділу 1** цього інструктивного документа.

207. "Basic Principles on the Use of Force and Firearms", *op. cit.*, note 161, Basic Principle 6. ["Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї", вказ. пр., примітка 161, Основний принцип 6.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: РОЗСЛІДУВАННЯ СМЕРТІ ОСІБ, ЯКІ НЕЩОДАВНО ЗВІЛЬНИЛИСЯ З В'ЯЗНИЦІ [3.6]

Управління уповноваженого з питань пенітенціарних установ та пробаційної служби в Сполученому Королівстві (УПП) розслідує факти смерті, які трапилися під час перебування під вартою з будь-яких причин, у тому числі очевидні самогубства та смерть з природних причин. В рамках своєї ролі омбудсмен має дискреційні повноваження розслідувати факти смерті осіб, які нещодавно були звільнені з-під варти, якщо він/вона вважає, що поведження з цими особами дає підстави зробити певні висновки на майбутнє.

УПП збирає докази того, що відбувалося із в'язнем або колишнім в'язнем до його смерті. В ході цієї роботи УПП вивчає всі відповідні записи та правила, а також у разі потреби проводить опитування відповідних співробітників, в'язнів або мешканців. УПП також у взаємодії з органами охорони здоров'я доручає провести незалежну клінічну перевірку

інформації про медичну допомогу, яка надавалася особі до її смерті під час перебування під вартою.

Для надання підтримки сім'ї, що зазнала втрати, УПП призначає співробітника для зв'язку з родичами в процесі розслідування та інформує їх про хід розслідування. УПП також надає їм можливість ставити будь-які запитання та висловлювати будь-які занепокоєння, щоб їх можна було врахувати в рамках розслідування.

УПП зазначає, що, хоча розслідування фактів смерті після звільнення з-під варти "являють собою лише незначну частину наших розслідувань, існують певні ризики, що пов'язані з в'язнями, які нещодавно були звільнені з в'язниці. Дослідження показують, що ймовірність того, що звільнені з в'язниці особи можуть померти у перший тиждень після звільнення в 40 разів вища порівняно з іншим населенням, і понад 90% цих смертей пов'язані з наркотиками".²⁰⁸

Порушення розслідування

- 84 В Правилі 71 вказується, що про всі факти смерті, зникнення, серйозні тілесні ушкодження або заяви із звинуваченням у тортурах та інших видах жорстокого поведження потрібно повідомляти "без зволікань", незважаючи на порушення внутрішнього розслідування. Правило 57 (3) зазначає, що заяви із звинуваченням у тортурах та інших видах жорстокого поведження "мають розглядатися негайно".
- 85 КПТ ООН пояснює, що слово "швидке" стосовно порушення розслідування керівником пенітенціарної установи повинно означати "протягом декількох годин або, максимум, протягом декількох днів", і що відносно коротка затримка може являти собою порушення статті 12 Конвенції проти тортур.²⁰⁹
- 86 Внутрішнє розслідування може проводитися паралельно з зовнішнім розслідуванням за умови, що воно не заважає зовнішньому розслідуванню. Той факт, що може проводитися кримінальне розслідування конкретного інциденту, не виключає необхідності для пенітенціарної установи проводити власне розслідування цього інциденту. У жодному разі не повинна ставитися вимога про завершення внутрішнього розслідування перед тим, як буде порушено зовнішнє розслідування.
- 87 Співробітники пенітенціарних установ повинні негайно інформувати керівників установ про будь-який інцидент для того, щоб вони могли невідкладно подавати звіти. У разі відсутності на місці керівника пенітенціарної установи, співробітники повинні повідомити про інцидент заступника керівника або іншого уповноваженого співробітника вищого рівня. Тоді цей співробітник повинен подати звіт.
- 88 Розслідування ознак катувань або інших видів жорстокого поведження також може бути порушено медичними працівниками відповідно до Правил 34, яке вимагає від них "документувати та повідомляти про такі випадки компетентні медичні, адміністративні або судові органи". Більш докладно про це йдеться у **пунктах 76-101 Розділу 6** цього інструктивного документа.

²⁰⁸ Nicola Singleton, Elizabeth Pendry, Colin Taylor, Michael Farrell, and John Marsden, "Findings 187: Drug-related mortality among newly released offenders", Home Office UK, 2003. [Нікола Сінгтон, Елізабет Пендрі, Колін Тейлор, Майкл Фаррелл та Джон Марсден, "Висновки-187: Смертність від наркотиків серед нещодавно звільнених правопорушників", Міністерство внутрішніх справ Сполученого Королівства, 2003 р.] webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/r187.pdf.

²⁰⁹ Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.* note 60, para. 63; see also UN CAT, *Blanco Abad v. Spain*, Comm. No. 59/1996, CAT/C/20/D/59/1996, 14 May 1998, para. 8.5 [Доповідь Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295, вказ. пр., примітка 60, п. 63; див. також КПТ ООН, "Справа Бланко Абад проти Іспанії", Зауваження № 59/1996, CAT/C/20/D/59/1996, 14.05.1998 р., п. 8.5.] www.univie.ac.at/bimtor/dateien/cat_1996_abad_vs_spain.pdf. See also: Manfred Nowak, "UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary", 2nd ed., Kehl am Rhein, N. P. Engel Verlag, 2005, p. 434. [Див. також: Манфред Новак, "Пакт ООН про громадянські та політичні права: коментар до МПГПП", 2-е видання, видавництво "Kehl am Rhein, N. P. Engel Verlag", 2005 р., с. 434.]

- 89 В 34-му принципі “Зводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув’язненню будь-яким чином” (Звід принципів ООН) зазначено, що розслідування може порушуватися “судовим або іншим органом влади як за власною ініціативою, так і за клопотанням родича такої особи або будь-якої особи, яка має відомості про цю справу”.²¹⁰

Обов'язки адміністрації та співробітників пенітенціарних установ

- 90 При виникненні випадків, які вимагають розслідування, адміністрація та співробітники пенітенціарної установи повинні негайно повідомити про інцидент, зберегти будь-які докази, у тому числі записи відеоспостереження, вжити заходи із недопущення втручання у розслідування, захистити потерпілого та будь-яких свідків та надавати сприяння та підтримку слідчому органу.
- 91 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур наголосив, що “повинні існувати протоколи та настанови для адміністрації пенітенціарної установи щодо співпраці з органами влади, які забезпечують безперешкодне розслідування, збирання та зберігання доказів”.²¹¹ Такі протоколи та настанови мають відповідати протоколам та настановам, що діють у громаді за межами в'язниці. Ключові настанови повинні містити вимогу негайно перекрити доступ до місця інциденту та забезпечити цілісність будь-яких доказів. Вимога перекрити доступ до місця інциденту та забезпечити цілісність доказів повинна застосовуватися однаковою мірою у випадку, якщо інцидент стався у транспортному засобі.
- 92 Адміністрації пенітенціарних установ зобов'язані постійно відстежувати та реєструвати такі інциденти та докладати постійні зусилля для запобігання їхньому повторенню.
- 93 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур заявив, що “тих, хто може бути причетний до тортур або інших видів жорстокого поводження, слід негайно на час розслідування як мінімум відсторонити від виконання будь-яких обов'язків, пов'язаних із доступом до затриманих або в'язнів, через ризик, що вони можуть заважати або перешкоджати розслідуванню”.²¹²
- 94 Хоча Правило 71 (3) стосується конкретно випадків катувань та інших видів жорстокого поводження, з нього також випливає, що всі люди, які можуть мати причетність до смерті, зникнення та серйозних тілесних ушкоджень, не повинні брати участь у розслідуванні і не мати контактів зі свідками, потерпілими або родичами потерпілих.

Захист потерпілих/свідків

- 95 Правило 34 передбачає, що, коли медичні працівники документують та повідомляють про ознаки катувань чи інших видів жорстокого поводження, “необхідно дотримуватись процесуальних гарантій, щоб не наражати в'язня або пов'язаних із ним осіб на передбачуваний ризик заподіяння шкоди”. Правило 57 (2) вимагає захисту від “помсти, залякування чи інших негативних наслідків у результаті подання клопотання чи скарги”. Більш докладно про це йдеться в **Розділі 1** цього інструктивного документа.
- 96 У Стамбульському протоколі чітко вказано, що в контексті розслідування, “державна захищає заявників, свідків, осіб, які проводять розслідування, та їхні сім'ї від насильства, погроз насильства або будь-якої іншої форми залякування (...) Якщо комісія [з дізнання] приходить до висновку, що існує цілком обґрунтований страх переслідування, утисків чи заподіяння шкоди будь-якому свідкові чи потенційному свідку, комісія може зважити на необхідність заслухати докази у закритому засіданні, зберігати особистість інформатора чи свідка в таємниці, використовувати докази, які не наражають на ризик встановлення особи свідка та вжити інші відповідні заходи”.²¹³

210. Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment”, adopted by General Assembly resolution 43/173, 9 December 1988, Principle 34. [“Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином”, Резолюція №43/173 ГА ООН, 9.12.1988 р., Принцип 34.]

211. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295”, *op. cit.* note 60, para. 65. [“Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295”, вказ. пр., примітка 60, п. 65.]

212. Там само, п. 66.

213. “Istanbul Protocol”, OHCHR Professional Training Series No. 8/Rev.1, 2004, *op. cit.*, note 205, para. 112 [“Стамбульський протокол”, Серія публікацій для професійного навчання, УВКПЛ, № 8/Rev.1, 2004 р., вказ. пр., примітка 205, п. 112.]

- 97** Під час розслідування органи влади повинні розглянути питання, яким чином вони можуть найкраще захистити осіб, які перебувають під загрозою, щоб не допустити їхнього таврування або дискримінації. Якщо нема альтернативи відокремленню з метою захисту, то його слід застосовувати протягом якомога коротшого часу, доки не будуть вжиті інші заходи. Відокремлення з метою захисту повинно здійснюватися лише за погодженням із самим в'язнем. У кожному окремому випадку його доцільність повинна регулярно переглядатись.
- 98** Захист осіб, які мають відношення до інциденту, повинен поширюватися на всіх співробітників, які стали його свідками, і, в деяких випадках, може поширюватися і на членів сімей свідків.
- 99** Якщо інцидент, який є предметом розслідування, стався між в'язнями, або якщо якогось в'язня підозрюють у заподіянні шкоди здоров'ю співробітнику, то може знадобитися відокремлення в'язнів, які потерпіли від жорстокого поводження, або перевести звинувачуваного в'язня в іншу установу або іншу секцію установи з метою захисту до завершення розслідування, в тому числі, якщо вони прямо звертаються із проханням про переведення.
- 100** В цілях захисту може знадобитися відокремлення або переведення свідків. Однак такі заходи можуть мати ефект покарання потерпілої особи або свідків. У цьому зв'язку, органи влади також повинні знати про можливість того, що в'язні можуть робити неправдиві заяви зі звинуваченнями з навмисною метою добитися переведення якоїсь особи. Тому слід уникати таких переведень або, якщо це вкрай необхідно, щоб вони мали лише тимчасовий характер.
- 101** У всіх випадках не має бути контактів між звинувачуваним та потерпілим до завершення розслідування.

54
5000

4

ОБМЕЖЕННЯ, ДИСЦИПЛІНА ТА СТЯГНЕННЯ

4.1 ДИСЦИПЛІНАРНІ САНКЦІЇ ТА ПРОЦЕДУРИ

4.2 ОДИНОЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ

4.3 РОЛЬ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ

4.4 АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

4.

4. ОБМЕЖЕННЯ, ДИСЦИПЛІНА ТА СТЯГНЕННЯ

01 Правило 36 пояснює, що для підтримання дисципліни і порядку застосовується не більше обмежень, ніж потрібно для забезпечення безпечного утримання під вартою в'язнів, безпечного функціонування в'язниці та упорядкованого життя в громаді. Застосування занадто каральних дисциплінарних стягнень та обмежувальних заходів шкодить безперебійному функціонуванню місць утримання під вартою. Таке застосування негативно впливає на відносини між в'язнями та персоналом. У багатьох ситуаціях занадто каральні дисциплінарні стягнення та обмежувальні заходи виявлялися неефективними і не створювали чіткої вигоди для адміністрацій пенітенціарних установ.

Обмеження, дисципліна та стягнення не повинні бути першим реагуванням на проблеми. Вони мають бути винятковими та накладатись лише тоді, коли інші заходи, які спрямовані на запобігання конфліктам, не дають результату.²¹⁴ З цією метою дисциплінарне провадження повинно здійснюватися у справедливий, послідовний та прозорий спосіб відповідно до чинних норм та правил.

Низка положень Правил Мандели охоплює дисциплінарні стягнення (Правила 39-41), тоді як інші стосуються “інших обмежувальних заходів” та “обмежень” у більш широкому значенні.²¹⁵

Термін “інші обмежувальні заходи” не визначений у Правилах Мандели, але із контексту Правил випливає, що цей термін “описує обмеження в контексті контакту із зовнішнім світом (побачення) і відноситься до заходів, які вжиті не у формі накладення дисциплінарного стягнення, а в контексті “охорони і безпеки”, що ймовірно включає заходи щодо запобігання насильству між в'язнями, ризикам заподіяння собі шкоди та вчинення самогубства і використовується в контексті використання засобів обмеження рухомості”.²¹⁶

Національне законодавство має визначати як “дії та бездіяльність в'язнів, що становлять дисциплінарний проступок”,²¹⁷ так і до якого виду дисциплінарних правопорушень можуть відноситися такі проступки. Методи, які заборонені Правилами 42 та 43, мають чітко заборонятися адміністраціями пенітенціарних установ. Крім того, мають бути заборонені будь-які інші обмеження та дисциплінарні стягнення, які рівнозначні тортурам або іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведінки або покарання (див. також Правило 1). Також повинні бути чітко регламентовані наслідки для осіб, які вдаються до таких заборонених дій. Разом з тим, відповідно до правила 41 (3), в'язням дозволяється захищатись особисто або скористатися правовою допомогою та безкоштовною допомогою компетентного перекладача. У цьому зв'язку, національні закони та нормативно-правові акти також повинні передбачати доступ до правової допомоги, у тому числі містити положення про безкоштовну правову допомогу та практичні заходи щодо забезпечення усного перекладу у випадках накладання дисциплінарних стягнень.

До нових МСП включено положення, які встановлюють обмеження та заборону одиночного ув'язнення, незалежно від того, чи застосовуються такі заходи в якості дисциплінарного стягнення, чи в інших цілях.

214. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.*, note 60, para. 57. [“Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295”, вказ. пр., примітка 60, п. 57.]

215. Зверніть увагу, що правила застосовуються незалежно від того, чи обмеження було накладено як дисциплінарне стягнення чи з інших причин, якщо в тексті конкретного правила не зазначено щось інше.

216. “Essex paper 3”, PRI/Essex University, *op. cit.*, note 4, p.77. [“3-й ессекський документ”, Організація “PRI”, вказ. пр., примітка 4, с. 77.]

217. “European Prison Rules”, Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Rule 57(2). [“Європейські пенітенціарні правила”, Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Правило 57 (2).]

4.1. ДИСЦИПЛІНАРНІ САНКЦІЇ ТА ПРОЦЕДУРИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ДИСЦИПЛІНАРНІ САНКЦІЇ

Правило 36: Для підтримання дисципліни і порядку застосовується не більше обмежень, ніж потрібно для забезпечення безпечного утримання під вартою в'язнів, безпечного функціонування в'язниці та упорядкованого життя в громаді.

Правило 37: Наступні аспекти "завжди підлягають регламентації законодавством або нормативно-правовим актом компетентного адміністративного органу", наприклад, відповідного міністерства або адміністрації пенітенціарної установи.

- (a) поведінка, що становить дисциплінарний проступок;
- (b) види та тривалість стягнень, які можуть бути застосовані;
- (c) орган, який уповноважений накладати такі стягнення;
- (d) Будь-яка форма примусового відокремлення від загального контингенту в'язнів, така як одиночне ув'язнення, ізоляція, роздільне тримання, відділення спеціального догляду або утримання в обмежувальних умовах, чи як дисциплінарне стягнення, чи для забезпечення порядку та безпеки, у тому числі оголошення правил та порядку, що регламентують використання, перегляд, поміщення та звільнення від будь-якої форми примусового відокремлення.

Правило 39:

1. Стягнення до в'язнів застосовуються лише у відповідності з умовами, передбаченими законодавством або нормативно-правовими актами, які зазначені у Правилі 37, та у відповідності з принципами справедливості та належної процедури. У жодному разі до в'язня не застосовується стягнення двічі за одне і те ж діяння або проступок.
2. Адміністрації в'язниці забезпечують пропорційність між дисциплінарним стягненням та проступком, за який воно встановлено, та ведуть належний облік усіх накладених дисциплінарних стягнень.

Правило 40:

1. Жоден в'язень не може призначатися на роботу з обслуговування в'язниці в будь-якому дисциплінарному порядку.

Правило 41:

1. Будь-яка заява в'язня про дисциплінарний проступок має невідкладно доводитися до відома компетентного органу, який має розслідувати її без зайвої затримки.
2. В'язнів мають інформувати без зайвої затримки зрозумілою для них мовою про характер звинувачень, які їм висуваються, і надавати їм достатньо часу та засобів для підготовки свого захисту.

3. В'язням дозволяється захищати себе особисто або з використанням правової допомоги, коли цього вимагають інтереси правосуддя, зокрема у справах, які стосуються звинувачення у серйозних дисциплінарних проступках. Якщо в'язні не розуміють або не говорять мовою, яка застосовується під час дисциплінарного слухання, їм безкоштовно має допомагати компетентний перекладач.

4. В'язні мають мати можливість вимагати судового перегляду накладених на них дисциплінарних стягнень.

5. У випадку, якщо порушення дисципліни переслідується як злочин, в'язні мають право на всі гарантії належного процесу, що застосовуються до кримінального провадження, у тому числі безперешкодний доступ до адвоката.

Правило 42: Загальні житлові умови, про які йде мова у цих правилах, у тому числі умови, що стосуються світла, вентиляції, температури, санітарії, харчування, питної води, доступу до відкритого повітря та фізичних вправ, особистої гігієни, охорони здоров'я та відповідного особистого простору, поширюються на всіх без винятку в'язнів.

Правило 43:

1. За жодних обставин обмеження чи дисциплінарні стягнення не можуть бути рівнозначними тортурам або іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Забороняються, зокрема, такі методи:

- (a) одиночне ув'язнення на невизначений час;
- (b) подовжене одиночне ув'язнення;
- (c) поміщення в'язня в темну або постійно освітлену камеру;
- (d) тілесні покарання або зменшення раціону та питної води в'язня;
- (e) колективне покарання.²¹⁸

2. Засоби обмеження рухомості ніколи не мають застосовуватися як стягнення за дисциплінарні проступки.²¹⁹

3. Дисциплінарні стягнення або обмежувальні заходи не мають включати заборону контактів із сім'єю. Обмеження контактів із сім'єю може застосовуватися лише протягом певного періоду часу та лише тоді, коли це цілком необхідно для забезпечення безпеки та порядку.

²¹⁸. Колективне покарання стосується санкцій, які зачіпають весь контингент в'язнів або групу в'язнів, незалежно від їхньої індивідуальної відповідальності. Воно включає такі санкції, як обмеження часу перебування поза камерою, або обмеження участі у заходах для всіх в'язнів із певних камер, або повне блокування виходу з камер для всіх в'язнів, що застосовується як покарання, а не виключно для цілей безпеки. Деякі випадки можуть також призвести до змін у політиці, що проявляється як колективне покарання, у тому числі шляхом введення коротких годин відвідування та обмеження доставки їжі в'язням.

²¹⁹. Застосування засобів обмеження рухомості більш докладно розглядається в Розділі 3 цього інструктивного документа.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 02** Основною вимогою верховенства права є наявність правової бази та належного процесу для дисциплінарних стягнень. Такі стягнення застосовуються для забезпечення дотримання правил внутрішнього розпорядку та для гарантування спокійної, безпечної та впорядкованої обстановки в пенітенціарній установі. Вони не мають на меті накладення додаткових покарань на в'язнів. Багато проблем у в'язницях можна вирішити без застосування дисциплінарних заходів.
- 03** Дисциплінарні стягнення можуть завдати шкоди не лише конкретній особі, а й негативно вплинути на загальну обстановку у в'язниці. Суворі стягнення, особливо якщо їхнє застосування не упорядковано, можуть створити недовіру між в'язнями та персоналом і призвести до подальших проблем в установі. Підкомітет ООН із запобігання тортурам зазначає, що коли дисциплінарні заходи могли застосовуватись “довільно або непослідовно”, і коли в'язням “ніколи не надавали інформацію про порядок та способи оскарження дисциплінарних заходів, і коли ніхто з них не думав про те, щоб це зробити”, в загальній атмосфері панували “покірність долі та страх каральних дій”.²²⁰
- 04** Чітке визначення, регламентація та послідовне застосування дисциплінарних стягнень посилює сприйняття правил пенітенціарної установи серед в'язнів і може виступати як стримуючий фактор проти порушень. За даними МЦПД, “переважна більшість в'язнів буде позитивно сприймати тверде і чесне керівництво з боку персоналу, оскільки якщо персонал не здійснюватиме управління в'язницею, то вакуум керівництва, який буде виникати внаслідок цього, буде заповнюватися в'язнями з сильною волею”.²²¹
- 05** Чіткі та прозорі нормативно-правові акти щодо обмежень, дисциплінарних стягнень та процедур захищають від непотрібного, непропорційного, довільного чи дискримінаційного використання таких заходів. Якщо дисциплінарні стягнення належним чином не регламентуються і не дотримуються, існує ризик того, що вони будуть застосовуватися непослідовно та будуть націлені на конкретних в'язнів або категорії в'язнів під виглядом “забезпечення дисципліни”.
- 06** Регламентація дисциплінарних процедур також має важливе значення для запобігання застосуванню неформальних систем покарання персоналом або іншими в'язнями.
- 07** Важливо вести облік обмежень та дисциплінарних стягнень, що застосовуються до в'язнів. Такий процес може захистити від несправедливого накладення стягнень та використання неформальних покарань.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Регламентація використання обмежень та дисциплінарних стягнень

- 08** Застосування дисциплінарних стягнень адміністраціями пенітенціарних установ повинно базуватися на чітких, прозорих законах та нормативно-правових актах, які забезпечують підтримку верховенства права та надають процесуальні гарантії для осіб, на які вони накладаються. Це гарантує, що можуть застосовуватися лише обмеження та дисциплінарні стягнення, що закріплені в законодавстві, і що вони можуть застосовуватися тільки в конкретних випадках, які встановлені законодавством та нормативно-правовими актами.
- 09** Правило 37 (d) вимагає, що будь-яка форма примусового відокремлення від загального контингенту в'язнів повинна бути дозволена законом, незалежно від того, чи досягає вона порогу “одиначного ув'язнення”, як це визначено в Правилі 44. Це Правило вказує на те, що воно застосовується незалежно від того, який термін використовується («одиначне

²²⁰. “CAT/OP/UKR/1”, OHCHR, *op. cit.*, note 6, paras. 123 and 124. [“CAT/OP/UKR/1”, УВКПЛ, вказ. пр., примітка 6, п. 123 та 124.]

²²¹. A Human Rights Approach to Prison Management”, ICPS, *op. cit.*, note 29, p.69. [“Підхід до управління в'язницею з позиції прав людини”, МЦПД, вказ. пр., примітка 29, с 69.]

ув'язнення, ізоляція, роздільне тримання, відділення спеціального догляду або утримання в обмежувальних умовах), і незалежно від того, чи застосовується такий захід як дисциплінарне стягнення або з інших причин, таких як підтримання порядку та безпеки.

- 10** Відповідно до правила 39 (1), нормативно-правові акти повинні чітко зазначати, що до в'язнів не мусить двічі застосовуватися дисциплінарне стягнення за одне і те ж порушення,
- 11** Відповідно до Правил 75 та 76, співробітники пенітенціарної установи повинні чітко знати, яка поведінка являє собою дисциплінарний проступок, і які стягнення можуть бути пов'язані з кожним порушенням. Вони повинні пройти навчання з відповідного законодавства, нормативно-правових актів та правил. Додаткова інформація про навчання для персоналу міститься у **пунктах 187-220 Розділу 1 цього інструктивного документа**.
- 12** Інформація про будь-які зміни в нормативно-правових актах, що регулюють застосування дисциплінарних стягнень, повинна бути належним чином доведена до відома всього персоналу та в'язнів. Це важливо для недопущення можливості застосування персоналом неправомірних стягнень через необізнаність з останніми змінами в нормативно-правових актах або через небажання змінювати звичний для них порядок.
- 13** Адміністрації пенітенціарних установ повинні вести облік різних видів правопорушень, обмежень та стягнень, що застосовуються на практиці. Це може допомогти пенітенціарним органам визначити причини, через які в'язні або певні категорії в'язнів порушують правила внутрішнього розпорядку в'язниць, та розробити заходи, які можуть бути вжиті для усунення цих причин та поліпшення ефективності певних видів стягнень та обмежень.

Необхідність та пропорційність

- 14** Обмеження та стягнення не мають на меті накладати додаткове покарання, а мають забезпечувати правомірну мету - гарантування безпечного утримання в'язнів під вартою, надійного функціонування в'язниці та упорядкованого життя в громаді. У зв'язку з цим, Правило 36 закріплює принципи необхідності та пропорційності у відповідності до вимоги ставитись "із повагою до всіх в'язнів, зважаючи на їхню гідність та цінність як людей".²²²
- 15** Можуть застосовуватися лише стягнення, які передбачені законодавством та нормативно-правовими актами, і вони повинні бути пропорційними порушенню, за яке вони накладаються (Правило 39 (2)). Спеціальний доповідач ООН із питань тортур зазначив, що "покарання, яке непропорційне проступку", було б все одно, що "зробити позбавлення волі більш суворішим у неналежний спосіб".²²³
- 16** Принцип пропорційності повинен визначатися в кожному конкретному випадку. Отже, у всіх рішеннях дисциплінарного характеру слід звертати увагу на характер та тяжкість проступку, щодо якого робиться звинувачення, роль особи у цьому проступку, будь-які пом'якшувальні чи обтяжуючі чинники та ймовірний вплив на них внаслідок застосування стягнень.
- 17** КЗК наголосив, щоб будь-яке обмеження прав в'язня було пропорційним, воно "повинно бути пов'язане з фактичною або потенційною шкодою, яку в'язень заподіяв або спричинить своїми діями (або потенційною шкодою, на які він/вона наражається) в умовах в'язниці".²²⁴
- 18** Повинен застосовуватися індивідуальний підхід до слухань у кожному конкретному випадку, навіть якщо до інциденту чи порушення має відношення велика кількість людей. Це важливо для визначення конкретної ролі окремої особи, а також для визначення потенційних наслідків певних стягнень для кожної особи. Як приклад із-за меж регіону ОБСЄ, в *Африканській хартії прав людини і народу* зазначається, "покарання є особистим і може бути накладено лише на порушника".²²⁵

222. "The Mandela Rules", *op. cit.*, note 1, Rule 1; "ICCPR", UNGA, *op. cit.*, note 156, Article 10. ["Правила Мандели", вказ. пр., примітка 1, Правило 1; "МПППП", ГА ООН, вказ. пр., примітка 156, Стаття 10.]

223. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.* note, 60, para. 57. [Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295", вказ. пр., примітка 60, п. 57.]

224. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), "21st General Report of the CPT, Council of Europe, CPT/Inf (2011)28, 10 November 2011, para. 55(a) [Європейський комітет із запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (КЗК), "21-й Загальний звіт КЗК, Рада Європи, CPT/Inf (2011)28, 10.11.2011 р., п. 55 (a)]

225. "The African Charter on Human and People's Rights – the Banjul Charter", Organization of African Unity, 27 June 1981, Article 7(2) ["Африканська хартія прав людини і народів - Банджувська хартія", Організація Африканської Єдності, 27.01.1981 р, Стаття 7(2)]

- 19 При прийнятті рішень у кожному конкретному випадку необхідно враховувати, що порушення правил внутрішнього розпорядку в'язниці може бути не наслідком непокори, а може, наприклад, бути викликано пережитою травмою, психічним захворюванням або порушенням розвитку. Згідно з Правилами Мандели, адміністрації пенітенціарних установ в'язниць повинні враховувати такі неявні причини. У Правилах стверджується, що в'язні не підлягають застосуванню стягнень, якщо порушення було безпосередньо пов'язано з психічним захворюванням або порушенням розвитку (Правило 39 (3)).

Заборонені стягнення та обмеження

- 20 Відповідно до абсолютної заборони міжнародним правом тортур чи інших видів жорстокого поводження (див. також Правило 1 Правил Мандели), обмеження та стягнення у жодному разі не повинні бути рівнозначними такому поводженню. З цією метою Правило 43 передбачає невиключний перелік стягнень, які були визнані такими, що являють собою таке поводження.
- 21 Перелік, який наведений у Правилі 43, не є повним. Заборона охоплює й інші обмеження та стягнення, якщо державний службовець навмисно заподіює серйозні психічні або фізичні страждання з метою покарання, залякування чи примусу, дискримінації або для отримання зізнання.
- 22 Можливо, що обмеження або стягнення не являють собою катування чи інші види жорстокого поводження, але поєднання таких заходів або застосування їх поспіль один за одним досягає того рівня, коли їх можна назвати тортурами чи жорстоким поводженням. Це може стосуватися, наприклад, частих переведень в'язня з однієї пенітенціарної установи до іншої як форми каральної дії. Сюди також можна віднести повторне застосування дисциплінарних заходів через короткі проміжки часу.
- 23 У Правилі 42 міститься перелік житлових умов, на які всі без винятку в'язні мають право. Відповідно, призупинення або погіршення забезпечення умов, таких як освітлення, харчування, наявність питної води чи охорона здоров'я за жодних обставин не повинно використовуватися як дисциплінарне стягнення.
- 24 У Правилах Мандели чітко вказується, що в'язнів ніколи не слід поміщати ні в темну, ні в постійно освітлену камеру. З цією метою в Технічних настановах із проектування пенітенціарних об'єктів, який підготовлено УОП ООН, зазначається, що «надзвичайно важливо, щоб у процесі проектування, будівництва або реконструкції пенітенціарних установ не створювалися приміщення та обладнання, що суперечать принципам прав людини. Зокрема, жоден об'єкт не повинен проектуватися, будуватися або реконструюватися таким чином, щоб в них передбачалося використання ланцюгів або кайданів як засобів обмеження рухомості або використання неосвітлюваних камер чи блоків камер для ізоляції».²²⁶
- 25 Вираз «обмеження або дисциплінарні стягнення» чітко вказує, що будь-яке таке поводження заборонено незалежно від того, застосовані вони в рамках дисциплінарної процедури чи заради охорони, безпеки та порядку у в'язниці.
- 26 У жодному разі не слід застосовувати дисциплінарні стягнення до в'язнів, які намагалися вчинити самогубство або заподіяли собі шкоду. Натомість цим особам необхідно забезпечити відповідний догляд та лікування.²²⁷

Право на захист та законне представництво у дисциплінарному провадженні

- 27 Для того, щоб в'язні знали свої права та обов'язки, їм потрібно надавати чітку та всеосяжну інформацію про відповідні правила та процедури мовою та у форматі, що вони розуміють. У **пунктах 116-129 Розділу 1** цього інструктивного документа більш детально розглядається інформація, яка повинна надаватися в'язням.

226. "Technical Guidance for Prison Planning", UNOPS, *op. cit.*, note 87, p.32. ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, вказ. пр., примітка 87, с 32.]

227. "Preventing Suicide in Jails and Prisons", WHO/International Association for Suicide Prevention, *op. cit.*, note 183, p.20. ["Запобігання самогубствам у виправних установах і в'язницях", ВООЗ /Міжнародна асоціація запобігання самогубствам, вказ. пр., примітка 183, с 20.]

- 28 Якщо в'язнів звинувачують у порушенні правил внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи, їх невідкладно слід інформувати про звинувачення проти них зрозумілою їм мовою (Правило 41 (2)). Потім їм слід надати достатньо часу та забезпечити відповідні умови для підготовки до свого захисту.
- 29 Для того, щоб в'язні ефективно підготували свій захист, "достатній час та умови", що їм надаються, повинні як мінімум включати детальний виклад звинувачень проти них, копії відповідних правил та нормативно-правових актів, допомогу усного перекладача, доступ до письмового приладдя або комп'ютера.
- 30 В'язні можуть захищатися самостійно або скористатися послугами юридичного представника, "якщо цього вимагають інтереси правосуддя, зокрема, у випадках, що стосуються серйозних дисциплінарних звинувачень". Визначення "якщо цього вимагають інтереси правосуддя" та "серйозні дисциплінарні звинувачення" повинні враховувати:
- справи, які є особливо складними;
 - звинувачення, що стосуються в'язнів, які не спроможні зрозуміти звинувачення та процедуру, а також тих, які нездатні самостійно захищатись;
 - звинувачення, які передбачають покарання, що може призвести до серйозних наслідків для в'язня та/або суттєвих змін в умовах його ув'язнення;
 - випадки, коли відповідне законодавство чи правила внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи нечітко сформульовані;
 - як національне законодавство визначає серйозний дисциплінарний проступок;
 - чи є діяння порушенням, яке підлягає переслідуванню судовими органами, а не чимось, що має вирішуватися в рамках правил внутрішнього розпорядку пенітенціарної установи та дисциплінарних процедур.
- 31 Право в'язнів захищати себе самостійно означає, що обвинувачений повинен мати можливість бути присутнім на слуханні його справи та щоб його справа розглядалась органом, що приймає рішення. Право бути присутнім на слуханні застосовується незалежно від того, представлені в'язні через юридичного представника чи ні. Вони також повинні мати можливість проведення перехресного допиту будь-яких свідків порушення, у якому вони звинувачуються, задавати запитання, вимагати пояснень та досліджувати будь-які докази, що мають відношення до звинувачення.
- 32 КПТ ООН надав рекомендації щодо гарантій справедливого судового розгляду дисциплінарного провадження у в'язниці, які включають право "бути особисто заслуханим; викликати свідків та досліджувати докази, які надані проти них; отримати копію тексту будь-якого дисциплінарного рішення щодо них та отримати усне пояснення причин такого рішення та способів подання апеляції, а також подавати апеляцію до незалежного органу щодо будь-яких накладених стягнень".²²⁸
- 33 У разі недоступності правової допомоги або якщо в'язні не спроможні захищати себе самостійно, вони повинні мати можливість звернутися до іншої особи за допомогою в їхньому захисті.
- 34 В'язнів потрібно своєчасно письмово інформувати про результати будь-якого дисциплінарного провадження та потрібно, щоб вони мали доступ до судового перегляду (Правило 41 (4)).

Право на судовий перегляд

- 35 Можливість домагатися судового перегляду дисциплінарного рішення особливо важлива у справах, що стосуються стягнень, що призведуть до серйозних наслідків для в'язня та/або суттєвих змін умов його ув'язнення.
- 36 Суд повинен бути достатньо компетентним для прийняття рішення щодо суті та суворості стягнення, а також повинен мати повноваження скасувати рішення, які прийняті керівництвом пенітенціарної установи.

228. "CAT/C/51/4"; UN Committee Against Torture, *op. cit.*, note 66, para. 41; see also "European Prison Rules", Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Article 59. ["CAT/C/51/4", Комітет ООН проти тортур, вказ. пр., примітка 66, п. 41; див. також "Європейські пенітенціарні правила", Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Стаття 59.]

- 37 Як правило, дисциплінарне стягнення не повинно застосовуватися до закінчення строку оскарження та до завершення процедури судового перегляду у випадках, коли було подано апеляцію.

Ведення обліку

- 38 Будь-які дисциплінарні стягнення повинні бути задокументовані в особовій справі в'язня (Правило 8 (с) та (е)) та включати відомості про порушення, відомості та результати дисциплінарної процедури, а також відомості про стягнення та дату накладення стягнення. Пенітенціарні органи також повинні вести центральний реєстр дисциплінарних стягнень відповідно до Правила 39 (2) Правил. Така інформація може бути корисною для контролю ефективності різних видів дисциплінарних стягнень. Подібні записи також слід вести стосовно обмежувальних заходів. Ведення обліку більш докладно висвітлено в **пунктах 01-63 Розділу 1** цього інструктивного документа.
- 39 Застосування дисциплінарних стягнень слід ретельно контролювати, щоб центральний орган пенітенціарної системи міг виявити будь-яке незвичне або надмірне застосування певних форм обмежень або дисциплінарних стягнень.

Навчання персоналу

- 40 Відповідно до правила 76 (1) (b), всі співробітники повинні пройти навчання з техніки запобігання та знімання напруження, а також із заборонених та дозволених видів стягнень та обмежень. У тому числі навчання має стосуватися обов'язку поважати людську гідність усіх в'язнів та заборони певної поведінки, зокрема тортур та інших видів жорстокого поводження. Таке навчання повинно оновлюватися для відображення будь-яких змін у законодавстві та політиці, а також будь-яких нових висновків, пов'язаних із впливом стягнень та обмежень на людину, як з точки зору медицини, так і пенітенціарної науки.
- 41 Про будь-які зміни у дисциплінарній політиці необхідно сповна інформувати всіх співробітників, найкраще це слід робити перед тим, як застосовувати їх на практиці.

4.2. ОДИНОЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ

- 42 В рамках перегляду МСП була взята до уваги наявність вагомого звуду міжнародного права, який передбачає регламентацію та обмеження використання одиночного ув'язнення.²²⁹ Варто зазначити, що термін "одиночне ув'язнення" часто використовується як заміник термінів "ізоляція" та "роздільне тримання".

Через згубний вплив ізоляції на людей та можливе зловживання цією практикою було введено Правило 37 (d), щоб роз'яснити, що співробітники пенітенціарної установи можуть відокремити в'язня від загального контингенту в'язнів лише тоді, коли це дозволено законом, незалежно від тривалості періоду такого відокремлення та незалежно від терміну, що використовується для такого заходу (одиночне ув'язнення, ізоляція, роздільне тримання, відділення спеціального догляду або утримання в обмежувальних умовах).

Правила застосовуються незалежно від того, чи застосовується примусове відокремлення від загального контингенту в'язнів як дисциплінарне стягнення для ізоляції людей, яких тримають під вартою під час поточного кримінального розслідування, чи як адміністративний захід для управління певними категоріями в'язнів або в рамках судового вироку. Правила також застосовуються незалежно від того, чи застосовується захід адміністрацією пенітенціарної установи, дисциплінарним комітетом або судом.²³⁰

229. See for example, "Basic Principles for the Treatment of Prisoners", adopted by General Assembly resolution 45/111 of 14 December 1990, Principle 7 [Див., наприклад, "Основні принципи поводження з в'язнями", Резолюція №45/111 ГА ООН від 14.12.1990 р., Принцип 7]; "United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 20: Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (article 7 ICCPR)", *op. cit.*, note 10. ["Комітет ООН із прав людини, Загальний коментар №20: Заборона катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (Стаття 7 МПГПП)"; вказ. пр., примітка 10.]

230. В тому числі, наприклад, для в'язнів, які перебувають у камері смертників, або в'язнів, які відбувають довічне покарання.

Усі держави повинні в міру можливості уникати використання одиночного ув'язнення, і вживати заходи до його цілковитого скасування.²³¹ У відповідності з Правилем 37 (d), використання будь-якої форми примусового відокремлення, чи в якості дисциплінарного стягнення, чи для забезпечення порядку та безпеки, повинно бути дозволено законодавством або нормативно-правовим актом компетентного адміністративного органу.

Застосування одиночного ув'язнення повинно регламентуватися в рамках ширших дисциплінарних процедур із зазначенням гарантій, які викладені у письмовій формі. Відповідні закони та нормативно-правові акти також повинні чітко викладати заборони та обмеження щодо використання одиночного ув'язнення.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ОДИНОЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ

Правило 38(2): Адміністрація пенітенціарної установи вживає необхідні заходи стосовно в'язнів, які зараз відокремлені або раніше були відокремлені, для пом'якшення можливих негативних наслідків їхнього ув'язнення для них та їхньої громади після їхнього звільнення з ув'язнення.

Правило 44: Для цілей цих правил одиночне ув'язнення стосується ув'язнення в'язнів протягом більше 22 годин на добу без змістовних контактів із людьми. Подовжене одиночне ув'язнення стосується одиночного ув'язнення упродовж відрізка часу, що перевищує 15 днів поспіль.

Правило 45:

1. Одиночне ув'язнення застосовується як останній засіб лише у виняткових випадках упродовж якомога коротшого проміжку часу за умови незалежного перегляду і лише з дозволу компетентного органу. Одиночне ув'язнення не призначається на підставі вироку в'язня.

2. Застосування одиночного ув'язнення повинно бути заборонено у випадку з в'язнями із психічними або фізичними вадами, коли їхній стан буде погіршуватися внаслідок таких заходів. Продовжує діяти заборона застосовувати одиночне ув'язнення та подібні заходи у випадках, пов'язаних із жінками та дітьми, про що зазначено в інших стандартах та нормах Організації Об'єднаних Націй у сфері попередження злочинів та кримінального правосуддя.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 43** Існує переконливе документальне підтвердження негативного та часто довготривалого впливу одиночного ув'язнення на фізичне й психічне здоров'я та самопочуття в'язнів. Медичні дослідження підтверджують, що позбавлення можливості змістовних контактів із людьми може призвести до "синдрому ізоляції", симптоми якого включають тривогу, депресію, гнів, когнітивні розлади, порушення сприйняття, параною, психоз, заподіяння собі шкоди та самогубство. Це також може зруйнувати особистість людини.²³²
- 44** Стамбульська заява про використання та наслідки одиночного ув'язнення (Стамбульська заява) також це зафіксувала. В ній говориться, що "одиночне ув'язнення може спричинити серйозні психологічні, а іноді і фізіологічні негативні наслідки (...) Негативні наслідки для здоров'я можуть мати місце вже після декількох днів одиночного ув'язнення, і ризик зростає з кожним наступним днем, проведеним в таких умовах. (...) Основною негативною особливістю одиночного ув'язнення є те, що воно зменшує змістовні соціальні контакти до рівня соціального та психологічного стимулу, який для багатьох буде недостатнім для підтримки позитивного стану здоров'я та самопочуття."²³³

²³¹ Basic Principles for the Treatment of Prisoners", UNGA, *op. cit.*, note 232, Principle 7; UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Interim Report to the General Assembly, A/66/268 5 August 2011, paras. 82-101 ["Основні принципи поводження з в'язнями", ГА ООН, вказ. пр., примітка 232, Принцип 7; Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Хуан Е. Мендес, Проміжний звіт Генеральній Асамблеї, A/66/268, 5.08.2011 р., п. 82-101.]; Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295, *op. cit.* note 60, para. 60-61; The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, adopted on 9 December 2007 at the International Psychologist Trauma Symposium, Istanbul [Доповідь Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295, вказ. пр., примітка 60, п. 60-61; Стамбульська заява про використання та наслідки одиночного ув'язнення, яка прийнята 9.12.2007 р. на Міжнародному симпозиумі з психологічної травми, Стамбул].

²³² More detailed information about the harmful impacts of solitary confinement can be found in Grassian S, "Psychiatric effects of solitary confinement", *Journal of Law and Policy*, Vol. 22, 2006, pp. 325-383; Craig Haney, "Mental health issues in long-term solitary and "supermax" confinement", *Crime & Delinquency*, Vol. 49, No. 1, 2003, pp. 124-156; Sharon Shalev, "A sourcebook on solitary confinement", Mannheim Centre for Criminology - London School of Economics, 2008; "Interim report of the Special Rapporteur on torture, A/66/268", *op. cit.*, note 233. [Більш детальну інформацію про шкідливі наслідки одиночного ув'язнення можна знайти в: Грассіан С., "Психіатричні наслідки одиночного ув'язнення", Вісник права та політики, том 22, 2006 р., с. 325-383; Крейг Хейні, "Проблеми психічного здоров'я під час довгострокового одиночного і "надсуворого" ув'язнення", Злочин та правопорушення, том. 49, №1, 2003 р., с. 124-156; Шарон Шалев, "Збірник матеріалів про одиночне ув'язнення", Центр криміналістики Мангейма Лондонської школи економіки, 2008 р.; "Проміжний звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/66/268", вказ. пр., примітка 233.]

²³³ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, *op. cit.*, note 234, p. 2. [Стамбульська заява про використання та наслідки одиночного ув'язнення, вказ. пр., примітка 234, с. 2.]

- 45 Одиночне ув'язнення за певних обставин може бути рівнозначним жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Крім того, через ізоляцію, яка характерна для одиночного ув'язнення, існує підвищений ризик інших наявних порушень прав людини.
- 46 Одиночне ув'язнення також може збільшити ризик самогубства або заподіяння собі шкоди, особливо для в'язнів із психічними розладами. Як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), "соціальна й фізична ізоляція та відсутність можливості доступу до джерел допомоги посилюють ризик самогубства. Тому важливим елементом запобігання самогубств у виправних установах є змістовні соціальні контакти".²³⁴ Можливі довгострокові наслідки ізоляції, які включають ризик самогубства та заподіяння собі шкоди, означають, що цей ризик існує не тільки протягом самого періоду ізоляції. Можливі довгострокові психологічні наслідки можуть зберігатися довгий час після застосування такого покарання і тривати навіть після звільнення з в'язниці.
- 47 Застосування одиночного ув'язнення, як правило, негативно позначається на відносинах між персоналом і в'язнями та на соціальній згуртованості у в'язниці. Певно, що одиночне ув'язнення також негативно впливає на перспективи ресоціалізації та реабілітації в'язня. Спеціальний доповідач ООН із питань тортур заявив, що одиночне ув'язнення перешкоджає реабілітації, котра є кінцевою метою пенітенціарних систем.²³⁵

234. "Preventing Suicide in Jails and Prisons", WHO/International Association for Suicide Prevention, *op. cit.*, note 183, p.16. ["Запобігання самогубствам у виправних установах і в'язницях", ВООЗ/Міжнародна асоціація запобігання самогубствам, вказ. пр., примітка 183, с. 16.]

235. "Solitary confinement should be banned in most cases, UN expert says", UN News Centre, website, 18 October 2011 ["Одиночне ув'язнення повинно бути заборонено у більшості випадків, вважає експерт ООН", Центр новин ООН, веб-сайт, 18.10.2011 р.]

- 48 7-й принцип Основних принципів поводження з в'язнями, які прийняті ООН, закликає докладати зусилля стосовно "скасування одиночного ув'язнення як покарання або обмеження його використання".²³⁶

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Визначення одиночного ув'язнення

- 49 Заборона та обмеження одиночного ув'язнення, які включені до Правил Мандели, діють незалежно від того, застосовується цей захід як дисциплінарне стягнення чи для інших цілей (див. Правило 37 (d), Правило 43 (1) та визначення у Правилі 44).
- 50 *Ессекський документ* має на меті пояснити термін "змістовні контакти з людьми", який використовується у Правилі 44 для визначення того, чого в'язнів позбавляють під час одиночного ув'язнення. Змістовний контакт визначається як «обсяг та якість соціальної взаємодії та психологічного стимулювання, які необхідні людям для свого психічного здоров'я та добробуту. Для такої взаємодії потрібно, щоб контакт між людьми був віч-на-віч і безпосереднім (без фізичних бар'єрів), і не лише швидкоплинним або випадковим, а таким, що дозволяє встановлювати міжособистісне спілкування на рівні співпереживання. Контакт не повинен обмежуватися тільки тією взаємодією з людьми, яка визначається звичним розпорядком в'язниці, ходом (кримінального) розслідування або медичною необхідністю».²³⁷
- 51 "Змістовні контакти з людьми" не полягають в тому, що працівники в'язниці "доставляють піднос із їжею, пошту або ліки до дверей камери, або що в'язні можуть докрикуватися один до одного крізь стінки камери або вентиляційні отвори. Для дотримання принципу, який лежить в основі Правил, необхідно, щоб контакти забезпечували стимули, які необхідні для добробуту людини, що передбачає обмін на рівні співпереживань та стійку соціальну взаємодію. Змістовні контакти між людьми є безпосередніми, а не опосередкованими, постійними, а не рідкими, і вони повинні передбачати справжній діалог. Такі контакти в'язень може підтримувати зі співробітниками пенітенціарної установи або зовнішньої організації, окремими в'язнями, родичами, друзями чи іншими особами - або разом із декількома категоріями цих осіб.²³⁸

Використання лише у виняткових випадках

- 52 Правило 45 зазначає, що "одиночне ув'язнення застосовується як останній засіб лише у виняткових випадках упродовж якомога коротшого проміжку часу (...)". На цій позиції наголошували багато міжнародних органів, у тому числі Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та КПТ ООН.²³⁹
- 53 Одиночне ув'язнення вважається крайнім заходом, який має застосовуватися лише тоді, коли вже були використані інші заходи, і вони виявилися безуспішними.

236. "Basic Principles for the Treatment of Prisoners", UNGA, *op. cit.*, note 232, Principle 7. ["Основні принципи поводження з в'язнями", ГА ООН, вказ. пр., примітка 232, Принцип 7.]

237. "Essex paper 3", PRI/Essex University, *op. cit.*, note 4, p. 89. ["3-й ессекський документ", Організація "PRI"/Ессекський університет, вказ. пр., примітка 4, с 89.]

238. Там само, с 89.

239. See also "European Prison Rules", Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Rule 60.5. [Див. Також "Європейські пенітенціарні правила", Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Правило 60.5.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: США - ІНІЦІАТИВА ЗА БЕЗПЕЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ РОЗДІЛЬНОМУ УТРИМАННЮ [4.1]

Інститут правосуддя “Вера” (The Vera Institute of Justice) - це науково-дослідницький інститут у Сполучених Штатах, який співпрацює із системами виконання покарань у країні, щоб зменшити використання ними “роздільного тримання” (одиначного ув'язнення) шляхом сприяння реалізації безпечних та ефективних альтернатив у рамках проекту „Ініціатива за безпечні альтернативи роздільному утриманню” (Safe Alternatives to Segregation – SAS).²⁴⁰

У партнерстві з департаментами виконання покарань у штатах Небраска, Північна Кароліна та Орегон та місцевими департаментами в окрузі Міддлсекс (штат Нью-Джерсі) та м. Нью-Йорк, “Вера” проводить “повний аналіз правил та методів роботи департаментів виконання покарань” та аналізує дані, щоб “визначити спонукальні чинники та особливості,

які характеризують осіб, що утримуються роздільно”. “Вера” також надає “рекомендації щодо змін у правилах та методах роботи, які можуть безпечно та ефективно зменшити використання роздільного тримання в усіх системах та допоможуть виконати ці рекомендації”.²⁴¹

Окрім цього, онлайнвий Ресурсний центр „Безпечні альтернативи роздільному утриманню” пропонує найновіші дослідження, звіти, аналітичні виклади та інформацію про реформи, що впроваджуються в Сполучених Штатах. Ресурсний центр має на меті інформувати посадових осіб системи виконання покарань, розробників керівних документів, адвокатів, ЗМІ та громадськість про поточну ситуацію щодо використання роздільного тримання в США, про його наслідки та про заходи, які можна здійснити для вирішення цього питання.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗОЛЯТОРІВ В АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ [4.2]

За результатами дослідження ізоляторів та центрів суворого нагляду в Англії та Уельсі²⁴² були виявлені наступні приклади перспективних методів роботи:

Декларація про цілі установи була розміщена в одному з ізоляторів на видному місці, щоб в'язні могли її бачити. Цілі установи, які були викладені в декларації, полягали в тому, щоб “протидіяти негативній поведінці та заохочувати позитивну участь із метою успішної реінтеграції в'язнів у суспільство”.

В іншому ізоляторі намагалися вирішити основні причини, що призвели до того, що в'язнів потрібно було утримувати роздільно. Співробітники ізолятора вступають у контакт із в'язнями для виявлення та вирішення проблем у їхній поведінці, що призвели до рішення про їхнє відокремлення. Така взаємодія включає роботу з в'язнями щодо їхнього ставлення та поведінки. Деякі комісії з перегляду роздільного тримання вивчали причини застосування роздільного тримання і підходили до них як до проблем, які можна було б вирішити, а не використовувати як виправдання для подальшого роздільного тримання.

У різних ізоляторах використовувались різні способи інформування в'язнів про роздільне тримання.

Вони включали:

- розміщення на видному місці інформації про мету роздільного тримання;

- розміщення стендів з описом очікуваної поведінки та прав, які розміщувалися поруч із телефонами в іншому ізоляторі;
- довідкові буклети про правила та очікувані результати від перебування в ізоляторі.

В одному з ізоляторів проводилися регулярні перевірки (принаймні раз на тиждень) за участю представників відділів пробації, безпечного тримання під вартою, психологічної допомоги, охорони психічного здоров'я, охорони здоров'я та капеланської служби. Незалежна комісія з контролю також брала участь у щотижневих перевірках.

В одному з ізоляторів спеціально було призначено співробітника із комісії з питань роздільного тримання, щоб він займався організацією корисної діяльності в'язнів, тому що це питання завжди ігнорувалося. Контактуючи індивідуально з кожним в'язнем, цей спеціаліст планує і організує участь в'язнів у програмах навчання, різних заняттях для розваги, виконанні роботи безпосередньо у камері та інших видах діяльності з урахуванням індивідуальних потреб, інтересів та здібностей в'язнів, які утримуються роздільно.

В одній із відвіданих пенітенціарних установ в'язням, які нещодавно були поміщені в одиночні камери, роздають довідковий буклет з інформацією про те, що вони “можуть попросити, щоб їм видали різні навчальні матеріали та приладдя, щоб продовжувати навчання” під час перебування в ізоляторі.

²⁴⁰. Для отримання додаткової інформації див. www.vera.org and www.safealternativestosegregation.org.

²⁴¹. See: “Safe Alternatives to Segregation Initiative”, VERA Institute for Justice Див. “Ініціатива за безпечні альтернативи роздільному утриманню”, Інститут правосуддя “Вера” www.safealternativestosegregation.org/about.

²⁴². Sharon Shalev & Kimmet Edgar, “Deep Custody: Segregation units and close supervision centres in England and Wales”, The Prison Reform Trust, 2015, pp. vii-viii [Шарон Шалев та Кімметт Едгар, “Цілков суворий режим тримання під вартою: ізолятори та центри суворого режиму в Англії та Уельсі”, “The Trust Reform Trust”, 2015 p., c vii-viii]

Цілковита заборона

- 54** Правила Мандели цілком і повністю забороняють використання безстрокового²⁴³ та подовженого одиночного ув'язнення, кожне з яких рівнозначне тортурам або іншим видам жорстокого поводження.²⁴⁴
- 55** Правило 44 роз'яснює, що подовжене одиночне ув'язнення стосується ув'язнення, яке триває понад 15 безперервних діб. Обґрунтування заборони передбачає, що вона також застосовується, коли періоди ізоляції застосовуються поспіль майже один за одним. КПТ ООН рекомендує заборонити послідовні дисциплінарні покарання, які призводять до безперервного періоду одиночного ув'язнення, що перевищує максимальний строк.²⁴⁵ Спеціальний доповідач ООН із питань тортур також зазначив, що заборона повинна включати “часто поновлювані заходи, що рівнозначні подовженому ув'язненню”.²⁴⁶ Обмеження щодо максимального строку тривалістю 15 діб поспіль застосовується і тоді, коли в'язнів, яких утримують в одиночному ув'язненні, переводять з однієї установи до іншої.
- 56** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур заявляє, що “якщо одиночне ув'язнення використовуються навмисно для таких цілей, як покарання, залякування, примус, отримання інформації чи зізнання, або з будь-якої причини, що пов'язана з дискримінацією, і якщо викликані при цьому біль або страждання є серйозними, то воно рівнозначне катуванню (А / 66/268, пункти 76, 87 та 88)”²⁴⁷
- 57** Правило 45 (2) повторює заборону використовувати одиночне ув'язнення “та подібні заходи” у випадках, що стосуються жінок та дітей, як це зазначено в інших стандартах та нормах ООН. До них відноситься Правило 22 Бангкокських правил, яке визначає, що “покарання у вигляді суворої ізоляції або роздільного утримання в дисциплінарному ізоляторі не застосовується до ув'язнених вагітних жінок, жінок з немовлятами та матерів, що годують грудьми». Це пов'язано з можливими ускладненнями здоров'я, які можуть виникнути у вагітних, і тим фактом, що таким чином постраждають діти, якщо їх відокремлять від батьків. Правило 67 Гаванських правил забороняє поміщати неповнолітніх в одиночне ув'язнення в якості дисциплінарного заходу. Комітет із прав дитини та Спеціальний доповідач ООН із питань тортур закликали держави у жодному разі не застосовувати одиночне ув'язнення до дітей.²⁴⁸
- 58** Цілком і повністю забороняється використання одиночного ув'язнення для в'язнів із проблемами психічного здоров'я, враховуючи їхню знижену розумову працездатність та те, що одиночне ув'язнення часто призводить до серйозного загострення наявних проблем із психічним здоров'ям.²⁴⁹

Інші обмеження

- 59** У разі застосування одиночного ув'язнення в якості дисциплінарного стягнення мають застосовуватися всі відповідні істотні процесуальні гарантії, які детально викладено у Правилі 39, у тому числі принципи належної судової процедури. Стосовно питання про пропорційність застосування одиночного ув'язнення, КЗК зазначає, що “зважаючи на те,

243. Термін „безстрокове” одиночне ув'язнення означає, що в'язень не знає, коли цей вид ув'язнення закінчиться.

244. “Interim Report of the Special Rapporteur on Torture, A/66/268”, *op. cit.*, note 233, paras. 57-61 and 81. [“Проміжний звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/66/268”, вказ. пр., примітка 233, п. 57-61 та 81.]

245. See, Concluding observations Portugal, UN CAT, CAT/C/PRT/CO/5-6, 23 December 2013, para. 12 [Див. Заключні зауваження щодо об'єднаних періодичних звітів №5 та №6 Португалії, КПТ ООН, CAT/C/PRT/CO/5-6, 23.12.2013 р., п. 12.]

246. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295”, *op. cit.* note 60, para.61. [“Доповідь Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295”, вказ. пр. примітка 60, п. 61.]

247. Там само, п. 60.

248. For example “Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 44 of the Convention, Concluding observations: Denmark, CRC/C/DNK/CO/3”, Committee of the Rights of the Child, 23 November 2005, para. 59 (a); “Interim Report of the Special Rapporteur on Torture, A/66/268”, *op. cit.*, note 233, para. 86 [Наприклад, “Розгляд звітів, поданих державами-учасницями відповідно до Статті 44 Конвенції, Заключні зауваження: Данія, CRC/C/DNK/CO/3”, Комітет із прав дитини, 23.11.2005 р., п. 59 (a); “Проміжний звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/66/268”, вказ. пр., примітка 233, п. 86.]

249. Istanbul Statement on the use and effects of solitary confinement, *op. cit.*, note 234, p. 4; see also Report of the Special Rapporteur on torture, A/66/268, *op. cit.*, note 233, paras. 67-68 and 78; Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295”, *op. cit.*, note 60, para. 61; For more information on the impact of solitary confinement on mental health, see Sharon Shalev, “A sourcebook on solitary confinement”, *op. cit.*, note 235. [Стамбульська заява про використання та наслідки одиночного ув'язнення, вказ. пр. примітка 234, с. 4; див. також Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/66/268, вказ. пр., примітка 233, п. 67-68 та 78; Звіт Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295”, вказ. пр., примітка 60, п. 61; Детальніше про вплив одиночного ув'язнення на психічне здоров'я див. Шарон Шалев, “Збірник матеріалів про одиночне ув'язнення”, вказ. пр., примітка 232.]

що одиночне ув'язнення є серйозним обмеженням прав в'язня, яке неодмінно пов'язано з ризиками для нього, рівень фактичної або потенційної шкоди від його поведінки повинен бути щонайменше таким же серйозним і таким, що можна усунути лише за допомогою цього засобу”.²⁵⁰

- 60 У деяких країнах перевезення між установами може тривати протягом багатьох днів або навіть тижнів. При цьому в'язнів можуть перевозити в умовах, що рівнозначні одиночному ув'язненню. У таких ситуаціях повинні застосовуватися всі гарантії захисту, які мають відношення до одиночного ув'язнення.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: КОМПЛЕКТ МАТЕРІАЛІВ З ВИМОГОЮ ПРИПИНИТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОДИНОЧНОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ [4.3]

Американська спілка захисту громадянських свобод (АСГС) підготувала набір вичерпних інформаційних ресурсів для припинення одиночного ув'язнення дітей. Цей комплект матеріалів надається у додатку до доповіді АСГС *“Наодинці та у стані страху: діти в одиночному ув'язненні та ізоляції у центрах тримання під вартою та виправних установах для неповнолітніх”*.²⁵¹ В ньому робиться короткий виклад проблеми одиночного ув'язнення молоді у місцях тримання під вартою для неповнолітніх та шляхи її вирішення.

Набір матеріалів включає інформацію про залучення молоді, яка перебуває в таких установах, до дискусій про одиночне ув'язнення. Крім цього, в комплекті містяться інформаційно-пропагандистські матеріали та приклади типового законодавства щодо обмеження одиночного ув'язнення та інших форм ізоляції у місцях тримання під вартою неповнолітніх. Також в комплекті подається докладна інформація про національні та міжнародні стандарти тримання під вартою неповнолітніх. АСГС також пропонує рекомендації щодо альтернатив одиночному ув'язненню дітей.²⁵²

Додаткові гарантії

- 61 Право вимагати незалежного перегляду рішення щодо застосування одиночного ув'язнення діє незалежно від причин, чому воно було застосовано.
- 62 Контролюючі органи повинні мати безперешкодний доступ до установ роздільного тримання та в'язнів, які в них утримуються. Така вимога діє незалежно від підстав, чому було застосовано ізоляцію. Органи з контролю також повинні мати доступ до відповідної документації, яка має відношення до одиночного ув'язнення. Роль органів внутрішньої інспекції та зовнішнього контролю розглядається у **пунктах 221-232 Розділу 1 та пунктах 01-24 Розділу 7** цього інструктивного документа.
- 63 Застосування одиночного ув'язнення має ретельно документуватись в особовій справі в'язня. Потрібно також здійснювати контроль за його застосуванням на рівні окремих установ та адміністрації пенітенціарної системи в цілому. З цього приводу Спеціальний доповідач ООН із питань тортур заявив, що:
- “Всі оцінки та рішення, що приймаються відносно застосування одиночного ув'язнення, повинні бути чітко задокументованими та легко доступними для осіб, які тримаються під вартою, та їхніх адвокатів. При цьому в записках вказуються прізвище та посада особи, яка застосовує одиночне ув'язнення; джерело з визначенням правових ознак для його застосування; виклад обґрунтування його застосування; тривалість одиночного ув'язнення; причини, чому одиночне ув'язнення визначено як належний захід, що відповідає стану психічного та фізичного здоров'я особи, яка тримається під вартою; причини, чому одиночне ув'язнення визначається як пропорційне порушенню; звіти щодо регулярного перегляду обґрунтування необхідності одиночного ув'язнення; та медична оцінка психічного та фізичного здоров'я особи, яка тримається під вартою”.²⁵³

250. “21st General Report”, CPT, *op. cit.*, note 227, para. 55. [“21-й загальний звіт”, КЗК, вказ. пр., примітка 227, п. 55.]

251. “Alone and Afraid: Children Held in Solitary Confinement and Isolation in Juvenile Detention and Correctional Facilities”, ACLU, June 2014 [“Наодинці та у стані страху: діти в одиночному ув'язненні та ізоляції у центрах тримання під вартою та виправних установах для неповнолітніх”, АСГС, червень 2014 р.]

252. Набір матеріалів доступний за адресою: www.aclu.org/report/alone-afraid.

253. “Interim Report of the Special Rapporteur on Torture, A/66/268”, *op. cit.*, note 233, para. 93. [“Проміжний звіт Спеціального доповідача з питань тортур, А/66/268”, вказ. пр., примітка 233, п. 93.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: РОБОТА БАГАТОПРОФІЛЬНИХ ГРУП СПЕЦІАЛІСТІВ В ІЗОЛЯТОРАХ [4.4]

Аналіз практики застосування ізоляції та засобів обмеження рухомості в Новій Зеландії²⁵⁴ показав, що на етапі виходу в'язнів із стану перебування в умовах роздільного тримання їм часто надається підтримка з участю багатопрофільної групи спеціалістів та шляхом залучення сім'ї. У більшості в'язниць, які були відвідані, велась певна робота багатопрофільних груп спеціалістів, зокрема при здійсненні оцінки необхідності роздільного тримання в'язнів, які відносяться до групи ризику. Як правило, у проведенні такої оцінки беруть участь співробітники в'язниці, медики, психіатри, трудотерапевти та представники місцевого психіатричного закладу.

Наприклад, в Оклендській чоловічій в'язниці щотижня проводяться наради для обговорення питань стосовно в'язнів зі складними потребами. У нарадах беруть участь психіатри, педагоги, спеціалісти пенітенціарної служби, а також представники центру судової психіатрії. Подібним чином у відділенні підвищеного ризику жіночої в'язниці в м. Крайстчерч багатопрофільна група у складі молодшого медичного персоналу, старших спеціалістів пенітенціарної служби та працівників цього відділення проводить щоденну оцінку стану всіх жінок з особистою участю ув'язненої. У слуханнях із перегляду необхідності роздільного тримання у в'язниці Південного Окленду беруть участь спеціаліст із питань культури, лікар-психіатр, спеціаліст пенітенціарної служби та сам в'язень.

Зменшення негативного впливу одиночного ув'язнення та інших стягнень

- 64 Пенітенціарні органи повинні докладати максимум зусиль для зменшення можливого негативного впливу одиночного ув'язнення (Правило 38 (2)) шляхом створення альтернативних соціальних контактів та забезпечення компенсаційних заходів після закінчення періоду ізоляції.
- 65 Дисциплінарні стягнення або обмежувальні заходи не повинні включати заборону контактів із родичами.
- 66 Потрібно робити все можливе для того, щоб дати можливість особам, які перебувають в одиночній камері, брати участь в інших аспектах в'язничного життя, які включають трудову, освітню та оздоровчу діяльність.

КОНТЕКСТ: ЗАХОДИ ЩОДО ПОМ'ЯКШЕННЯ НАСЛІДКІВ ОДИНОЧНОГО УВ'ЯЗНЕННЯ [4.5]

Заходи щодо пом'якшення можливого негативного впливу одиночного ув'язнення, як зазначено у Правилі 38 (2), можуть включати, наприклад:

- активізацію контактів із зовнішнім світом;
- розширення доступу до професійної, освітньої та оздоровчої діяльності;
- допуск в'язнів, які утримуються в одиночних камерах, до занять фізичними вправами або спільної участі в оздоровчих заходах;
- надання можливості в'язням із роздільним триманням, які бажать працювати, займатись працею у своїй камері або, якщо це можна зробити, у спеціально відведеному місці поряд з іншими;
- надання можливості мистецького самовираження для в'язнів, які поміщені в одиночну камеру на довший строк;
- надання доступу до тренажерного залу;
- надання музичних інструментів та матеріалів для рукоділля.

Профілактика та реінтеграція

- 67 Пенітенціарні органи повинні прагнути запобігати використанню ізоляції або відмовлятися від застосування цього засобу шляхом зосередження уваги на першопричинах інцидентів, що призводять до його використання. Після тримання в'язня в одиночному ув'язненні зусилля з самого початку повинні направлятися на його повернення та реінтеграцію до загального контингенту в'язнів.

254. Sharon Shalev, 'Thinking Outside the Box? A review of seclusion and restraint practices in New Zealand', New Zealand Human Rights Commission, April 2017 [Шарон Шалев, "Мислити нестандартно? Огляд методів застосування одиночного ув'язнення та засобів обмеження рухомості в Новій Зеландії", Новозеландська комісія з прав людини, квітень 2017 р.]

- 68 В'язнів, які перебували в одиночному ув'язненні, слід заохочувати пройти підсумкове обговорення із працівниками, а також забезпечити для них додатковий догляд та надання підтримки з метою запобігання необхідності повторного використання одиночного ув'язнення в майбутньому.
- 69 Після більш тривалого періоду ізоляції слід організувати поетапне повернення до загального контингенту в'язнів. Досвід показує, що можуть виникнути проблеми, коли в'язнів після одиночного ув'язнення відразу відпускають до загального контингенту в'язнів.
- 70 Правила Мандели не регламентують випадки, коли в'язень звертається з проханням про відокремлення від загального контингенту в'язниці (добровільне відокремлення). У таких випадках рекомендується, щоб адміністрація пенітенціарної установи спершу намагалась зрозуміти причини, через які в'язень хоче бути відокремленим, та спробувати вирішити проблему в інший спосіб. При наявності побоювання щодо безпеки цієї особи адміністрація пенітенціарної установи повинна зважити, чи може вона забезпечити для в'язня безпечне середовище без його ізоляції. Якщо ізоляція вважається єдиним можливим шляхом, її слід використовувати лише протягом того періоду часу, який необхідний для вирішення ситуації.

Планування та проектування одиночних камер

- 71 В УОП ООН були підготовлені певні мінімальні вимоги до планування та проектування одиночних камер. Зокрема, в них зазначається, що "включення одиночних камер у загальний проект в'язниці має обґрунтовуватися профілем ризику в'язнів, а не передбачатися як щось звичайне. Зокрема, у в'язницях із низьким рівнем безпеки одиночні камери можуть не знадобитися".²⁵⁵ У *Технічних настановах із проектування пенітенціарних об'єктів* зазначається, що при проектуванні одиночних камер застосовуються всі інші мінімальні вимоги розміщення в камерах, "які включають технічні характеристики площі, освітлення, вентиляції, опалення та охолодження. Також потрібно передбачити спеціальний відкритий майданчик, щоб забезпечити можливість фізичних вправ для в'язнів в ізоляції. Разом з тим, може виникнути необхідність облаштування окремого санвузла, їдальні, кухні та медпункту".²⁵⁶
- 72 У *Технічних настановах із проектування пенітенціарних об'єктів* також вказуються на те, що одиночні камери не повинні вважатися частиною загальної місткості в'язниці, тому що, коли в'язнів вилучають із загального контингенту та поміщають в ізоляцію, для них повинен бути простір для повернення після періоду перебування в ізоляції. У жодному разі не слід використовувати одиночні камери як засіб для зменшення переповненості.²⁵⁷

4.3. РОЛЬ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: РОЛЬ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ

Правило 46:

1. Медичні працівники не беруть участі у накладенні дисциплінарних стягнень чи застосуванні інших обмежувальних заходів. Однак вони приділяють особливу увагу здоров'ю в'язнів, які утримуються у будь-якій формі примусового відокремлення, в тому числі шляхом щоденного відвідування таких в'язнів і надання оперативної медичної допомоги та лікування на прохання таких в'язнів або персоналу в'язниці.
2. Медичні працівники невідкладно повідомляють керівнику пенітенціарної установи про будь-який негативний вплив дисциплінарних стягнень чи

інших обмежувальних заходів на стан фізичного або психічного здоров'я в'язня, щодо якого застосовуються такі стягнення або заходи. Вони висловлюють свою думку керівнику установи, якщо вважають за необхідне припинити або змінити обмежувальні заходи через стан фізичного або психічного здоров'я в'язня.

3. Медичні працівники мають повноваження переглядати та рекомендувати зміни щодо примусового відокремлення для того, щоб гарантувати, що таке відокремлення не призводить до погіршення стану здоров'я, загострення психічних розладів або ускладнення фізичних вад в'язня.

255. "Technical Guidance for Prison Planning", UNOPS, *op. cit.*, note 87, p.111. ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, вказ. пр., примітка 87, с 111.]

256. Там само, с 112.

257. Там само, с 111.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 73** У пункті 103 Розділу 6 розглядалося питання про те, що Принципи медичної етики ООН (Принцип 3) зазначають, що “участь у будь-яких професійних стосунках із в'язнями або особами, що тримаються під вартою, винятковою метою яких не є обстеження, охорона або поліпшення їхнього фізичного та психічного здоров'я, являє собою порушення медичної етики”.
- 74** Правило 32 (d) Правил Мандели наголошує ще раз на цілковитій забороні для лікарів та інших медичних працівників брати активну чи пасивну участь у діях, які можуть являти собою тортури або інші види жорстокого поводження.
- 75** Щоденні відвідування медичними працівниками осіб, які перебувають в умовах вимушеного відокремлення, важливі для оцінки впливу роздільного тримання на стан фізичного та психічного здоров'я в'язнів, у тому числі для виявлення ознак схильності до самогубства або заподіяння собі шкоди, а також для виявлення будь-яких ознак тортур або інших видів жорстокого поводження. Вже те, що медичні працівники щодня будуть відвідувати в'язнів, які знаходяться під таким покаранням, може виступати в якості стримуючого чинника для недопущення жорстокого поводження.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 76** Медичні працівники повинні приділяти особливу увагу здоров'ю в'язнів, яких тримають роздільно або на яких накладено інші видів стягнень. З цією метою медичним працівникам повинні повідомляти щоразу, коли в'язня поміщають в одиночну камеру. Адміністрація пенітенціарної установи повинна надавати медичним працівникам безперешкодний доступ до всіх в'язнів, яких тримають роздільно.
- 77** Щоденні відвідування медичними працівниками осіб, які у будь-якій формі примусово були відокремлені від загального контингенту, повинні бути приватними для цілковитого дотримання медичної таємниці. Це означає, що в'язні повинні мати можливість розмовляти із медичними працівниками конфіденційно. Такі розмови особливо важливі для виявлення стану психічного здоров'я.
- 78** У разі відсутності на місці керівника пенітенціарної установи медичні працівники повинні повідомляти про будь-які занепокоєння іншому призначеному співробітнику старшого рівня.
- 79** Окрім щоденних планових відвідувань, медичні працівники повинні бути готовими відвідувати в'язнів, на яких накладено стягнення, у будь-який час доби. Такі відвідування можуть робитися на особисте прохання в'язня або за рекомендацією співробітника пенітенціарної установи.
- 80** Керівник пенітенціарної установи або призначений ним співробітник повинні вживати заходи на підставі рекомендацій медичних працівників щодо здоров'я в'язня.

4.4. АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Правило 38(1)

1. Адміністраціям в'язниць рекомендується використовувати по мірі можливості механізми запобігання конфліктам, посередництва або будь-які

інші альтернативні методи вирішення спорів для запобігання дисциплінарним проступкам або вирішення конфліктів.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 81 Існує багато ефективних і добре перевірених способів, як вирішувати питання щодо безпеки та порядку в місцях тримання під вартою, таких як планування інфраструктури місця тримання під вартою; наявність достатньої кількості добре навченого персоналу; наявність ефективної системи класифікації та відокремлення осіб, яких тримають під вартою; наявність позитивних відносин між співробітниками та в'язнями, що дозволяє персоналу в'язниці передбачати та активно вирішувати проблеми; та застосування методів динамічної безпеки та вирішення конфліктів, таких як готовність до посередництва.²⁵⁸
- 82 Адміністрації пенітенціарних установ мають у своєму розпорядженні низку варіантів вирішення проблем без використання дисциплінарних стягнень. Вони включають методи запобігання конфліктам, неофіційні попередження за незначні порушення дисципліни та прийоми посередництва. Як і у випадку з дисциплінарними процедурами, слід подбати про те, щоб такі заходи застосовувались справедливо та послідовно.
- 83 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур наголошує на важливості методів альтернативного врегулювання суперечок, зазначаючи, що "надзвичайно важливо, щоб Правила передбачали обов'язок адміністрацій в'язниць застосовувати дисциплінарні заходи як виняток і лише за умови, що використання посередництва та інших методів переконування для вирішення спорів виявляється недостатнім для підтримання належного порядку".²⁵⁹
- 84 Якщо співробітники пенітенціарної установи добре володіють методами динамічної безпеки, вони будуть краще підготовленими для розпізнавання перших попереджувальних ознак дисциплінарних проступків та готовими для послаблення ситуації до її загострення. Такі превентивні підходи вимагають менше ресурсів, ніж офіційні дисциплінарні процедури, і можуть сприяти поліпшенню відносин між в'язнями та персоналом. Концепція динамічної безпеки - це підхід до безпеки, який поєднує позитивні стосунки між персоналом та в'язнями зі справедливим поведінням та цілеспрямованою діяльністю, що сприяє їхній майбутній ресоціалізації. Вона більш детально досліджена в **пункті 01 Розділу 3** цього інструктивного документа.

258. "Second Report of Essex Expert Group on the Review of the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners", University of Essex/Penal Reform International, 20 March 2014, para. 43 ["Другий звіт Ессекської групи експертів щодо перегляду мінімальних стандартних правил поведіння з в'язнями", Університет м. Ессекс/Організація "PRI", 20.03.2014 р., п. 43.] www.penalreform.org/resource/report-essex-experts-review-standard-minimum-rules-treatment.

259. Report of the Special Rapporteur on torture, A/68/295", *op. cit.* note 60, para. 57. ["Доповідь Спеціального доповідача з питань тортур, A/68/295", вказ. пр., примітка 60, п. 57.]

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 85** Вимога використовувати механізми альтернативного вирішення спорів пов'язана із правилами 75 та 76 (1) (с), у яких зазначено, що співробітники пенітенціарної установи повинні постійно проходити навчання з питань концепції динамічної безпеки та методів запобігання та знімання напруження, таких як переговори та посередництво.
- 86** Динамічний підхід до безпеки, що встановлює позитивні стосунки між співробітниками пенітенціарної установи та в'язнями, є ключовим елементом для здатності застосовувати альтернативні методи вирішення спорів. Про динамічну безпеку див. пункти x-x Розділу 3 цього інструктивного документа
- 87** Для забезпечення ефективного управління в'язницями, розробники керівних документів, керівники та співробітники пенітенціарних установ повинні повністю дотримуватися у своїй роботі принципів динамічної безпеки та методів альтернативного вирішення суперечок. Зважаючи на це, слід здійснювати ретельний відбір персоналу на всіх рівнях.
- 88** Вираз “у міру можливості” у правилі 38 (1) є визнанням того, що в певних випадках існує необхідність використання дисциплінарних процедур. Однак таке формулювання не повинно вести до вузького тлумачення цього положення. Механізми альтернативного вирішення спорів завжди повинні застосовуватися перед застосуванням офіційних дисциплінарних процедур, за винятком випадків, коли достовірно встановлено, що інші заходи не будуть ефективними, або що порушення є достатньо серйозним, і слід перейти відразу до офіційних процедур.

КОНТАКТИ З ЗОВНІШНІМ СВІТОМ

5.1 КОНТАКТИ З РОДИЧАМИ ТА ДРУЗЬЯМИ

**5.2 ДОСТУП ДО ЮРИДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ, ПРЕДСТАВНИЦТВА
ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

5.3 СПОВІЩЕННЯ

5.

5. КОНТАКТИ З ЗОВНІШНІМ СВІТОМ

01 Існує багато способів, як адміністрація пенітенціарної установи може допомогти в'язням встановити, підтримувати та розвивати контакти з зовнішнім світом. Вона може допомогти в'язням зрозуміти цінність зовнішніх зв'язків і відігравати важливу роль у сприянні таким контактам, особливо коли йдеться про в'язнів, яким це складно зробити самостійно.

У Правилах Мандели закріплені права в'язнів на спілкування з родичами та друзями через регулярні проміжки часу. Вони також забезпечують гарантії від заборони або обмеження контактів із родичами. В оновлених Правилах також детально описується право в'язнів та третіх осіб на отримання інформації про затримання, переведення, отримання серйозного тілесного ушкодження, хворобу або смерть члена сім'ї.

Стосовно юридичних консультацій та представництва, Правила Нельсона Мандели підтверджують право в'язнів на те, щоб їм надавали достатньо часу та відповідні умови для зустрічі з адвокатом без зволікань, підслуховування, цензури та в умовах цілковитої конфіденційності. Це право поширюється не лише на в'язнів, які перебувають під вартою до судового розгляду, у зв'язку з підготовкою їхнього захисту (Правила 119, 120), але і на всіх в'язнів з "будь-яких юридичних питань" (Правила 61 (1)).

З огляду на те, що багато в'язнів не можуть собі забезпечити юридичне представництво в контексті кримінального провадження, в оновлені Правила включено відповідні положення Принципів та настанов щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя, прийнятих ООН у 2012 році (Принципи та настанови ООН із правової допомоги).²⁶⁰ Вони рекомендують державам прийняти спеціальні законодавчі акти для створення схем правової допомоги,²⁶¹ які будуть "доступними, ефективними, стійкими та надійними", та виділити "необхідні людські та фінансові ресурси".²⁶² Разом з тим, потрібно забезпечити наявність ефективних засобів правового захисту та гарантій, якщо у доступі до правової допомоги встановлюються перешкоди, затримки чи заборона, або, якщо в'язні не були належним чином проінформовані про своє право на правову допомогу.²⁶³

Діапазон установ, які можуть бути залучені до таких схем, включає неурядові організації, громадські організації, релігійні та нерелігійні благодійні організації, професійні організації та асоціації та наукові кола.²⁶⁴ Більш детальну інформацію для розробників керівних документів щодо встановлення схем правової допомоги у кримінальному провадженні можна знайти у Правових принципах та настановах ООН та в довіднику УНЗ ООН/ПР ООН під назвою "Своєчасний доступ до правової допомоги в кримінальному судочинстві: Довідник для розробників керівних документів та фахівців".²⁶⁵

^{260.} "United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems", adopted by General Assembly resolution 67/187, 28 March 2013, A/RES/67/187 ["Принципи та настанови щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя", Резолюцією №67/187 ГА ООН від 28.03.2013 р., A/RES/67/187]

^{261.} Там само. В Принципах роз'яснюється, що "правова допомога включає юридичні консультації, допомогу та представництво для осіб, які взяті під варту, заарештовані або ув'язнені, підозрювані чи звинувачені, або яким висувається звинувачення у кримінальному правопорушенні (...), це надається безкоштовно тим, хто не має достатніх засобів або коли цього вимагають інтереси правосуддя" (п.8).

^{262.} Там само. Принцип 2, п. 15.

^{263.} Там само. Принцип 9, п. 31.

^{264.} Там само п. 9.

^{265.} "Early Access to Legal Aid in Criminal Justice Processes: a handbook for policymakers and practitioners", UNODC and UNDP, February 2014 ["Своєчасний доступ до правової допомоги в кримінальному судочинстві: Довідник для розробників керівних документів та фахівців", УНЗ ООН та ПР ООН, лютий 2014 р.]

5.1. КОНТАКТИ З РОДИЧАМИ ТА ДРУЗЬЯМИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: КОНТАКТИ З РОДИЧАМИ ТА ДРУЗЬЯМИ

Правило 58:

1. В'язням дозволяється спілкуватися під відповідним наглядом із родичами та друзями через регулярні проміжки часу:

(а) шляхом листування у письмовій формі та використання, у разі наявності, телекомунікаційних, електронних, цифрових та інших засобів;

(б) шляхом побачень.

2. У разі дозволу на подружні побачення, це право застосовується без дискримінації, і ув'язнені жінки можуть реалізувати це право нарівні з чоловіками. Мають бути передбачені процедури та доступні приміщення для справедливого та рівного доступу з належним врахуванням питань забезпечення безпеки та поваги гідності.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Реабілітація та ресоціалізація

- 02 Контакти з зовнішнім світом мають вирішальне значення для реабілітації та ресоціалізації в'язнів. Змістовне спілкування з родиною, друзями та представниками громади допомагає в'язням уявити своє життя після звільнення та допомагає їм відповідно підготуватися до цього як з практичного боку, так і психологічно. Це може стати важливим мотивувальним чинником для того, щоб вони поводитися краще під час перебування у в'язниці, та може зменшити ризик повторного скоєння злочинів. Побачення з родичами напередодні звільнення можуть зіграти особливо важливу роль у допомозі в'язням та їхнім сім'ям у формуванні життєвих планів після звільнення.
- 03 Регулярні контакти з родичами та друзями також можуть нагадувати в'язням про те, що у них є обов'язки за межами в'язниці, а також зміцнювати їхню налаштованість на дотримання правил внутрішнього розпорядку та процедур пенітенціарної установи. Контакти дозволяють їм брати участь в обговореннях та рішеннях, пов'язаних із життям сім'ї та громади, щоб вони почувались менш ізольованими та проявляли більший інтерес до життя суспільства. Це важливо не лише для міжособистісних стосунків, а й для психологічного добробуту в'язнів. Регулярні контакти з членами сім'ї в ході побачень також можуть зменшити ризик розпаду сім'ї внаслідок ув'язнення.
- 04 Для батьків, які перебувають у в'язниці, дуже важливо мати можливість підтримувати контакти зі своїми дітьми поза межами в'язниці, а також мати можливість брати участь у прийнятті рішень щодо їхнього виховання, охорони здоров'я та догляду. Відсутність можливості для таких контактів може позначитися на добробуті як батька/матері, так і дитини. Дослідження показали, що контакти з батьками, які перебувають у в'язниці, важливі для виховання, соціалізації та психічного здоров'я дітей.²⁶⁶

Право на сімейне життя

- 05 Контакти з сім'єю є правом, а не привілеєм, яке стосується всіх в'язнів та членів їхніх сімей. Це право закріплено у Статті 23 МПГПП. Право дітей на контакти з членами їхньої сім'ї закріплено в Конвенції ООН про права дитини.²⁶⁷
- 06 УНЗ ООН зазначає, що, оскільки контакти в'язнів із зовнішнім світом повинні розглядатися як право, а не як привілей, недопущення або надання можливості для таких контактів не повинно використовуватися ні як нагорода, ні як покарання.²⁶⁸

²⁶⁶ See, for example, "Children of prisoners – maintaining family ties", Social Care Institute for Excellence, April 2008 [Див., наприклад, "Діти в'язнів - збереження родинних зв'язків", Інститут соціальної допомоги для досконалості, квітень 2008 р.]

²⁶⁷ "Конвенція про права дитини", вказ. пр., примітка 143, Стаття 16 (1): "Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції ..."

²⁶⁸ "Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence", UNODC, *op. cit.*, note 163, p.22. ["Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 163, с 22.]

- 07** Відмова для осіб, які перебувають під вартою, у побаченнях із родичами може сама собою становити жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Наприклад, Спеціальний доповідач ООН із питань тортур в одному зі звітів про результати спостереження дійшов висновку, що права осіб, які тримаються під вартою до судового розгляду, були порушені через “відмову особам, які перебувають під вартою, бачитися з родичами”, зазначивши, що “за таких обставин, відмова являє собою жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження, і робиться з порушенням міжнародних стандартів”.²⁶⁹
- 08** Оскільки в'язні позбавлені свободи, вони повинні покладатися на адміністрацію пенітенціарної установи у тому, щоб вона забезпечувала можливість та сприяла їм у підтриманні та розвитку зв'язків із родичами та друзями. Органи влади несуть відповідальність за те, щоб це робити. У цьому зв'язку, органи влади повинні проявляти ініціативу і зосереджувати увагу на сприянні, а не обмеженні таких контактів.

Поліпшення здоров'я та добробуту в'язнів

- 09** Безперечно, що контакти з родичами та друзями можуть бути корисними для психологічного здоров'я та загального добробуту в'язнів. Такі контакти можуть зменшити занепокоєння в'язня щодо свого становища та сімейних обов'язків. Контакти - це джерело затишку та заспокоєння. Крім того, вони також можуть розвіяти нудьгу та дати можливість в'язням висловити свої проблеми, страхи та розчарування.
- 10** Контакти із зовнішнім світом забезпечують певний ступінь сприйняття ситуації як нормальної і компенсують негативний вплив від життя у в'язниці. В'язні, які мають такі контакти, можуть краще справлятися зі своїм ув'язненням, ніж ті, які більш ізольовані. Адміністрації пенітенціарних установ можуть виявити для себе, що такими в'язнями легше керувати, і що вони менше страждають від психологічних проблем, і що тоді може знизуватися рівень насильства.
- 11** Регулярні контакти з родичами чи друзями також можуть зменшити ймовірність самогубства та заподіяння собі шкоди²⁷⁰ не лише завдяки тому, що вони дають підбадьорення, але й ще тому, що відвідувачі можуть розпізнати ранні симптоми депресії або інші попереджувальні ознаки. Також ув'язнені можуть розповісти відвідувачам про проблеми зі станом свого фізичного чи психічного здоров'я.
- 12** У багатьох країнах відвідувачі часто приносять в'язням продукти, напої, санітарно-гігієнічні товари та ліки. Незважаючи на те, що забезпечення такими умовами відноситься до відповідальності адміністрації пенітенціарної установи, і що всі в'язні повинні мати рівний доступ до них, реальність є такою, що деякі в'язні знаходяться на утриманні відвідувачів з огляду на вимоги до їхнього харчування та стану фізичного здоров'я.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ШОТЛАНДІЯ - СПІВРОБІТНИКИ З ПИТАНЬ КОНТАКТІВ ІЗ РОДИЧАМИ [5.1]

У Шотландії у кожній в'язниці є співробітник з питань сімейних контактів, який відповідає за заохочення та підтримку зв'язків із родичами. Основна роль співробітника - пропонувати підтримку та надавати поради родичам, які можуть турбуватися про в'язня. Окрім того, що співробітник із питань сімейних контактів виступає в якості контактної особи між відвідувачами та в'язнями, він може також сприяти тому, щоб відвідувачі встановили контакт із відповідними партнерськими установами для отримання поради та підтримки.²⁷¹

²⁶⁹. UN Special Rapporteur on torture, Juan E. Mendez, report to the Human Rights Council on observations on communications transmitted to Governments and replies received, A/HRC/22/53/Add.4, 12 March 2013, 3, para. 20 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур Хуан Е. Мендес, Звіт перед Радою з прав людини, Коментар щодо повідомлень які були передані урядам, та отриманих від них відповідей, A/HRC/22/53/Add.4, 12.03.2013 р., 3, п. 20.]

²⁷⁰. See, for example, “Great Expectations?: A Review of the Role of Prisoners’ Families in England and Wales”, British Society of Criminology and Dr. Alice Mills, University of Southampton, 2005 [Див., наприклад, “Великі сподівання?: Огляд ролі сімей в'язнів в Англії та Уельсі”, Британське товариство кримінології та доктор Еліс Мілс, Університет м. Саутгемптон, 2005 р.] www.britsoccrim.org/volume7/001.pdf

²⁷¹. www.sps.gov.uk/Families/WhereCanIGetSupport/Family-Contact-Officers.aspx.

Гарантії захисту від жорстокого поводження

- 13** Контакти із зовнішнім світом також є ключовою гарантією захисту від тортур та інших видів жорстокого поводження. Вони можуть запобігти порушенням прав людини. Крім того, вони надають можливість повідомляти про жорстоке поводження для того, щоб були вжиті відповідні заходи.
- 14** Усвідомлення того, що у в'язня є з ким поговорити, може стати сильним чинником для стримування від тортур та інших видів жорстокого поводження. Більше того, відвідувачі, які приходять до в'язниці, можуть самі помітити ознаки жорстокого поводження чи страждань та запитати у в'язня, що сталося. Відвідувачі можуть попередити органи влади про ризик жорстокого поводження або порадити в'язню, як найкраще реагувати.
- 15** В'язні, які регулярно контактують із родичами та друзями, є також менш вразливими, оскільки їм надається предметна та психологічна підтримка. Оскільки вони знають, що мають вихід для спілкування, вони емоційно схильні почуватись і видаватись більш сильними, що само собою може зменшити ризик жорстокого поводження. Навіть якщо вони відчувають, що не можуть поскаржитися адміністрації пенітенціарної установи в'язниці, принаймні вони можуть розповісти комусь, кому вони довіряють.

Подання скарг

- 16** Відповідно до Правила 56 (4), якщо в'язень не може подати клопотання чи скаргу, то його родич або будь-яка інша особа, яка знає про суть справи, може зробити це від його імені. Це можливо лише в тому випадку, якщо в'язні можуть безпечно та регулярно спілкуватися з такими родичами або іншими людьми. Така можливість стосується не лише повідомлень про жорстоке поводження, але охоплює й інші прохання та скарги, які в'язні не можуть самостійно подати. Більше пояснень щодо механізмів подання клопотань та скарг можна знайти в **пунктах 130-165 Розділу 1** цього інструктивного документа.
- 17** У відвідувачів може бути можливість сприяти доступу до відповідних консультантів та юридичних представників і стежити за ходом розгляду скарги.
- 18** У разі подання заяви про тортури та інші види жорстокого поводження доступ до зовнішнього світу має критичне значення в якості гарантії від розправи.

КОНТЕКСТ: ВИДИ ПОБАЧЕНЬ ІЗ В'ЯЗНЯМИ [5.2]

У різних країнах дозволяється здійснювати багато різних видів побачень із в'язнями у місцях позбавлення волі. Порядок їхнього проведення може різнитися залежно від місцевої культури. Нижче наведений перелік не є вичерпним, однак він має на меті показати деякі особливості різних форм побачень із в'язнями.

Безконтактні/закриті побачення

Вони відбуваються у приміщенні, де в'язнів та відвідувачів розділяє скло або інший бар'єр. Зазвичай такі побачення передбачають обмежений фізичний контакт або його відсутність взагалі, хоча в'язні та їхні родичі іноді можуть торкатися або триматися за руки, залежно від конструкції бар'єру. Ці побачення мають найбільш обмежений характер та є найменш корисними з точки зору добробуту та перспектив ресоціалізації в'язнів. Безконтактні побачення слід призначати лише тоді, коли для цього є конкретні потреби забезпечення безпеки.

Контактні/відкриті побачення

Ці види побачень дозволяють певну форму фізичних контактів між в'язнем і відвідувачем, і, як правило, між ними нема жодних бар'єрів. Зазвичай такі побачення відбуваються в полі зору, але не в межах чутності охоронців в'язниці.

Продовжені побачення

Це звичайні побачення, тривалість яких продовжується з урахуванням особистих обставин, таких як сімейні кризи чи особливі нагоди. Продовженими побаченнями слід також вважати побачення з участю дітей, побачення з відвідувачами, які приїхали здалеку, та побачення для ув'язнених жінок, яких, зазвичай, відвідують менше порівняно з ув'язненими чоловіками.

Приватні побачення

Це побачення, під час яких в'язні можуть бути наодинці зі своїми родичами або іншими особами, з якими вони мають близькі стосунки. Зазвичай вони проходять у спеціально виділених приміщеннях і часто з участю дітей. Для того, щоб такі побачення були успішними, мають діяти ефективні процедури оцінки визначення будь-яких можливих ризиків для в'язня або відвідувача.

Подружні/інтимні побачення

Це побачення, під час яких в'язень може проводити час наодинці з відвідувачем та вступати в інтимні контакти. Такі побачення допомагають підтримувати емоційні та інтимні зв'язки між партнерами і дозволяють певною мірою нормалізувати стосунки, сприяючи реабілітації та ресоціалізації.

Сімейні побачення/тривалі побачення

Під час таких побачень в'язень проводить декілька днів зі своєю сім'єю, у тому числі з дітьми, в спеціально облаштованому приміщенні, яке знаходиться під контролем адміністрації пенітенціарної установи. Сімейні побачення не повинні обмежуватися лише тими в'язнями, у яких є діти.

Відпустка додому

Це система, згідно з якою в'язнів тимчасово звільняють, щоб побувати вдома. Така відпустка іноді використовується для в'язнів, які незабаром мають бути звільнені, з метою сприяння ресоціалізації. Вона може також використовуватися з медичних, освітніх чи професійних причин або для особливих випадків. Крім того, можливість надання відпустки додому може розглядатися, коли член сім'ї або інша третя особа з причини хвороби або фізично не в змозі відвідати в'язня.

Віртуальні побачення

Сюди входять відеоконференції та інші форми віддаленого спілкування. Віртуальні побачення можуть бути особливо корисними для іноземних громадян та тих в'язнів, чия сім'я живе далеко. Віртуальні побачення не слід використовувати як заміник особистих побачень, коли вони можливі.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Розподіл до пенітенціарних установ

- 19** Відповідно до правила 59, в'язням набагато простіше підтримувати контакти з родичами та друзями, якщо легко дістатися до місця тримання під вартою і якщо вони знаходяться поблизу свого будинку або місця соціальної реабілітації. З цієї причини, місце знаходження сімейних та інших контактів повинно бути ключовим фактором для тих, хто приймає рішення про розподіл в'язнів.
- 20** В'язні повинні мати можливість клопотати про переведення до установи, яка розташована ближче до їхнього будинку чи місця звичайного проживання. Всім в'язням слід надати інформацію про те, як клопотати про переведення, а якщо вони не можуть самостійно подати клопотання, то інші повинні мати можливість подати заяву від їхнього імені. Процедури оцінки таких запитів повинні бути чесними та прозорими.
- 21** У жодному разі в'язнів не слід розподіляти або переводити в якості покарання до установи, яка віддалена від їхніх родин чи друзів. У зв'язку з цим, КЗК зазначає, що "безперервне переміщення в'язня з однієї установи в іншу може мати дуже шкідливий вплив на його психологічний та фізичний стан. Більше того, в'язню у такому становищі буде важко підтримувати відповідні контакти зі своєю сім'єю та адвокатом. Загальний вплив постійних переведень в'язня за певних обставин може бути рівнозначним нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню".²⁷²

272. "2nd General Report on the CPT's activities", *op. cit.*, note 82, para. 57. ["Другий загальний звіт про діяльність КЗК", вказ. пр., примітка 82, п. 57.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ДОПОМОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОБАЧЕНЬ ІЗ РОДИЧАМИ [5.3]

Активне заохочення побачень із в'язнями є гарним методом роботи адміністрацій пенітенціарних установ. Вони також можуть розглянути можливість надання допомоги в організації транспортування та ночівлі для відвідувачів, які приїжджають здалеку. Пенітенціарні установи можуть встановити зв'язки з місцевими НУО, які можуть допомагати їм у цьому. Також може бути корисною організація спільних поїздок для відвідувачів з інших частин країни. Органи влади можуть розглянути питання про використання проїзних купонів або знижок на транспортні послуги для відвідувачів в'язниць. НУО можуть сприяти контактам із родичами іншими способами, наприклад, займатися пошуком місцезнаходження родичів або доставкою листів.

У Камбоджі організація "This Life Cambodia" ("Це життя") працює з дітьми, які перебувають у в'язниці, та батьками, які перебувають у конфлікті з законом. В рамках своєї роботи організація сприяє щомісячним побаченням родичів із хлопцями, які перебувають у в'язниці та беруть участь у її програмах професійно-технічного навчання.

Багато сімей, яких підтримує організація "This Life Cambodia", не змогли б відвідати хлопців у в'язниці без підтримки організації, яка займається компенсацією витрат на поїздки із сільської та віддаленої місцевості. За підтримки організації більшість сімей мають змогу відвідувати своїх родичів у в'язниці принаймні раз на місяць.

Оцінка програми показала, що «(...) учні (хлопці в ув'язненні) погодилися із думкою, що побачення з їхніми родичами давало їм натхнення продовжувати навчання заради кращого майбутнього. Вчителі також помічали, що учні були більш щасливі після побачень із родичами. Викладачі із професійно-технічного навчання повідомили, що коли учні не зустрічаються з родичами, вони нерідко бувають пригніченими і не можуть зосередитись на навчанні ... а після побачень із родичами, тренери зазвичай чули, як учні розмовляли між собою про побачення, що створювало більш позитивну атмосферу у навчальному центрі". Організація також зазначає, що "одним із найважливіших аспектів побачень із родичами для хлопців є заохочення, яке вони отримують від батьків продовжувати своє навчання. Це допомагає хлопцям підтримувати позитивний настрій".²⁷³

Хто повинен мати можливість відвідувати в'язнів?

- 22 Оскільки поняття "сім'я" різняться в різних культурах, воно не повинно тлумачитися суворо і повинно включати осіб, які не є близькими родичами, а також осіб із нетрадиційних сімейних структур.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПОБАЧЕННЯ З РОДИЧАМИ В ГРУЗІЇ [5.4]

До 2010 року в Грузії, згідно з *Законом про ув'язнення*, передбачалося, що лише найближчі родичі могли відвідувати своїх родичів у в'язниці. Однак прийняття *Кодексу про ув'язнення* в 2010 році розширило рамки побачень із родичами. Стаття 17.2 дозволяє будь-якому в'язню зустрічатися з "близькими родичами" під час побачень, що тривають від однієї до двох годин. Побачення відбуваються під електронним або прямим візуальним наглядом, але без звукового контролю. Обґрунтування відмови у цьому праві повинно бути надано в'язню у письмовій формі.

Ближчі родичі визначаються як сини та дочки, подружжя, особа, яка є батьком/матір'ю дитини

ув'язненої особи; батьки (у тому числі прийомні батьки), мачухи, вітчими, батьки партнера, дитина партнера, прийомні діти та їхні діти, онуки, сестри та брати, племінники, племінниці та їхні діти; бабусі, дідусі, батьки бабусь і дідусів, дядьки, тітки, двоюрідні брати і сестри та будь-які особи, з якими ув'язнена особа проживала і вела спільне господарство.

Згідно з нещодавніми змінами до *Кодексу про ув'язнення*, в'язню в якості заохочення можуть дозволити зустрічатися з іншими особами, які не включені до списку найближчих родичів, на підставі рекомендації керівника пенітенціарної установи та рішення начальника пенітенціарного департаменту.

273. «Трирічна оцінка програми «Це життя поза ґратами», 2014 р., с 31: www.thislifecambodia.org/wp-content/uploads/2015/01/2014-TLBB-3yr-Program-Evaluation.pdf

- 23 Поняття “друзі” слід тлумачити у широкому значенні, щоб включити осіб, яких в’язень хоче побачити. Крім цього, слід полегшувати доступ для працівників НУО, релігійних представників²⁷⁴ та добровольців із місцевої громади. Особливі зусилля слід докласти для сприяння таким відвідуванням в’язнів, у яких не має сім’ї або які не хочуть, щоб їх відвідували родичі та друзі, або чії родичі та друзі не можуть або не хочуть їх відвідувати.

КОНТЕКСТ: ПРАВО НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ – ЄСПЛ [5.5]

ЄСПЛ тлумачить право на приватне та сімейне життя у статті 8 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) як таке, що не обмежується юридично визнаними відносинами: “Форми спільного проживання або особисті стосунки, які не визнаються такими, що потрапляють у сферу” сімейне життя “під юрисдикцією держави-учасниці все ж можуть користуватися захистом, передбаченим статтею 8; сімейне життя не обмежується юридично визнаними стосунками. Суд керується соціальними, емоційними та біологічними факторами, а не юридичними міркуваннями, коли оцінює, чи слід відносини розглядати як “сімейне життя””²⁷⁵

- 24 Адміністрація в’язниць повинна уважно ставитися до вимоги щодо зазначення осіб в офіційних документах як членів сім’ї в’язня або надання доказів родинних зв’язків. Такі вимоги можуть створювати проблеми в країнах, де не кожен має документ, що посвідчує особу. Крім цього, вони можуть непропорційно впливати на групи меншин, біженців та осіб без громадянства.
- 25 У Бангкокських правилах зазначається, що “з урахуванням того, що ув’язнені жінки значно частіше зазнають насильство у сім’ї, з ними слід належним чином проконсультуватися щодо того, кому вони дозволять, у тому числі з їхньої сім’ї, відвідувати їх”.²⁷⁶ Такі гарантії захисту можуть застосовуватися до всіх в’язнів, особливо до тих, про кого відомо, що вони стали потерпілими від жорстокого поводження до їхнього ув’язнення. Особливу увагу слід приділити відвідувачам осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та молодим в’язням, які стали потерпілими від жорстокого поводження з дітьми.
- 26 Якщо адміністрація пенітенціарної установи має сумніви щодо справжності особи відвідувача, тоді співробітники установи повинні з’ясувати це питання з в’язнем, перш ніж дозволяти побачення з ним. Також ув’язнені можуть подати клопотання про включення до списку конкретного відвідувача, або з ними можуть консультуватися щодо списку дозволених відвідувачів. Якщо б система не використовувалася, рішення про те, хто може і хто не може відвідувати в’язня, він має приймати сам, за винятком тих випадків, коли органи влади мають обґрунтовані занепокоєння щодо конкретного відвідувача.

274. Див. “Правила Мандели”, вказ. пр., примітка 1, Правила 65 та 66 для отримання додаткової інформації щодо доступу до релігійних представників.

275. [“Право на сімейне життя”, Європейська конвенція з прав людини.] at echr-online.info/right-to-family-life.

276. “The Bangkok Rules”, *op. cit.*, note 28, rule 44. [“Бангкокські правила”, вказ. пр., примітка 28, Правило 44.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: КОНТАКТИ І ПОБАЧЕННЯ З В'ЯЗНЯМИ [5.6]

Слід розглянути питання про те, чи повинен в'язень мати можливість відвідувати іншого в'язня, зокрема якщо вони близькі родичі.

Телефонні дзвінки в іншу в'язницю: В Англії та Уельсі використовується система телефонного зв'язку для дзвінків в'язнів в інші в'язниці, в яких перебувають їхні партнери або близькі родичі. В рамках цієї системи, адміністрації обох пенітенціарних установ повинні домовитись, що один в'язень може отримати дзвінок на офіційний номер телефону у зручний для обох установ час.²⁷⁷ Деякі пенітенціарні установи також дозволяють здійснювати відеозв'язок для „побачень” в'язнів, які знаходяться в різних в'язницях.

Побачення з в'язнями з інших в'язниць: У Бельгії в'язні можуть клопотати про тимчасове переведення в іншу установу з метою побачення з близькими

родичами, які включають партнерів тієї ж або протилежної статі, котрі також перебувають у в'язниці. В рамках цієї системи обидва в'язні повинні подати прохання. У разі згоди адміністрації в'язниці та залежно від наявності місця, в'язні можуть провести до двох тижнів разом в одній установі. Коли в'язні, які є партнерами, тримаються під вартою в одній установі, вони можуть бачитися один з одним раз на тиждень у звичайній зоні для відвідування і можуть зустрічатися одночасно з родичами, які їх відвідують. Партнери в одній установі також можуть клопотати про спільне проведення часу в одній камері. Рішення щодо таких клопотань приймаються на підставі індивідуальної оцінки та міркувань безпеки.²⁷⁸

Види і частота контактів

- 27 Пенітенціарні установи можуть забезпечувати змістовні контакти з зовнішнім світом різними способами. На додаток до стандартної системи побачень, телефонних дзвінків та електронних чи звичайних листів, адміністрації пенітенціарних установ можуть розглянути можливість консультування з родичами або друзями, якщо в'язень страждає від депресії, у нього проявляються ознаки схильності до самогубства або є відхилення у поведінці.
- 28 Більш широке використання електронної пошти та застосунків для онлайн-чатів і дзвінків, таких як Skype, замість звичайної пошти може бути корисним для в'язнів та їхніх сімей із точки зору витрат, швидкості та частоти спілкування. Однак слід зазначити, що листи, телефонні дзвінки та інші форми віддаленого спілкування не замінюють особистих побачень.
- 29 Регулярність, з якою дозволяється спілкування з родичами та друзями, повинна бути достатньою, щоб в'язні могли користуватися своїм правом на сімейне життя. КЗК наголосив на „необхідності певної гнучкості щодо застосування правил про побачення та телефонні контакти” для сімей, які проживають далеко від ув'язненого.²⁷⁹
- 30 Стандартні графіки побачень важливі як для керівництва пенітенціарної установи, так і для в'язнів та їхніх відвідувачів. Однак адміністрації пенітенціарних установ повинні також передбачати певну гнучкість у цих графіках, щоб враховувати різні режими роботи, розклад занять у школі або інші особисті міркування, такі як догляд за дітьми. Якщо час, який в'язень проводить за межами камери, обмежений, використання ним телефонів або комп'ютерів для електронної пошти не повинно обмежуватися лише тим часом, який він проводить за межами камери.
- 31 Гарним методом роботи є надання дозволу в'язням, сім'ї яких можуть відвідувати їх лише рідко, накопичувати кількість побачень, щоб вони могли в кінцевому підсумку мати довші побачення або відвідування, що тривають декілька днів.

277. "Prison Service Instruction 49/2011"; Prisoner Communications Services – UK Ministry of Justice, 26 September 2011, Para. 6.20. ["Інструкція Пенітенціарної служби 49/2011"; "Послуги зв'язку для в'язнів", Міністерство юстиції Сполученого Королівства, 26.09.2011 р., п. 6.20.]

278. As discussed during the ODIHR/PRI regional consultation with prison administrators and staff on 19 and 20 April 2017 in Warsaw, Poland. ["Як обговорювалось під час регіональних консультацій БДІП/ПРІ з адміністраторами в'язниць та персоналом 19 та 20 квітня 2017 року у Варшаві, Польща"]

279. "2nd General Report on the CPT's activities" *op. cit.*, note 82, para. 121. ["Другий загальний звіт про діяльність КЗК", вказ. пр., примітка 82, п. 121.]

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ІНІЦІАТИВНІ ПІДХОДИ ДО КОНТАКТІВ ІЗ РОДИЧАМИ [5.7]

Адміністрації пенітенціарних установ можуть дозволити в'язням проявляти ініціативу щодо участі у важливих питаннях сім'ї чи громади, особисто або за допомогою дистанційного зв'язку. Це може включати, наприклад, використання застосунка "Skype" для участі в обговоренні питань стосовно освіти, здоров'я та розвитку їхніх дітей.

Оскільки у Грузії лише близькі родичі можуть відвідувати в'язнів, було вирішено запровадити технологію відеоконференцій, щоб надати в'язням можливість спілкування з іншими родичами та друзями.²⁸⁰

У Бельгії ув'язнених чоловіків-батьків заохочують підтримувати контакт зі своїми дітьми за допомогою записування відеосюжетів. В'язні вивчають прийоми створення розповіді під час групових вправ, в ході яких вони навчаються, як виступати перед камерою та самостійно оформляють обкладинку для DVD-диска. Вони можуть вибрати можливість записати історії про власне життя, власноруч написану розповідь або вже опубліковане оповідання для дітей. Батьки мають можливість переглянути відеозаписи, які потім переносяться на DVD-диски і передаються їхнім дітям.²⁸¹ Подібна ініціатива під назвою "Таткові оповідання" та "Мамині оповідання" існує у Сполученому Королівстві.²⁸²

Індивідуальна оцінка

- 32 У багатьох країнах світу вид і частота дозволених для в'язнів побачень визначаються у відповідності з класифікацією режиму охорони кожного в'язня. Однак, хоча адміністрації пенітенціарних установ можуть мати правомірні безпекові занепокоєння щодо в'язнів, які утримуються в умовах суворого режиму охорони, у жодному разі їм не слід повністю відмовляти у побаченнях. Відмова у побаченнях буде являти собою додаткову форму покарання і може бути надзвичайно шкідливою для сімейних стосунків та перспектив реабілітації в'язня. Для вирішення цього питання, повинна бути встановлена мінімальна кількість дозволів на відвідування, які поширюються на всіх ув'язнених, незалежно від режиму їхньої охорони.
- 33 В'язні, які утримуються в умовах суворого режиму охорони, необов'язково становлять більш вищий ризик під час побачень порівняно з іншими в'язнями. Насправді, вони можуть мати більшу потребу в регулярних побаченнях, особливо тоді, коли вони відбувають тривалі покарання. Таким чином, право на побачення повинно базуватися на ризику, пов'язаному з певними побаченнями, а не з огляду на режим охорони в'язня.
- 34 Права на побачення часто пов'язуються з поведінкою, але співробітники пенітенціарних установ повинні знати, що регулярні або подовжені побачення з родичами або іншими особами можуть приносити найбільшу користь для в'язнів із відхиленнями у поведінці.
- 35 УОП ООН зазначає, що у в'язниць із низьким рівнем охорони не повинно бути потреби у наявності приміщень для безконтактних побачень. Разом з тим, безконтактні побачення не повинні бути стандартним форматом для побачень.²⁸³

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ОЦІНКА ДЛЯ НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПОБАЧЕННЯ В УМОВАХ СУВОРОГО РЕЖИМУ В ШВЕЦІЇ [5.8]

Пенітенціарні органи Швеції визнають, що в'язні, які відбувають покарання в умовах суворого режиму, можуть мати більшу потребу в регулярних побаченнях, ніж інші в'язні. Тому можливість побачень із в'язнями, які утримуються в умовах суворого режиму охорони, оцінюється за тими ж критеріями, що і для всіх інших в'язнів, із метою зменшення негативного впливу тривалих строків

ув'язнення та з урахуванням дотримання ключових принципів реабілітації та ресоціалізації.²⁸⁴ В одній із урядових директив вказується, що клопотання про використання приміщень для побачень, які подані в'язнями з тривалими строками позбавлення волі без дозволу на відпустки додому та в'язнями із дітьми, мають задовольнятися в першу чергу.

280. Global Prison Trends 2017, Penal Reform International and Thailand Institute of Justice, May 2017 ["Глобальні тенденції в пенітенціарній системі - 2017 р.", Організація "PRI" та Таїландський інститут правосуддя, травень 2017 р.]

281. ODIHR/PRI regional consultation 19 and 20 April 2017, *op. cit.*, note 278. ["Регіональні консультації БДІПЛ / PRI 19 та 20 квітня 2017 року, прим. 278"]

282. Для отримання додаткової інформації див.: www.storybookdads.org.uk.

283. "Technical Guidance for Prison Planning", UNOPS, *op. cit.*, note 87, p.131. ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, вказ. пр., примітка 87, с 131.]

284. ODIHR/PRI regional consultation 19 and 20 April 2017, *op. cit.*, note 278. ["Регіональні консультації БДІПЛ / PRI 19 та 20 квітня 2017 року, прим. 278"]

Доступність та недискримінація

- 36** Для того, щоб різні засоби зв'язку були ефективними та доступними для всіх в'язнів, адміністрації пенітенціарних установ повинні забезпечити їхню наявність та можливість використання. Адміністрації пенітенціарних установ повинні забезпечити справність та доступність телефонів для всіх. У разі необхідності реєстрації та попереднього бронювання для відвідування в'язниць, системи, які використовуються для цього, повинні бути зрозумілими та справними.
- 37** Право на контакти з родичами та друзями повинно застосовуватися без дискримінації. Малозабезпеченим в'язням слід надати відповідну підтримку (у тому числі письмове приладдя, конверти, поштові марки та телефонні картки), щоб вони фактично не були позбавлені можливості спілкування з родичами та друзями. Слід зробити інші кроки, щоб допомогти тим, хто потребує підтримки у контактах із сім'ями. Неписьменних слід забезпечити засобами спілкування, які не пов'язані з письмом.
- 38** Розташування телефонів, поштових скриньок, бібліотек та інших засобів зв'язку у в'язницях слід спланувати на етапі їхнього проектування для забезпечення рівності доступу, особливо там, де різні категорії в'язнів утримуються в одному приміщенні. Розміщення та проектування телефонних зон у в'язниці також повинні враховувати потребу у дотриманні права на недоторканність особистого життя.
- 39** За жодних обставин в'язні та їхні сім'ї не повинні платити за право відвідування в'язниці або за право приносити речі в'язням. Із метою уникнення хабарництва, адміністрації пенітенціарних установ повинні розглянути можливість розміщення за межами зон для відвідування добре помітних оголошень про те, що плата не вимагається і не приймається.
- 40** Інформація про порядок організації побачень, а також правила внутрішнього розпорядку та нормативно-правові акти, що регламентують побачення з в'язнями, повинні бути доступними для відвідувачів перед тим, як вони потраплять на територію пенітенціарної установи. Таку інформацію можна розмістити на видному місці біля входу до установи, а якщо відвідувачі в'язниці неписьменні, то працівники пенітенціарної установи можуть усно пояснити їм про порядок та правила. Якщо відвідувачів поінформують про покарання за нелегальне пронесення заборонених предметів на територію установи, то така інформація може стримати їх від таких дій.
- 41** В ЄПП зазначено, що за винятком тих випадків, коли є певна заборона на певний строк, яка накладена судовим органом у конкретній справі, в'язні, яких не судили, мають право на побачення і дозвіл спілкуватися з родиною та іншими особами так само, як засуджені в'язні" і "мають право на додаткові побачення та мати додатковий доступ до інших форм спілкування".²⁸⁵

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПРОГРАМИ ТИМЧАСОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ В СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ [5.9]

Пенітенціарна служба Північної Ірландії розміщує в інтернеті інформацію про програми тимчасового звільнення за сімейними обставинами, побачень вдома, відпусток додому напередодні звільнення та перед переселенням, відпусток додому на Різдва та тимчасового звільнення з медичних причин.²⁸⁶ Загалом, доступні такі програми:

Програма тимчасового звільнення за сімейними обставинами

Усі засуджені в'язні можуть подати клопотання про тимчасове звільнення за сімейними обставинами, яке надається за умови задовільної оцінки ступеню ризику. Можливість тимчасового звільнення за

сімейними обставинами розглядається у разі смерті або важкої хвороби близького родича в'язня.

Програма побачень вдома

Тимчасове звільнення може бути надане за обставин, коли близький родич в'язня хронічно хворий, або немічний, не може вийти з дому та фізично не в змозі відвідати в'язня. Тимчасове звільнення надається в залежності від задовільної оцінки ступеню ризику. За умови дотримання певних критеріїв клопотання щодо одноденного відвідування будуть розглядатися кожні шість місяців.

²⁸⁵. Там само. Правило 99, с 144.

²⁸⁶. For more information, see "Temporary Release Schemes", Department of Justice – Northern Ireland Executive Для отримання додаткової інформації див. "Схеми тимчасового звільнення", Міністерство юстиції - Виконавча влада Північної Ірландії www.justice-ni.gov.uk/articles/temporary-release-schemes.

Відпустка додому напередодні звільнення та перед переселенням

Мета відпустки додому напередодні звільнення та перед переселенням полягає в зміцненні самовпевненості в'язнів через прояв довіри до них, що вони можуть бути в умовах повної свободи. Така відпустка має допомогти їм пристосуватися до умов життя за межами в'язниці, створюючи можливість відновити домашні зв'язки та звернутися до потенційних роботодавців перед остаточним звільненням. Відпустка напередодні звільнення – це не право, а привілей, який потрібно заслужити, і вона надається у разі відповідності певним критеріям.

Відпустка додому на Різдво

Відпустка додому на Різдво може надаватися в'язням, які відповідають певним кваліфікаційним

критеріям та мають задовільний профіль оцінки ступеню ризику. Програма відпусток додому на Різдво повинна щорічно схвалюватися міністром.

Тимчасове звільнення з медичних причин

Усі в'язні, крім тих, кого тримають під вартою за рішенням суду, або яких тримають під вартою до судового розгляду чи винесення вироку, можуть звертатися із клопотанням про розгляд питання про їхнє тимчасове звільнення для стаціонарного та амбулаторного лікування, якщо таке лікування не може бути відкладено до звільнення пацієнта або не може бути проведено у в'язниці. Для в'язнів, яким відмовляють у відпустці з медичних причин, рекомендується вжити відповідні заходи безпеки та здійснити адміністративні кроки, які дозволять їм отримувати необхідне стаціонарне або амбулаторне лікування.

Умови в місцях для побачень

- 42 Умови в місцях для побачень у в'язниці залежать від виду дозволених побачень, але навіть найбільш детально регламентовані побачення можуть бути покращені завдяки обставинці та поведінці співробітників установи стосовно відвідувачів. Адміністрації пенітенціарних установ повинні забезпечувати безпеку як в'язнів, так і відвідувачів, водночас поважаючи право на недоторканність особистого та сімейного життя. Для адміністрацій пенітенціарних установ буде корисно проконсультуватися з в'язнями та їхніми відвідувачами з метою покращення умов у місці для побачення.
- 43 Умови в місцях для побачень у в'язниці повинні бути достатньо комфортними і якомога більш схожими до нормального життя. У цьому зв'язку, органи влади повинні звертати увагу, серед іншого, на розташування меблів для сидіння, оформлення інтер'єру, освітлення, опалення та вентиляцію. Необхідно забезпечити доступ до туалетів як для в'язнів, так і для відвідувачів. Крім цього, слід подбати про наявність питної води та/або інших напоїв під час побачення.
- 44 Персонал повинен пройти навчання, як позитивно взаємодіяти з відвідувачами в'язниці, у тому числі з дітьми. Якщо відвідувачі відчують ворожість із боку співробітників, це неминуче позначиться на стосунках між персоналом та в'язнями.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: СПРИЯННЯ ПРАВАМ ДІТЕЙ В'ЯЗНІВ В ІТАЛІЇ [5.10]

У 2016 році італійська організація "Bambinisenzasbarre Onlus" підписала Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством юстиції Італії та Уповноваженим Італії у справах дітей про створення *Хартії прав дітей ув'язнених батьків*.²⁸⁷ Після підписання Меморандуму організація "Bambinisenzasbarre Onlus" разом із Департаментом виконання покарань Італії та Головним управлінням професійного навчання Італії розробили навчальну

програму для підвищення рівня підготовки співробітників пенітенціарних установ, в обов'язки яких входить проведення зустрічей із родичами в'язнів. Навчальні курси розроблені для поліпшення відносин між персоналом в'язниці, в'язнями, їхньою сім'єю та дітьми. Курси також спрямовані на розробку професійних стандартів щодо обов'язків та поведінки персоналу стосовно членів сім'ї.

287. Текст Меморандуму можна переглянути тут: www.bambinisenzasbarre.org/text-rights-charter-of-children-of-prisoners.

Обмеження та контроль за побаченнями

- 45 Адміністрації пенітенціарних установ у стимулюванні контактів із зовнішнім світом повинні враховувати небезпеку, яку можуть нести певні побачення. Термін «під необхідним наглядом» (Правило 58) «передбачає оцінку, аналіз ризику від конкретного побачення та конкретного виду спілкування (...) У контексті більшості побачень здійснення нагляду зокрема передбачає візуальний контроль».²⁸⁸ В умовах із низьким режимом охорони може знадобитися лише здійснення візуального нагляду, і не потрібно буде проводити індивідуальну оцінку для кожного побачення.
- 46 Нагляд під час побачень може бути потрібним, наприклад, коли існують занепокоєння щодо захисту дитини, для запобігання злочинам, нелегальному пронесенню заборонених предметів та втечі. Крім цього, нагляд може знадобитися щодо осіб, які перебувають під вартою до судового розгляду, щоб не допустити їхнього впливу на свідків.
- 47 Усі обмеження та заходи контролю повинні обґрунтовуватися індивідуальною оцінкою ризику. УНЗ ООН зазначає, що «застосовування до особливо небезпечних в'язнів суворих обмежень стосовно контактів в якості звичайної політики (на відміну від обмежень, що базуються на результатах індивідуальної оцінки ступеню ризику) є непродуктивним для реабілітаційних цілей ув'язнення».²⁸⁹ В ЄПП вказується, що побачення можуть обмежуватися або контролюватися лише тоді, якщо існує для цього необхідність, і в тій мірі, наскільки це «необхідно для вимог продовження розслідування кримінальної справи, забезпечення належного порядку, охорони та безпеки, попередження кримінальних правопорушень та захисту потерпілих від злочинів». В ЄПР також уточнюється, що «такі обмеження, тим не менше, мають передбачати прийнятний мінімальний рівень контактів».²⁹⁰
- 48 Усі форми обмежень та контролю повинні бути пропорційні загрозам для безпеки та застосовуватися справедливо й без дискримінації. Це стосується не лише побачень із в'язнями, а й нагляду за телефонними дзвінками, листами та електронними засобами зв'язку.
- 49 УНЗ ООН зазначає, що «контроль повинен бути пропорційним загрози, яку являє собою певна форма спілкування, і не повинен використовуватися як опосередкований спосіб обмеження спілкування».²⁹¹ Слід контролювати використання обмежень та засобів, які використовуються для нагляду, щоб забезпечити справедливість і неможливість зловживань у системі.
- 50 При прийнятті в'язнів до пенітенціарної установи вони повинні бути проінформовані, що їхні засоби спілкування з родиною та друзями можуть підлягати контролю. Також гарним методом є розміщення попередження біля усіх телефонів про можливий контроль розмови.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПОБАЧЕННЯ РОДИЧІВ ІЗ В'ЯЗНЯМИ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ СУВОРОГО РЕЖИМУ ОХОРОНИ В ШТАТІ КОЛОРАДО [5.11]

Програма Пенітенціарної служби штату Колорадо в США призначена допомогти батькам в ув'язненні справитися із почуттям невдачі та зміцнювати самовпевненість, зокрема, розповідаючи про

власний досвід, коли вони були дітьми. Завершення реалізації цієї програми залежить від того, коли відбудеться возз'єднання між правопорушником та його сім'єю/дітьми.²⁹²

Обмеження щодо побачень із родичами

- 51 Відмова або обмеження побачень із родичами можуть бути особливо шкідливими для психічного здоров'я та добробуту в'язнів та їхніх родичів, у тому числі їхніх дітей. Крім того, накладення таких обмежень проявляється як опосередковане покарання родичів.

288. "Essex paper 3", Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p. 47. ["3-й Ессекський документ", Організація "Міжнародна пенітенціарна реформа", вказ. пр., примітка 4, с 47.]

289. "Handbook on the Management of High-Risk Prisoners", UNODC, *op. cit.*, note 44, p.128. ["Посібник із роботи з особливо небезпечними в'язнями", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 44, с 128.]

290. "European Prison Rules", Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Rule 24 (2). ["Європейські пенітенціарні правила", Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Правило 24 (2).]

291. "Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence", UNODC, *op. cit.*, note 163, p.50. ["Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 163, с 50.]

292. See for example: www.asca.net/news/cdoc-highlights--accomplishments.

- 52** У жодному разі не можна забороняти контакти з родичами в якості дисциплінарних заходів або з міркувань безпеки. Натомість можуть бути обмежені способи підтримання контактів із сім'єю, такі як види побачень або засоби спілкування, але лише на обмежений проміжок часу та лише наскільки це необхідно для забезпечення безпеки та порядку. Це відноситься до всіх форм контактів із сім'єю, які включають побачення, листи та телефонні дзвінки. Обмеження на побачення повинні накладатися лише на конкретного родича, щодо якого існують сумніви, а не на сім'ю в цілому або на відвідувачів загалом. Рішення щодо обмеження побачень повинні прийматися в кожному конкретному випадку та обґрунтовуватися на основі прозорих критеріїв. Такі рішення також повинні бути обмеженими у часі та підлягати регулярному перегляду.
- 53** Термін “лише наскільки це необхідно” у Правилі 43 (3) вводить високий рівень обмежень щодо накладення обмежень на контакти з сім'єю і вимагає від співробітників пенітенціарної установи дотримання вимоги про необхідність та пропорційність таких обмежень.²⁹³
- 54** УНЗ ООН підкреслює, що “позбавляти в'язнів таких контактів в якості дисциплінарного стягнення є неприпустимо, за винятком випадків, коли конкретне зловживання саме цим контактом являло собою проступок. Покарання у жодному разі не повинно включати повне позбавлення контакту з сім'ями”.²⁹⁴ З цієї причини, побачення слід обмежувати лише в тому випадку, якщо було зловживання правами на побачення щоб порушити правила внутрішнього розпорядку в'язниці та нормативно-правові акти, наприклад, якщо родич або друг намагався нелегально пронести заборонені предмети на територію установи або якщо вони образливо поводитися зі співробітниками пенітенціарної установи.
- 55** Визначення сім'ї у Правилі 43 (3) не слід застосовувати вузько. До нього слід включати осіб, які не є близькими родичами, а також осіб із нетрадиційних сімейних структур. Гарантії захисту від заборони сімейних контактів та від обмеження засобів контактів із сім'єю повинні застосовуватися до в'язнів, які не мають побачень із родичами, але які розраховують на побачення з друзями чи іншими особами.

Інтимні/подружні побачення

- 56** У країнах, де на даний час не дозволяються подружні побачення, органам влади слід розглянути можливість їхнього запровадження. Такі побачення можуть мати позитивний вплив на в'язня та перспективи його реабілітації і ресоціалізації. Там, де в даний час немає відповідних приміщень, можна спланувати спорудження спеціальних приміщень у рамках майбутнього будівництва або модернізації в'язниць.
- 57** Органи влади повинні враховувати, що відмова або обмеження подружніх побачень може суперечити праву на недоторканність особистого життя, праву на сімейне життя²⁹⁵ та праву на створення сім'ї²⁹⁶ як для в'язня, так і для його/її подружжя чи партнера/партнерки, особливо у випадках із в'язнями, що мають довгострокове або довічне ув'язнення.
- 58** Відмова у подружніх побаченнях також суперечить принципу, згідно з яким обмеження таких побачень повинні бути лише тими обмеженнями, які “явно обумовлені фактом ув'язнення”.²⁹⁷ Це означає, що обмеженими повинні бути лише ті свободи, яких не уникнути внаслідок перебування у в'язниці. В іншому випадку в'язні зберігають усі права людини та основні свободи.
- 59** Для того, щоб ув'язнені жінки мали таке ж право на подружні побачення, як і чоловіки, у пенітенціарних установах для жінок також повинні бути приміщення для подружніх побачень.

²⁹³. “Essex paper 3”, Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p.47. [“3-й Ессекський документ”, Організація “PRI”, вказ. пр., примітка 4, с. 47.]

²⁹⁴. “Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence”, UNODC, *op. cit.*, note 163, p.22. [“Посібник із динамічної безпеки та оперативно-розшукової роботи у в'язницях”, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 163, с. 22.]

²⁹⁵. “ICCPR”, UNGA, *op. cit.*, note 156, Article 17. [“МППП”, ГА ООН, вказ. пр., примітка 156, Стаття 17.]

²⁹⁶. Там само. Стаття 23.

²⁹⁷. “Основні принципи поводження з в'язнями”, ГА ООН, вказ. пр., примітка 232, Принцип 5, з посиланням на права, які викладені, серед іншого, у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права та Факультативному протоколі до нього.

- 60 Деякі адміністрації пенітенціарних установ відмовляють жінкам у подружніх побаченнях, побоюючись їхньої вагітності. Така політика являє собою дискримінаційне поводження. Крім того, наслідки обмеження подружніх побачень ув'язнених жінок на цих підставах можуть бути незворотними, оскільки воно фактично може позбавити жінок можливості мати дітей взагалі. Більше того, таке обмеження позбавляє права на сімейне та приватне життя не лише ув'язненої жінки, але й її партнера.²⁹⁸
- 61 Право на подружні побачення має поширюватися однаковою мірою на всі відносини, незалежно від правового статусу.²⁹⁹
- 62 Органи влади повинні надавати ув'язненим інформацію про сексуальне здоров'я, безпечний секс та контрацепцію.
- 63 Подружні побачення повинні відбуватися наодинці, а приміщення повинні бути обладнані санітарно-технічними приміщеннями та ліжком.³⁰⁰ Повинні бути вжиті заходи щодо захисту подружжя або партнера, що відвідує в'язня, від приниження з боку інших в'язнів, наприклад, під час переміщення на території пенітенціарної установи, та захисту в'язня, зокрема у ситуаціях, коли іншим не відомо про його сексуальну орієнтацію. Заходи щодо забезпечення безпеки та гідності, у тому числі з огляду на можливість проявів жорстокості у стосунках, також повинні застосовуватися незалежно від статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в'язня та відвідувача.

Вагітні жінки, батьки та діти в'язнів

- 64 Визнаючи важливість стосунків між матір'ю та дитиною, Правило 26 Бангкокських правил вимагає "заохочувати та сприяти всіма прийнятними способами контактам ув'язнених жінок із родинами, у тому числі з їхніми дітьми, опікунами та законними представниками їхніх дітей. У міру можливості мають вживатися заходи для пом'якшення складнощів, з якими стикаються жінки, котрі утримуються під вартою в установах, що розташовані далеко від їхніх домівок".³⁰¹ Це може включати, наприклад, надання більш тривалих побачень із гнучким графіком відвідування.
- 65 У Попередніх зауваженнях до Бангкокських правил зазначається, що деякі правила однаковою мірою відносяться до ув'язнених чоловіків та правопорушників, які є батьками.³⁰² З цієї причини, особливі стосунки між батьком та дитиною або чоловіком, який доглядає за дитиною, також повинні бути враховані при сприянні сімейним контактам. Конвенція ООН про права дитини наголошує на "праві дитини, яка відокремлена від одного або обох батьків, регулярно підтримувати особисті стосунки та прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини".³⁰³
- 66 Поняття "діти" слід застосовувати в широкому значенні, щоб охопити всіх дітей, для яких в'язень є основним доглядачем. Це поняття може включати небіологічних дітей та дітей, які інакшим чином знаходяться на утриманні ув'язненої особи. Не повинно бути вимоги доводити біологічні або правові стосунки між дитиною та в'язнем, якщо немає занепокоєнь щодо стосунків між в'язнем та дитиною або побоювань щодо безпеки дитини.
- 67 Підтримання тісних контактів зі своїми родичами може бути особливо важливим для вагітних жінок не тільки для підтримки під час вагітності, але також для того, щоб вони могли правильно обдумати питання догляду за дитиною після народження немовляти, і щоб вони могли організувати реєстрацію народження у місцевому органі влади. Також слід розглянути можливість використання побачень вдома для жінок, які проживають у в'язниці зі своїми дітьми.

298. "Essex paper 3"; Penal Reform International, *op. cit.*, note 4, p.49. ["3-й ессекський документ", Організація "Міжнародна пенітенціарна реформа", вказ. пр., примітка 4, с. 49.]

299. ЄСПЛ тлумачить право на особисте та сімейне життя як таке, що не обмежується юридично визнаними стосунками. Див., наприклад, "Справа Кіган проти Ірландії", Рішення від 26.05.1994 р., Серія А, № 290, с. 17-18, п. 44; "Справа Крун та інші проти Нідерландів" (Заява №18535/91), Рішення від 27.10.1994 р., п. 30; "Справа Мікуліч проти Хорватії" (заява № 53176/99), Рішення від 7.02.2002 р., п. 51.

300. ["Технічні настанови з проектування пенітенціарних об'єктів", УОП ООН, вказ. пр., примітка 87, с. 126; див. також Організація "PRI", "Інструктивний документ щодо Правил ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками та заходів щодо правопорушниць без позбавлення їх волі", 2013 р., Правило 27, с. 74: «Адміністрації пенітенціарних установ повинні облаштувати помешкання, придатне для подружнього відвідування у жіночих в'язницях, з ліжком, постільною білизною, санвузлом, столом і стільцями та приємною неофіційною обстановкою, де жінки можуть проводити час наодинці зі своїми чоловіками або партнерами».

301. "The Bangkok Rules", *op. cit.*, note 28, Rule 26. ["Бангкокські правила", вказ. пр., примітка 28, Правило 26.]

302. "The Bangkok Rules", *op. cit.*, note 28, para. 12. ["Бангкокські правила", вказ. пр., примітка 28, п. 12.]

303. "Convention on the Rights of the Child", UNGA, *op. cit.*, note 143, article 9 (3). ["Конвенція про права дитини", Генеральна Асамблея ООН, вказ. пр., примітка 143, Стаття 9 (3).]

- 68 Якщо діти утримуються під вартою у в'язниці разом із одним із батьків важливо, щоб вони мали фізичний контакт зі своїми братами та сестрами. У таких ситуаціях адміністрації пенітенціарних установ повинні докласти додаткових зусиль, щоб створити умови для продовжених побачень у відповідній обстановці.
- 69 Адміністрації пенітенціарних установ повинні проявляти особливу гнучкість, коли мова йде про години побачення з участю дітей. Слід брати до уваги час занять у школі, час на виконання домашніх завдань і те, що деякі діти повинні виконувати ще й інші обов'язки після арешту доглядача, такі як виконання оплачуваної роботи або хатньої роботи. Дітям, можливо, довелося переїхати в інше місце після арешту доглядача, і їм може знадобитися фінансова чи інша підтримка, щоб мати можливість відвідувати в'язницю.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ ОБСТАНОVKИ ДЛЯ ПОБАЧЕНЬ З УЧАСТЮ ДІТЕЙ [5.12]

Контактні побачення мають особливе значення для дітей та їхніх батьків. У міру можливості слід дозволяти продовжені побачення. Побачення з участю дітей повинні відбуватися "в обстановці, що сприяє позитивному досвіду від відвідування, в тому числі від ставлення з боку співробітників пенітенціарної установи".³⁰⁴ Адміністрації пенітенціарних установ повинні розглянути можливість надання іграшок та створення місця для ігор для дітей всередині приміщення або назовні.

Італійська організація "Bambinisenzasbarre" створила так звані "Жовті куточки" у кожній італійській в'язниці, що використовуються в якості соціально-освітніх місць для зручності дітей під час відвідування в'язниці. "Жовті куточки" - це місця, де діти можуть погратися, розповісти про будь-які потреби чи складнощі, що виникають у них до та після побачення, і загалом де вони можуть осмислити свої враження.³⁰⁵

У Бельгії розроблені дитячі книги, які допомагають підготувати дітей до побачення з батьками у в'язниці та пояснити їм про різні види побачень.

У декількох бельгійських в'язницях створили власні версії такої книги з урахуванням особливостей конкретної установи.

У Фінляндії закон, який було прийнято у 2015 році, вимагає, щоб в усіх в'язницях були спеціальні кімнати для дітей, які приїжджають на побачення з батьками. Дітям дозволяється торкатися батьків, обіймати їх і сидіти у них на колінах під час побачення. Ув'язнені батьки також можуть звертатися із проханнями про сімейні візити, які можуть тривати до декількох днів. Ці побачення відбуваються у кімнатах, що нагадують вітальню зі столом, диваном та іграшками, щоб діти та батьки разом могли погратись.

Більш докладну інформацію про передові методи, як у декількох європейських країнах організовується робота з дітьми, які відвідують в'язнів можна знайти на веб-сайті організації "Діти в'язнів у Європі" (Children of Prisoners Europe – COPE).³⁰⁶

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ УМОВ ПОБАЧЕННЯ У В'ЯЗНИЦІ [5.13]

Щороку організація "Діти в'язнів у Європі" (COPE) проводить загальноєвропейську кампанію під назвою «Не мій злочин, але моє покарання» ("Not my crime, still my sentence") для підвищення обізнаності про права та потреби дітей, які розлучені з одним із ув'язнених батьків. У 2017 році однією з головних цілей кампанії було надати дітям можливість розповісти про свої враження керівникам пенітенціарних установ, щоб вони могли поліпшити умови побачень із в'язнями.

Організація "COPE" отримала відповіді від дітей з усієї Європи. Потім ці відповіді були доставлені керівникам в'язниць, щоб допомогти їм краще зрозуміти, як діти сприймають побачення і як можна скористатись їхньою оцінкою для покращення побачень із в'язнями.³⁰⁷

304. "The Bangkok Rules", *op. cit.*, note 28, Rule 28. ["Бангкокські правила", вказ. пр., примітка 28, Правило 28.]

305. For more information, see: www.bambinisenzasbarre.org/english. [Для отримання додаткової інформації див.: www.bambinisenzasbarre.org/english.]

306. Для отримання додаткової інформації див.: childrenofprisoners.eu/2016/06/10/child-friendly-visits.

307. Some of the children's ideas can be viewed here: "Not my crime, still my sentence: A selection of the children's comments from across Europe", Children of Prisoners Europe, 2017 [Деякі дитячі ідеї можна переглянути тут: "Не мій злочин, але моє покарання": Підбірка коментарів дітей з усієї Європи", Організація "Діти в'язнів у Європі", 2017 р.] childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2017/05/COPE-campaign-childrens-quotes-external_31.05.2017.pdf.

Ув'язнені діти

- 70** Контакт із зовнішнім світом має особливе значення для добробуту, реабілітації та перспектив ресоціалізації дітей, які перебувають у в'язниці. Він відіграє ключову захисну роль, оскільки діти є особливо вразливими. Тому адміністраціям пенітенціарних установ слід докладати більших зусиль у сприянні сімейним контактам, дозволяючи продовжені побачення, побачення вдома та заохочуючи інші форми спілкування для дітей, які перебувають у в'язниці. Стаття 47 (3) Конвенції ООН про права дитини визначає, що право на врахування вікових особливостей у разі ув'язнення включає зокрема право на підтримання контактів із сім'єю шляхом листування та побачень, окрім виняткових обставин.
- 71** Правило 60 Гаванських правил визначає, що "кожен неповнолітній повинен мати право на регулярні і часті побачення, загалом, один раз на тиждень і не рідше одного разу на місяць, за обставин, що відповідають потребі неповнолітнього щодо права на недоторканність особистого життя, контактів та необмеженого спілкування з сім'єю та адвокатом". Правило 61 Гаванських правил зазначає, що "неповнолітній повинен мати право спілкуватися письмово або по телефону принаймні два рази на тиждень з особою на його вибір, хіба що за винятком коли це обмежено законом, і у разі необхідності йому повинна надаватися допомога, щоб ефективно користуватися цим правом". Правило 62 Гаванських правил також уточнює, що неповнолітні повинні мати можливість, щоб їх відвідували "представники будь-якого законного клубу або організації, в яких є зацікавленість із боку неповнолітнього".
- 72** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур заявляє, що підтримка, яка надається дітям в ув'язненні, для підтримання постійних контактів із батьками та родиною за допомогою телефонного зв'язку, електронної чи іншої кореспонденції та регулярних побачень є важливою гарантією захисту від тортур та інших форм жорстокого поводження. Він рекомендує, що "дітей слід розмішувати в установі, яка знаходиться якомога ближче до місця проживання їхньої родини. Будь-які винятки з цієї вимоги мають бути чітко описані в законі і не повинні віддаватися на розсуд компетентних органів. Більше того, дітям слід давати дозвіл залишати місця для тримання під вартою для відвідування свого дому та сім'ї, а також з освітніх, професійних або інших важливих причин. Контакт дитини із зовнішнім світом є невід'ємною частиною права людини на гуманне поводження, і у жодному разі не слід відмовляти у ньому в порядку дисциплінарного заходу".³⁰⁸

Особи, які тримаються під вартою до судового розгляду

- 73** Особи, які тримаються під вартою до судового розгляду, повинні, в принципі, мати ті самі права щодо контактів із зовнішнім світом, що й засуджені в'язні. Неприпустимо застосовувати обмеження для побачень та листування без розбору до всіх підслідних в'язнів; натомість, будь-які обмеження повинні базуватися на ретельній індивідуальній оцінці ступеню ризику, який може становити в'язень.³⁰⁹
- 74** Обмеження спілкування та/або побачень для осіб, які тримаються під вартою до судового розгляду, в інтересах поточного кримінального розслідування (наприклад, ризик змови) може бути встановлено лише в окремих випадках і лише компетентним судовим органом.
- 75** КЗК підкреслює, що підслідні в'язні мають право на побачення та право здійснювати телефонні дзвінки за загальними правилами без необхідності отримання разового дозволу судового органу для кожного випадку. За оцінкою КЗК, «в кожному конкретному випадку будь-яка відмова у таких контактах повинна бути обґрунтована певними потребами слідства, мати схвалення судового органу та застосовуватися протягом певного відрізка часу. У разі наявності підстави вважати, що існує ризик змови, може здійснюватися контроль певних побачень (або телефонних дзвінків)».³¹⁰

308. United Nations Special Rapporteur on Torture, A/HRC/28/68 (2015), *op. cit.*, note 135, para. 77. [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/HRC/28/68(2015), вказ. пр., примітка 135, п. 77.]

309. "European Prison Rules"; Council of Europe, *op. cit.*, note 77, Rule 99; European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), "26th General Report of the CPT, CPT/Inf(2017)5, Council of Europe, April 2017, para. 59 et sqq. ["Європейські пенітенціарні правила", Рада Європи, вказ. пр., примітка 77, Правило 99; Європейський комітет із запобігання тортурам та нелюдському або принизливому поводженню або покаранню (КЗК), "26-й Загальний звіт КЗК, CPT/Inf (2017)5, Рада Європи, квітень 2017 р., п. 59 і пункти далі.]

310. Там само, п.60, 61.

- 76 Детальніше про допустимі обмеження, в тому числі стосовно роздільного тримання або одиночного ув'язнення, див **пункти 01-72 Розділу 4.**³¹¹

Іноземні громадяни

- 77 Ув'язнені іноземні громадяни часто опиняються у невідгідному становищі через свій статус іноземців та через те, що вони можуть не розмовляти місцевою мовою. Це означає, що у них більше ймовірності опинитися в ізоляції від зовнішнього світу.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ІНОЗЕМНІ ГРОМАДЯНИ

Правило 62:

1. В'язням, які є іноземними громадянами, дозволяється використовувати прийнятні засоби спілкування з дипломатичними та консульськими представниками їхньої держави.

2. В'язням, які є громадянами держав без дипломатичного чи консульського представництва в країні, а також біженцям або особам без громадянства дозволяється мати подібні засоби зв'язку з дипломатичним представником держави, яка відповідає за їхні інтереси, або будь-якого національного або міжнародного органу, завдання якого полягає у захисті таких осіб.

- 78 Стаття 36 Віденської конвенції про консульські зносини зазначає, що іноземних громадян, яких заарештовують або ув'язнюють, потрібно "невідкладно" попередити про їхнє право сповістити посольство чи консульство про арешт. Міжнародний суд ООН роз'яснив, що "невідкладно" не обов'язково означає відразу після арешту, але що "тим не менш, органи влади, які здійснили арешт, зобов'язані проінформувати про це заарештовану особу, як тільки вони встановлять, що особа є іноземним громадянином, або коли є підстави вважати, що особа, ймовірно, є іноземним громадянином".³¹² Однак перед тим, як контактувати з такими представниками, слід спершу проконсультуватися з в'язнями; вони також можуть відмовитись від свого права на контакти з консульськими представниками.
- 79 Ув'язненим біженцям або особам без громадянства слід дозволяти використовувати засоби спілкування з будь-яким національним чи міжнародним органом влади, завданням якого є їхній захист, зокрема, з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), тому що контакт із консульським представником не відповідає їхньому статусу.
- 80 Адміністрації пенітенціарних установ повинні поінформувати іноземних громадян про їхнє право повідомляти своїм сім'ям, юридичним та консульським представникам чи іншим особам про їхнє ув'язнення та надавати їм допомогу, якщо вони цього бажають. На прохання в'язня адміністрації пенітенціарних установ повинні повідомити представників консульських установ про їхнє ув'язнення. Адміністрації пенітенціарних установ також повинні співпрацювати з цими представниками.
- 81 Пенітенціарні установи повинні вести облік консульських візитів та будь-яких рішень про відмову від права контактувати з представниками консульств.
- 82 Ув'язненим іноземним громадянам може знадобитися додаткова допомога та підтримка в підтриманні сімейних зв'язків. Ув'язненим іноземним громадянам, які не можуть регулярно спілкуватися з родиною та друзями, можуть піти на користь побачення з іншими відвідувачами, які розмовляють їхньою мовою. У цьому зв'язку, слід приділяти особливу увагу допомозі іноземним громадянам встановлювати та підтримувати такі контакти, у тому числі шляхом надання підтримки та інформації родичам щодо практичних аспектів відвідування в'язня.³¹³
- 83 Особливу увагу слід приділяти допомозі іноземним громадянам у підтриманні регулярних та змістовних контактів зі своїми дітьми за межами в'язниці. Окрім іншого, такі контакти дозволять їм обговорити можливі коротко- та довгострокові заходи щодо догляду за дитиною.

311. Оскільки Розділ С (В'язні, які перебувають під арештом або очікують суду) не містить конкретних положень щодо контактів із зовнішнім світом, загальні положення, які викладені в Частині 1, також застосовуються до підслідних в'язнів (див. Попереднє зауваження 3 (1) та 3 (2)).

312. "Case Concerning *Avena and Other Mexican Nationals* (Mexico v. United States of America)", International Court of Justice, 31 March 2004, para. 87-88 ["Справа стосовно Авена та інших громадян Мексики (Мексика проти Сполучених Штатів Америки)", Міжнародний суд ООН, 31.03.2004 р., п. 87-88.] www.icj-cij.org/en/case/128/judgments.

313. "Recommendation CM/Rec(2012) 12 of the Committee of Ministers to member States concerning foreign prisoners", Council of Europe, 10 October 2012, Section 22.1 ["Рекомендація CM/Rec(2012)12 Комітету міністрів державам-членам щодо ув'язнених іноземних громадян", Рада Європи, 10.10.2012 р., Розділ 22.1.]

- 84 Іноземні громадяни та інші особи, які не знають жодної з основних мов, що використовуються у в'язниці, повинні мати можливість спілкуватися із зовнішнім світом мовою на свій вибір, за винятком тих випадків, коли існують певні занепокоєння щодо безпеки або охорони, які б виправдовували перешкодження їм у цьому.³¹⁴ Мовні обмеження не повинні використовуватися як опосередкований спосіб обмеження спілкування іноземних громадян із зовнішнім світом, а будь-який контроль повинен бути пропорційним загрозам безпеці.
- 85 Інформація про правила відвідування пенітенціарної установи повинна бути доступною іншими мовами, в тому числі з врахуванням такої необхідності для відвідувачів в'язниці.
- 86 Адміністрації пенітенціарних установ повинні допускати певну гнучкість щодо розкладу побачень для іноземних громадян, щоб врахувати тривалість подорожі, яку могли здійснити деякі з їхніх відвідувачів. Якщо для телефонних дзвінків встановлено певний час, то тоді для іноземних громадян потрібно передбачити певний ступінь гнучкості, щоб врахувати різницю в часі з їхньою країною.³¹⁵
- 87 Якщо можна, то слід розглянути можливість проведення відеоконференцій та інших форм віддаленого спілкування з друзями та родичами, які проживають далеко від в'язниці.

В'язні з психічними або фізичними захворюваннями

- 88 Легкість доступу до місць побачень слід врахувати при плануванні процесу відвідування в'язниці, беручи до уваги потреби в'язнів або відвідувачів з фізичними вадами.
- 89 Особливу увагу слід приділяти встановленню та сприянню контактам із зовнішнім світом для в'язнів із психічними захворюваннями. Такі в'язні можуть бути неспроможними встановлювати контакти самостійно або не розуміти процедур встановлення контактів, тому їм слід надавати якомога більшу підтримку. Для в'язнів, які не мають сім'ї чи друзів, щоб їх відвідували, можуть бути корисними побачення з волонтерами із місцевої громади.

5.2. ДОСТУП ДО ЮРИДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ, ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ДОСТУП ДО ЮРИДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА

Правило 53: У в'язнів є доступ до документів стосовно їхнього судового провадження або їм дозволено зберігати такі документи при собі без доступу з боку адміністрації пенітенціарної установи.

Правило 61:

1. В'язням надаються належні можливості, час та умови для побачення, спілкування та консультацій із власним адвокатом або з особою, яка надає правову допомогу, без зволікань, підслуховування, цензури та в умовах цілковитої конфіденційності з будь-якого юридичного питання згідно з відповідним національним законодавством. Консультації можуть відбуватися в полі зору, але не в межах чутності співробітників пенітенціарної установи.

2. У випадках, коли в'язні не розмовляють місцевою мовою, адміністрація пенітенціарної

установи сприяє доступу до послуг незалежного компетентного перекладача.

3. В'язні повинні мати доступ до ефективної правової допомоги.

Правило 119:

1. Кожен підслідний в'язень має право негайно бути поінформованим про причини його ув'язнення та про будь-які звинувачення проти нього.

2. Якщо підслідний в'язень не має власного адвоката, він має право, щоб адвокат був призначений йому судовим або іншим органом влади у всіх випадках, коли це вимагають інтереси правосуддя, та без оплати з боку підслідного в'язня, якщо він не має достатніх коштів для оплати. Відмова у доступі до адвоката підлягає невідкладному розгляду незалежним органом.

314. Там само, Розділ 22.2.

315. Там само, Розділ 22.3.

Правило 120:

1. Права та умови, що регулюють доступ підслідного в'язня до його адвоката чи особи, яка надає правову допомогу з метою його захисту, регулюються тими самими принципами, що викладені у Правилі 61.

2. Підслідному в'язню надається на його прохання письмове приладдя для підготовки документів стосовно його захисту, які включають конфіденційні інструкції для його адвоката або особи, яка надає правову допомогу.

Див. також *Принципи та настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя*.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Забезпечення справедливого судового розгляду та верховенства права

- 90 Згідно зі статтями 9 (3) та 14 МПГПП, право на юридичні консультації та представництво є основною складовою права на справедливий судовий розгляд.
- 91 В'язні, які мають доступ до юридичних консультацій та підтримки, скоріше всього, більше знатимуть і зможуть скористатися можливістю винесення вироків без ув'язнення та альтернативами досудового тримання під вартою, оскільки адвокати можуть від їхнього імені виступати за такі заходи. Тому юристи та юрисконсультанти відіграють важливу роль у запобіганні непотрібного використання ув'язнення, що може зменшити переповненість в'язниць та допомогти у забезпеченні ефективного використання державних ресурсів.
- 92 В'язням потрібно мати можливість доступу до юридичних консультацій не лише на досудовому та судовому етапах. Такий доступ їм потрібен для подавання апеляцій та у зв'язку з іншими питаннями після того, які відбувся суд, у тому числі для консультацій щодо клопотання про дострокове звільнення. Для в'язнів, які тримаються під вартою до судового розгляду, та засуджених в'язнів також можуть знадобитися юридичні консультації щодо цивільних справ, таких як шлюб, розлучення та питання догляду за дітьми, а також інших особистих питань, що стосуються майна та спадщини.
- 93 Юридичні консультації та представництво також можуть бути потрібні для подачі скарг щодо умов тримання під вартою, катування та інших видів жорстокого поводження, дискримінації в рамках дисциплінарного провадження або інших питань, які виникають в осіб внаслідок їхнього ув'язнення. Також повинна бути можливість звертатися за юридичною консультацією щодо зловживань, що мали місце до ув'язнення особи, у тому числі щодо домашнього насильства та порушень прав людини, що мали місце під час арешту або під час утримання під вартою в поліції.
- 94 Доступ до юридичних консультацій та інформації про правові процедури повинен забезпечуватися незалежно від особистих статків в'язня. В'язням потрібно мати доступ до юридичного представництва незалежно від того, чи спроможні вони самостійно найняти адвоката чи ні. Включення положень про правову допомогу до Правил Манделі (Правила 54 (b), 61 та 120) наголошує на важливості вимоги надати допомогу тим, хто не має змоги забезпечити юридичне представництво для себе.³¹⁶
- 95 Програми правової допомоги є основним інструментом забезпечення рівності перед законом, рівного захисту з боку закону, права на справедливий суд та права на ефективний засіб захисту від порушень прав людини. *Принципи та настанови ООН із правової допомоги* визнають, що "правова допомога є важливим елементом справедливої, гуманної та ефективної системи кримінального правосуддя, яка базується на верховенстві права, і що вона є основою для здійснення інших прав, у тому числі права на справедливий судовий розгляд, як передумова здійснення таких прав та є важливою гарантією, що забезпечує основоположну справедливість та довіру суспільства до процесу кримінального правосуддя".³¹⁷

316. "МПГПП", ГА ООН, вказ. пр., примітка 156, Стаття 14.3: зазначається, що: "Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: [...] (d) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного самим ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника;"

317. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems", *op. cit.*, note 263, preambular para. 9. ["Принципи та настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя", вказ. пр., примітка 263, пункт преамбули 9.]

Гарантія захисту від порушень прав людини

- 96 Ефективні юридичні консультації та представництво є основоположною гарантією захисту від тортур та інших видів жорстокого поводження. Вони можуть бути стримуючим чинником проти порушень прав людини, які включають довільне утримання під вартою та насильницьке зникнення.
- 97 Законні представники можуть консультувати в'язнів щодо процедур подання скарг та інших можливих заходів. Якщо в'язні не можуть самостійно подати скаргу, законний представник може зробити це від їхнього імені.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ДОСТУП ДО ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ [5.14]

У Малаві Інститут консультативних послуг (Paralegal Advisory Service Institute – PASI)³¹⁸ надає правову допомогу безпосередньо в місцях позбавлення волі для вирішення проблеми надмірної залежності судової системи країни від етапу досудового ув'язнення та сприяння розширенню доступу до правової допомоги. Організація також виступає за здійснення реформ та шукає шляхи створення стійкої системи надання правової допомоги з участю помічників адвокатів.

Серед ініціатив Інституту консультативних послуг - створення "візних судів" у в'язницях, де помічники адвокатів вивчають справи в'язнів, які утримуються під вартою до судового розгляду. Помічники адвокатів допомагають підозрюваним заповнити бланк заяви із проханням про звільнення під заставу та допомагають їм підготуватись до досудових слухань. Вони також складають список осіб, яких тримають під вартою до судового

розгляду незаконно; яких тримають довше строку, встановленого законом для досудового ув'язнення; яким було дозволено внести заставу, але вони не можуть виконати умови, які було встановлено судом. Миріві судді проводять засідання візного суду разом із секретарем суду та поліцейським прокурором. Розглядаючи список під час засідання, візний суд встановлює для деяких в'язнів заставу, або зменшує розмір застави, встановленої попереднім судом, або припиняє справи, коли обвинувачений вже мав би бути звільнений, або встановлює дату, коли обвинувачений має з'явитися для судового розгляду.

Протягом десяти років завдяки Інституту консультативних послуг помічників адвокатів в Малаві відсоток осіб, які трималися від вартою до судового розгляду, зменшився приблизно з 60 відсотків до приблизно 12 відсотків.³¹⁹

Зменшення напруги в пенітенціарній установі та посилення довіри з боку суспільства

- 98 За повідомленнями співробітників пенітенціарних установ, інформування в'язнів про їхнє правове становище позитивно впливає на поведінку та психічне здоров'я, зменшуючи ризик заподіяння собі шкоди та спроб самогубства. Законні представники можуть також пояснити або наголосити на необхідності дотримання в'язнями пенітенціарних правил та нормативно-правових актів, звертаючи увагу на ймовірні наслідки порушення в'язнями правил. Вони можуть пояснити права та обов'язки, а також те, як дії в'язнів можуть вплинути на остаточну тривалість ув'язнення, сприяючи загальному покращенню їхньої поведінки.
- 99 В *Принципах та настановах ООН із правової допомоги* зазначається, що правова допомога відіграє важливу роль у сприянні більшій участі громад у системі кримінального правосуддя.³²⁰ В *Принципах та настановах* також вказується, як система правової допомоги може сприяти належному функціонуванню системи кримінального правосуддя.³²¹

318. Для отримання додаткової інформації див.: pasimalawi.org

319. See "Improving Pre-trial Justice in Malawi", Open Society Justice Initiative and PASI Paralegal Advisory Service, 2013 [Див. "Покращення правосуддя на досудовому етапі в Малаві", "Ініціатива з правосуддя Фондів відкритого суспільства" та Інститут консультативних послуг помічників адвокатів (Paralegal Advisory Service Institute – PASI), 2013 р.]

320. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems", *op. cit.*, note 263, para. 4. ["Принципи та настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя", вказ. пр., примітка 263, п. 4.]

321. Там само. п. 4.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Створення програм правової допомоги

- 100** В Принципах та настановах ООН із правової допомоги надається широке визначення осіб, які забезпечують правову допомогу, щоб включити “широке коло сторін, які беруть участь як організації, які надають послуги з надання правової допомоги, у формі неурядових організацій, громадських організацій, релігійних та нерелігійних благодійних організацій, професійних об’єднань, асоціацій та наукових кіл”.³²²
- 101** Правова допомога у кримінальному провадженні повинна надаватися у всіх випадках, незалежно від характеру злочину. В *Принципах та настановах ООН із правової допомоги* також зазначається, що термін “правова допомога” “має включати поняття юридичної просвіти, доступу до правової інформації та інших послуг, що надаються особам за допомогою механізмів альтернативного вирішення спорів та реституційного правосуддя”.³²³
- 102** Хоча в *Принципах та настановах ООН із правової допомоги* правова допомога розглядається в контексті кримінального провадження, програми правової допомоги можуть існувати і для інших правових питань. Адміністрації пенітенціарних установ повинні сприяти доступу до таких програм.
- 103** Крім того, в *Принципах та настановах ООН із правової допомоги* також зазначається, що органи влади повинні встановити ефективні засоби правового захисту та гарантії захисту, які будуть застосовуватися у разі, якщо чиняться перешкоди, створюються затримки або робиться відмова у доступі до правової допомоги, або якщо особи, які тримаються під вартою, не були належним чином проінформовані про їхнє право на правову допомогу.

Забезпечення доступу до юридичних консультацій, представництва та правової допомоги

- 104** Вимога негайно повідомляти підслідних в’язнів про причини їхнього тримання під вартою та звинувачень проти них є, головним чином, функцією поліції та судових органів. Однак адміністрації пенітенціарних установ зобов’язані забезпечити, щоб в’язні отримали цю інформацію та вжити заходів, якщо це не так. Такі заходи можуть включати з’ясування у в’язнів при прийнятті до установи, чи були вони проінформовані про їхнє право на адвоката, та документування їхніх відповідей. В’язні, у яких вже є адвокат, повинні мати можливість повідомляти адвоката про свою ситуацію.

³²² United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, *op. cit.*, note 263, annex, para. 9. [“Принципи та настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального правосуддя”, вказ. пр., примітка 263, п. 9.]

³²³ Там само, п. 8.

- 105** Адміністрації пенітенціарних установ повинні відігравати активну роль у тому, щоб була практична можливість надання юридичних консультацій та представництва для всіх у справах проти них стосовно поведінки з ними, умов тримання під вартою та з будь-якого іншого правового питання. Правило 54 (b) вимагає від адміністрації пенітенціарних установ надавати кожному в'язню інформацію про його права, які включають доступ до юридичних консультацій та надання правової допомоги.³²⁴ Співробітники пенітенціарної установи повинні інформувати ув'язнених про право спілкуватися та консультиватися з адвокатом, якого вони обрали самостійно, або з особою, яка надає правову допомогу, не тільки в контексті кримінального судочинства, а й з будь-якого правового питання. Інформація повинна бути доступною не тільки після прийому в'язня до установи, але й протягом усього періоду ув'язнення. Співробітники пенітенціарної установи також повинні довести до відома в'язнів інформацію про можливі наслідки, якщо вони вирішать відмовитись від свого права на юридичне представництво.
- 106** У той час, як створення програм правової допомоги відноситься до сфери діяльності розробників керівних документів, зі свого боку адміністрації пенітенціарних установ повинні полегшувати доступ до таких програм, у тому числі шляхом надання інформації про них та створення можливості, щоб в'язні зверталися через них за правовою допомогою.
- 107** У країнах, де нема систем правової допомоги або вони існують в обмеженій формі, у тому числі в тих частинах країни, де немає юристів із питань правової допомоги, адміністрації пенітенціарних установ повинні заохочувати та сприяти спілкуванню з іншими суб'єктами, здатними надавати юридичні консультації, у тому числі з НУО.
- 108** КЗК наголошує, що "правом доступу до адвоката повинен користуватися кожен, хто був позбавлений волі, незалежно від того, наскільки "незначним" є правопорушення, у якому його підозрюють".³²⁵
- 109** Представники пенітенціарної установи повинні за своєю ініціативою обговорити безпосередньо з в'язнями, чи є у них юридична підтримка, і, якщо у них її нема, то яка додаткова допомога їм може знадобитися для доступу до такої підтримки, у тому числі щодо засобів контактів із законними представниками.
- 110** Інформація про процедуру контактів з юристами та особами, які надають правову допомогу, повинна бути розміщена на видному місці в тих зонах в'язниці, де її можуть бачити усі в'язні. Тим, хто не вміє читати, інформація має надаватися в іншому форматі.
- 111** Для того, щоб проаналізувати наявність та доступність правової підтримки, гарним методом є збір адміністраціями пенітенціарних установ інформації про те, скількох в'язнів представляють адвокати, у тому числі юрисконсульти.³²⁶ Така інформація корисна для розробників керівних документів для аналізу прогалин у правовій підтримці, зокрема, чи однаковою мірою доступна правова допомога жінкам, дітям та іншим категоріям. Зібрані дані також можуть надати корисну інформацію про доступність правових послуг у сільських, віддалених та соціально й економічно неблагополучних районах країни, а також можуть бути використані для кращого обґрунтування розробки керівних документів та планування у відповідних міністерствах.

Конфіденційність спілкування

- 112** Телефони для здійснення дзвінків законним представникам повинні розташовуватися в місцях, де можна забезпечити приватність та конфіденційність. Крім цього, в'язні повинні мати можливість вести переписку зі своїми представниками без цензурування та контролю їхньої кореспонденції, у тому числі електронної пошти або інших електронних форм зв'язку.
- 113** Приміщення для зустрічей в'язнів зі своїми законними представниками повинні бути спроектовані таким чином, щоб у них в'язні могли спілкуватися цілком приватно та конфіденційно зі своїм законним представником, і одночасно щоб працівники могли контролювати їх у разі необхідності в цілях охорони, зокрема для забезпечення

324. For more information on legal aid, see "Global Study on Legal Aid", UNODC and UNDP, October 2016 [Для отримання додаткової інформації про правову допомогу див. "Глобальне дослідження з питань правової допомоги", УНЗ ООН та ПР ООН, жовтень 2016 р.] www.unodp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access_to_justiceandruleoflaw/global-study-on-legal-aid.html and "Model Law on Legal Aid in Criminal Justice Systems with Commentaries", UNODC, March 2017 [та "Типовий закон про правову допомогу в системах кримінального правосуддя з коментарями", УНЗ ООН, березень 2017 р.]

325. "21st General Report", СРТ, *op. cit.*, note 227, para. 20. ["21-й Загальний звіт", КЗК, вказ. пр., примітка 227, п. 20.]

326. "Правила Манделі", вказ. пр., примітка 1, Правило 8 (а): зазначається, що "відомості, що стосуються судового процесу, у тому числі про дати судових засідань та юридичне представництво" повинні вноситися в систему роботи з особовими справами в'язнів.

безпеки адвоката. У більшості випадків присутність співробітника в'язниці не буде необхідною. Двері та вікна кімнат для зустрічей з адвокатами повинні надійно закриватися. Ці приміщення мають бути розташовані або спроектовані таким чином, щоб забезпечити звуконепроникність.

- 114** Встановлення скляної звуконепроникної панелі між кімнатою для зустрічі з адвокатом та кімнатою для спостерігачів надає можливість проводити консультації на виду, але не в межах чутності співробітників пенітенціарної установи. Будь-яке спостереження має бути під контролем для забезпечення того, щоб із боку персоналу в'язниці не допустити жодної поведінки, яка виглядала б як демонстрація погрозу або залякування.
- 115** За проханням в'язнів їм повинно надаватися письмове приладдя для таких зустрічей та для інших правових питань, щоб вони могли давати своїм адвокатам конфіденційні вказівки та робити записи про зустріч.³²⁷ У **пунктах 69-72 Розділу 2** цього інструктивного документа розглядається питання про здійснення обшуку законних представників.

Засоби спілкування

- 116** Телефонні дзвінки та інші віддалені форми спілкування є важливими засобами спілкування із законними представниками, проте вони ніколи не повинні вважатися заміною особистих зустрічей, за винятком тих випадків, коли в'язень спеціально звернувся із проханням про використання таких інструментів зв'язку. Прямий контакт із адвокатом або особою, яка надає правову допомогу, є надзвичайно важливим для встановлення довіри між клієнтом і адвокатом та для ефективного представництва.
- 117** Кількість та розташування окремих кімнат, які необхідні для зустрічей із законними представниками, слід враховувати на самих ранніх етапах планування будівництва в'язниці, зважаючи на кількість в'язнів, які там будуть утримуватися. Відсоток в'язнів в установі, які тримаються під вартою до судового розгляду, є важливим чинником на цьому етапі планування, оскільки їм, скоріше за все, доведеться консультуватися зі своїми законними представниками більш регулярно порівняно з тими в'язнями, які вже були засуджені. Розташування телефонів для забезпечення конфіденційності розмов також слід враховувати на етапі планування.
- 118** При розміщенні кімнат для зустрічей та телефонів для зв'язку із законними представниками також слід враховувати потреби в'язнів із фізичними вадами.
- 119** Не повинно бути обмежень щодо кількості побачень або телефонних дзвінків, які в'язень може мати зі своїми законними представниками, або кількості часу, який необхідний для консультацій із ними. Також не повинно бути необґрунтованих затримок у наданні дозволу на спілкування між в'язнем та його законним представником.

Інші гарантії

- 120** Адміністрації пенітенціарних установ повинні дозволяти адвокатам та особам, які надають правову допомогу, виконувати свою роботу без залякування, погроз, утисків чи перешкод.
- 121** У *Принципах та настановах ООН із правової допомоги* визначено, що пільговий доступ поширюється на всіх адвокатів та осіб, які надають правову допомогу, у тому числі, якщо юрисконсульт є співробітником НУО.
- 122** Органи влади повинні надавати в'язням можливість сповіщати своїх адвокатів перед переведенням до іншої в'язниці чи лікарні, а також повинні надавати їм можливість зв'язатися з ними після прибуття на нове місце.

³²⁷ Там само. Правило 120 (2) передбачає, що "Підслідному в'язню надається на його прохання письмове приладдя для підготовки документів стосовно його захисту, які включають конфіденційні інструкції для його адвоката або особи, яка надає правову допомогу." Правило 61, вимагаючи "належні можливості, час та умови", також пояснює, що такі матеріали повинні бути доступними для всіх в'язнів для будь-яких юридичних справ; "Коментар до Європейських пенітенціарних правил" (Рада Європи, вказ. пр, примітка 77) також передбачає, що в'язням слід надавати "письмове приладдя та поштові марки для написання та відправлення листів до адвокатів, якщо вони не можуть їх самі придбати" (Коментар до Правила 23, посилання на ЄСПЛ, "Справа Котлет проти Румунії", 3.06.2003 р., Заява № 38565/97).

- 123** Органи влади повинні забезпечити, щоб від в'язнів ніколи не вимагалось розкрити причини їхнього бажання зустрітися або іншим чином спілкуватися із законним представником. Розкриття цих причин може наразити їх на ризик заподіяння їм шкоди, зокрема, якщо вони хочуть подати скаргу стосовно поведінки у в'язниці чи щодо умов тримання під вартою.

Обмеження доступу

- 124** У жодному разі адміністрації пенітенціарних установ не повинні призупиняти або обмежувати доступ до законного представника та спілкування з ним, якщо для цього немає спеціальних наказів судових органів. Принцип 18 (3) Зводу принципів ООН стверджує, що право консультування та спілкування із законними представниками „не може бути призупинено або обмежено, за винятком обставин, які повинні бути визначені законом або законними нормативними актами, коли судовий чи інший орган влади вважає це обов'язковим заходом для забезпечення безпеки та належного порядку”. Судова практика також вказує, що обмеження принципу конфіденційності виправдані лише за наявності “вагомих причин”, і що вони повинні підлягати перегляду.³²⁸
- 125** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур роз'яснює, що “у виняткових обставинах, коли є підстави стверджувати, що негайний контакт із адвокатом ув'язненої особи може викликати реальні занепокоєння щодо безпеки, і коли обмеження такого контакту затверджено в судовому порядку, слід щонайменше дозволити зустріч із незалежним адвокатом, наприклад, з тим, який рекомендований адвокатською колегією”.³²⁹ Подібно до цього, КЗК заявляє, що якщо існує виняткова необхідність затримати доступ до адвоката, то це не повинно призвести до відмови у праві на адвоката, і в таких випадках особа повинна мати “доступ до іншого незалежного адвоката, якому можна довіряти, що він не поставить під загрозу законні інтереси слідства”.³³⁰

Жінки

- 126** Адміністрації пенітенціарних установ повинні приділяти особливу увагу сприянню ув'язненим жінкам в отриманні правової допомоги. У коментарі до Правила 26 Бангкокських правил визнається, що жінкам потрібна особлива допомога “через те, що у більшості суспільств вони мають нижчий освітній, економічний та соціальний статус, а також через те, що жінки у багатьох країнах стикаються з тим, що після ув'язнення родичі розривають з ними стосунки”.³³¹

Ув'язнені діти

- 127** Дітям в ув'язненні може також знадобитися певна допомога з боку адміністрації пенітенціарних установ, щоб вони зрозуміли своє право на юридичну підтримку. Крім цього, допомога може бути потрібною для встановлення та підтримання контактів із представниками дітей. Співробітники пенітенціарної установи повинні надавати інформацію про законні права дітей у спосіб, що відповідає їхньому віку та зрілості, та використовувати мову, яку вони можуть зрозуміти.
- 128** Діти, які перебувають у в'язниці, мають право на те, щоб правові питання вирішувалися в присутності батьків або законного опікуна, за винятком тих випадків, коли це не вважається таким, що відповідає найкращим інтересам дитини. Співробітникам пенітенціарної установи також може бути необхідно надати інформацію батькам, опікунам або доглядачам дитини в доповнення до тієї, що була надана безпосередньо дитині.

³²⁸ Див. там само, коментар до Правила 23 з посиланням на судову практику Європейського суду з прав людини.

³²⁹ Report of the United Nations Special Rapporteur on Torture, A/56/156, *op. cit.*, note 43, para. 39(f). [Звіт Спеціального доповідача ООН із питань тортур, A/56/156, вказ. пр, примітка 43, п. 39 (f).]

³³⁰ “21st General Report”, CPT, *op. cit.*, note 227, paragraph 22; “Report to the Turkish government on the visit to Turkey carried out by the CPT”, 13 March 2014, CPT/Inf (2014) 7, para. 19 [“21-й Загальний звіт”, КЗК, вказ. пр., примітка 227, п. 22; “Звіт для Турецького уряду за підсумками візиту КЗК до Туреччини”, 13.03.2014 р., CPT/Inf (2014) 7”, п. 19.] rm.coe.int/1680698318

³³¹ “The Bangkok Rules”, *op. cit.*, note 39, Commentary to Rule 26. [“Бангкокські правила”, вказ. пр., примітка 39, коментар до Правила 26.]

5.3. СПОВІЩЕННЯ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: СПОВІЩЕННЯ

Правило 68: Кожен в'язень має право, і йому надається можливість і засоби, негайно сповістити свою сім'ю або іншу особу, яка призначена як контактна особа, про своє ув'язнення, про переведення в іншу установу та про будь-яку серйозну хворобу або тілесне ушкодження. Надання особистої інформації в'язнів здійснюється відповідно до національного законодавства.

Правило 69: У разі смерті в'язня керівник пенітенціарної установи негайно повідомляє найближчого родича в'язня або особу для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації. Особи, які призначені в'язнем для отримання інформації про стан його здоров'я, сповіщаються керівником установи про важку

хворобу, тілесне ушкодження або переведення в'язня до медичного закладу. Необхідно виконувати чітко висловлене прохання в'язня не повідомляти чоловіка/дружину чи найближчого родича у разі хвороби або тілесного ушкодження.

Правило 70: Адміністрація пенітенціарної установи негайно інформує в'язня про серйозну хворобу або смерть близького родича чи іншої важливої особи. Якщо дозволяють обставини, в'язню слід надати дозвіл відвідати, у супроводі або самотійно, близького родича чи іншу важливу особу, які важко хворіють, або взяти участь у похороні близького родича або іншої важливої особи.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 129** На ранніх стадіях після арешту та ув'язнення контакти з сім'єю чи іншими особами можуть допомогти в'язням позбутися хвилювання та заспокоїти їх у напружений час. Родина та друзі повинні знати про місце їхнього перебування. Крім цього, заарештованому може бути необхідно з'ясувати, що сталося з дітьми та іншими утриманцями. Завчасне повідомлення про арешт та взяття під варту також дозволить родині та друзям якомога швидше відвідати в'язня, щоб надати емоційну та предметну підтримку.
- 130** Право інформувати сім'ю чи інші контактні особи про ув'язнення або переведення до іншої установи є ключовою гарантією від тортур та інших видів жорстокого поводження, взяття під варту без права на листування та спілкування та насильницьких зникнень. Можливість інформувати родину про серйозні тілесні ушкодження також може виступати запобіжним заходом проти жорстокого поводження під час тримання під вартою.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Реєстрація даних контактних осіб

- 131** Відповідно до Правила 7 (g), для того, щоб адміністрації пенітенціарних установ могли сповістити або щоб в'язні могли сповістити осіб для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації про смерть, хворобу, тілесне ушкодження або переведення до іншої установи, вони повинні вести точний облік контактних даних осіб для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації та інформацію про найближчих родичів.
- 132** Згідно з Правилами Мандели, потрібно зберігати різні контактні дані, які включають "контактні дані особи на випадок надзвичайної ситуації та інформацію про найближчих родичів в'язнів" (Правило 7), відомості про "сім'ю або іншу особу, яка призначена як контактна особа" (Правило 68), "близького родича чи іншу важливу особу" (Правило 70) та "осіб, які призначені в'язнем" (Правило 69). У всіх випадках поняття сім'ї та друзів слід визначати у широкому значенні, про що зазначено у **пунктах 22-26 Розділу 5** цього інструктивного документа.

- 133** На початкових стадіях взяття під варту слід з'ясувати у в'язнів, з якою особою та з яким найближчим родичем слід зв'язуватись на випадок надзвичайної ситуації. Слід поважати бажання в'язнів не сповіщати контактні особи про ув'язнення або не сповіщати їх у разі тілесного ушкодження, хвороби, смерті або переведення до іншої установи. В'язням слід надавати можливість змінювати дані про контактних осіб, якщо вони хочуть змінити своє початкове рішення.

Засоби сповіщення

- 134** При переведенні в'язня до іншої установи тримання під вартою або в лікарню, слід сповістити родичів або інших осіб для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації до того, як буде здійснено переведення. В особовій справі в'язня слід зробити запис стосовно сповіщення про переведення. У разі серйозних тілесних ушкоджень або хвороби сповіщення відповідних осіб для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації є гарним методом роботи адміністрації в'язниці, оскільки навряд чи в'язні зможуть це зробити самі.
- 135** У разі переведення до іншої установи слід заздалегідь повідомити родичів. Це дозволяє уникнути ситуації, коли відвідувачі можуть прибути до установи тримання під вартою і лише тоді з'ясують, що в'язень був переведений до іншого місця. Крім цього, отримавши сповіщення, родичам буде легше підготуватися до відвідування або зателефонувати в'язню відразу після прибуття до нового закладу. У випадках, коли спосіб зв'язку не є безпосереднім, як наприклад у ситуації з поштовою службою, слід виділити достатньо часу, щоб сім'я отримала повідомлення до того, як відбудеться переведення.
- 136** В'язням повинен надаватися доступ до телефонів, матеріалів для письма та наявних електронних засобів зв'язку для того, щоб встановити контакт із родиною чи іншими особами у разі позбавлення волі, переведення, серйозних захворювань чи тілесних ушкоджень. Адміністрації пенітенціарних установ несуть відповідальність за забезпечення в'язнів можливістю та засобами для сповіщення своєї контактної особи. Вони мають допомогти їм, якщо вони цього не можуть собі дозволити або іншим чином не мають можливості зробити це без допомоги.
- 137** Правило 70 передбачає, що адміністрація пенітенціарної установи повинна негайно сповіщати в'язня про важку хворобу або смерть близького родича або іншої важливої особи. Для того, щоб передати таку особисту звістку в тактовний спосіб, адміністрація в'язниці може дозволити, щоб родич або близька особа повідомили про це в'язня безпосередньо.
- 138** У Резолюції про права дитини, яка прийнята Радою з прав людини у березні 2012 року, наголошується на необхідності забезпечення того, щоб діти, які перебувають поза в'язницею, або їхні законні опікуни також інформувалися про місце ув'язнення одного з їхніх батьків, а також сповіщались про будь-яке переведення чи інші події.³³²

Відвідування важко хворих та участь у похороні

- 139** Вираз "якщо дозволяють обставини" у Правилі 70 слід тлумачити в сприятливому для в'язня руслі і враховувати соціальне та емоційне значення відвідування хворих родичів, особливо у випадках важкої хвороби та участі у похороні.
- 140** При організації транспортування в'язня для відвідування важко хворого близького родича або дорогої людини, органи влади повинні у міру можливості враховувати культурні норми та очікування, такі як звична тривалість часу, що проводять біля ліжка хворої або вмираючої дорогої людини, а також різні типи трауру та проведення похорону.
- 141** В'язні повинні мати можливість одягати свій власний одяг, коли відвідують важко хворих або беруть участь у похороні.

³³² "Резолюція 19/37 про права дитини", А/НRC/RES/19/37, яка прийнята Радою з прав людини 19.04.2012 р., п. 69 (е).

КОНТЕКСТ: УЧАСТЬ У ПОХОРОНІ РОДИЧІВ – РІШЕННЯ ЄСПЛ [5.15]

У справі “Каналас проти Румунії” ЄСПЛ встановив, що органи влади порушили право заявника на повагу до особистого та сімейного життя, відхиливши його прохання про відпустку для того, щоб бути присутнім на похороні матері. Керівник пенітенціарної установи відхилив його прохання на тій підставі, що покарання, яке йому залишилось відбувати, було занадто довгим і що він вже був нагороджений у тому ж місяці за свою поведінку. Важливо зазначити, що Суд встановив, що “заходи у вигляді тимчасової відпустки можуть сприяти соціальній реабілітації в'язнів, навіть тоді, коли вони були засуджені за насильницькі злочини”, і що “принцип обмеження винагороди до одного на місяць не застосовується у випадку дозволу для відпустки із в'язниці для участі у похороні члена сім'ї”. Суд також зауважив, що адміністрація в'язниці не розглянула можливість надання Каналасу супроводу до місця похорону, і дійшов висновку, що “національні органи влади не збалансували значення різних інтересів у справі, а саме права Каналаса на повагу до його сімейного життя, з одного боку, та громадської безпеки або запобігання безладдю чи злочинам, з іншого боку”.³³³

³³³ Європейський суд з прав людини, Справа Каналас проти Румунії, заява № 20323/14, Рішення від 6.12.2016 р.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

- 6.1 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
- 6.2 КОНСУЛЬТАТИВНІ ОБОВ'ЯЗКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
- 6.3 НЕВІДКЛАДНА ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА
- 6.4 ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОЗНАКИ ТОРТУР
- 6.5 ЕТИЧНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ
- 6.6 МЕДИЧНІ КАРТКИ

6.

6. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

01 Кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, і коли держава позбавляє когось свободи, вона бере на себе обов'язок піклуватися про надання медичної допомоги, захищати та сприяти їхньому фізичному та психічному здоров'ю та добробуту. Отже, органи влади повинні виділити достатні ресурси для забезпечення того, щоб охорона здоров'я у пенітенціарних установах була адекватною розміру та потребам контингенту в'язнів.

В'язні мають право на той самий рівень охорони здоров'я, який надається в громаді поза в'язницею. Як і в суспільстві, головним обов'язком усіх медичних працівників є догляд та лікування пацієнтів на основі індивідуальної оцінки медичних потреб. Основні моральні обов'язки медичних працівників полягають у дотриманні автономії та найкращих інтересів пацієнта, в оцінці, сприянні, захисті та поліпшенні фізичного та психічного здоров'я в'язнів та в уникненні заподіяння їм шкоди.

Інституційна структура охорони здоров'я у в'язницях буде різною в різних пенітенціарних установах, але вона повинна включати лікарів, медсестер, психіатрів, психологів та стоматологів. Залежно від контингенту в'язнів можуть знадобитися інші спеціалісти, такі як акушерки, гінекологи та педіатри. Для лікування деяких захворювань, проведення медичних обстежень, а також у надзвичайних ситуаціях в'язнів потрібно буде доставляти до лікарні або до спеціалізованої клініки.

Правила Мандели були переглянуті з метою приведення положень про охорону здоров'я у відповідність до сучасних стандартів, в тому числі стосовно медичної етики. Нові правила містять конкретні рекомендації щодо організації служб охорони здоров'я у в'язницях та щодо конкретних обов'язків та відповідальності медичного персоналу. Крім того, Правила містять більш детальну інформацію щодо задоволення потреб людей із психічними розладами чи іншими особливими потребами медичного характеру. У Правилах також наголошується на цілковитій забороні тортур чи інших видів жорстокого поводження з боку медичного персоналу, та привертається увага до їхнього обов'язку документувати та повідомляти про випадки, про які їм стало відомо.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Правило 24:

1. Забезпечення охорони здоров'я в'язнів є відповідальністю держави. В'язні повинні користуватися тими ж стандартами охорони здоров'я, які діють у суспільстві. В'язні повинні мати доступ до необхідних послуг з охорони здоров'я безкоштовно та без дискримінації на підставі їхнього правового статусу.
2. Послуги з охорони здоров'я повинні бути організовані у тісному взаємозв'язку із загальною системою управління охорони здоров'я та у такий спосіб, щоб забезпечити безперервність лікування та догляду, у тому числі у випадках ВІЛ, туберкульозу та інших інфекційних захворювань, а також наркозалежності.

Правило 25:

1. У кожній в'язниці має функціонувати служба охорони здоров'я, завдання якої полягає в оцінці, сприянні, захисті та поліпшенні фізичного та психічного здоров'я в'язнів. Служба охорони здоров'я має приділяти особливу увагу в'язням з особливими потребами щодо охорони здоров'я або з проблемами здоров'я, що заважають їхній реабілітації.
2. Служба охорони здоров'я складається з багатопрофільної групи з достатньою кількістю кваліфікованих працівників, які діють у повній клінічній незалежності та мають достатній досвід і знання у сфері психології та психіатрії. Послуги кваліфікованого стоматолога мають бути доступні для кожного в'язня.

Правило 27:

1. Усі в'язниці мають забезпечувати швидкий доступ до медичної допомоги в невідкладних випадках. В'язні, які потребують спеціалізованого лікування або хірургічного втручання, мають бути переведені до спеціалізованих закладів або до цивільних лікарень. Якщо в пенітенціарній службі є власні лікарняні заклади, вони мають бути укомплектовані відповідним персоналом та мати відповідне обладнання для забезпечення належного лікування та догляду за в'язнями, які до них направляються.

2. Клінічні рішення можуть прийматися лише відповідальними медичними працівниками і не можуть відкидатися або нехтуватися немедичним персоналом в'язниці.

Правило 30: Лікар або інші кваліфіковані медичні працівники, незалежно від того, повинні вони звітувати перед лікарем чи ні, мають прийняти кожного в'язня, провести розмову з ним та обстежити його якомога швидше після прийняття до установи і в подальшому робити це у разі потреби. Особлива увага приділяється:

(а) виявленню потреб у охороні здоров'я та вжиттю всіх необхідних заходів для лікування;

(б) виявленню будь-яких фактів жорстокого поводження, якому могли піддаватися прибулі в'язні перед прибуттям до установи;

(с) виявленню будь-яких ознак психологічного чи іншого стресу, спричиненого фактом позбавлення волі, які включають, серед іншого, ризик самогубства або заподіяння собі шкоди та симптоми абстиненції в результаті вживання наркотиків, ліків або алкоголю; та вжиттю всіх відповідних індивідуальних заходів або лікуванню;

(д) забезпеченню клінічної ізоляції та адекватного лікування в'язнів протягом інфекційного періоду у випадках, коли в'язнів підозрюють у наявності в них заразних хвороб,

(е) визначенню придатності в'язнів до роботи, фізичних вправ та участі в інших заходах в залежності від обставин.

Правило 31: Лікар або, у відповідних випадках, інші кваліфіковані медичні працівники мають мати щоденний доступ до всіх хворих в'язнів, усіх в'язнів, які скаржаться на проблеми з фізичним або психічним здоров'ям або скаржаться на тілесні ушкодження, та до будь-якого в'язня, на якого їхня увага спеціально спрямована. Усі медичні огляди мають проводитися в повній конфіденційності.

Правило 33: Лікар має повідомляти керівника пенітенціарної установи у випадку, якщо він вважає, що фізичне або психічне здоров'я в'язня зазнало або зазнає шкідливого впливу від тривалого ув'язнення або від будь-яких умов ув'язнення.

6.1 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Задоволення потреб, які пов'язані із фізичним та психічним здоров'ям

- 02** Нещодавно прибулі в'язні можуть мати попередні, недоліковані захворювання та/або невиявлені психічні відхилення. Фізичні та психічні захворювання можуть погіршитися внаслідок позбавленням волі, і тому їх слід якнайшвидше виявити після прийняття до установи, щоб в'язень міг отримати відповідне лікування. При неналежному поводженні з в'язнями, навіть у тих, у кого при прийнятті до установи немає проблем зі здоров'ям, можуть виникнути проблеми зі здоров'ям під час перебування у в'язниці, які у них можуть не проявитися за інших обставин.
- 03** В'язні часто походять із бідних та соціально відчужених прошарків населення. За таких умов, вони могли більше наражатися на небезпеку заразних захворювань, неадекватно харчуватися та могли мати менше можливостей доступу до якісної медичної допомоги. Крім того, вони могли раніше зловживати наркотичними речовинами і можуть мати високий рівень наркотичної залежності. Тому у в'язниці в'язні можуть страждати від абстинентного синдрому. Також можливо, що деякі з в'язнів, загалом, нехтували своїм фізичним здоров'ям, а інші, можливо, ніколи до ув'язнення не лікувались кваліфікованим лікарем, особливо якщо вони походять із віддалених сільських районів.

ЯК СЛІД ОРГАНІЗОВУВАТИ ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я У В'ЯЗНИЦЯХ?

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ

Медичний персонал, який працює у в'язницях, повинен бути незалежним від адміністрації пенітенціарної установи для забезпечення того, щоб клінічні та будь-які оцінки стану здоров'я осіб, які взяті варту, базувалися виключно на медичних критеріях. Щоб гарантувати незалежність лікарів, що займаються медичною практикою в установах поліції чи в'язницях, слід уникати прямих ієрархічних або навіть договірних відносин із керівництвом пенітенціарних установ. Молодший медичний персонал може отримувати лише медичні інструкції від лікуючого лікаря.

Незалежно від умов працевлаштування (державний службовець, працівник державної установи чи приватний підрядник), лікарі завжди повинні бути незалежними від адміністрації поліції чи пенітенціарної установи. ВООЗ стверджує, що найкращий спосіб гарантувати незалежність медичних працівників – це забезпечити їхнє працевлаштування в органах охорони здоров'я, а не в органах пенітенціарної служби.³³⁴

ВМА стверджує, що окремі лікарі повинні “мати свободу застосовувати своє професійне судження у догляді та лікуванні своїх пацієнтів без зайвого впливу зовнішніх сторін чи осіб”, і що “клінічна незалежність є не лише важливою як обов'язкова складова високоякісної медичної допомоги, і тому являє собою перевагу для пацієнта, яку потрібно зберігати, а також як обов'язковий принцип медичного професіоналізму”.³³⁵

Якщо медичні працівники не мають незалежності від керівництва в'язниці, у них може виникнути конфлікт інтересів, і у них буде почуття більшого обов'язку перед адміністрацією пенітенціарної установи як перед своїм роботодавцем, ніж перед пацієнтом. Вони також можуть діяти з почуттям страху перед негативними наслідками, які включають звільнення, якщо вони не будуть виконувати прохання співробітників пенітенціарної установи, і самі можуть піддаватися каральним діям.

Незалежність медичного персоналу є надзвичайно важливою для того, щоб в'язні відчували, що вони можуть довіряти медичним працівникам, коли йдеться про стан їхнього здоров'я, а також можуть

відверто розмовляти з ними, щоб повідомити про катування чи інші види жорстокого поводження. Якщо медичні працівники працевлаштовані безпосередньо у пенітенціарній службі або якщо вони виявляються надмірно доброзичливими у стосунках зі штатним персоналом пенітенціарної установи, в'язні навряд чи будуть їм довіряти, особливо якщо співробітники пенітенціарної установи поводяться з ними жорстоко.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Забезпечення охорони здоров'я в'язнів є обов'язком держави. Держави несуть особливий обов'язок піклування про осіб, які взяті під варту, оскільки в'язні не мають іншої альтернативи, окрім як покладатися на адміністрацію пенітенціарної установи для підтримання та захисту свого здоров'я. Як і всі люди, в'язні зберігають своє право на здоров'я, яке закріплене у Статті 12 МПГПП та у 9-му Принципі Основних принципів поводження з ув'язненими.

УНЗ ООН та ВООЗ зазначають, що “управління та координація всіма відповідними установами та ресурсами, що забезпечують охорону здоров'я та добробут в'язнів, є цілковитою відповідальністю уряду” і що “міністерства охорони здоров'я повинні забезпечувати та нести відповідальність за служби охорони здоров'я у в'язницях та повинні пропагувати здорові умови ув'язнення”.³³⁶

РІВНОЦІННІСТЬ ПОСЛУГ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Медичні працівники зобов'язані забезпечити рівноцінність медичної допомоги, тобто вони повинні забезпечувати той самий рівень послуг з охорони здоров'я, який міг би отримати в'язень за межами в'язниці. В Принципах медичної етики ООН пояснюється, що “працівники з охорони здоров'я, зокрема лікарі, які відповідають за медичне обслуговування в'язнів та осіб, взятих під варту, зобов'язані забезпечити їм захист їхнього фізичного та психічного здоров'я та лікування захворювань на такому ж рівні та з такою ж якістю, які надаються особам, які не є ув'язненими чи взятими та психічного здоров'я та лікування захворювань на такому ж рівні та з такою ж якістю, які надаються особам, які не є ув'язненими чи взятими під варту”.³³⁷

334. “Good Governance for Prison Health in the 21st Century: A policy brief on the organization of prison health”, UNODC and WHO, 2013 [“Належне управління в сфері охорони здоров'я у в'язницях у 21-му столітті: короткий огляд питань організації охорони здоров'я у в'язницях”, УНЗ ООН та ВООЗ, 2013 р.]

335. “WMA Declaration of Seoul on Professional Autonomy and Clinical Independence” adopted by the 59th WMA General Assembly, October 2008 [“Сеульська декларація ВМА про професійну самостійність та клінічну незалежність”, яка прийнята 59-й Генеральною Асамблеєю ВМА, жовтень 2008 р.] www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-seoul-on-professional-autonomy-and-clinical-independence.

336. “Good Governance for Prison Health in the 21st Century”, UNODC and WHO, *op. cit.*, note 326, p.viii. [“Належне управління в сфері охорони здоров'я у в'язницях у 21-му столітті: короткий огляд питань організації охорони здоров'я у в'язницях”, УНЗ ООН та ВООЗ, вказ. пр., примітка 326, с. viii]

337. “Principles of Medical Ethics relevant to the Role of Health Personnel, particularly Physicians, in the Protection of Prisoners and Detainees against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”, adopted by General Assembly resolution 37/194 of 18 December 1982, Principle 1 [“Принципи медичної етики ООН щодо медичних працівників, зокрема лікарів, у захисті в'язнів та осіб, які взяті під варту, від тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання”, Резолюція Генеральної Асамблеї №37/194 від 18.12.1982 р., Принцип 1.]

Адміністрації пенітенціарних установ повинні мати можливість наймати достатню кількість відповідно підготовленого персоналу для того, щоб забезпечувати послуги з охорони здоров'я на рівні, який доступний у суспільстві. Це можна досягти лише в тому випадку, якщо заробітна плата та умови роботи медичного персоналу у пенітенціарних установах будуть досить привабливими для залучення та утримання кваліфікованих працівників. Щоб забезпечити рівноцінність обслуговування, медичні служби в пенітенціарних установах також повинні мати належний рівень оснащення та фінансування.

В Правилі 24 (1) вказується, що в'язні повинні мати безкоштовний доступ до необхідних медичних послуг. У Зводі принципів ООН теж стверджується, що після первинного медичного огляду в'язня, "медична допомога та лікування мають надаватися у разі потреби. Догляд та лікування надаються безкоштовно".

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Безперервність медичного обслуговування важлива не тільки при прийнятті до в'язниці, але і після звільнення. Як правило, медичне обслуговування буде легше забезпечувати, коли в'язнів розподіляють в пенітенціарні установи, які знаходяться поблизу місця їхнього звичайного проживання.

Вимога про забезпечення безперервного медичного обслуговування також включає обов'язок належного ведення та передачі медичних карток в'язнів. Правило 26 (2) роз'яснює, що після переведення в'язня його медична картка повинна передаватися до медичної служби приймаючої установи із дотриманням вимоги про конфіденційність медичної інформації.

При звільненні з в'язниці осіб, які страждають певними захворюваннями, медичні працівники повинні розглянути питання про те, чи потрібно їм видати ліки на той час, який може знадобитися для того, щоб вони влаштували подальші медичні консультації та регулярне постачання ліків.

Принцип рівноцінності медичного обслуговування не означає, що в'язниці мають менше зобов'язань перед в'язнями, якщо вони знаходяться в громадах, де немає місцевих закладів охорони здоров'я або де дуже низький рівень медичного обслуговування.

Найефективніший спосіб забезпечення безперервності медичного обслуговування - це покласти відповідальність за надання медичної допомоги у пенітенціарних установах на центральний орган охорони здоров'я. При відсутності такої можливості повинні існувати тісні зв'язки між місцевими медичними закладами та медичними службами пенітенціарних установ.

СПЕЦІАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ДЛЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ ТА МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Для належного реагування на потреби медичного обслуговування у пенітенціарних установах, для співробітників установи та медичних працівників можуть знадобитися спеціальна професійна підготовка та послуги з підтримки. Це особливо важливо з огляду на складні умови праці, з якими може зіткнутися медичний персонал у місцях позбавлення волі, особливо у віддалених місцях.

Медичний персонал пенітенціарних установ повинен проходити навчання щодо того, як повідомляти про тортури чи інші види жорстокого поводження у пенітенціарній системі, у тому числі про випадки, які могли статися за межами в'язниці та про них стало відомо після прибуття в'язня. З цією метою всім медичним працівникам слід надати копію Стамбульського протоколу та навчити їх як його застосовувати. ПЗТ ООН вказує, що медичні огляди повинні "проводитись наодинці медичним працівником, який пройшов підготовку щодо того, як описати та повідомити про тілесне ушкодження; вони повинні включати незалежну, ретельну медичну та психологічну експертизу; відповідно до Стамбульського протоколу результати медичних оглядів повинні зберігатися у таємниці від співробітників поліції або пенітенціарної установи, і ними слід ділитися лише з особою, яка взята під варту, або з її адвокатом".³³⁸

Всі медичні працівники в'язниці повинні пройти навчання з прав людини та медичної етики, у тому числі як реагувати на особливі виклики, з якими вони можуть зіткнутися у місцях тримання під вартою.

Відповідно до Правил 76 (d), всі співробітники пенітенціарної установи повинні пройти навчання з надання першої медичної допомоги. Це важливо, оскільки вони часто бувають тими, хто на надає першу медичну допомогу при виникненні проблеми у невідкладній ситуації зі здоров'ям.

Правило 76 (d) також вимагає, щоб весь персонал пройшов навчання з питань психосоціальних потреб в'язнів, соціального догляду та допомоги, які включають раннє виявлення ознак психічних захворювань. Більш детально про навчання та підвищення кваліфікації персоналу розповідається у **пунктах 187-220 Розділу 1** цього інструктивного документа.

338. Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Kyrgyzstan, CAT/OP/KGZ/1, 28 February 2014, para. 57 ["Звіт про візит у Киргизстан Підкомітету ООН із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження або покарання", 28.02.2014 р., CAT/OP/KGZ/1, п. 57.] tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FOP%2FKGZ%2F1&Lang=en.

- 04** Діагностика та лікування у пенітенціарних установах інфекційних захворювань, наприклад туберкульозу, гепатиту та ВІЛ/СНІД, зменшує ймовірність розповсюдження таких захворювань у в'язницях та в цілому у суспільстві через інфікування інших в'язнів, співробітників, відвідувачів або інших осіб після звільнення в'язня.
- 05** Первинний медичний огляд в'язня надає важливу можливість виявити в'язнів із ризиком вчинення самогубства або заподіяння собі шкоди. Виявлення цих ознак на ранній стадії є особливо важливим, тому що ризик вчинення самогубства або заподіяння собі шкоди є набагато більшим протягом перших днів ув'язнення, ніж будь-коли. Крім того, раннє виявлення таких ризиків може допомогти визначити безпечний, належний розподіл та нагляд за в'язнями, щодо яких встановлено попередження про ризик вчинення самогубства/заподіяння собі шкоди.
- 06** Первинний медичний огляд надає можливість медичному персоналу виявити та задокументувати будь-які тілесні ушкодження, які включають можливі ознаки катувань та інших видів жорстокого поводження.
- 07** Доступ до медичного спеціаліста якомога швидше після прийняття до установи гарантує, що в'язні із захворюваннями, які виникли раніше, продовжуватимуть отримувати необхідну їм допомогу та будуть мати доступ до відповідних ліків та іншого лікування. Новоприбулі в'язні навряд чи матимуть із собою ліки, або ж вони можуть бути надто розгубленими та нервово збудженими, щоб пам'ятати про те, коли їх треба приймати. Разом з тим, медичній службі пенітенціарної установи може знадобитися час, щоб придбати та забезпечити наявність певних ліків у потрібній кількості, які необхідні для окремих в'язнів.
- 08** Інфекційні хвороби³³⁹ потрібно виявляти, проводити лікування та вживати необхідні заходи для запобігання поширенню таких хвороб у в'язниці. У в'язницях існує високий ризик розповсюдження інфекційних захворювань через утримання в одному місці великих груп людей. Переповненість посилює ризик зараження та збільшує ймовірність того, що хвороби будуть залишатися поза увагою. Крім того, в'язні, поведінка яких у минулому була пов'язана з високим ризиком, у тому числі через вживання наркотиків, нанесення собі татувань та участь у незахищених статевих контактах, можуть продовжувати так само себе вести у в'язниці та сприяти поширенню хвороб.
- 09** З причини ув'язнення у в'язнів також можуть частіше виникати психічні захворювання. Тому такі зміни повинні виявлятися якомога швидше, щоб в'язень міг отримати відповідне лікування.
- 10** Відсутність достатньої кількості поживної їжі, безпечної питної води та адекватних можливостей для фізичних вправ, що часто є поширеним явищем у в'язницях, являє собою додаткові чинники для погіршення стану здоров'я. Погані санітарні умови в місцях позбавлення волі збільшують ймовірність дерматологічних або паразитарних захворювань. Крім того, на здоров'я в'язнів може серйозно вплинути відсутність сонячного світла, свіжого повітря, опалення або вентиляції.
- 11** У спільному листі Спеціального доповідача ООН із питань тортур та Спеціального доповідача ООН із питань права на здоров'я до Голови П'ятдесят другої сесії Комісії з наркотичних речовин зазначається, що "неспроможність забезпечити доступ до контрольованих ліків для полегшення болю та страждань загрожує основним правам на здоров'я та захист від жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження".³⁴⁰

339. [Переносні або інфекційні хвороби - це хвороби, які можуть поширюватися від однієї людини до іншої за допомогою патогенних мікроорганізмів, таких як бактерії, віруси, паразити або грибки. Див. визначення у "Теми охорони здоров'я: інфекційні хвороби", ВООЗ] www.who.int/topics/infectious_diseases/en; та "Теми охорони здоров'я: інфекційні хвороби", Європейське регіональне бюро ВООЗ www.euro.who.int/en/health-topics/communicable-diseases.

340. UN Special Rapporteur on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Report to the Human Rights Council, A/HRC/22/53, 1 February 2013, para 56 [Спеціальний доповідач ООН із питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Хуан Е. Мендес, Звіт Раді з прав людини, A/HRC/22/53, 1.02.2013 р., п. 56.]

Реабілітація та ресоціалізація

- 12** Поганий стан здоров'я та/або психічні захворювання ще більше ускладнюють реабілітацію після звільнення з в'язниці. У в'язнів із такими захворюваннями можуть бути складнощі з пошуком придатного постійного місця роботи та житла, і може бути порушена здатність успішно взаємодіяти з навколишнім світом, особливо якщо хвороба залишається не виявленою та/або не лікувалася.
- 13** Своєчасне виявлення та належне лікування проблем здоров'я, які включають наркоманію та алкоголізм, психічні захворювання та наслідки колишніх випадків жорстокого поводження, можуть зіграти значну роль в успішній реабілітації в'язнів. Навіть у пенітенціарних установах, де ще нема спеціалізованої підтримки, виявлення особливих потреб в'язнів може допомогти у формуванні індивідуальних програм лікування. Крім того, у більш широкому значенні, це може допомогти у вирішенні потреб реабілітації та реінтеграції в'язнів, у тому числі стосовно розподілу, сімейних контактів та відповідних програм трудової діяльності та навчання.

Управління пенітенціарними установами та планування ресурсів

- 14** Виявлення потреб в охороні здоров'я відразу після прийняття до установи допомагає адміністраціям пенітенціарних установ спланувати забезпечення відповідного медичного обслуговування, виділення необхідного персоналу та інших ресурсів, у тому числі адміністрації зможуть урахувати потреби в спеціальному харчуванні в'язнів. Це також допоможе керівництву пенітенціарної установи спланувати виділення транспорту і персоналу та організувати інші логістичні заходи щодо запланованих відвідувань лікарні.
- 15** Завдяки виявленню та діагностиці існуючих або можливих проблем зі здоров'ям якомога швидше після прийняття до установи, адміністрації пенітенціарних установ можуть заощадити фінансові ресурси, запобігаючи хворобам або погіршенню стану здоров'я, а також запобігаючи поширенню інфекційних захворювань на інших в'язнів або працівників установи.
- 16** Разом з тим, маючи відомості про стан здоров'я кожного в'язня, адміністрації пенітенціарних установ зможуть краще планувати індивідуальні програми реабілітації, які включають відповідні можливості для навчання та роботи. Можливо, що в'язні, які мають проблеми зі здоров'ям, не зможуть брати участь в існуючих програмах трудової діяльності, тому, можливо, знадобиться адаптація таких програм до їхніх потреб.
- 17** Здорове середовище у в'язниці забезпечує більш здорове місце для роботи персоналу, що, в свою чергу, сприяє поліпшенню відносин між в'язнями та персоналом.

КОНТЕКСТ: ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У В'ЯЗНИЦЯХ [6.1]

Захист

Ув'язнення не повинно збільшувати ризик для здоров'я в'язнів.

Рівноцінність медичного догляду

медичне обслуговування у пенітенціарній установі повинно бути рівноцінним медичному обслуговуванню, яке надається у суспільстві поза межами установи.

Право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я

Щоб задовольнити це основне право всіх людей, має бути достатня кількість закладів охорони здоров'я, медичних товарів та послуг, і вони повинні бути доступними кожному без дискримінації та відповідати принципам медичної етики і культурним нормам. Крім того, з наукової та медичної точки зору вони повинні бути доречними та якісними.³⁴¹

341. "CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)", adopted at the Twenty-second Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights on 11 August 2000, E/C.12/2000/4 ["Загальний коментар КЕСКР № 14: Право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я (Стаття 12)", який прийнятий на 22-й Сесії Комітету з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКР) 11.08.2000 р., E/C.12/2000/4]

Незалежність

медичні працівники повинні мати можливість діяти з цілковитою клінічною незалежністю у лікуванні потреб пацієнтів. Клінічні рішення повинні прийматися лише на основі медичних показників і не можуть відкидатися або ігноруватися немедичним персоналом в'язниці (Правило 28 (2)). Це включає прийняття рішення про необхідність екстреного або спеціалізованого лікування або хірургічного втручання.

Недискримінація

Правило 24 (1) зазначає, що в'язні повинні мати доступ до необхідних медичних послуг без дискримінації на підставі свого правового статусу. Принцип недискримінації, який викладений у Правилі 2, також відноситься до забезпечення медичного обслуговування. Це не означає, що всі в'язні повинні отримувати однакоє лікування, радше, це означає, що різні категорії в'язнів повинні отримувати відповідне медичне обслуговування з урахуванням своїх потреб, яке включає гендерно-чутливе лікування.

Конфіденційність

В'язні повинні мати доступ до медичного обслуговування у цілковитій безпеці та конфіденційності.

Поінформована згода

принцип вільної та поінформованої згоди на лікування та ліки повинен застосовуватися однаковою мірою в умовах ув'язнення.

Зв'язки з місцевими службами охорони здоров'я та безперервність догляду

Медичні служби повинні мати тісні стосунки з органами охорони здоров'я для забезпечення безперервності лікування та догляду.

Відповідальність держави

Держава відповідає за забезпечення в'язнів безкоштовним медичним лікуванням і за захист та підтримання їхнього фізичного та психічного здоров'я і добробуту.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Первинний медичний огляд

- 18** 24-й принцип *Зводу принципів ООН*, який подібний Правилам Манделі, обумовлює, що "належний медичний огляд повинен бути запропонований особі, яка взята під варту, або ув'язненій особі якомога швидше після її прийняття до місця тримання під вартою або ув'язнення". Не завжди буває можливим провести медичний огляд всіх в'язнів відразу після прийняття до установи, особливо якщо прибувають одночасно великі групи в'язнів. КЗК пояснює, що вираз "якомога швидше" слід розуміти як відрізок часу протягом 24 годин після прийняття до установи.³⁴²
- 19** Для виявлення будь-яких ознак жорстокого поводження, що могло статися перед прийняттям особи, яка взята під варту, до пенітенціарної установи, у тому числі попередніх фактів пережитого сексуального та/або домашнього насильства, будь-яких ознак психологічного чи іншого стресу та ризику вчинення самогубства/заподіяння собі шкоди, важливо, щоб медичний працівник проводив розмову із в'язнем про його поточний стан здоров'я та про колишні захворювання. Інформацію про вимоги щодо документування та повідомлення про ознаки тортур чи інших видів жорстокого поводження можна знайти в **пунктах 161-162 Розділу 1, 77-83 Розділу 3 і 76-101 Розділу 6** та 3 цього інструктивного документа.
- 20** Залучення психолога до первинної медичної оцінки є гарним методом роботи, зокрема через те, що ознаки тортур та інших видів жорстокого поводження або схильність до самогубства/заподіяння собі шкоди не завжди очевидні.

³⁴² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), "23rd General Report of the CPT - CPT/Inf (2013) 29"; Council of Europe, 6 November 2013, para. 73 [Європейський комітет із запобігання тортурам та нелюдському або принизливому поводженню або покаранню (КЗК), "23-й Загальний звіт КЗК - CPT/Inf (2013)29"; Рада Європи, 6.11.2013 р., п. 73.] www.refworld.org/docid/528490ba4.html.

- 21 Оцінку рівня стресу чи інших психічних відхилень, а також ризику вчинення самогубства або заподіяння собі шкоди та залежності від наркотиків чи алкоголю слід проводити в рамках загальної оцінки потреб в'язня та оцінки ризику. Результати оцінювання повинні записуватись у медичну картку в'язня.
- 22 Первинний медичний огляд повинен включати повне обстеження на туберкульоз. Крім того, в'язням слід пропонувати пройти добровільне обстеження на інші інфекційні захворювання (такі як ВІЛ або гепатит В і С).
- 23 Під час первинного огляду співробітники пенітенціарної установи повинні перевірити, чи потрібно вживати заходи щодо забезпечення доступності для пристосування під потреби в'язня з інвалідністю. Це може стосуватися різних видів інвалідності, таких як вади фізичного або психічного характеру, вади у розумовому розвитку або порушення сенсорних функцій.
- 24 Не завжди первинний медичний огляд може проводитись кваліфікованим лікарем. У таких випадках замість лікаря медичний огляд повинна проводити кваліфікована медсестра. Проте медсестри завжди повинні працювати під наглядом лікарів пенітенціарної установи і повинні звертати увагу лікаря на в'язнів, які прибули з проблемами здоров'я або тілесними ушкодженнями.
- 25 Правилем 25 (2) передбачено вимогу про наявність достатньої кількості кваліфікованих працівників у кожній в'язниці з урахуванням потреби в персоналі для проведення первинного медичного огляду.
- 26 Якщо в'язнів знову поміщають під варту поліції для подальшого розслідування справи, що ведеться проти них, вони також повинні якомога швидше пройти медичний огляд після повернення до пенітенціарної установи. Це являє собою ключову гарантію від катувань та інших видів жорстокого поводження, зокрема через загальнопоширений ризик примусу до зізнань та заяв під час допитів внаслідок жорстокого поводження або навіть катування. Крім того, виявлення будь-яких таких зловживань відповідає інтересам співробітників пенітенціарних установ уникати неправдивих звинувачень у жорстокому поводженні.
- 27 Медичні працівники повинні завести медичну картку для кожного новоприбулого в'язня. Тема медичних карток розглядається більш докладно в **пунктах 125-132 Розділу 6** цього інструктивного документа.

КОНТЕКСТ: ТЕСТУВАННЯ НА ВІЛ³⁴³ [6.2]

Надання можливості тестування та консультування з ВІЛ є гарним методом роботи пенітенціарних установ, але у жодному разі вони не повинні бути обов'язковими.

Для в'язнів, які живуть з ВІЛ/СНІДом, ізоляція не потрібна, оскільки інфекція, як правило, відбувається не через повсякденні фізичні контакти, а через незахищені статеві контакти або забруднені голки. Цей ризик можна подолати шляхом надання інформації та відповідних засобів зменшення шкоди, таких як презервативи, замісна терапія для наркозалежних та стерильне приладдя для ін'єкцій.

В'язні, які живуть з ВІЛ/СНІДом, не становлять небезпеки для інших в'язнів, якщо в'язні належним чином поінформовані про те, як себе захищати, і їм надаються відповідні засоби профілактики та зменшення шкоди. Крім того, при лікуванні антиретровірусною терапією, яка уповільнює поширення ВІЛ в організмі, ВІЛ-позитивні в'язні більше не являються інфекційними та не становлять жодного ризику ВІЛ для третіх осіб.

Визначення придатності до роботи

- 28. Визначення придатності до роботи слід проводити індивідуально, беручи до уваги фізичне та психічне здоров'я в'язнів при оцінці їхньої здатності виконувати конкретні робочі завдання.
- 29. Вимога щодо визначення придатності до праці впливає із Правила 4 (2), яке визначає, що всі програми, заходи та послуги надаються відповідно до індивідуальних потреб в'язнів.
- 30. Правила 96-103 детально описують положення та умови праці у в'язниці стосовно засуджених в'язнів. Правило 96 вказує, що вони повинні мати можливість працювати та/або брати активну участь у реабілітації "за умови визначення їхньої фізичної та психічної придатності лікарем або іншими кваліфікованими медичними працівниками".

Безперервність медичного обслуговування

- 31. Правила Мандели пояснюють, що медичні працівники повинні приймати, проводити розмову та обстежувати кожного в'язня не лише під час прийняття до установи, але й робити це у разі потреби в подальшому. Щоб мати повний доступ до всіх в'язнів, медичні працівники повинні бути поінформовані про те, де вони знаходяться, у тому числі в'язні, на яких накладені дисциплінарні стягнення.
- 32. В'язні повинні мати можливість звертатися за медичною допомогою та отримувати доступ до медичних послуг на умовах конфіденційності. Вони не повинні бути змушені пояснювати причини бажання звернутися до медичного працівника. Порядок забезпечення доступу до медичного обслуговування повинен враховувати, що доступ до медичного обслуговування на умовах конфіденційності буде важчим у спільних камерах. Слід уникати залучення "контролерів", таких як старост камер або співробітників пенітенціарних установ, до процесу запису в'язнів на прийом до лікаря.
- 33. Медична допомога повинна бути доступною постійно, в тому числі, коли камери замкнені і на робочих місцях знаходиться менша кількість персоналу. Особливо це може ускладнюватися у нічний час, у вихідні та у дні державних свят. Вимога про те, щоб медичні послуги були доступними постійно, також пов'язана з необхідністю належного укомплектування штату як працівників в'язниць, так і медичного персоналу.
- 34. Співробітники пенітенціарної установи повинні попереджати медичних працівників, якщо вони вважають, що певний в'язень потребує медичної допомоги.

343. For more information on HIV testing and HIV in prisons see: "HIV prevention, treatment and care in prisons and other closed settings: a comprehensive package of interventions", UNODC/WHO/UNDP/ILO/UNAIDS, June 2013 [Для отримання додаткової інформації про тестування на ВІЛ та про ситуацію з ВІЛ у в'язницях див.: "Профілактика, лікування та догляд у зв'язку з ВІЛ у в'язницях та інших закритих установах: комплексний пакет заходів", UNODC/WHO/UNDP/ILO/UNAIDS, червень 2013 р.]; "Consolidated Guidelines on HIV Prevention, Diagnosis, Treatment and Care For Key Populations", WHO, July 2014 ["Зведені настанови з профілактики, діагностики, лікування та догляду за ВІЛ-інфекцією в ключових групах населення", ВООЗ, липень 2014 р.] www.who.int/hiv/pub/guidelines/keypopulations/en; "WMA Statement on HIV/AIDS and the Medical Profession", 57th WMA General Assembly, October 2006 (amended October 2017) ["Заява ВМА про ВІЛ/СНІД та медичну професію", 57-а Генеральна Асамблея ВМА, жовтень 2006 р. (зі змінами, жовтень 2017 р.)] www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-hiv-aids-and-the-medical-profession; "A/HRC/22/53", UNGA Human Rights Council 22nd Session, *op. cit.*, note 334, para. 71. ["A/HRC/22/53", 22-а Сесія Ради ООН із прав людини, вказ. пр., примітка 334, п. 71.]

- 35 Адміністрації пенітенціарних установ повинні дозволяти особам, які беруть участь у програмах трудової діяльності, навчанні чи інших заходах, мати доступ до медичного обслуговування, навіть якщо вони, як правило, зайняті у звичайні години роботи медчастини.
- 36 Слід ретельно продумати розташування приміщень медчастини для того, щоб усі в'язні могли мати доступ до медичного обслуговування. Приміщення медчастини повинні бути легко доступними, в тому числі для осіб із фізичними вадами. У пенітенціарних установах, де утримуються в'язні чоловічої та жіночої статі, або ув'язнені дорослі і діти, повинні бути або окремі приміщення, або визначений час, коли ув'язнені жінки та діти можуть мати доступ до медичного обслуговування без необхідності сходитися в одному місці чи одночасно з ув'язненими чоловіками чи дорослими.
- 37 Співробітники пенітенціарних установ у жодному разі не повинні брати участь у забезпеченні медичного обслуговування, крім надання першої медичної допомоги, коли нема на місці медичних працівників.
- 38 Адміністрації пенітенціарних установ повинні забезпечити, щоб в'язні з медичною підготовкою залучалися до медичного обслуговування інших в'язнів лише у надзвичайних ситуаціях, коли нема інших медичних працівників. Однак такі в'язні можуть вести або брати участь в освітніх програмах з охорони здоров'я у пенітенціарній установі.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ДОСТУП ДО МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ [6.3]

У Сербії більшість спільних камер у пенітенціарних установах мають аварійні кнопки для виклику, щоб в'язні могли викликати охоронців, зокрема якщо в'язням необхідно надати медичну допомогу.

Система в Бельгії, яка називається "PrisonCloud", надає в'язням можливість записатися на прийом до лікаря з їхніх камер. Безпечна онлайн-система дозволяє в'язням записуватися на прийом до лікаря та вирішувати інші питання, які стосуються в'язниці, із комп'ютера в камері, що підключений до автоматизованої системи документообігу.

Оскільки повідомлення є конфіденційними, лише медичні працівники можуть отримати доступ до інформації, яка їм надсилається.

Згідно з рекомендаціями Французького національного превентивного механізму (НПМ), у більшості в'язниць Франції є спеціальні поштові скриньки, які дозволяють в'язням подавати прохання про медичну консультацію в повній конфіденційності. Відкривати ці скриньки для щоденної перевірки дозволяється лише медичному персоналу.³⁴⁴

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ З ОПОРОЮ НА ГРОМАДУ [6.4]

Програма "Охорона здоров'я та надання першої допомоги з опорою на громаду" була вперше розроблена Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця для розгортання у громадах по всьому світу. Ірландія стала першою країною, яка запровадила програму в умовах пенітенціарних установ. Зараз програма реалізується в усіх 14 в'язницях Ірландії за допомогою груп в'язнів, які є волонтерами Червоного хреста Ірландії.³⁴⁵

Програма діє в рамках партнерства між Червоним Хрестом Ірландії, Пенітенціарною службою Ірландії та комісіями з питань освіти. В рамках програми групи в'язнів-волонтерів у кожній в'язниці відвідують щотижневі тренінги протягом чотирьох-шести місяців. Після того, як ув'язнені завершать навчання з програмного модуля щодо оцінки громади, вони можуть працювати за принципом "рівний рівному" та за підтримки персоналу з метою підвищення обізнаності та реалізації проектів, спрямованих на поліпшення загального стану здоров'я та добробуту в'язнів у громаді в'язниці.

³⁴⁴. ODIHR/PRI regional consultation 19 and 20 April 2017, *op. cit.*, note 278. [Регіональна консультативна зустріч ODIHR/PRI 19 та 20 квітня 2017 р., прим. 278.]

³⁴⁵. Для отримання додаткової інформації див. www.redcross.ie/CBHEA.

З 2009 року понад 577 в'язнів-волонтерів були залучені до програми, безпосередню користь від якої щоденно отримують понад 4000 в'язнів. Серед успішно реалізованих в рамках програми проєктів:

- просвіта з питань особистої гігієни, санітарії у камері та в'язниці, у тому числі правильні методи миття рук;
- підвищення обізнаності щодо туберкульозу, сезонного грипу, шлункового грипу, гепатиту, харчування, фізичних вправ, гігієни зубів, важливості контролю за артеріальним тиском та рівнем холестерину;
- кампанії з підвищення обізнаності щодо ВІЛ та СНІД та кампанії проти стигматизації осіб, що живуть з ВІЛ/СНІД, у тому числі добровільне тестування на ВІЛ;
- програми з профілактики передозування;
- курси для в'язнів, які хочуть кинути палити;
- підвищення обізнаності щодо психічного здоров'я та добробуту, у тому числі стосовно ризиків заподіяння собі шкоди та стосовно запобігання самогубствам;
- сприяння обізнаності щодо здоров'я чоловіків;
- проєкти для занять фізичними вправами та зменшення ваги;
- робота по догляду за в'язнями похилого віку, яка включає доставку гарячих страв, прибирання камер та соціальні заходи.

6.2. КОНСУЛЬТАТИВНІ ОBOB'ЯЗКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: КОНСУЛЬТАТИВНІ ОBOB'ЯЗКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Правило 35:

1. Лікар або компетентний орган охорони здоров'я регулярно перевіряє та консультує керівника пенітенціарної установи щодо:

- (a) кількості, якості, приготування та видачі їжі;
- (b) гігієни та чистоти установи та в'язнів;
- (c) санітарії, температури, освітлення та вентиляції у в'язниці;
- (d) придатності та чистоти одягу та постільних речей в'язнів;
- (e) дотримання правил, що стосуються фізичного виховання та спорту, у випадках, коли нема спеціальних працівників, які відповідають за цю діяльність.

2. Керівник пенітенціарної установи має брати до уваги поради та звіти, які надаються відповідно до пункту 1 цього правила та правила 33, та має вживати негайні заходи для виконання порад та рекомендацій, наданих у звітах. Якщо поради чи рекомендації не входять до компетенції керівника пенітенціарної установи або якщо він не погоджується з ними, керівник установи має негайно подати до вищого органу власну доповідь та поради чи рекомендації лікаря або компетентного органу охорони здоров'я.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 39 Крім лікування в'язнів, адміністрації пенітенціарних установ несуть відповідальність за те, щоб умови ув'язнення та повсякденне життя в'язнів не мали негативного впливу на їхній фізичний та психічний добробут. Крім усього іншого, багато в'язнів залежать від адміністрацій пенітенціарних установ щодо забезпечення санітарії, повноцінного харчування та питної води для підтримання або поліпшення свого здоров'я.
- 40 Умови, в яких люди тримаються від вартою, мають значний вплив на їхнє здоров'я та добробут. Люди, що мають проблеми зі здоров'ям, можуть зіткнутися з погіршенням свого становища та можливими ускладненнями, особливо якщо вони утримуються в поганих умовах і якщо вони не можуть отримати достатню кількість поживної їжі та чистої питної води. У тих, хто здоровий, коли потрапляє до в'язниці, можуть виникнути проблеми зі здоров'ям, якщо умови ув'язнення не відповідають основним вимогам для підтримання гарного здоров'я.

- 41 Особливо важливо, щоб медичні працівники в'язниці могли перевіряти умови тримання під вартою та забезпечення предметами першої необхідності та консультувати керівника пенітенціарної установи, адже в'язні самі не можуть скаржитися щодо цих питань або можуть стримуватись від таких скарг, побоюючись репресій. Крім того, існує більша ймовірність того, що адміністрації пенітенціарних установ застосують ефективні заходи для усунення будь-яких недоліків, якщо у них будуть рекомендації медичних працівників.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 42 Оцінюючи умови тримання під вартою з урахуванням впливу на здоров'я в'язнів, медичні працівники повинні звертати особливу увагу на становище в'язнів з особливими потребами в медичному обслуговуванні, у тому числі вагітних жінок та матерів, що годують груддю, дітей, які перебувають у в'язниці з одним із своїх батьків, ув'язнених дітей, ув'язнених осіб похилого віку та інших осіб із певними фізичними та психічними захворюваннями.
- 43 Для того, щоб медичні працівники в'язниці ефективно перевіряли і консультували з усіх аспектів тримання під вартою, що впливають на здоров'я, медична частина в'язниці повинна складатися з персоналу, який має належну підготовку з питань харчування, санітарії, фізичного виховання та іншої спеціалізації. Якщо у медичних працівників в'язниці немає такого досвіду та знань, вони повинні мати можливість звертатися за консультацією до зовнішніх експертів.
- 44 Оцінюючи умови тримання під вартою, медичні працівники повинні забезпечити перевірку всіх зон місць тримання під вартою, де утримуються в'язні, у тому числі умови у камерах для роздільного тримання. Перевірка повинна також включати всі зони в'язниці, де в'язні проводять час, у тому числі зони для приготування та приймання їжі, крамницю, медичну частину, зону проведення обшуку, робочі зони, навчальні приміщення та бібліотеки.
- 45 Оцінюючи умови тримання під вартою, медичні працівники повинні пам'ятати про Правила 12-23, де містяться рекомендації щодо певних аспектів життя у в'язниці, які можуть вплинути на здоров'я, у тому числі щодо умов проживання, особистої гігієни, одягу та постільної білизни, їжі, фізичних вправ та спорту. Наприклад, у Правилі 13 зазначається, що «усі помешкання, які призначені для використання в'язнями, і зокрема всі спальні помешкання, повинні відповідати всім вимогам щодо здоров'я, з належним урахуванням вимог щодо кліматичних умов і, зокрема, кубатури повітря, мінімальної площі помешкання, освітлення, опалення та вентиляції».
- 46 Медичні працівники, які інспектують пенітенціарні установи, повинні зважити на необхідність оцінки всіх зон в'язниці, де проводять час співробітники установи, у тому числі житлових приміщень та конференц-залів для персоналу.
- 47 Медичним працівникам слід надавати інформацію про відповідні скарги в'язнів, щоб вони могли зосередити свої перевірки на питаннях, що викликають особливе занепокоєння, як наприклад скарги на якість та кількість їжі.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПОКРАЩЕННЯ РАЦІОНУ В'ЯЗНІВ [6.5]

У Грузії у 2015 році Міністерство виконання покарань та Міністерство охорони здоров'я, праці та соціального забезпечення підписали спільний наказ, який визначає стандарти харчових потреб в'язнів та включає спеціальні дієтичні вимоги. Наказ регламентує кількість разів приймання їжі, яку повинні в'язні отримувати щодня, поживну цінність

та містить окремі вимоги стосовно певних категорій в'язнів, які включають неповнолітніх, вагітних жінок та матерів, що годують груддю. Наказ також бере до уваги в'язнів, які мають особливі потреби в медичному обслуговуванні у зв'язку з такими захворюваннями, як діабет, захворювання печінки та шлунково-кишкові проблеми.³⁴⁶

346. Imprisonment Code, Law of Georgia, Article 23 at www.ombudsman.ge/uploads/other/1/1476.pdf. [Кодекс з тюремного ув'язнення, закон Грузії, Стаття 23, див.: www.ombudsman.ge/uploads/other/1/1476.pdf.]

6.3. НЕВІДКЛАДНА ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 48 Своєчасний доступ до медичної допомоги в невідкладних випадках є надзвичайно важливим для запобігання смерті або серйозних ускладнень в ув'язненні. У більшості випадків екстрені обстеження, лікування та хірургічне втручання не можуть проводитися у в'язниці, і вимагають переведення в'язнів до спеціалізованих установ чи цивільних лікарень.
- 49 Виявлення на ранній стадії потреб в'язнів у спеціалізованому медичному обслуговуванні та направлення їх до зовнішніх медичних спеціалістів скорочує навантаження на медичні служби пенітенціарних установ та зменшує довгостроковий вплив на здоров'я в'язнів.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 50 У той час, як у деяких в'язницях є повноцінна стаціонарна лікарня з багатьма спеціалістами, інші в'язниці можуть запропонувати лише дуже елементарні медичні послуги, і їм доведеться частіше направляти в'язнів до зовнішніх медичних спеціалістів для екстреного або спеціалізованого лікування.
- 51 Адміністрації пенітенціарних установ повинні розвивати тісні зв'язки з місцевими медичними закладами та іншими організаціями, які займаються медичним обслуговуванням, для того, щоб в'язні могли отримати доступ до невідкладної медичної допомоги, спеціалізованого лікування або хірургічного втручання вчасно і без надмірних ускладнень. Такі зв'язки також важливі для забезпечення безперервності медичного догляду.
- 52 При плануванні нових місць тримання під вартою, органи влади повинні враховувати, які медичні потреби можуть виникати серед контингенту в'язнів та як ці потреби можуть бути вирішені. Зокрема, слід зважити, чи можна їх вирішити шляхом надання відповідних послуг у новій в'язниці, або спроектувати її розміщення поблизу існуючих закладів охорони здоров'я або в тому районі, звідки до закладів охорони здоров'я можна легко та швидко дістатися автомобільним транспортом.
- 53 Перевезення в'язнів із нагальними потребами в наданні медичного обслуговування слід здійснювати у супроводі медичного працівника у транспортних засобах із медичним обладнанням для невідкладної допомоги.
- 54 У **пунктах 129-141 Розділу 5** цього інструктивного документа зазначено, що керівник пенітенціарної установи повинен поінформувати осіб для зв'язку на випадок надзвичайної ситуації про переведення в'язня до медичного закладу.
- 55 Відповідно до правила 19 (3), в'язням слід дозволяти носити цивільний одяг, коли їх переводять до лікарні або клініки для лікування. Це важливо для поваги до їхньої гідності та захисту від небажаної уваги.

КОНТЕКСТ: МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ З ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ [6.6]

Довідник із наркополітики, який опубліковано Міжнародним консорціумом із наркополітики, містить низку рекомендацій адміністраціям пенітенціарних установ щодо надання допомоги наркозалежним в'язням, у тому числі щодо запобігання інфекціям та передозуванням. У довіднику зазначається, що адміністраціям пенітенціарних установ часто доводиться мати справу з деякими з найбільш екстремальних проявів проблем зі здоров'ям, які пов'язані з наркотиками.

У довіднику вказується, що «у багатьох країнах на потреби пенітенціарних установ виділяються обмежені ресурси, і часто на забезпечення безпеки звертається більша увага, ніж на медичні потреби наркозалежних осіб. Адміністрації пенітенціарних установ зазвичай намагаються боротися з владою наркоторговців та обмежувати доступність незаконних наркотиків за допомогою суворих заходів безпеки або програм тестування щодо вживання наркотиків. Ці заходи виявилися безуспішними і іноді призводили до негативних наслідків».³⁴⁷

Натомість, довідник радить, що політика у сфері охорони здоров'я у пенітенціарних установах, яка рекомендується ВООЗ, УНЗ ООН та Спільною програмою ООН з ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС), сприятиме покращенню стану здоров'я контингенту наркозалежних і також позитивно буде впливати на державні фінанси. Підходи, які докладно описані в Довіднику з наркополітики, наводяться нижче в узагальненому вигляді:

Просвіта та інформація

Багато в'язнів не знають про ризик зараження, на який вони наражаються. Проста інформація про ризики зараження та кроки, які в'язні можуть зробити для захисту себе та інших, повинна широко поширюватися серед контингенту в'язнів. Деякі адміністрації в'язниць також використовували навчальні відеофільми або лекції з такими ж тезами для підвищення рівня обізнаності.

Програми вакцинації

Існують ефективні щеплення для захисту від гепатиту В, а період ув'язнення - це можливість заохотити людей (багато з яких не користуються профілактичними медичними послугами в громаді) зробити щеплення. Вакцинація складається з двох ін'єкцій з інтервалом у шість місяців. Багато адміністрацій пенітенціарних установ, які спрямовують програми вакцинації проти гепатиту на в'язнів, що вживають наркотики і являють собою особливу групу ризику, повідомляють про високий рівень зацікавленості та готовності в'язнів до участі у таких програмах.

Доступ до засобів для безпечного сексу

Багато адміністрацій пенітенціарних установ дозволяють роздавати презервативи в'язням, що надає їм доступ до того самого захисту, який доступний поза межами в'язниці. Додаткові заходи також включають здійснення програм з інформування, освіти та спілкування для в'язнів та співробітників пенітенціарної установи щодо захворювань, що передаються статевим шляхом. Крім цього, у програмах також передбачено добровільне консультування та тестування для в'язнів. Також реалізуються заходи щодо запобігання зґвалтуванню, сексуальному насильству та примусу.

Програми з надання голок та шприців

Програми, що передбачають роздачу стерильного ін'єкційного приладдя для тих, хто вживає ін'єкційні наркотики, ефективно допомагають запобігати ВІЛ-інфекції. Втім, було велике небажання запроваджувати ці програми з охорони громадського здоров'я у в'язницях. Проте, як показали дослідження, в країнах, які запровадили програми з надання голок та шприців у в'язницях, результати були дуже позитивними, адже спільне використання ін'єкційного приладдя різко зменшилось.

Запобігання передозуванню наркотиками

В'язні, що вживають наркотики, відносяться до групи з дуже високим ризиком випадкового передозування, особливо в початковий період після звільнення. Оскільки наркозалежні зменшують рівень вживання наркотиків у в'язниці, вони втрачають звикання до наркотиків. Це означає, що їхній організм більше не може справлятися з дозами, які вони звикли приймати до в'язниці, і якщо вони відновлюють вживання подібних доз після звільнення, вони стикаються з високим ризиком передозування та смерті. У цьому зв'язку необхідно здійснювати програми із запобігання передозуванню серед в'язнів. Такі програми повинні складатися із заходів, направлених на поширення інформації та підвищення рівня обізнаності, та включати практичні заходи, такі як розповсюдження налтрексону, препарату, який тимчасово блокує дію опіатів.

Лікування та реабілітація наркозалежних в'язнів

Інколи пенітенціарні установи можуть бути зручним місцем для лікування наркозалежності для того, щоб розірвати цикл наркотичної залежності та злочинного способу життя.

347. "Drug and Policy Guide", International Drug Policy Consortium, Edition 2, March 2012, p. 53 ["Довідник із наркополітики", Міжнародний консорціум із наркополітики, 2-е видання, березень 2012 р., с. 53.] files.server.idpc.net/library/IDPC-Drug-Policy-Guide_2nd-Edition.pdf.

- 56 Окрім програм лікування наркозалежності та реабілітації наркозалежних, повинна бути доступна комплексна модель медичної допомоги для боротьби з алкоголізмом серед в'язнів.³⁴⁸

Ув'язнені жінки, вагітність та пологи

- 57 Бангкокські правила (Правила 6-18) доповнюють Правила Мандели більш детальними настановами щодо медичного обслуговування ув'язнених жінок та їхніх дітей, пояснюючи, що потреби жінок у медичному обслуговуванні не повинні обмежуватися пренатальним та постнатальним доглядом. Правило 48 Бангкокських правил також надає більше інструкцій щодо медичних та харчових потреб вагітних жінок, матерів, що годують груддю, та матерів із дітьми, які перебувають у в'язниці.³⁴⁹ Становище дітей, що перебувають у в'язниці з одним із батьків, розглядається у **пунктах 63-87 Розділу 2** цього інструктивного документа.
- 58 Для адекватного реагування на потреби медичного обслуговування ув'язнених жінок необхідно надавати спеціальні послуги для жінок, які стосуються сексуального та репродуктивного здоров'я, а також профілактики захворювань. При укомплектуванні штату медичної частини також потрібно враховувати, що зазвичай серед ув'язнених жінок проявляються вищі показники наркозалежності та проблем із психічним здоров'ям. Правило 15 Бангкокських правил передбачає, що медичні служби пенітенціарних установ мають надавати або сприяти спеціалізованим програмам лікування, які розроблені для наркозалежних жінок, з урахуванням попередньої віктимізації, особливих потреб для вагітних жінок та жінок із дітьми, а також з огляду на різноманітне культурне походження. Порівняно з чоловіками ув'язнені жінки, як правило, мають більше проблем зі здоров'ям, які появились раніше, через наявні у суспільстві перешкоди для доступу до медичних послуг.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: УВ'ЯЗНЕНІ ЖІНКИ, ВАГІТНІСТЬ ТА ПОЛОГИ

Правило 28: У пенітенціарних установах для жінок мають бути спеціальні приміщення для всієї необхідної допологової та післяпологової допомоги та лікування. У разі практичної можливості мають вживатися заходи для того, щоб діти народились у лікарні за межами в'язниці. Якщо дитина народилася у в'язниці, цей факт не має згадуватися у свідочстві про народження. Див. також Бангкокські правила 5, 15, 39 та 48.

- 59 Протягом свого життя значна частина ув'язнених жінок зазнала жорстокого та неодноразового насильства, у тому числі пережили домашнє насильство та сексуальне насильство. Під час тримання під вартою вони також наражаються на більш високий ризик жорстокого поводження, у тому числі сексуального та гендерно зумовленого насильства.
- 60 Якщо ув'язнена жінка звертається з проханням пройти обстеження у медичної працівниці, у міру можливості слід забезпечити проведення обстеження лікаркою або медсестрою. У разі відсутності лікарки чи медичної сестри, будь-яке обстеження у медичного спеціаліста чоловічої статі слід проводити у присутності співробітниці установи. З цієї метою слід призначати достатню кількість медичних працівниць для роботи у медчастинах пенітенціарних установ, де розміщуються ув'язнені жінки.
- 61 Жінки мають право відмовитись від вагінальних обстежень та не надавати інформацію про історію свого репродуктивного здоров'я у попередній період. За жодних обставин ув'язнені жінки не мусять проходити так зване "тестування на незайманість" (Бангкокські правила, Правило 8).
- 62 Ув'язненим жінкам потрібно безкоштовно видавати у достатній кількості гігієнічні прокладки (Бангкокські правила, Правило 5) для забезпечення потреб гігієни та охорони здоров'я жінок, а також для поваги їхньої гідності.

348. For more guidance see e.g. World Health Organisation (WHO), Regional Office for Europe, "Alcohol problems in the criminal justice system: an opportunity for intervention", by Lesley Graham, Tessa Parkers, Andrew McAuley and Lawrence Doi (2013) [Для отримання додаткових настанов див., наприклад, Європейське регіональне бюро ВООЗ, "Проблеми алкоголю в системі кримінального правосуддя: можливість для втручання", Леслі Грем, Тесса Паркерс, Ендрю МакОлі та Лоуренс Дой, 2013 р.]

349. For more information, see "Guidance Document on the Bangkok Rules", PRI/Thailand Institute of Justice, *op. cit.*, note 138. [Для отримання додаткової інформації див. "Інструктивний документ щодо Бангкокських правил", Організація "PRI"/ Таїландський інститут правосуддя, вказ. пр., примітка 138.]

Діти в умовах ув'язнення

- 63** Спеціальний доповідач ООН із питань тортур зазначає, що “деякі дослідження показали, що, незалежно від умов, в яких утримуються діти, тримання під вартою має суттєвий і негативний вплив на здоров'я та розвиток дитини. Навіть дуже короткі періоди тримання під вартою можуть підірвати психологічний та фізіологічний добробут дитини та поставити під загрозу когнітивний розвиток. Діти, які тримаються під вартою, наражаються на ризик посттравматичного стресового розладу, і у них можуть проявлятися такі симптоми, як безсоння, кошмари та енурез. Почуття безнадії та відчаю може проявлятися в актах насильства над собою чи іншими. У звітах про вплив на дітей тримання під вартою вказується про вищі показники самогубств, спроб самогубств та заподіяння собі шкоди, психічних розладів та проблем у розвитку, які включають важкий розлад прив'язаності”.³⁵⁰
- 64** Всі ув'язнені діти, якомога швидше після прийняття до місця тримання під вартою, бажано в день прибуття, повинні бути належним чином опитані та фізично обстежені лікарем або кваліфікованою медсестрою, яка має йому про це звітувати. Дівчатам необхідно забезпечити доступ до гінекологів та навчати їх із питань охорони здоров'я жінок.³⁵¹
- 65** Ув'язнені діти як чоловічої, так і жіночої статі могли рости у складній сімейній чи соціальній обстановці. Вони могли піддаватися сексуальному та іншому насильству, бути залежними від речовин, що спричиняють звикання, та мати проблеми з психічним здоров'ям. Деякі з них стали жертвами сексуальної експлуатації. У в'язницях молоді в'язні також наражаються на високий ризик жорстокого поводження, у тому числі сексуального насильства.
- 66** Правила 38 та 39 Бангкокських правил мають відношення до потреб у медичному обслуговуванні ув'язнених неповнолітніх осіб жіночої статі, у тому числі необхідності доступу до програм з урахуванням їхнього віку та статі, таких як консультування щодо сексуального насильства. Це особливо важливо, зважаючи на те, що потреби ув'язнених неповнолітніх осіб жіночої статі часто не враховуються через незначну кількість таких в'язнів у багатьох пенітенціарних системах.
- 67** Адміністрації пенітенціарних установ повинні забезпечити, щоб лікування та медичне обслуговування ув'язнених дівчат здійснювалося педіатрами. Крім цього, слід проводити всебічне навчання з питань сексуального та репродуктивного здоров'я.

Іноземні громадяни

- 68** Для того, щоб задовольнити потреби в медичному обслуговуванні іноземних громадян та інших осіб, які не говорять основною мовою в'язниці, інформацію про доступне медичне обслуговування слід пояснювати мовою, яку вони розуміють як усно, так і письмово.
- 69** Оскільки питання, які пов'язані зі здоров'ям, вимагають володіння спеціальною лексикою іноземної мови, слід докласти зусиль для працевлаштування медичних фахівців, які можуть спілкуватися іншими мовами, якими зазвичай розмовляють у в'язниці. У разі відсутності такої можливості, за згодою в'язня слід забезпечити участь незалежних перекладачів. Як правило, інші в'язні не повинні залучатися як перекладачі під час медичних консультацій.

В'язні з категорії ЛГБТІ

- 70** Медичні працівники пенітенціарної установи повинні пройти навчання щодо можливих потреб у медичному обслуговуванні ЛГБТІ в'язнів, у тому числі щодо психічних захворювань та ризиків жорстокого поводження з ними в ув'язненні”.³⁵²
- 71** Принцип рівноцінності медичного обслуговування також застосовується щодо ЛГБТІ в'язнів. Вони повинні мати можливість доступу до спеціалізованих медичних послуг, які загальнодоступні за межами в'язниці, у тому числі щодо зміни статі для трансгендерних осіб.³⁵³

^{350.} UN Special Rapporteur on Torture, A/HRC/28/68 (2015), *op. cit.*, note 132, para.33. [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, A/HRC/28/68(2015), вказ. пр., примітка 132, п. 33.]

^{351.} Ibid, para. 28; “The Bangkok Rules”, *op. cit.*, note 28, Rules 6-18. [Там само, с 28; “Бангкокські правила”, вказ. пр., примітка 28, Правила 6-18.]

^{352.} For more guidance see “Handbook on Prisoners with Special Needs”, UNODC, *op. cit.*, note 87, p. 115. [Для отримання додаткових пояснень див. “Довідник щодо в'язнів із особливими потребами”, УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 87, с 115.]

^{353.} Там само, с 117.

В'язні похилого віку та невиліковно хворі в'язні

- 72** У багатьох країнах зростає кількість ув'язнених людей похилого віку, які можуть мати особливі потреби в медичному обслуговуванні, в тому числі це пов'язано з мобільністю, деменцією, психічним здоров'ям та втратою різних здібностей, які включають втрату зору, слуху, та розумової здатності. Ці в'язні мають значні додаткові потреби в медичному обслуговуванні, і для них може знадобитися більш частіший контроль за станом здоров'я.
- 73** ВООЗ зазначає, що “при оцінці фізичного та психічного стану здоров'я в'язнів старшого віку слід зосереджувати увагу на геріатричних синдромах, які є загальнопоширеними і які можуть являти собою виняткові ризики в ув'язненні, такі як порушення сенсорних функцій, функціональні порушення, недержання та когнітивні порушення”.³⁵⁴
- 74** Невиліковно хворі в'язні також мають особливі потреби в медичному обслуговуванні в ув'язненні, які включають паліативне лікування та постійний контроль.
- 75** В'язні, які знаходяться на пізніших стадіях хронічних або невиліковних захворювань, що включають, серед іншого, ВІЛ та СНІД, потребують спеціалізованої допомоги до кінця життя. ВООЗ зазначає, що дуже часто в'язниці не обладнані для надання такої допомоги, співробітники в'язниць не мають необхідної підготовки та ресурсів, а саме середовище ув'язнення не сприяє догляду за невиліковно хворими. З цієї причини в багатьох пенітенціарних системах запроваджено програми милосердного звільнення, в рамках яких невиліковно хворих в'язнів дозволяється звільнити з ув'язнення раніше встановленого строку. Роль таких програм дострокового звільнення полягає у прояві співчуття із визнанням того, що тривалість життя невиліковно хворих в'язнів може бути продовжена в результаті забезпечення догляду в умовах перебування у суспільстві.³⁵⁵

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: АДАПТАЦІЯ В'ЯЗНИЦЬ ДО ПОТРЕБ В'ЯЗНІВ ПОХИЛОГО ВІКУ [6.7]

У статті під назвою “Старість за ґратами: як в'язниці можуть адаптуватися до потреб забезпечення зростаючої кількості в'язнів похилого віку?” Міжнародна громадська організація “HelpAge International” описує деякі з викликів, з якими стикаються люди похилого віку в ув'язненні.³⁵⁶

Такі потреби стосуються:

- планування пенітенціарної установи, у тому числі розташування сходів, доступу до санітарних приміщень та верхніх двоярусних ліжок;
- програми реабілітації в'язнів, що, як правило, орієнтовані на правопорушників, які молодші за віком;
- програми звільнення, що можуть не вирішувати проблем ресоціалізації, з якими стикаються в'язні похилого віку;
- відсутність належного медичного обслуговування;
- надання допомоги у повсякденних діях, таких як приймання їжі, вдягання та відвідування туалету.

Наприклад, Уоттонська в'язниця у Сполученому Королівстві, де утримується значна кількість людей похилого віку,³⁵⁷ отримала високу оцінку Інспекції пенітенціарних установ Сполученого Королівства за роботу та підтримку в'язнів похилого віку.³⁵⁸ Ця робота полягає у наданні підтримки в'язням за принципом “рівний рівному”, послуг консультантів з питань соціальної допомоги та діяльності групи “Заходи та навчання для в'язнів старшого віку” (Older Prisoner Activities and Learning – OPAL).

В рамках проекту “OPAL” щоденно у будні дні проводиться декілька заходів за підтримки волонтерів Фонду допомоги людям похилого віку (Age UK) та Асоціації сімей солдатів та моряків (SSAFA). Крім цього, деякі блоки Уоттонської в'язниці були спеціально пристосовані для в'язнів похилого віку, у тому числі спортзал та види занять в ньому. Також тут є відділення догляду за особами зі старечим слабоумством, а також центр допомоги та послуг для людей похилого віку, які мають незабаром звільнитися. Крім того, у в'язниці є відділення паліативної допомоги з відповідними послугами.

354. “Prisons and Health”, WHO, 2014, pages 165-172 [“В'язниці та здоров'я”, ВООЗ, 2014 р., с 165-172] www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf

355. “Health in prisons: A WHO guide to the essentials in prison health”, *op. cit.*, note 123. [“Здоров'я у в'язницях. Посібник ВООЗ щодо основних питань із охорони здоров'я у в'язницях”, вказ. пр., примітка 123.]

356. See Bridget Sleep, “Old age behind bars: how can prisons adapt to the needs of increasingly elderly populations?”, PRI expert guest blog, 25 September 2014 [Див. Бріджит Сліп, “Старість за ґратами: як в'язниці можуть адаптуватися до потреб забезпечення зростаючої кількості в'язнів похилого віку?”, Гостьовий блог для експертів організації “PRI”, 25.09.2014 р.] www.penalreform.org/blog/age-bars-prisons-adapt-increasingly-elderly-populations.

357. “Звіт про перевірку без попереднього оповіщення Уоттонської в'язниці” Головним інспектором пенітенціарних установ Сполученого Королівства, 2017 рік: у звіті зазначається, що у 2016 році кожен п'ятий із в'язнів Уоттонської в'язниці був у віці понад 50 років.

358. Для отримання додаткової інформації див.: www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprison/inspections/hmp-whatton.

6.4. ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОЗНАКИ ТОРТУР

76 Держави зобов'язані проводити ефективне розслідування у разі наявності ознак катувань чи інших видів жорстокого поводження (Стаття 12 КПТ). Розробники керівних документів повинні забезпечити, щоб розслідування щодо заяв про катування та інші види жорстокого поводження розпочиналось у разі наявності обґрунтованих підстав для підозри, що такі факти мали місце, навіть без подання офіційної скарги.³⁵⁹

Медичні працівники мають важливу роль не тільки у лікуванні в'язня, який постраждав фізично чи психічно, але й тому, що документування тілесних ушкоджень та інших ознак жорстокого поводження є обов'язковою умовою для ефективного розслідування та подальшого притягнення до відповідальності.

У в'язниці медичні працівники можуть бути єдиними, хто знає, що в'язень піддавався тортурам або іншим видам жорстокого поводження. Медичні працівники можуть виявити ознаки жорстокого поводження під час первинних медичних оглядів або під час подальших медичних обстежень. В'язні можуть самі розповісти їм про тортури та інші види жорстокого поводження. З іншого боку, медичні працівники також можуть виявити фізичні ознаки катувань або психологічні чи психіатричні розлади, які свідчать про те, що в'язень зазнав жорстокого поводження.

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОЗНАКИ ТОРТУР

Правило 34: Якщо в ході огляду в'язня під час прийняття до установи або надання медичної допомоги в'язню згодом, медичним фахівцям стає відомо про будь-які ознаки тортур або інших видів жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження або покарання, вони мають задокументувати та повідомити про такі випадки компетентний медичний, адміністративний або судовий орган. Мають дотримуватися належні процесуальні гарантії, щоб не наражати в'язня або пов'язаних із ним осіб на передбачуваний ризик заподіяння шкоди.

Див. також Стамбульський протокол (Посібник із ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання) та "Принципи медичної етики ООН щодо медичних працівників, зокрема лікарів, у захисті в'язнів та осіб, які взяті під варту, від тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання", 1982 р.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Запобігання подальшому жорстокому поводженню

77 Медичні працівники, які працюють у пенітенціарних установах, мають етичне та професійне зобов'язання документувати та повідомляти про будь-які випадки катувань та інших видів жорстокого поводження, про які їм стало відомо. Жодне зобов'язання перед третьою стороною не може замінити обов'язок захищати особу від тортур або іншого жорстокого поводження та повідомляти про такі випадки.³⁶⁰

³⁵⁹ UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, Interim report to the General Assembly, A/69/387, 23 September 2014, para. 22 [Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, Хуан Е. Мендес, Проміжний звіт Генеральній Асамблеї, A/69/387, 23.09.2014 р., п. 22.]

³⁶⁰ "WMA Declaration of Tokyo – Guidelines for physicians concerning torture and other cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment in relation to detention and imprisonment", 29th WMA, October 1975, Article 1: states that "The physician shall not countenance, condone or participate in the practice of torture or other forms of cruel, inhuman or degrading procedures" ["Токійська декларація ВМА - Настанови для лікарів щодо тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання у зв'язку з взяттям під варту та ув'язненням" 29-а Генеральна асамблея ВМА, жовтень 1975 р., Стаття 1 передбачає, що «Лікар не має підтримувати, потурати або брати участь у застосуванні тортур або інших форм жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, процедур"]. The "WMA resolution on the responsibility of physicians in the documentation and denunciation of acts of torture or cruel or inhuman or degrading treatment", 54th WMA General Assembly, September 2003: sets out in more detail the obligations of doctors in relation to evidence of torture. ["Резолюція ВМА про відповідальність лікарів за документування та осудження актів катування або жорстокого, нелюдського чи принизливого поводження", 54-а Генеральна Асамблея ВМА, вересень 2003 р.: ця резолюція детальніше визначає обов'язки лікарів щодо документування доказів тортур.] www.wma.net/policies-post/wma-resolution-on-the-responsibility-of-physicians-in-the-documentation-and-denunciation-of-acts-of-torture-or-cruel-or-inhuman-or-degrading-treatment.

- 78 Якщо винні у тортурах або іншому жорстокому поводженні, у тому числі працівники правоохоронних органів, будуть знати, що в'язні можуть повідомляти про такі зловживання медичним працівникам, і це може призвести до розслідування та відповідальності, вони можуть стримуватися від вчинення таких дій.

Ефективне документування та підтримка потерпілих

- 79 Документування тілесних ушкоджень надає ключове підтвердження для подання скарги потерпілим та розслідування звинувачень у тортурах та іншому жорстокому поводженні. Швидке реагування медичних працівників має вирішальне значення для забезпечення документального оформлення жорстокого поводження, оскільки ознаки жорстокого фізичного поводження можуть бути помітні лише протягом короткого періоду часу.³⁶¹
- 80 Відповідні програми медичного догляду, підтримки та реабілітації для потерпілої особи буде простіше запровадити у разі своєчасного документування та повідомлення про жорстоке поводження. Однаковою мірою це стосується і тих, хто зазнав насильства до взяття під варту, і тих, хто зазнав жорстокого поводження в період тримання під вартою.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 81 Медичні працівники мають професійний обов'язок документувати будь-які ознаки катувань чи іншого жорстокого поводження. Вони повинні отримати згоду потерпілого перед обстеженням і поінформувати потерпілого у повному обсязі зрозумілими для нього словами про ризики та переваги повідомлення про катування та інші випадки жорстокого поводження у відповідні органи. ВМА постійно наголошує на своїй позиції щодо відповідальності лікарів засуджувати акти тортур або жорстокого, нелюдського або принизливого поводження або покарання, про які їм стає відомо.³⁶²

Згода потерпілого повідомити про тортури

- 82 У всіх випадках, коли медичні працівники документують та повідомляють про жорстоке поводження, вони повинні робити це таким чином, щоб поважати право на недоторканність особистого життя та забезпечувати конфіденційність причетної особи або осіб.
- 83 У медичних працівників виникає етична дилема у випадках, коли вони шукають спосіб, як узгодити свої дії у відповідності з принципом поінформованої згоди та зобов'язанням повідомляти про катування. Медична етика вимагає від медичних працівників отримувати поінформовану згоду від пацієнтів перед передачею будь-якої інформації, пов'язаної зі здоров'ям, в тому числі про тілесні ушкодження, які заподіяні внаслідок катування або жорстокого поводження. Бангкокські правила (Правило 7), в яких йдеться про поводження з ув'язненими жінками, пропонують, щоб судовий позов подавався лише за згодою ув'язненої жінки.
- 84 Однак, КЗК вважає, що в інтересах запобігання таким кричущим порушенням прав людини як тортури, обов'язкове повідомлення повинно бути переважним принципом у запобіганні тому, щоб тортури не залишалися не виявленими та щоб не стали системними.³⁶³
- 85 У Стамбульському протоколі узагальнюється можливий конфлікт цих двох етичних зобов'язань і вказується на те, що моральні аргументи для засудження очевидного жорстокого поводження є серйозними, оскільки самі в'язні часто не можуть зробити це ефективно.³⁶⁴ У протоколі уточнюється, що в деяких випадках пацієнти можуть відмовитись давати згоду на обстеження для таких цілей або відмовитись давати згоду на розкриття іншим інформації, яка отримана в результаті їхнього обстеження, побоюючись розправи над собою чи над своєю сім'єю. "У таких ситуаціях медичні працівники мають подвійну

361. For more information on the role of forensic and medical science in the investigation, prosecution and prevention of torture and other ill-treatment, see "Interim Report A/69/387", *op. cit.*, note 359. [Для отримання додаткової інформації про роль судово-медичної експертизи у розслідуванні, переслідуванні й попередженні тортур та інших видів жорстокого поводження див. "Проміжний звіт A/69/387", вказ. пр., примітка 359.]

362. See "WMA Resolution on the Responsibility of Physicians", *op. cit.*, note 360. [Див. "Резолюція ВМА про відповідальність лікарів", вказ. пр., примітка 360.]

363. "23rd General Report - CPT/Inf (2013) 29", *op. cit.*, note 338, paras. 77-80. ["23-й Загальний звіт - CPT/Inf(2013)29", вказ. пр., примітка 338, п. 77-80.]

364. "The Istanbul Protocol", *op. cit.*, note 205, paragraph 72. ["Стамбульський протокол", вказ. пр., примітка 205, п. 72.]

відповідальність: перед пацієнтом та в цілому перед суспільством, яке зацікавлене у забезпеченні справедливості та притягненні до правосуддя винних у жорстокому поводженні. Основоположний принцип уникнення шкоди повинен бути помітним при розгляді таких дилем”.³⁶⁵ Шляхом консультацій із надійними інституціями, такими як національні медичні асоціації або НУО, медичні працівники повинні шукати рішення, що сприяють справедливості без порушення права особи на конфіденційність.

- 86** З метою отримання згоди в'язнів, медичні працівники повинні належним чином пояснити в'язням про процес подальших дій та надати їм достатньо часу, щоб належним чином зважити своє рішення. Медичні працівники повинні пам'ятати, що особи, які зазнали жорстокого поводження, можуть боятися, соромитись і бути розгубленими, і їм може бути складно зрозуміти відповідні процедури або визначитися із прийняттям рішення про згоду. Вони також можуть бути під тиском інших осіб, які вимагають не повідомляти про жорстоке поводження. Існують додаткові перешкоди для потерпілих від сексуального насильства через навішування ярликів та сором, які пов'язані із сексуальним насильством та з'валтуваннями в багатьох культурах, а також через небажання в'язня проходити фізичні обстеження або відповідати на питання, які можуть бути принизливими для потерпілої особи. (Див. Бангкокські правила, Правило 7).
- 87** Може бути так, що ті, хто спочатку відмовляється дати свою згоду, згодом передумують, якщо вони матимуть змогу обдумати варіанти своїх дій, і якщо вони зможуть довіряти гарантіям, що вони будуть захищені від розплати. Також в'язням слід надати можливість обговорити своє рішення з родичами, друзями або відповідними фахівцями.
- 88** Особи, які піддавалися тортурам та іншому жорстокому поводженню, у жодному разі не повинні вважати, що їх змушують щось робити проти їхньої волі, особливо, якщо органи влади не в змозі захистити їх від подальшого жорстокого поводження або якщо органи влади не можуть ефективно розібратися із заявами про звинувачення. При відсутності згоди з боку потерпілої особи, медичні працівники можуть розглянути можливість повідомлення про інцидент у вигляді анонімної інформації, за умови, що можна надати достатньо деталей про нього без ідентифікації потерпілої особи. У всіх випадках медичні працівники повинні задокументувати факти жорстокого поводження, навіть якщо вони не повідомляють про це органам влади.
- 89** Повідомляючи про випадки жорстокого поводження, медичні працівники повинні вибрати такий спосіб інформування, який, наскільки це можливо, зменшує ризик того, що в'язню за це помстяться (див. Правило 34, “повідомляти про такі випадки компетентним медичним, адміністративним або судовим органам”), і повинні забезпечити, щоб були вжиті всі можливі заходи для захисту в'язня від розплати через повідомлення про жорстоке поводження.
- 90** Правило 7 Бангкокських правил підтверджує позицію, що “якщо констатується наявність фактів сексуального насильства або інших форм насильства до або під час тримання під вартою, ув'язнена жінка повинна бути поінформована про своє право звертатися за допомогою до судових органів. Ув'язнена жінка повинна бути у повному обсязі поінформована про відповідні процедури та заходи”.
- 91** Що стосується згоди, то у Бангкокських правилах підтверджується вимога до медичних працівників отримувати згоду потерпілої особи на повідомлення про зловживання та вказується на те, що лише, якщо ув'язнена жінка погоджується подати судовий позов, можуть бути поінформовані відповідні працівники, і справа може бути передана компетентному органу для розслідування.

Захист від розправи – роль медичних працівників

- 92** Щоб уникнути ситуації, коли медичні працівники свідомо ставлять осіб під загрозу розплати, Стамбульський протокол рекомендує, щоб лікарі могли повідомляти про жорстоке поводження відповідальному органу, що знаходиться за межами безпосередньої юрисдикції, або могли повідомляти про нього у спосіб, який унеможлиблює ідентифікацію.³⁶⁶

³⁶⁵. Там само, п. 69.

³⁶⁶. Там само, п. 73.

- 93 Спеціальний доповідач ООН із питань тортур рекомендує, щоб “у достатній мірі гарантувати конфіденційність та захист (особи, яка, як вважають, є потерпілою), медичні висновки відносно осіб, які взяті під варту, де повідомляється про можливі випадки катувань чи інших видів жорстокого поводження, є власністю особи, яка взята під варту, і повинні направлятися безпосередньо до судді, прокурора або іншого незалежного органу відповідно до національних норм”³⁶⁷
- 94 Повідомляючи органи влади про катування та жорстоке поводження, медичні працівники повинні також враховувати можливі наслідки для власної безпеки, особливо якщо, особа, яка, як вважають, є винуватцем, працює у штаті пенітенціарної установи.

Документування жорстокого поводження та захист доказів

- 95 КЗК зазначає, що “запис про результати медичної перевірки (...), повинен містити: i) виклад висловлювань особи, що мають відношення до медичного огляду (у тому числі опис стану власного здоров'я та будь-які твердження про жорстоке поводження); ii) повний виклад об'єктивних медичних висновків за результатами ретельного обстеження; iii) зауваження медичного працівника у світлі пунктів (i) та (ii), в яких вказується на ступінь відповідності між будь-якими твердженнями та об'єктивними медичними висновками. Запис також повинен містити результати проведених додаткових обстежень; детальні висновки спеціалізованих консультацій; опис, як проводилося лікування, тілесних ушкоджень; та які проводилися подальші процедури. Запис медичного огляду у випадках травматичних ушкоджень повинен здійснюватися за спеціально передбаченою формою зі схематичним зображенням людського тіла для позначення травматичних ушкоджень, які будуть зберігатися в медичній картці ув'язненого. Крім того, було б бажано, щоб були зроблені фотографії тілесних ушкоджень, які також повинні бути поміщені в медичну картку. Разом з тим, слід вести спеціальний реєстр травм, в якому слід реєструвати всі види виявлених тілесних ушкоджень”³⁶⁸ Докази можуть включати фотографії видимих тілесних ушкоджень.
- 96 Адміністрації пенітенціарних установ відповідають за збереження будь-яких доказів, що пов'язані з тортурами та іншими видами жорстокого поводження, зокрема відразу після інциденту, перш ніж слідчі органи можуть взяти на себе відповідальність за них. Вони повинні забезпечити безпечне та конфіденційне зберігання таких документів. Медичні працівники повинні забезпечити безпечне зберігання будь-яких медичних доказів, у тому числі судово-медичних проб, щоб до них не могли мати доступ неуповноважені особи.³⁶⁹

КОНТЕКСТ: ПОСІБНИК ІЗ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ І ДОКУМЕНТУВАННЯ ТОРТУР ТА ІНШИХ ЖОРСТОКИХ, НЕЛЮДСЬКИХ АБО ТАКИХ, ЩО ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ, ВИДІВ ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ (СТАМБУЛЬСЬКИЙ ПРОТОКОЛ)³⁷⁰ [6.8]

Посібник із ефективного розслідування і документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (Стамбульський протокол) – це набір міжнародних настанов щодо оцінки стану осіб, які заявляють про катування та жорстоке поводження, а також розслідування випадків тортур, які, як вважають, мали місце, та повідомлення судового та будь-якого іншого слідчого органу про результати такої оцінки і розслідування.

Стамбульський протокол відображає існуючі зобов'язання держав за міжнародними договорами та міжнародним звичаєвим правом. Зокрема, протокол містить настанови щодо зобов'язань із професійної етики для медичних працівників та адвокатів стосовно документування тортур та інших видів жорстокого поводження. В Стамбульському протоколі також надається інформація про медичні та психологічні наслідки катувань та інших видів жорстокого поводження, про способи їхньої оцінки та про те, які важливі міркування слід враховувати при опитуванні осіб, що, як вважають, є потерпілими.

367. "Interim Report A/69/387", *op. cit.*, note 359, para. 30. ["Проміжний звіт A/69/387", вказ. пр., примітка 359, п. 30.]

368. "23rd General Report - CPT/Inf (2013) 29", *op. cit.*, note 338. ["23-й Загальний звіт - CPT/Inf(2013) 29", вказ. пр., примітка 338.]

369. For more information on the role of forensic and medical science in the investigation, prosecution and prevention of torture and other ill-treatment, see "Interim Report A/69/387", *op. cit.*, note 359. [Для отримання додаткової інформації про роль судово-медичної експертизи у розслідуванні, переслідуванні й попередженні тортур та інших видів жорстокого поводження див. "Проміжний звіт A/69/387", вказ. пр., примітка 359.]

370. "The Istanbul Protocol", *op. cit.*, note 216, , p. 1. ["Стамбульський протокол", вказ. пр., примітка 216, с 1.]

У Протоколі також описуються стандарти та процедури щодо того, як ідентифікувати та документувати ознаки тортур, щоб документи могли бути вагомим та корисним доказом у суді. Стамбульський протокол також викладає стандарти для складання та оцінювання медико-правових звітів для використання як доказів та в цілях розслідування. Крім того, у ньому надаються рекомендації щодо процедур, які державам необхідно запровадити в місцях тримання під вартою та в інших місцях, щоб забезпечити ефективне медичне документування заяв про катування та інші види жорстокого поводження, відповідно до зобов'язань держав за міжнародним правом із прав людини.

- 97 Крім реєстрації всіх ознак жорстокого поводження та відповідних висновків медичних працівників в індивідуальній медичній картці в'язня, КЗК рекомендує, щоб медслужба пенітенціарної установи також складала періодичні статистичні звіти про тілесні ушкодження, які були зареєстровані у в'язниці, для інформування керівництва пенітенціарної установи та відповідних міністерств.³⁷¹ У таких статистичних звітах у жодному разі не повинно бути жодних даних, що дозволяють ідентифікувати окремих в'язнів.

Програми підтримки та догляду

- 98 У всіх випадках жорстокого поводження потерпілій особі слід негайно надати відповідну професійну психологічну підтримку та консультації. У Правилі 7 (2) Бангкокських правил пояснюється, що така підтримка повинна бути доступною незалежно від того, чи вирішила жінка, яка має безпосереднє відношення до нього, подати позов до суду. Інструктивний документ щодо Бангкокських правил, який підготовлено організацією "Міжнародна пенітенціарна реформа" та Таїландським інститутом правосуддя детально розкриває обов'язки органів влади у разі констатування сексуального насильства.³⁷² Така підтримка повинна також надаватися ув'язненим чоловікам, які стали потерпілими від жорстокого поводження.³⁷³
- 99 У випадку виявлення під час медичного обстеження ознак сексуального насильства, слід залучити експертів, що займаються документуванням фактів сексуального насильства та наданням допомоги потерпілим особам.
- 100 КПТ ООН наголошує на необхідності забезпечити потерпілих від тортур або жорстокого поводження засобами для повної та швидкої реабілітації. Зокрема: «процедура оцінки та аналізу терапевтичних та інших потреб особи (...) і може включати широкий спектр багатопрофільних заходів».³⁷⁴ Заходи реабілітації повинні враховувати силу та життєздатність потерпілої особи, а також ризики повторної травматизації через дії, які будуть нагадувати їй про пережите катування або жорстоке поводження. Тому будь-яка допомога повинна надаватися конфіденційно.
- 101 Якщо у пенітенціарних установах нема спеціалізованих програм реабілітації потерпілих від тортур, повинен надаватися доступ до в'язниці для зовнішніх постачальників послуг, таких як національні центри реабілітації потерпілих осіб.

371. "CPT Standards", CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011, *op. cit.*, note 15, para. 62. ["Стандарти КЗК", CPT/Inf/E (2002)1 - Rev. 2011, вказ.пр., примітка 15, п. 62.]

372. "Guidance Document on the Bangkok Rules", PRI/Thailand Institute of Justice, *op. cit.*, note 141, p. 38 ["Інструктивний документ щодо Бангкокських правил", Організація "PRI"/Таїландський інститут правосуддя, вказ. пр., примітка 141. с 38.]

373. "The Bangkok Rules", *op. cit.*, note 28, para. 12 of preliminary observations: suggests that some of the rules "address issues applicable to both men and women prisoners" and suggest application of some rules to male prisoners. [У "Бангкокських правилах", вказ. пр., примітка 28, п. 12 попередніх зауважень йдеться про те, що деякі з правил "стосуються питань, які мають відношення як до ув'язнених чоловіків, так і жінок", і рекомендується застосовувати деякі з правил до ув'язнених чоловіків.]

374. These can include medical, physical and psychological rehabilitative services; re-integrative and social services; community and family-oriented assistance and services; vocational training and education. See UN Committee against Torture (UN CAT) "General Comment No. 3: Implementation of article 14 by States parties – CAT/C/GC/3", 13 December 2012 [Сюди можуть входити медичні, фізичні та психологічні реабілітаційні послуги; ресоціалізаційні та соціальні послуги; допомога та послуги в інтересах громади та сім'ї; професійно-технічне навчання та освіта. Див. Комітет ООН проти тортур (КПТ ООН) «Загальний коментар № 3: Виконання Статті 14 державами-учасницями - CAT/C/GC/3», 13.12.2012 р.]

6.5. ЕТИЧНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ЕТИЧНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

Правило 31: Лікар або, у відповідних випадках, інші кваліфіковані медичні працівники мають мати щоденний доступ до всіх хворих в'язнів, усіх в'язнів, які скаржаться на проблеми з фізичним або психічним здоров'ям або скаржаться на тілесні ушкодження, та до будь-якого в'язня, на якого їхня увага спеціально спрямована. Усі медичні огляди мають проводитися в повній конфіденційності.

Правило 32:

1. Відносини між лікарем або іншими медичними працівниками та в'язнями регулюються тими самими етичними та професійними стандартами, що застосовуються до пацієнтів у суспільстві, зокрема, це:

(а) обов'язок охорони фізичного та психічного здоров'я в'язнів, профілактики та лікування захворювань лише на основі клінічних ознак;

(б) дотримання принципу про право в'язня на самостійність у вирішенні питань щодо власного здоров'я та принципу поінформованої згоди у відносинах лікар-пацієнт;

(с) конфіденційність медичної інформації, за винятком тих випадків, коли забезпечення такої конфіденційності призведе до реальної та безпосередньої загрози для пацієнта чи інших осіб;

(д) цілковита та повна заборона брати активну чи пасивну участь у діяннях, які можуть являти собою тортури або інше жорстоке, нелюдське або принизливе поводження чи покарання, у тому числі у медичних або наукових експериментах, які можуть зашкодити здоров'ю в'язня, як наприклад, вилучення клітин, тканин тіла або органів в'язня.

2. Без шкоди для пункту 1 (д) цього правила, в'язням може бути дозволено, у разі їхньої вільної та поінформованої згоди та згідно з відповідним законодавством, брати участь у клінічних випробуваннях та інших доступних для громадян дослідженнях з охорони здоров'я, якщо очікується, що така участь принесе безпосередню і суттєву користь для їхнього здоров'я, а також виступити донором клітин, тканин тіла або органів для родичів.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 102** Всі медичні працівники, які здійснюють догляд за в'язнями, у тому числі медичні сестри, психологи та психіатри, зобов'язані дотримуватися тих самих етичних та професійних стандартів.
- 103** 3-й принцип Принципів медичної етики ООН вказує, що "участь медичних працівників, зокрема лікарів у будь-яких професійних стосунках із в'язнями або особами, взятими під варту, що не відносяться до оцінки, захисту або поліпшення їхнього фізичного та психічного здоров'я являє собою порушення медичної етики".
- 104** Поінформована згода, право пацієнта на самостійність та конфіденційність медичної інформації є ключовими складовими права на здоров'я, які повинні стосуватися однаковою мірою як в'язнів, так і пацієнтів. Такі принципи мають вирішальне значення для формування довіри між пацієнтом та медичним персоналом.
- 105** У разі відсутності довіри до медичних працівників пенітенціарної установи, в'язні можуть не мати охоти до них звертатися стосовно стану здоров'я або можуть нехтувати їхніми медичними порадами, що призведе до ускладнень їхнього стану здоров'я або до загрози здоров'ю інших у контингенті в'язнів. В'язні можуть відмовитись від лікування не тому, що не хочуть проходити його, а тому що вони не довіряють медичним працівникам пенітенціарної установи.

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ: ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ ДЛЯ ЛІКАРІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У В'ЯЗНИЦЯХ - ІНСТРУМЕНТ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ [6.9]

Норвезька медична асоціація у співпраці з Всесвітньою медичною асоціацією розробила веб-курс "Лікарі, які працюють у в'язниці: права людини та етичні дилеми"³⁷⁵

375. "Doctors Working in Prison: Human Rights and Ethical Dilemmas", Norwegian Medical Association, 2014 ["Лікарі, які працюють у в'язниці: права людини та етичні дилеми", Норвезька медична асоціація, 2014 р.] nettkurs.legeforeningen.no/enrol/index.php?id=39.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Конфіденційність медичної інформації

- 106** В'язні мають таке саме право на конфіденційність медичної інформації, як і пацієнти за межами в'язниці. Отже, конфіденційність повинна гарантуватися завжди, за винятком тих випадків, коли, як зазначено в Правилах Манделі, забезпечення такої конфіденційності призведе до реальної та безпосередньої загрози для пацієнта чи інших осіб. Навіть у таких випадках медична інформація повинна розголошуватися лише на підставі принципу "потрібно знати".
- 107** Немедичному персоналу, у тому числі керівникам пенітенціарних установ, не потрібно знати про подробиці конкретного стану здоров'я в'язнів чи володіти інформацією, що міститься в медичних картках. Однак для співробітників установи може бути необхідним знати, як захистити себе та інших від небезпечних захворювань, на які страждають в'язні. Отже, для немедичного персоналу слід проводити навчання з профілактики захворювань та забезпечувати працівників засобами індивідуального захисту. Такі засоби можуть включати, наприклад, рукавички, щоб запобігти ушкодженням від забруднених голок під час обшуку камер.
- 108** Немедичний персонал також повинен знати про можливі ризики заподіяння собі шкоди. Немедичним працівникам може бути необхідним знати про медичні ризики, які пов'язані з певними в'язнями, та про способи реагування на них, які включають, наприклад, ризик раптових приступів у пацієнтів, які страждають на епілепсію.
- 109** Лісабонська декларація ВМА про права пацієнта передбачає, що конфіденційність повинна забезпечуватись стосовно "всієї інформації, яку можна ідентифікувати, про стан здоров'я пацієнта, захворювання, діагноз, прогноз і лікування та всієї іншої інформації особистого характеру".³⁷⁶ У декларації додається, що така інформація повинна залишатися конфіденційною навіть після смерті, за виключенням виняткових обставин, якщо нащадки мають право на доступ до інформації, яка поінформує їх про власні ризики для здоров'я (наприклад, якщо існує генетична схильність до певних захворювань).
- 110** Під час медичних обстежень можуть знадобитися спеціальні заходи безпеки, особливо коли медичні працівники вважають, що в'язень становить загрозу. Однак, як підкреслює КЗК, не може бути жодного виправдання для того, щоб охоронці були постійно присутні під час таких обстежень; їхня присутність йде на шкоду налагодженню належних відносин між лікарем та пацієнтом і, як правило, непотрібна з точки зору безпеки. Можна і потрібно знайти альтернативні рішення для узгодження правомірних вимог щодо забезпечення безпеки з принципом забезпечення конфіденційності медичної інформації. Однією з таких можливостей може бути встановлення системи виклику, за допомогою якої лікар може швидко попередити співробітників пенітенціарної установи у випадках, коли поведінка в'язня стає збудженою або загрозливою під час медичного обстеження.³⁷⁷
- 111** ВООЗ та КЗК підкреслюють, що під час медичних консультацій на в'язнів не слід надягати наручники. Така практика принижує їхню гідність, пригнічує розвиток належних стосунків між лікарем та пацієнтом і може зашкодити об'єктивності медичних висновків лікаря.³⁷⁸

376. "WMA Declaration of Lisbon on the rights of the Patient", reaffirmed by the 200th WMA Council Session, April 2015, Para. 8 ["Лісабонська декларація ВМА про права пацієнта", яка підтверджена на 200-му Засіданні Ради ВМА, квітень 2015 р., п. 8.] www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-lisbon-on-the-rights-of-the-patient.

377. "Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 April 2006, CPT/Inf (2007) 47", Council of Europe, 13 December 2007, paras. 19 and 91 ["Звіт про візит КЗК до Вірменії з 2 по 12 квітня 2006 р., CPT/Inf(2007)47", Рада Європи, 13.12.2007 р., п. 19 та 91.]

378. "Prisons and Health", *op. cit.*, note 348, 2014, p. 11 and "Report on the authorities of the Kingdom of the Netherlands on the visit carried out by the CPT, June 2007- (CPT/Inf (2008) 2)", Council of Europe, 5 February 2008, para. 18 ["В'язниці та здоров'я", вказ. пр., примітка 348, 2014 р., с 11 та "Звіт для влади Королівства Нідерландів за підсумками візиту КЗК, червень 2007 р. - (CPT/Inf(2008)2)", Рада Європи, 5.02.2008 р., п. 18.]

Надання іншим особам інформації за принципом “потрібно знати”

- 112** Якщо є підстави вважати, що збереження конфіденційності медичної інформації може призвести до реальної або неминучої загрози для пацієнта або інших осіб, як це викладено в Правилі 32 (1) (с), медичні працівники повинні спочатку звернутись із проханням, щоб пацієнт висловив чітку згоду на розкриття інформації, в тому числі шляхом чіткого пояснення йому причин та способу її розкриття.
- 113** На підставі принципу “потрібно знати” повинна розголошуватися тільки необхідна інформація. Визначення того, кому потрібно знати, і що слід знати, повинен робити медичний спеціаліст установи. Інформація повинна включати оцінку конкретного захворювання в'язня та його небезпеки для пацієнта чи інших осіб.
- 114** Тільки медичний фахівець може прийняти рішення про розголошення медичної інформації без згоди пацієнта. В'язня слід заздалегідь поінформувати про те, що медична інформація буде розкрита з метою захисту його здоров'я або здоров'я інших людей. Слід пояснити, що інформація буде надана іншим особам лише за принципом “потрібно знати”.
- 115** У Правилах Мандели міститься вимога про те, що повинні бути спеціально виділені приміщення для проведення медичних оглядів, де буде забезпечуватися повна конфіденційність. Охоронці можуть бути присутніми під час медичного огляду, якщо в'язень або медичний працівник вимагають, щоб вони були присутні через побоювання щодо власної безпеки. В інших випадках, медичні консультації у в'язниці завжди повинні проводитися поза межами чутності, і - за винятком тих випадків, коли лікар, який має до цього безпосереднє відношення, прямо не вимагає іншого в конкретному випадку – поза полем зору немедичного персоналу.

Поінформована згода та самостійність

- 116** Як і у випадку з пацієнтами за межами в'язниці, усі в'язні мають право на самостійність у прийнятті рішень з питань, що стосуються їхнього здоров'я, хоча в умовах ув'язнення вибір лікаря є обмеженим. В'язні мають право робити обґрунтований вибір щодо свого медичного обслуговування, у тому числі право відмовитись від лікування. Принцип вільної та поінформованої згоди є основним принципом у всіх медичних закладах. Слід пояснювати про мету та можливі переваги та ризики будь-якої рекомендованої процедури та намагатися отримати згоду пацієнта.
- 117** Перш ніж розпочати медичний огляд, медичні працівники повинні чітко пояснити в'язням причину обстеження та чому це важливо не лише для їхнього власного здоров'я, але й для здоров'я інших. В'язні мають право відмовитись від медичного огляду, але якщо вони все таки погоджуються, їх потрібно повідомити про можливі негативні наслідки. Якщо в'язень відмовляється надати згоду на медичне обстеження, медичні працівники повинні обговорити з в'язнем причину відмови з метою вирішення будь-яких занепокоєнь, які у нього можуть бути. Медичні працівники також повинні чітко пояснити будь-якому в'язню, який відмовляється від первинної оцінки стану здоров'я, що обстеження можна зробити пізніше в будь-який час. Такі обстеження повинні пропонуватися в'язням регулярно.
- 118** В Лісабонській декларації зазначено, що якщо в'язень втрачає свідомість або не може висловити свою волю з іншої причини, слід отримати поінформовану згоду, якщо є така можливість, від уповноваженого представника. “Якщо законний уповноважений представник відсутній, але терміново потрібно медичне втручання, можна виходити з припущення, що для цього є згода пацієнта, за винятком тих випадків, коли очевидно і не викликає жодних сумнівів на підставі попереднього твердого висловлювання пацієнта або переконання, що він відмовиться від згоди на втручання у подібній ситуації “У Лісабонській декларації пояснюється, що лікарі завжди повинні намагатися врятувати життя пацієнта, який залишається без свідомості через спробу самогубства.³⁷⁹

379. “WMA Declaration of Lisbon on the rights of the Patient”, reaffirmed by the 200th WMA Council Session, *op. cit.*, note 370, Principle 4 (c). [“Лісабонська декларація ВМА про права пацієнта”, яка підтверджена на 200-му Засіданні Ради ВМА, вказ. пр., примітка 370, Принцип 4 (с).]

КОНТЕКСТ: ПРОТЕСТНЕ ГОЛОДУВАННЯ ТА ПРИМУСОВЕ ГОДУВАННЯ [6.10]

У випадках, коли в'язень перестає приймати їжу як прояв протесту заради досягнення певної зміни щодо режиму тримання під вартою або для здобуття уявлених або дійсних прав, під ризиком перебувають різні права людини, такі як право на здоров'я, право на життя та абсолютна заборона тортур і жорстокого поводження. Для адміністрацій та медчастин пенітенціарних установ виникає суперечність між двома їхніми обов'язками:

- Обов'язок зберігати фізичну недоторканність та життя людини;
- Право кожної людини вільно розпоряджатися власним тілом.

Мальтійська декларація ВМА є важливим інструктивним документом для медичних служб пенітенціарних установ.³⁸⁰ У ньому детально описано, які етичні аспекти та практичні дії лікарі пенітенціарних установ повинні враховувати у таких ситуаціях. У Декларації зазначається про необхідність поваги права пацієнта на самостійність. Крім того, потрібно провести ретельне вивчення потреб пацієнта та у повному обсязі поінформувати його про наслідки голодування.

В Декларації вказується, що у жодному разі примусове годування в'язнів етично неприйнятне.³⁸¹ Цей принцип застосовується незалежно від небезпеки голодування для життя чи здоров'я. Така процедура може бути виправдана лише, коли серйозний психічний розлад негативно впливає на здатність пацієнта приймати рішення, і тоді вона являє собою штучне харчування, а не примусове годування.³⁸²

Міжнародні та регіональні органи з прав людини, такі як Спеціальний доповідач ООН із питань тортур, Спеціальний доповідач ООН із питань права кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я та Міжамериканська комісія з прав людини дійшли висновку, що у випадках, пов'язаних із протестним голодуванням в'язнів, слід поважати обов'язок медичних працівників поступати етично та поважати право людей на самостійність. Згідно з цими принципами, примусове годування людей є невинуватим, адже воно суперечить їхній свідомій та добровільній відмові від їжі. Більше того, неприпустимо застосовувати погрози примусового годування або інші види фізичного чи психологічного примусу проти осіб, які добровільно вирішили розпочати протестне голодування. З метою збереження фізичної недоторканності та життя в'язня, органи влади зобов'язані шукати інші шляхи вирішення кризи з протестним голодуванням, які включають щиросердну розмову з в'язнем щодо його скарг.³⁸³

- 119** У ситуаціях, які не пов'язані з наданням екстреної допомоги, в'язні повинні бути належним чином поінформовані про будь-яке лікування, що пропонується медичними фахівцями мовою та у форматі, які вони розуміють. Це включає інформацію про ймовірні результати лікування та будь-які пов'язані з ним ризики. Крім того, в'язень, який має безпосереднє відношення до лікування, повинен мати можливість брати участь у його плануванні та прийнятті рішень так, як він робив би це під час лікування як звичайний громадянин.

380. "Declaration of Malta on Hunger Strikers", 43rd World Medical Assembly, November 1991, revised October 2006 ["Мальтійська декларація стосовно осіб, які оголошують про голодування", 43-а Всесвітня медична асамблея, листопад 1991 р., переглянута у жовтні 2006 р.] www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-malta-on-hunger-strikers.

381. Там само, Стаття 21: "У жодному разі примусове годування не є етично прийнятним. Навіть коли годування робиться з добродійним наміром, то годування, що супроводжується погрозами, примусом, силою або застосуванням засобів фізичного обмеження рухомості, є формою нелюдського та принизливого поводження. Не менш неприйнятним є примусове годування деяких осіб, які тримаються під вартою, для того, щоб залякати або примусити інших голодуючих припинити голодування".

382. "Health in prisons: A WHO guide to the essentials in prison health", *op. cit.*, note 126, p. 14. ["Здоров'я у в'язницях. Посібник ВООЗ щодо основних питань із охорони здоров'я у в'язницях", вказ. пр., примітка 126, с. 14.]

383. "Towards the Closure of Guantanamo", Inter-American Commission on Human Rights, 3 June 2015, OAS/Ser.L/V/II, para. 148 ["На шляху до закриття Гуантанамо", Міжамериканська комісія з прав людини, 3.06.2015 р., OAS/Ser.L/V/II, п. 148.]; see also "Report on the Situation of detainees at Guantanamo Bay Report" to the UN Commission on Human Rights, E/CN.4/2006/120, 27 February 2006, para. 79-80 [див. також "Доповідь про ситуацію із особами, яких тримають під вартою в затоці Гуантанамо", Доповідь для Комісії ООН з прав людини, E/CN.4/2006/120, 27.02.2006 р., п. 79-80.]; "Re: Hearing on the human rights situation of detainees at Guantanamo Naval Base, United States", UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez, 28 October 2013 ["Слухання щодо ситуації з правами людини осіб, які тримаються під вартою на військово-морській базі Гуантанамо, Сполучені Штати", Спеціальний доповідач ООН із питань тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, Хуан Е. Мендес, 28.10.2013 р.] antitorture.org/wp-content/uploads/2013/10/SRT-IACHR-Hearing-Guantanamo-statement-Oct-28-13.pdf.

Особи з психічними порушеннями

- 120** Впровадження процесів прийняття рішень з участю осіб, які надають підтримку,³⁸⁴ може бути складним завданням у пенітенціарних установах, особливо там, де не вистачає ресурсів. Однак, як зазначає УНЗ ООН, “через те, що в місцях позбавлення волі існує особливий ризик жорстокого поводження, адекватні гарантії захисту в'язнів із психічними порушеннями мають дуже важливе значення у недопущенні лікування без вільної та поінформованої згоди”.³⁸⁵
- 121** Стаття 25 (d) Конвенції про права людей з інвалідністю, сфера якої охоплює всіх осіб, у тому числі тих, які перебувають під вартою, пояснює, що медичні працівники повинні забезпечувати для людей з інвалідністю такий же само догляд, як і для інших, у тому числі на основі вільної та поінформованої згоди шляхом, серед іншого, підвищення обізнаності про права людини, гідність, право на самостійність та потреби людей з інвалідністю за допомогою навчання та поширення етичних стандартів для державного та приватного медичного обслуговування.
- 122** В'язні, які розглядають можливість участі у клінічних випробуваннях та медичних дослідженнях, повинні отримувати той самий рівень інформації про дослідження, як і звичайні громадяни. Така інформація повинна надаватися безпосередньо тими, хто проводить дослідження. У разі бажання в'язня взяти участь у дослідженнях, слід залучити комісію з питань етики для незалежної оцінки, чи може лікування мати безпосередню та суттєву користь для здоров'я. Обов'язок адміністрацій пенітенціарних установ переконатись у тому, що дослідження було схвалено відповідним органом.

6.6. МЕДИЧНІ КАРТКИ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: МЕДИЧНІ КАРТКИ**Правило 26:**

1. Медична служба має оформити та вести точні, актуальні та конфіденційні індивідуальні медичні картки для всіх в'язнів. Всім в'язням повинен надаватися за запитом доступ до своїх карток. В'язень може призначити іншу особу для отримання доступу до своєї медичної картки.

2. Після переведення в'язня медична картка має бути передана до медичної служби приймаючої установи із забезпеченням конфіденційності медичної інформації.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 123** Принцип забезпечення конфіденційності медичної інформації є основним положенням медичної практики. Він повинен застосовуватися з такою ж обережністю у в'язницях, як і в звичайному суспільстві. Це особливо важливо з огляду на високий ризик жорстокого поводження, стигматизації та дискримінації, з якими можуть зіткнутися в'язні, якщо про їхні фізичні або психічні захворювання стане відомо іншим.
- 124** Детальні та точні медичні картки мають важливе значення для забезпечення безперервності лікування, в тому числі у випадках переведення або звільнення в'язнів.
- 125** Детальна інформація про захворювання окремих в'язнів повинна бути конфіденційною, проте загальні дані про стан здоров'я контингенту в'язнів можуть використовуватися для цілей управління роботи з в'язнями, зокрема для оцінки необхідних медичних ресурсів, потрібної кількості працівників та частоти транспортування до лікарень або поліклінік.

384. Прийняття рішень з участю осіб, які надають підтримку - це процес, в якому особі надається стільки підтримки, скільки їй потрібно для того, щоб вона могла прийняти рішення самостійно та/або висловити свою волю та уподобання у контексті прийняття рішень особами, що виступають замість неї.

385. "Handbook on Prisoners with Special Needs", UNODC, *op. cit.*, note 87, p. 34. ["Довідник щодо в'язнів із особливими потребами", УНЗ ООН, вказ. пр., примітка 87, с. 34.]

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 126** Медичні картки повинні вестись виключно медичними працівниками, зберігатись окремо від основної особової справи в'язнів і бути під однаковим ступенем захисту. Медичні картки повинні зберігатись у сейфі в приміщенні із замком і бути захищеними від поведі, пожежі та інших пошкоджень. У багатьох установах забезпечується надійне зберігання медичних карток безпосередньо в медчастинах. Електронні медичні картки також повинні бути належним чином захищені від несанкціонованого доступу.
- 127** Немедичному персоналу та іншим в'язням не повинен надаватись доступ до медичних карток, за винятком тих випадків, коли в'язень спеціально дав згоду на доступ до них для немедичного персоналу (Правило 26 (2)).
- 128** У медичних картках має бути повна інформація, яку слід регулярно оновлювати. КЗК зазначає, що у них повинна міститися діагностична інформація, а також поточні записи про зміни стану здоров'я пацієнта, які робляться під час проходження спеціальних обстежень.³⁸⁶ З метою підзвітності записи у медичній картці повинні супроводжуватись зазначенням прізвища та імя особи, яка їх внесла.
- 129** Якщо у медичних працівників є підстави вважати, що порушується конфіденційність медичних карток, вони повинні вжити заходи для посилення їхнього захисту, які включають звернення з цим питанням до керівника пенітенціарної установи.
- 130** В'язні повинні бути поінформовані про те, що вони мають право отримати доступ до своїх медичних карток за запитом або призначити іншу особу для доступу до їхньої картки. Органи влади повинні забезпечити наявність належних послідовних процедур щодо доступу в'язнів або третіх сторін до медичних карток та способів захисту їхньої конфіденційності.

КОНТЕКСТ: НАСТАНОВИ ВООЗ ЩОДО КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВІЛ/СНІД [6.11]

У Настановах ВООЗ щодо ВІЛ-інфекції та СНІД у пенітенціарних установах³⁸⁷ розглядається питання конфіденційності щодо ВІЛ/СНІДу. Інформація про стан здоров'я та лікування в'язнів є конфіденційною, проте в настановах зазначено, що за згодою пацієнта медичні працівники можуть надавати керівникам пенітенціарних установ або судовим органам інформацію, яка допоможе у лікуванні та догляді за пацієнтом.

Зокрема, відносно ВІЛ/СНІД, в настановах зазначено, що "інформація щодо ВІЛ-статусу може бути розкрита керівникам пенітенціарних установ лише в тому випадку, якщо медичні працівники вважають, із належним урахуванням медичної етики, що це є необхідним для забезпечення безпеки та добробуту в'язнів та співробітників установи, і що до розкриття інформації застосовуються ті самі принципи, які є загальноприйнятими у суспільстві. Принципи та процедури стосовно добровільного повідомлення статевого партнера, які діють у суспільстві, мають застосовуватись і щодо в'язнів".³⁸⁸

В настановах також зазначається, що медичні працівники у жодному разі не повинні, як правило, повідомляти про ВІЛ-статус в'язнів адміністрацію пенітенціарної установи, і що "на картках, камерах або документах в'язнів не слід робити жодних позначок, ярликів, штампів чи інших видимих знаків, що вказують на їхній ВІЛ-статус".³⁸⁹

³⁸⁶ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Extract from the 3rd General Report on activities of the CPT, 1993, para. 39 [Європейський комітет із запобігання катуванням та нелюдському або принизливому поводженню чи покаранню (КЗК), Витяг з 3-го Загального звіту про діяльність КЗК, 1993 р., п. 39.] rm.coe.int/16806ce943.

³⁸⁷ "WHO guidelines on HIV infection and AIDS in prisons", UNAIDS, September 1999 ["Настанови ВООЗ щодо ВІЛ-інфекції та СНІДу у в'язницях", ЮНЕЙДС, вересень 1999 р.]

³⁸⁸ Там само, п. 32.

³⁸⁹ Там само, п. 33.

029

029
Küche

ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ

7.

7. ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ

ПРАВИЛА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ: ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ

Правило 83:

1. Має існувати подвійна система регулярних перевірок в'язниць та пенітенціарних служб:

(а) внутрішні або адміністративні перевірки, що проводяться центральним органом пенітенціарної служби;

(б) зовнішні перевірки, що проводяться органами, які є незалежними від адміністрації пенітенціарної установи і які можуть включати компетентні міжнародні або регіональні органи.

2. В обох випадках мета перевірок має полягати у забезпеченні управління пенітенціарними установами відповідно до існуючих законів, нормативно-правових актів, керівних документів та процедур для досягнення цілей пенітенціарних та виправних служб, а також для забезпечення захисту прав в'язнів.

Правило 84:

1. Інспектори мають повноваження:

(а) отримувати доступ до всієї інформації про кількість в'язнів та про кількість місць для них, про місцезнаходження місць тримання під вартою, а також до всієї інформації стосовно поводження з в'язнями, у тому числі стосовно їхніх облікових записів та умов їхнього тримання під вартою;

(б) вільно вибирати, які в'язниці відвідувати, в тому числі за власною ініціативою здійснювати відвідування без оповіщення, та вільно вибирати, з якими в'язнями проводити співбесіди;

(с) проводити під час відвідувань цілком конфіденційні співбесіди наодинці з в'язнями та співробітниками пенітенціарних установ;

(д) надавати рекомендації адміністрації пенітенціарної установи та іншим компетентним органам.

2. Групи зовнішньої перевірки мають складатися з кваліфікованих та досвідчених інспекторів, які призначені компетентним органом і які включають медичних працівників. Має приділятися належна увага збалансованому гендерному представництву.

Правило 85:

1. Після кожної перевірки має складатися письмовий звіт для подання компетентному органу. Має належним чином розглядатися питання про оприлюднення звітів зовнішніх перевірок без розголошення будь-яких особистих даних про в'язнів, якщо вони не дали на це явної згоди.

2. Адміністрація пенітенціарної установи або інші відповідні компетентні органи мають відповідати в розумні строки, чи будуть вони виконувати рекомендації, які складені за результатами зовнішньої перевірки.

- 01 З огляду на численні публікації та ресурси з питань зовнішнього контролю, зокрема в рамках системи Факультативного протоколу до Конвенції проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (ФПКПТ) та Національних превентивних механізмів (НПМ), це керівництво з застосування не має на меті всебічно висвітлити всі пов'язані аспекти.

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

- 02 Зовнішній контроль місць тримання під вартою, в тому числі шляхом відвідувань без оповіщення, є одним із найефективніших способів для запобігання катуванням та іншим видам жорстокого поводження та для виявлення системних чинників, що сприяють такому поводженню.

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Подвійна система перевірки

- 03** Правила Мандели передбачають подвійну систему перевірки, яка включає внутрішні або адміністративні інспекції, а також зовнішню перевірку з боку незалежних зовнішніх органів з контролю.
- 04** Обидві системи мають одні й ті самі цілі, але зазвичай їхні завдання різняться. Внутрішні інспекції, загалом, включають такі питання, як навчання персоналу, результати фінансової та адміністративної діяльності, тоді як зовнішні механізми, як правило, зосереджують увагу на правах в'язнів та виконанні національних і міжнародних стандартів. Обидві системи покликані доповнювати одна одну.
- 05** Національні превентивні механізми (НПМ), які створені в рамках ФПКПТ, та інші подібні органи є найбільш відомими органами зовнішнього контролю, які спрямовані на запобігання тортурам. Щоправда, правила Мандели представляють зовнішні інспекції в широкому та всебічному значенні як перевірки, що проводяться органами, які є незалежними від адміністрації пенітенціарної установи. Сюди входять перевірки з боку судової влади, національних правозахисних організацій (НПЗО), інститутів омбудсмена, парламентських комітетів, а також, можливо, з боку органів санітарно-епідеміологічної служби або органів боротьби з корупцією, які встановлені у певних державах.
- 06** Правило 83 (1) (b) також стосується регіональних та міжнародних органів, таких як ПЗТ ООН, Проект “Спеціальні процедури ООН”, КЗК, Спеціальний доповідач із питань в'язниць та умов тримання під вартою та охорони правопорядку в Африці, Доповідачі з питань права позбавлених свободи в Північній та Південній Америці та МКЧХ – в залежності від країни.
- 07** Беручи до уваги, що Правила Мандели спираються на позитивний досвід регіональних та міжнародних моделей превентивного контролю, обов'язок створення зовнішніх органів із контролю, як це передбачено Правилами Мандели, застосовується незалежно від того, чи держава ратифікувала ФПКПТ та чи створила вона національний превентивний механізм.

Цілі перевірок

- 08** Правило 83 (2) зазначає, що цілями внутрішніх інспекцій та зовнішнього контролю має бути забезпечення управління пенітенціарними установами відповідно до чинного законодавства, нормативно-правових актів, керівних документів та процедур із метою реалізації цілей пенітенціарних та виправних служб, а також забезпечення захисту прав ув'язнених.
- 09** Цілі превентивного контролю та розслідування окремих випадків, у тому числі скарг, часто плутають. Перевірки та контроль мають на меті виявляти системні проблеми та рекомендувати заходи, щоб запобігти їхньому повторенню, тоді як при розслідуванні скарг потрібно встановлювати факти окремих випадків, забезпечувати притягнення до відповідальності та компенсацію для потерпілої особи. Отже, роль внутрішніх інспекцій або органів зовнішнього контролю не в тому, щоб розслідувати окремі факти смерті, заподіяння (серйозних) тілесних ушкоджень, зникнення чи тортур та інших видів жорстокого поводження. Правильніше було б, щоб такі випадки, у тому числі окремі скарги та твердження, розслідувалися, переслідувалися та каралися органами влади, які мають повноваження та компетенцію розслідувати та приймати рішення, яке встановлює факти та накладає стягнення на винуватця. Залежно від серйозності випадку, механізм розслідування може направити справу до системи кримінального правосуддя або до органу, який відповідає за внутрішнє дисциплінарне провадження.
- 10** Настанови з ефективного зовнішнього контролю за поведінням із в'язнями та умовами у пенітенціарних установах слід взяти з документів КЗК, ПЗТ ООН та ФПКПТ. Основна увага такого контролю повинна зосереджуватись на попередженні тортур та інших видів жорстокого поводження. Під час профілактичних відвідувань в'язниць ретельно вивчаються фізична інфраструктура установи, правила, процедури, відповідність будь-яких запобіжних заходів для виявлення факторів ризику, які призводять або можуть призвести в майбутньому до катувань, або являють собою умови чи види поводження, що рівнозначні жорстокому поводженню чи катуванню. Такі відвідування повинні бути націлені на виявлення та аналіз системних чинників та типових проявів недотримання стандартів із метою внесення рекомендацій щодо заходів із усунення їхніх першопричин.
- 11** Інформація, котра збирається органами зовнішнього контролю, оцінюється на основі національних, регіональних та міжнародних стандартів та передових методів. Така інформації повинна розглядатися як допоміжний засіб для керівництва пенітенціарних установ та інших органів у підтриманні стандартів та удосконаленні процесу управління в'язницями. Рекомендації органів зовнішнього контролю формують основу для конструктивного діалогу з органами влади щодо того, як поліпшити поведінку з в'язнями та умови у в'язницях. Сюди можна віднести умови праці співробітників пенітенціарної установи, які також є ключовим фактором, що визначає поведінку з в'язнями.³⁹⁰

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ

Які повинні бути повноваження у зовнішніх контролерів

- 12** Зовнішнім контролерам необхідно надавати доступ до всієї інформації про кількість в'язнів та про кількість місць для них, про місцезнаходження місць тримання під вартою, а також до всієї інформації стосовно поводження з в'язнями, у тому числі стосовно їхніх облікових записів та умов їхнього тримання під вартою (Правило 84 (а)). Це включає необмежений доступ до місць тримання під вартою, у тому числі право пересування в таких місцях без обмежень.
- 13** Зовнішнім контролерам, подібно як і внутрішнім інспекторам, потрібно мати можливість вільно вибирати, які в'язниці відвідувати, в тому числі, шляхом здійснення за власною ініціативою відвідувань в'язниць без оповіщення, та вільно вибирати, з якими в'язнями проводити співбесіди (Правило 84 (b)).

³⁹⁰ For more information see "Detention Monitoring Tool: Staff working conditions – Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment", PRI/APT, *op. cit.*, note 71. [Для отримання додаткової інформації див. "Інструмент моніторингу місць тримання під вартою: Умови праці персоналу - усунення факторів ризику для запобігання тортурам та жорстокому поводженню", Організація "PRI" та АЗТ, вказ. пр., примітка 71.]

- 14 У ході відвідувань зовнішнім контролерам необхідно мати можливість проводити цілком конфіденційні співбесіди наодинці з в'язнями, співробітниками пенітенціарних установ та іншими відповідними особами, наприклад, медичними працівниками (Правило 84 (с)).
- 15 Зовнішні контролери повинні мати повноваження надавати рекомендації адміністрації пенітенціарної установи та іншим компетентним органам (Правило 84 (d)). Сюди входить аналіз та підготовка зауважень до законопроектів із метою виявлення можливих факторів ризику тортур чи інших видів жорстокого поводження.³⁹¹
- 16 Правило 84 (2) передбачає, що органи зовнішнього контролю повинні бути закріплені у законодавстві з гарантіями незалежності та відповідними ресурсами. Вони повинні складатися з кваліфікованих та досвідчених працівників, у тому числі медичних фахівців, із дотриманням гендерного балансу.

Роль адміністрації пенітенціарних установ

- 17 Працівники та керівництво пенітенціарних установ повинні забезпечувати, щоб усі зовнішні контролери мали змогу ефективно виконувати свої функції. Вони повинні співпрацювати з зовнішніми контролерами, у тому числі погоджуватись на співбесіду з ними.
- 18 Контролери повинні мати можливість виконувати свої функції без втручання, погроз або утисків. У той же час, контролери повинні поважати пенітенціарні правила внутрішнього розпорядку та нормативно-правові акти. Їхня присутність не повинна перешкоджати нормальному функціонуванню в'язниці. Роль уряду та адміністрації пенітенціарних установ і в'язниць полягає у забезпеченні того, щоб зовнішні контролери могли ефективно виконувати свої функції відповідно до Правила 84 (1), яке визначає необхідні для цього повноваження.
- 19 Особи, які співпрацюють із зовнішніми контролерами, повинні бути захищені від будь-яких видів стягнення, репресій чи іншого блокування внаслідок такої співпраці. Держави повинні утримуватися від того, щоб призначати, застосовувати, дозволяти або ставитись поборливо до будь-якого стягнення чи покарання будь-якої особи чи організації за спілкування з органом контролю або за надання йому інформації, незалежно від її точності. Жодна така особа чи організація не повинні якимось чином обмежуватись.³⁹²

Співпраця органів влади з інспекторами та контролерами

- 20 Правило 85 передбачає, що після кожної перевірки, як внутрішньої, так і зовнішньої, повинен складатися письмовий звіт для подання компетентному органу.
- 21 Стосовно зовнішнього контролю Правило 85 (1) визначає, що слід належним чином розглядати питання про оприлюднення звітів зовнішніх перевірок без розголошення будь-яких особистих даних про в'язнів, якщо вони не дали на це явної згоди.
- 22 Очікується, що адміністрація пенітенціарної установи або інші компетентні органи, залежно від того, кому спрямована рекомендація, нададуть відповідь органу зовнішнього контролю в розумні строки. Органи влади можуть бути неспроможними виконати всі рекомендації через обмеженість своєї компетенції та брак ресурсів або у зв'язку з необхідністю внесення змін до законів для реалізації певної рекомендації.
- 23 Правило 85 (2) вимагає, щоб органи влади повідомили орган із контролю про рішення щодо того, чи будуть вони виконувати рекомендації, які складені за результатами зовнішньої перевірки. Таким чином, адміністрації пенітенціарних установ відповідальні за те, щоб серйозно сприймати рекомендації органів із контролю, уважно їх розглядати та виконувати їх упродовж прийнятних строків або наводити вагомні причини, чому вони не будуть забезпечувати виконання рекомендацій.
- 24 Між зовнішніми контролерами та керівництвом пенітенціарної установи повинен бути постійний конструктивний діалог стосовно втілення рекомендацій.

391. For comparison see "OPCAT", *op. cit.*, note 20. [Для порівняння див. "ФПКПТ", вказ. пр., примітка 20.]

392. For provisions on this issue see *Ibid*, Article 21. [Див. там само про положення щодо цього питання, Стаття 21.]

ПРИКЛАДИ ІСНУЮЧИХ ІНСТРУМЕНТІВ ІЗ КОНТРОЛЮ

Бюро ОБСЄ з демократичних інституцій та прав людини (БДІПЛ) та Асоціація з запобігання тортурам (АЗТ), Моніторинг місць тримання під вартою: практичний посібник для НУО, 2002; www.osce.org/odihr/29845?download=true

Асоціація з запобігання тортурам (АЗТ), Моніторинг місць тримання під вартою: практичний посібник, 2004 р.; www.apt.ch/content/files_res/monitoring-guide-en.pdf

Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), Навчальний посібник із моніторингу прав людини, Серія публікацій із професійного навчання, № 7, 2007 р., Розділ IX “Відвідування осіб, які перебувають під вартою”; www.ohchr.org/Documents/Publications/training7Introen.pdf

Асоціація з запобігання тортурам, Азійсько-Тихоокеанський форум національних правозахисних інститутів, Управління Верховного комісара з прав людини, Запобігання катуванням: практичний посібник для національних правозахисних установ, 2010 р., (англійською, арабською, іспанською, сербською та французькою мовами); apt.ch/content/files_res/PreventingTortureNHRI.pdf

Організація «Міжнародна пенітенціарна реформа» та Асоціація з запобігання тортурам, Інструмент моніторингу місць тримання під вартою: усунення факторів ризику для запобігання тортурам та жорсткому поводженню, 2-е видання, 2016 р., www.penalreform.org/priorities/torture-prevention/preventive-monitoring/tools-resources, яке включає наступні тематичні документи і довідкові бюлетені:

- Інституційна культура в місцях тримання під вартою: основи для превентивного моніторингу (англійською, грузинською, іспанською, російською, та французькою мовами);
- Жінки у місцях тримання під вартою: посібник із гендерно-чутливого моніторингу (англійською, арабською, грузинською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Представники ЛГБТІ-спільноти, які позбавлені волі: основи превентивного моніторингу (англійською, іспанською, португальською, російською та французькою мовами);
- Баланс безпеки та гідності у в'язницях: основи превентивного моніторингу (англійською, іспанською, російською, турецькою та французькою мовами);
- Особистий обшук (англійською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Засоби обмеження рухомості (англійською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Досудове тримання під вартою (англійською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Умови праці персоналу (англійською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Здійснення відеозапису під час тримання під вартою у поліції (англійською, іспанською, російською та французькою мовами);
- Посібник користувача (англійською та російською мовами)

Асоціація з запобігання тортурам (АЗТ) - База даних із питань тримання під вартою; www.apt.ch/detention-focus/en

Міжнародна асоціація щодо зменшення шкоди від психоактивних речовин, Моніторинг ВІЛ, гепатиту С і туберкульозу та зменшення шкоди у в'язницях: інструмент запобігання жорсткому поводженню з опорою на права людини, 2016 р.; www.hri.global/files/2016/02/10/HRI_MonitoringTool.pdf

Управління ООН із наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), Оцінка дотримання правил Нельсона Манделі: перелік контрольних питань для механізмів внутрішньої інспекції, 2017 р.; www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Checklist_-_Nelson_Mandela_Rules.pdf

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Охорона здоров'я під час тримання під вартою: системи охорони здоров'я та оцінка потреб у в'язницях, практичний посібник та комплект методичних матеріалів, 2018 р.; www.icrc.org/en/publication/champ-dapplication-du-droit-dans-les-conflits-armes-ricr-no-893#

Дослідницький фонд “Омега”, Моніторинг застосування зброї та засобів обмеження рухомості у місцях тримання під вартою; практичний посібник, 2018 р. omegaresearchfoundation.org/publications/monitoring-weapons-and-restraints-places-detention-practical-guide

